

5A3Art²

 ASSITEJ SRBIJA

Pozorište i škola

inspiracija ▶ podsticaj ▶ tim

ZBORNIK RADOVA SA ČETVRTE NACIONALNE
NAUČNO-STRUČNE KONFERENCIJE SA
MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM

BEOGRAD, 23-25. JUN 2018.

Programski savet Konferencije:

Diana Kržanić Tepavac, ASITEŽ Srbija
dr Aleksandra Joksimović, Fakultet likovnih umetnosti, Beograd
Sanja Krsmanović Tasić, CEDEUM, Beograd
Dragana Koruga, CIP centar, Beograd
Nataša Milojević, BAZAART, Beograd
dr Sunčica Milosavljević, BAZAART, Beograd

 Biblioteka
Dramagogija

KNJIGA 13

5A3Art²

POZORIŠTE I ŠKOLA:

INSPIRACIJA, PODSTICAJ, TÎM

ZBORNİK RADOVA SA ČETVRTE NACIONALNE
NAUČNO-STRUČNE KONFERENCIJE SA MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM

BEOGRAD, 23 - 25. JUN 2018.

Beograd 2022.

PREDGOVOR

POZORIŠTE I ŠKOLA – PROSTORI PRIBLIŽAVANJA
Sunčica Milosavljević 7

I deo: POZDRAVNA REČ

TRI HORACIJA I TRI ZADATKA POZORIŠTA
Boško Milin 11

II deo: PLENARNA IZLAGANJA

KREATIVNOST, ODGOVORNOST I SADEJSTVO
Diana Kržanić Tepavac 15

Tema 1: POZORIŠTE I ŠKOLA KAO MEĐUSOBNA INSPIRACIJA

UVOD: **Branislava Ilić** 21

EDUKATIVNE FUNKCIJE POZORIŠTA

Ksenija Marković Božović 23

ZNAČAJ POZORIŠNIH AKTIVNOSTI ZA UČENIKE I ŠKOLU

Ivana M. Stamenković 27

Tema 2: POZORIŠTE I ŠKOLA KAO RESURSI ZA UČENJE

UVOD: **Jovanka Ulić** 35

OBRAZOVNI ODNOSI POZORIŠTA S MLADOM PUBLIKOM

Dušica Dragin 37

„ŠKOLSKI POZORIŠNI STUDIO“, FRANKFURT:
PRIMER RAZVOJA SARADNIČKIH STRUKTURA IZMEĐU POZORIŠNIH/
DRAMSKIH PEDAGOGA I OBRAZOVNIH USTANOVA U NEMAČKOJ

Marko Aude-Vitenbreder, Tobijas Farenes 41

“SCHOOL THEATRE STUDIO“, FRANKFURT:
AN EXAMPLE OF THE DEVELOPMENT OF COLLABORATIVE
STRUCTURES BETWEEN THEATRE/DRAMA EDUCATORS AND
EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN GERMANY

Marco Aude-Wittenbreder, Tobias Varennes 43

ŠTA ZA ŠKOLU ZNAČI ŠKOLSKO POZORIŠTE – TEATAR
„GIMNAZIJALAC“

Dušan Blagojević 45

Tema 3: ŠKOLA SA POZORIŠTEM NA ISTOM ZADATKU

UVOD: **Vladimir Kolarić** 49

DOBROBITI I IZAZOVI MEĐURESORNE SARADNJE:
UMREŽAVANJE U ZAJEDNICI PREMA MODELU USMERENOM KA
DETETU IZ UGLA CIVILNOG DRUŠTVA

Iva Kljakić 51

PROBLEMI I PREPREKE U DOSADAŠNJOJ SARADNJI ŠKOLA I
MUZEJA U REPUBLICI SRBIJI

Dragana Latinčić 57

III deo: OKRUGLI STOLOVI**I Okrugli sto: ŠKOLA U POZORIŠTU, POZORIŠTE U ŠKOLI****UVOD:**

ŠTA (NE) SADRŽE KULTURNI SADRŽAJI ZA MLADE
Branislava Ilić 69

KAKO OBRAZOVNO ODELJENJE ŠEKSPIROVOG POZORIŠTA U
GDANJSKU RADI SA ŠKOLAMA

Marta Novicka 71

„PRIČE S MALOG ODMORA“ – PREOKUPACIJE MLADIH KAO
POZORIŠNA TEMA

Milena Depolo 75

FESTIVAL „BOBRI“ I „BOBRIJEVE MLADE OČI“

Tadeja Pungercar 77

PROJEKAT COOLTURIZACIJA:
UKLJUČIVANJE MLADIH ZADARSKE ŽUPANIJE U KULTURNE I
UMJETNIČKE AKTIVNOSTI

Vjera Vidov 81

TEATAR „GIMNAZIJALAC“:
UPRKOS SREDINI KOJA NE VERUJE U LEPTU

Dušan Blagojević 85

II Okrugli sto: ŠKOLA POZORIŠTU, POZORIŠTE ŠKOLI**UVOD:**

UČITI KROZ POZORIŠTE
Jovanka Ulić 89

POZORIŠTE KAO PUT KA RAZUMEVANJU LEKTIRE

Ivan Jevtović 91

O „EPSKIM IGRICAMA“

Anđelka Nikolić 93

PROJEKAT „KNJIŽEVNOST I POZORIŠTE“

Vesela Kondakova 97

VASPITAČI KAO POZORIŠNI STVARAOCI ZA DECU

Cica Pavić, Mira Đorđević i Milina Ilić 99

Diskusija 101

III Okrugli sto: ŠKOLA SA POZORIŠTEM NA ISTOM ZADATKU**UVOD:**

OD KULTURNE PARTICIPACIJE KA KULTURNOM OBRAZOVANJU
Vladimir Kolarić 105

PUTOVANJE U SREDIŠTE KNJIGE – NASTAVA KNJIŽEVNOSTI KROZ
POZORIŠTE

Ana Pejović 107

FESTIVAL „POZORIŠTE ZVEZDARIŠTE“:
MEĐURESORNA SARADNJA NA MANIFESTACIJAMA
ZA DECU I MLADE

Ljiljana Marinković 111

INTERRESORNI PRISTUP U RADU SA MLADIMA
SA PROBLEMIMA U PONAŠANJU

Jelena Ivanović 115

ŠKOLSKI SAJAM KULTURE „TRŽNICA IDEJA“ KAO PODSTICAJ
ZA SARADNJU ŠKOLA I USTANOVA KULTURE

Dragana Latinčić 117

„ZAŠTO SU REPOVI VAŽNI“ – POZORIŠTE U OBRAZOVANJU ZA
RAZVOJ SOCIOEMOCIONALNIH KOMPETENCIJA DECE KOJA
POLAZE U ŠKOLU

Nataša Milojević i Sunčica Milosavljević 121

Diskusija 127

ZAKLJUČAK Okruglih stolova 129

IV deo: PANEL DISKUSIJE

1. KAKO POZORIŠTE VIDI ŠKOLU (uređeni transkript)

Moderatorica: Jovana Karaulić 133

2. KAKO ŠKOLA VIDI POZORIŠTE (uređeni transkript)

Moderatorica: Živkica Đorđević 145

3. KAKO DONOSIOCI ODLUKA VIDE SARADNJU KULTURE I
OBRAZOVANJA (uređeni transkript)

Moderator: Goran Tomka 155

PRILOG:

Agenda Konferencije 174

Pozorište i škola

Radionica Nataše Milojević, „Pozorište u parku“, BAZAART, Beograd 2018.

Učesnici Međunarodnog festivala „Školska scena”, Lebane, 2018.

Predgovor

POZORIŠTE I ŠKOLA – PROSTORI PRIBLIŽAVANJA

Dr Sunčica Milosavljević

programska direktorka
BAZAART, Beograd

suncica.bazaart@gmail.com

POZORIŠTE I ŠKOLA – PROSTORI PRIBLIŽAVANJA

Četvrta godišnja konferencija o drami i pozorištu u obrazovanju i vaspitanju fokusira se na saradnju pozorišta i škole, dve stožerne institucije u odrastanju mladih generacija – prosvetne, koja pruža znanje o svetu i umetničke, koja poziva na razumevanje tog sveta kroz doživljaj, refleksiju i empatiju.

RAZLOZI I CILJEVI SKUPA

I domaća i svetska iskustva potvrđuju da sprega pozorišta i škole donosi brojne dobrobiti kako deci i mladima, tako i samim ustanovama. Pozorišna ustanova može da pomogne školi u njenom obrazovnom i vaspitnom zadatku, a škola može da doprinese da se razvije moderna i društveno važna pozorišna praksa. Njihovo usklađeno zajedničko delovanje može učenicima da približi školske sadržaje i procese učenja i poboljša njihove akademske rezultate; takođe može da predupredi socijalne probleme kao što su disfunkcionalno ponašanje mladih, diskriminacija i nasilje među vršnjacima, kao i ispadanje iz sistema obrazovanja, te da podrži emocionalni i opšti psihološki razvoj mladih – podstakne njihovo samopouzdanje,

akademske i socijalne ambicioznost, osetljivost, empatičnost, sposobnosti kritičkog mišljenja o sebi i svetu i dr.

U praksi, međutim, kako u Srbiji tako i u mnogim drugim zemljama regiona i Evrope, saradnja pozorišta i škole daleko je od toga da bude razvijena. Sistemi kulture i prosvete opiru se promenama i veoma se teško i sporo otvaraju za usvajanje novih, integrativnih pristupa koji bi omogućili krosdisciplinarnu i krossektorske oblike saradnje. Mogućnosti za saradnju pozorišta i škole pak veoma su brojne i raznovrsne. Primera radi, mogu obuhvatiti neke od sledećih aktivnosti:

- vaspitači, nastavnici i školski pedagozi i psiholozi pomažu pozorištu u razvoju repertoara i konkretnih predstava za mladu publiku;
- škola priprema učenike za odlazak u pozorište i pomaže im da estetski doživljaj i iskustvo obrade i integrišu kao spoznaju i uvid;
- pozorište uči od škole kako se vode obrazovne aktivnosti i razvijaju edukativni programi kroz koje se neguje mlada publika;
- umetnici pružaju podršku vaspitačima i nastavnicima u stvaralačkom radu s decom i učenicima, a obrazovni profesionalci pomažu umetnicima u pedagoškim aktivnostima;

- nastava se može odvijati u ustanovi kulture koja, sa svoje strane, mora razviti ekspertizu i programe da podrži obrazovno-vaspitni rad;
- razvijaju se participativni programi koje vode umetnici u vrtiću ili školi, sa kreativnim učešćem dece i učenika;
- profesionalci u oblastima obrazovanja i kulture partnerski, ravnopravno rade na osmišljavanju i ostvarivanju programa podrške deci i mladima – kako u njihovom opštem ili kulturnom obrazovanju, tako i u njihovom odrastanju, socijalizaciji i sl.

Međutim, iz niza društvenouslovljenih razloga, primeri ostvarivanja ovakve saradnje izrazito su retki. Stoga, umesto da se saradnička shvatanja i ideje među prosvetnim i pozorišnim profesionalcima iz generacije u generaciju razvijaju, ona uglavnom ostaju ograničena na konvencionalno shvatanje i pozorišta i škole, te oni sami veoma malo znaju o raznovrsnim mogućnostima i velikim dobrobitima povezivanja i saradnje.

Stoga je cilj ove konferencije da obrazovne i pozorišne praktičare upozna sa konceptima i metodama saradnje, omogući njihovu razmenu mišljenja, saznanja i iskustava i podstakne ih da uče jedni od drugih. Iskustvo, naime, pokazuje da saradnja zavisi, a verovatno će uvek i zavisiti, ne od institucija, već od pojedinaca koji u njima rade.

PROGRAM

Konferencija je obuhvatila niz različitih programskih celina:

- **radionice** koje su vodili umetnici i nastavnici koji su razvili nove metod-ske modele korišćenjem kreativnih tehnika i disciplina;
- **pozorišne predstave** koje demonstriraju različite oblike povezivanja pozorišta sa školom;
- **prezentacije** izuzetnih programa saradnje pozorišta i škole iz Srbije, regiona i Evrope;
- **izlaganja** domaćih i inostranih dramskih umetnika i obrazovnih stručnjaka i praktičara o stanju i perspektivama saradnje škole i pozorišta;
- **okrugle stolove** posvećene različitim načinima saradnje pozorišta i škole, od udaljenijih do bliskih;
- **panel-diskusije** u kojima su umetnici, prosvetni radnici i donosioci odluka suočili perspektive i stavove pozorišta i škole o saradnji.

Trodnevna konferencija okupila je preko 40 izlagača i prezentera, kao i brojne dramske umetnike i članove školskih i omladinskih pozorišnih grupa iz Beograda, Novog Sada, Lebane, Kruševca, Ljubljane, Zenice, Zadra, Gdanjska, Trgovišta i Frankfurta. Učesnici i polaznici programa pak stigli su iz čitave Srbije i regiona.

ORGANIZACIJA

Konferenciju su organizovali umetničko udruženje BAZAART i partneri: Udruženje za razvoj pozorišta za decu i mlade ASITEŽ, Centar za dramu u edukaciji i umetnosti CEDEUM, Malo pozorište „Duško Radović“ i Udruženje dramskih umetnika Srbije. Skup je akreditovan kod Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.

Održavanje Konferencije podržalo je Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije. Saradnju je, međutim, otkazao Dečji kulturni centar Beograd, postavljanjem nemogućih uslova za iznajmljivanje prostora, čime je dao do znanja da podršku saradnji kulture i obrazovanja ne smatra delom svog društvenog zadatka.

Svoja su vrata pak otvorile dve druge ustanove kulture i jedna škola: Malo pozorište „Duško Radović“, koje od prve godine kontinuirano učestvuje u organizaciji pozorišnih i drugih programa Konferencije, kao i Atelje 212, koji je bio domaćin govornim, diskusionim i drugim programima, te OŠ „Vuk Karadžić“ u Beogradu, gde su se održali radionički programi. Najtoplije se zahvaljujemo ovim ustanovama i njihovim rukovodiocima i zaposlenima, a posebnu zahvalnost upućujemo gospodinu Vojislavu Brajoviću koji je u svojstvu predsednika Udruženja dramskih umetnika Srbije pružio ključnu pomoć da se prebrode kritični trenuci u organizovanju skupa.

Zahvaljujemo se i svim kolegama i saradnicima koji su u različitim svojstvima – od učešća u Programskom savetu Konferencije, preko rada na koordinaciji i programskoj i tehničkoj realizaciji, do volonterskog angažovanja – dali neprocenljiv doprinos organizovanju ovog složenog skupa.

Uprkos mnogobrojnim teškoćama, Konferencija će, kao jedini redovni skup u Srbiji koji afirmiše sinergiju prosvete i kulture, nastaviti da posvećeno ispunjava svoju društvenu misiju i gradi prostor za nove naučne i profesionalne discipline kod nas – kulturno obrazovanje i dramsku i pozorišnu pedagogiju.

Predstava „Ulica blistavog osmeha“, CEKOM, Zrenjanin, izvedena u okviru manifestacije „Pozorište u parku“, BAZAART, Beograd, 2018.

TRI HORACIJA I TRI ZADATKA POZORIŠTA

Red. prof. mr Boško Milin

Fakultet dramskih umetnosti
Univerzitet umetnosti u Beogradu

I deo:

POZDRAVNA REČ

Veoma sam radostan što postoji interesovanje za povezivanje škole i pozorišta i svega dobrog do čega ono može da dovede.

Reći ću vam sada jedno ime, a onda ću vam govoriti o tri emanacije tog imena.

Ime Horacije je za neke od nas, kad smo bili mali, bilo ime konja koji živi zajedno sa Belkom, Pajom, Mikijem i drugima na Diznijevoj farmi.

Taj Horacije je nazvan po jednom drugom Horaciju koji je za nas mnogo važniji zato što je on najbolji Hamletov prijatelj, kome Hamlet poručuje: „Ima više stvari pod nebom i pod suncem nego što ti možeš da zamisliš ikada u svojim razmišljanjima“. I to je nešto na šta nas pozorište može navoditi; to je ono što je Šekspir hteo.

Ali postoji i treći Horacije, po kom se zove ovaj drugi Horacije; to je Kvin Horacije Flak, rimski pisac iz I veka posle Hrista, koji nam je ostavio važan spis pod nazivom „Pismo Pizonima“. Pismo je upućeno sinovima njegovog prijatelja Pizona i u njemu je Horacije izneo nekoliko stvari čiju važnost prepoznati i dan-danas, upravo u ovoj temi kojom danas i ovde treba da se bavimo.

Te tri stvari su tri zadatka pozorišta – da pokrene, da pouči i da zabavi.

I to je upravo ono na čemu treba da insistira pozorište koje se bavi mladima, i čime se bavi škola. Ako to može da se postigne, onda smo postigli mnogo.

Mene raduje to što sam u školi u kojoj radim – Fakultetu dramskih umetnosti, imao prilike da sretnem, a i dalje srećem mnoge vredne mlade ljude koji žele da probaju razne stvari koje se tiču pozorišta, pa i to da se priključe jednoj aktivnosti koju sprovodi organizacija koja se zove Asitež (ASSITEJ). Te su moje mlade kolegice i kolege – diplomirani dramaturzi – napisale omnibus pod nazivom „Priče s malog odmora“. Da bi se shvatili cilj, meta i odstojanje ovih drama, bitno je ono što nazivamo hronotop – mesto i vreme: priče s malog odmora. Šta može da se ispriča za vreme malog odmora; šta je ono što bi bilo zanimljivo; šta može da pokrene, pouči i zabavi.

Sve ove tri stvari iz I veka posle Hrista važe i dan-danas. Njih su naše mlade kolege uspele da ostvare. Njihove drame su i odštampane i ja se nadam da ćemo imati prilike da ih vidimo i izvedene na scenama profesionalnih pozorišta, ali i na školskim scenama. Ali to ostaje na trudu producenata, i svakako na potrebama takve saradnje.

Takođe je veoma važno to što pozorište ume da prepozna određene stvari, a meni je važno to što sam ove godine, kao selektor „Sterijinog pozorja“, mogao da, među nizom predstava, dovedem i jednu koju su upravo četiri mlade kolegice načinile – omnibus na goruće teme koje postoje u ovom društvu, a koje se tiču mladih i odnosa mladih prema što svojim, što tuđim problemima.

Veoma sam radostan što ovo mogu da podelim s vama, a nadam se da ćete i vi doprineti daljem i boljem razvoju i pozorišta i školskog života u međusobnoj saradnji danas i ovde.

Pozorište i škola

Radionica „Kada igračke progovore”,
voditeljka: Marina Kopilović, OŠ „Stevan Sremac”,
Borča, Beograd, održana u OŠ „Vuk Karadžić”,
Beograd, u okviru Konferencije 2018.

II deo:

PLENARNA IZLAGANJA

KREATIVNOST, ODGOVORNOST I SADEJSTVO

*Povedite dete u pozorište danas jer pozorišta sutra možda više neće biti.***Diana Kržanić Tepavac**

predsednica Izvršnog odbora

ASITEŽ¹ Srbija, udruženje za razvoj pozorišta za decu i mladediana.dkt@gmail.com

U kratkom videu koji je Udruženje za razvoj pozorišta za decu i mlade sa svojim članovima priredilo povodom obeležavanja Svetskog dana pozorišta za decu i mlade 2012. godine, u okviru kampanje „Povedite dete u pozorište danas“², dramaturg i dramski pisac Milan Marković Matis kaže: „Povedite dete u pozorište danas jer pozorišta sutra možda više neće biti“. Ovom porukom, koja je na prvi pogled preterana i oštra, Marković upozorava na uslove i okolnosti u kojima u poslednjoj deceniji stvara profesionalna pozorišna i celokupna izvođačka scena za decu i mlade.³

Poruka deluje otrežnjujuće i poziva nas da istražujemo puteve za promenu u odnosu na postojeće stanje.

Danas nam je, u stvarnosti u kakvoj odgajamo mlade generacije, više nego ikada potrebna hrabrost, ogromna upornost i snaga da se istraje u misiji koju sobom nosi pozorište kako bi bezuslovno moglo svojim gledaocima, mladoj i najmlađoj publici da donese nadu, utehu, razumevanje i saosećanje, i pomogne u boljem razumevanju i prihvatanju sveta u kom odrastaju. U tom poslu neophodno je bolje uzajamno prepoznavanje i razumevanje svih učesnika u procesu odrastanja deteta: roditelja i staratelja, pedagoga i psihologa, vaspitača i nastavnika, umetnika i stvaralaca umetničkih i kulturnih sadržaja i programa u kojima učestvuju deca i mladi. Deci je potrebna dobrodošlica i iznad svega otvoren prostor za radost igre, otkrivanja i stvaranja, koji se u ranom životnom dobu usvajaju kao princip i izvor obnavljajuće energije.

Poslednjih su decenija detinjstvo i formativni period života opterećeni mnogim zadacima, a na prvom mestu očekivanjima da se bude uspešan. Nametnuti modeli i kriterijumi uspeha ne odgovaraju svima. Iza prevelikog broja obaveza, kao što su vanškolske aktivnosti kojima roditelji nastoje da detetu omoguće šansu, često ostaje zamagljena prava slika roditeljskih ambicija,

¹ ASITEŽ je srpska transkripcija naziva na francuskom jeziku ASSITEJ, što je akronim za *Association du Theatre pour l'Enfance et la Jeunesse* (u daljem tekstu Asitež).

² „Povedite dete u pozorište danas“ www.youtube.com/watch?v=9h7QU_Sf3E

³ Okolnosti i uslovi koji nepovoljno utiču na razvoj i unapređenje pozorišta za decu i mlade su nedostatak jasne kulturne politike i zakona o pozorištu, minimalni procenat izdvajanja za programe za decu u okviru godišnjeg budžeta za kulturu Republike Srbije, zabrana zapošljavanja koja važi i za pozorišta, primena tržišno-ekonomskih principa u rukovođenju i parametara po kojima se meri uspešnost rada pozorišta, nedostatak međuresorne saradnje kulture i obrazovanja na svim nivoima, nedostatak raznovrsnosti ponuda i različitosti u repertoarskim ponudama pozorišta za decu i mlade, izostanak jasno profilisanih i konzistentnih repertoarskih politika pozorišta za decu, postavljanje čelnih ljudi pozorišta po kriterijumima koji nisu umetnički, nerazvijena saradnja institucionalnog i civilnog sektora i drugi.

nedostatka komunikacije između deteta i roditelja, neretko čak do stepena emocionalnog zanemarivanja, koje pogubno utiče na razvoj mladog bića.

S druge strane, prirodnu radoznalost deteta da istražuje često sputavaju prezaštićenost ili neadekvatna obaveštenost i razumevanje mera opreza, strahovi da će spoljni veliki svet, bilo virtuelni ili stvarni, na različite načine povrediti dete. Nove milenijumske generacije rastu uz ubrzani razvoj novih tehnologija i razbijeni sistem vrednosti u okviru kog se, uglavnom, još uvek kreću odrasli.

Šta u tom složenom odnosu i zahtevnom procesu odrastanja detetu (i roditelju) škola nudi kao podršku, a šta institucije kulture? Kako se unutar ove dve oblasti, važne za razvojni period ličnosti, dečje obrazovanje i vaspitavanje, snalaze sami umetnici, a kako pedagozi? Gde su sve, i gde bi još mogle biti dodirne tačke koje otvaraju nove mogućnosti za inovativne modele saradnje u korist deteta? Kakvo je to detinjstvo o kojem treba odgovorno da brinemo svi kao zajednica zato što je briga o deci i mladima ujedno i briga o zdravom društvu i budućnosti svake zemlje? Kako uspešnije razvijati kulturne potrebe i navike dece i mladih u okviru našeg angažmana? Kako koristiti pozitivne primere, a kako ih uspostaviti kao redovnu praksu i standard koji se podrazumeva i u kulturi i u obrazovanju? Koje su to važne komponente o kojima moramo voditi računa kada je reč o uzajamnom odnosu obrazovanja i kulture, odnosu koji takođe zahteva neprekidnu nadogradnju i prilagođavanje stalno narastajućim zahtevima i novim iskušenjima koje pred nas stavlja aktuelni civilizacijski i društveni kontekst?

Ova konferencija će nam pomoći da, tražeći odgovore na navedena pitanja, kao i na pitanja koja će se tek otvoriti u izlaganjima i prezentacijama koje slede, sagledamo kompleksnost sprege dve oblasti, njihovu prirodnu povezanost i uzajamnu zavisnost. Kroz primere dobrih praksi, prezentacije različitih modela saradnje i rezultata istraživanja, prepoznaćemo brojne mogućnosti i veliki izazov koji se postavlja pred sve nas koji se bavimo decom i mladima i kroz svakodnevni kontakt i rad učestvujemo u njihovom odrastanju. Kao neko ko dolazi iz krovne organizacije u čijem je središtu izvođačka umetnost za decu i mlade u svim svojim oblicima i izrazima, želim da ukažem na polazne tačke od kojih u Asitežu Srbije krećemo kada razmatramo odnos pozorišta i škole, a koje sam već istakla u naslovu svog izlaganja. To su – kreativnost, odgovornost i sadejstvo pozorišta i škole.

KREATIVNOST I KULTURA U OBLIKOVANJU BUDUĆNOSTI

Sve više uviđamo koliko je naše obrazovanje u postojećem obliku nesvrshodno i neodrživo. Važećim, uglavnom rigidnim školskim sistemima u većini zemalja sveta, pripremamo generacije mladih za zvanja koja sutra kao profesije u ovakvom obliku više neće ni postojati. Istovremeno, sa hiperprodukcijom školovanih generacija sa završenim master i doktorskim studijama raste broj nezaposlenih. Do različitih izvora podataka i građe predmetnih programa koje su generacijama unazad prenosili učitelji i profesori, danas se zahvaljujući novim tehnologijama dolazi u sekunda-ma putem interneta, a lakoća pristupa svakoj informaciji zamenjuje to-move enciklopedija i pojmovnika u bibliotekama. Tehnološka pismenost više se ne dovodi u pitanje; deca najmlađeg uzrasta lako se snalaze pred menijem tableta, a bebe suvereno surfuju po mobilnim telefonima svojih roditelja. Donedavno bi to bila gotovo preterana slika sumorne budućnosti. Mi smo već dobro zašli u eru koja omogućava posao samo onima koji su vešti u identifikovanju problema i koji umeju da na inovativan i kreativan način povezuju informacije i pronađu put do rešenja zadataka i problema.

U takvom kontekstu više je nego na mestu konstatacija Ser Kena Robinsona, svetski priznatog stručnjaka iz oblasti obrazovanja: „Kreativnost je podjednako važna koliko i obrazovanje i pismenost i moramo je tako i vrednovati” (Robinson, 2006). Kreativnost je neophodna za podsticanje ekonomskog, društvenog i kulturnog razvoja, kao i za iznalaženje rešenja za brojne izazove s kojima se svet danas suočava. Dakle, opšte je prihvaćena činjenica da je kreativnost poželjna i da je neophodno podsticati je i razvijati ukoliko želimo da opstanemo i napredujemo u 21. veku. Jedan od najboljih načina za podsticanje kreativnosti jeste upravo umetničko obrazovanje, koje bi trebalo da bude dostupno svakom detetu.

KOLIKO SMO KAO DRUŠTVO ODGOVORNI PREMA DECI?

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta ističe da su svi članovi Konvencije jednako važni i da samo ona društva koja jednako vrednuju i primenjuju sve članove Konvencije zaista poštuju prava deteta. Član 31 Konvencije (UNICEF, 1989, str. 27), na koji se često pozivamo, govori o pravu deteta na slobodno vreme, učešće u igri, kulturnom životu i umetnosti kao sastavnom i važnom delu odrastanja svakog deteta.

Kakav je status ovog člana u našoj praksi, ko bi trebalo da brine o njegovom uvažavanju, preuzme odgovornost za njegovu (nedovoljnu) primenu?

Rekla bih da su svi koji se kroz svoje profesije obraćaju mladima i brinu o njima pozvani da pravo dece na kulturu promovišu i zastupaju kroz svoj svakodnevni rad i praksu. U sferi izvođačkih umetnosti to su stvaraoci i radnici u kulturi, i svi oni koji u tom lancu učestvuju – od ispitivanja potreba publike, 'proizvodnje' i izvedbe predstave do razgovora s publikom nakon predstave. Zatim, svi oni koji odlučuju o izboru sadržaja i omogućuju deci susret s njim – roditelji, staratelji, vaspitači, nastavnici. Slogan Asitež kampanje „Povedite dete u pozorište” poziv je upućen upravo odraslima koji odlučuju u ime dece o njihovom slobodnom vremenu, o njihovom pravu na umetničko iskustvo i brinu o sticanju kulturnih navika. Jer, deca o tome ne odlučuju sama!

Međutim, pre svih, odgovornost je na kreatorima kulturne, obrazovne i socijalne politike jedne zemlje i na donosiocima odluka na svim nivoima, svih resora u čijoj su nadležnosti i obavezi briga o deci i mladima, porodici, zdravlju, socijalnoj zaštiti i pravima dece. Oni nedovoljno ili tek deklarativno priznaju značaj kulture u kontekstu brige za budućnost, osnaženja mentalnog i duševnog zdravlja nacije. Kada se odlučuje o budžetu za kulturu, koji je uvek daleko ispod realnih potreba, donosioci odluka po pravilu najmanji deo odvajaju za ustanove i organizacije koje se bave decom i mladima. Sredstva koja se daju za pozorišta uglavnom podmiruju troškove održavanja institucija, plata zaposlenih i redovnih troškova, a svaka mera štednje uvek se prvo reflektuje kroz smanjen broj premijera. U takvim okolnostima svaki projekat koji bi izlazio van ustaljenih tokova izgleda kao nemoguća misija. Pozorišta za decu su prinuđena da razmišljaju tržišno pa za svoje repertoare biraju poznate naslove klasičnih bajki, koji će prodati predstavu. Tako se zatvara prostor za savremene tekstove domaćih autora i izostaje podrška domaćem dramskom stvaralaštvu i mladim umetnicima koji bi svojim savremenim jezikom i temama možda isprovocirali veću pažnju mladih gledalaca.

Jedan od gorućih problema je posredovanje između pozorišta i škole u prodaji karata za predstave, što su preuzele da rade agencije. One se vode tržišnim principima a ne umetničkim kvalitetom, sadržajima

i potrebama publike određenog uzrasta, pa o izboru sadržaja koji se nudi odlučuju cena karte, blizina ustanove i umešnost dogovaranja posrednika sa predstavnicima škola; sve neumetnički faktori. Uz veliko poštovanje koje ukazujem svim profesionalcima i posvećenicima svojoj profesiji u prosveti, treba otvoreno govoriti o pogubnom uticaju i primerima 'ugrađivanja' u lancu prodaje karata, na koju godinama unazad očekujemo reakciju odgovornih u sistemu obrazovanja. Jer, nesporno je da dodatno treba stimulisati i nagraditi nastavnike za njihov vanna-stavni rad, kako bi se izbeglo da visoku cenu pozorišne karte plaća roditelj i kako bi sva deca imala jednak pristup umetničkom doživljaju.

Važno je raditi na kulturi odlaska i posete pozorištu i sa odraslima i sa decom. Nije dovoljno da dete smestimo u gledalište sa kesicom kokica i čekamo uz kaficu pred salom dok ono samo gleda predstavu. O predstavi treba s detetom razgovarati pre i posle izvođenja, jer tek tako detetu omogućavamo sticanje pozorišne pismenosti i veštine kritičkog mišljenja. A za razgovore pre i posle gledanja predstave, u svakom pozorištu, potrebno je kreirati posebne programe, takozvane 'pakete', u kojima će se uz predstavu nuditi prateće radionice za nastavnike i vaspitače. One će im poslužiti kao alatke da pripreme dete za praćenje sadržaja, a nakon odgledane predstave da gledatelji osveste svoje iskustvo. Za takve programe neophodna je podrška oba resora – kulture i obrazovanja – i direktno uključivanje škole i pozorišta u njihovu pripremu kako bi se programi usaglasili.

Ali, ovo je trenutak kada treba javno reći da sama struka vidi i vrednuje pozorište za decu i mlade kao umetnost nižeg reda. To nije slučaj samo u našoj sredini, već svugde u svetu. Nažalost, tome doprinosi i velika većina samih umetnika – kada se odluči da bez mnogo promišljanja i odgovornog umetničkog pristupa radi predstavu za decu, što prati nepoštovanje malog gledaoca i omalovažavanje njegovog intelekta. Sve zajedno ukazuje na nedostatak elementarne profesionalne etike. Vlada velika neobaveštenost o savremenim tokovima u ovoj oblasti. Nedostaje interesovanje umetnika za drugačije prakse, za istraživački rad koji propituje i korespondira sa saznanjima iz drugih oblasti rada za decu i s decom. Najčešće se poseže za klasičnim bajkama i naslovima koji privlače širi auditorijum, što garantuje komercijalnu isplativost. Rezultati takvog pristupa su uglavnom površne predstave čiji

je jedini cilj da lako zabave decu. One ne ostvaruju značajniju komunikaciju. Tako ovo iskustvo pre donosi štetu, jer rezultira nezainteresovanošću deteta za ponovni odlazak u pozorište.

Željena promena odnosa esnafa prema pozorišnoj umetnosti za decu i mlade pre svega započinje na našim umetničkim fakultetima i akademijama gde se školuju budući profesionalni umetnici: dramski pisci, teatrolozi, reditelji, glumci, menadžeri u kulturi. U okviru programa osnovnih studija različitih katedri nedostaje više prostora za upoznavanje sa specifičnostima rada za mladu publiku. Primećujemo da neki profesori umetničkih fakulteta odgovaraju svoje studente od bavljenja pozorištem za najmlađe i upućuju ih da rade predstave za odrasle kako bi od početka svoje profesionalne karijere bili ozbiljno shvaćeni. Ipak, postoje i oni koji podržavaju različite programe i organizuju seminare gostujućih predavača kako bi studente dodatno informisali i zainteresovali za rad u ovom polju. Jedan broj profesora blisko saraduje sa Asitežom Srbije, koji je u prethodnoj deceniji osmislio i realizovao brojne programe za mlade profesionalce.

Pored preporuka kojima Asitež arbitrira za učešće mladih kolega u prestižnim internacionalnim radionicama i rezidencijalnim programima, ovo udruženje je za desetak godina u preko 20 tematskih radionica kroz program „Asitež i Zvezdarište“ okupilo stotinak alumniya. Oni danas predstavljaju novu generaciju profesionalaca spremnu da ponese niz promena u oblasti. Na našim umetničkim fakultetima nedostaju studije dramske pedagogije i metodike, ali i prostor za zajedničko promišljanje nastavnika i umetnika o programima koji odgovaraju potrebama našeg školskog i pozorišnog sistema. Kako već dugo čekamo na odgovoran, stabilan, razrađen sistem u kome se lako snalazimo i bavimo onim što zaista najbolje umemo, sve zapravo ostaje u rukama pojedinaca. Odgovornih ili neodgovornih.

To nas vodi do ključne, treće tačke u naslovu: sadejstvo, a koja se odnosi na tesnu saradnju dva resora – kulture i obrazovanja.

⁴ www.assitejsrbija.org.rs/srpski/aktuelno/Odrastanje%20u%20pozori%C5%A1tu%20za%20decu%20i%20mlade%20-%2015%20godina%20podr%C5%A1ke%20mladim%20pozori%C5%A1nim%20profesionalcima.html

SADEJSTVO ILI ŠTA NAM JE ČINITI: MENJATI POZORIŠTE, ŠKOLU?

Davno sam razgovarala sa svojim profesorom glume Predragom Bajčićem, poznatim pedagogom i jednim od tvoraca programa na ovoj katedri. Pitala sam ga zašto u okviru programa Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu nema dramske pedagogije. Odgovorio je pitanjem: „A gde će ti dramski pedagozi raditi?“ Evo nas u vremenu kada moramo zajedno da potražimo rešenje i ustanovimo programe koji odgovaraju potrebama današnje dece koja, istina, misle brže, ali im je kao i svakoj prethodnoj generaciji, potrebna podrška u odrastanju.

I šta je sad potrebno da uradimo kako bismo unapredili našu školu? A šta da radi teatar?

Da ih menjamo?

Zalažemo se za istraživačke procese kojima ćemo otkrivati nove modele saradnje dva resora i osigurati punu participaciju dece u zajedničkim programima škole i pozorišta. Cilj je, za početak, da čujemo glas dece i mladih i prepoznamo njihove potrebe. Da je to dobar pravac razmišljanja koji donosi rezultate, uverava nas uspešnost programa „Priče s malog odmora“⁵. Program je sproveden u okviru redovne nastave predmeta Srpski jezik i književnost i pokazuje da Ministarstvo prosvete ostavlja otvoren prostor i mogućnost za uspostavljanje saradnje pozorišnih umetnika i škole, zasnovane na uzajamnom poverenju i kvalitetu programa. Zalažem se za to da ovaj i ovakvi primeri ne ostanu zabeleženi samo kao uspešno realizovan izuzetak, već da se i škola i pozorište više otvore i uspostave redovnu praksu saradničkih projekata koja će biti podržana kroz sistem i toliko razvijena da u narednoj deceniji imamo merljive rezultate koji će opravdati sve naše današnje napore.

Na Konferenciji imamo prilike da upoznamo primere uspešne saradnje iz drugih zemalja. Neka nam oni posluže kao podsticaj da istražujemo i stvaramo vlastite modele povezivanja ove dve oblasti koji će odgovarati aktuelnim društvenim zbivanjima i potrebama dece i mladih u našoj zemlji.

⁵ „Priče s malog odmora“, program za mlade dramske pisce koji se sprovodi u saradnji sa školom www.youtube.com/watch?v=4c70D-6CzSI, www.assitejsrbija.org.rs/srpski/aktuelno/Pri%C4%8De%20sa%20malog%20odmora.html

Reference

Konvencija o pravima deteta. (1989). UNICEF. www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf

Robinson, K. (2006). *Do schools kill creativity?* (2:58 min.) TED Conferences. www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity/transcript?language=en#t-182148

Radionica u okviru projekta „Kontro/Wersje“, voditelj: Max Archimedes Levitt, održana u okviru programa Arhipelag kulture u Gdanjsku, Obrazovno odeljenje Šekspirovog pozorišta u Gdanjsku, Poljska, 2013.

PLENUM: Tema 1

POZORIŠTE I ŠKOLA KAO MEĐUSOBNA INSPIRACIJA

UVOD

Branislava Ilić
dramaturškinja

brnk@yahoo.com

Pripalo nam je zadovoljstvo da otvorimo prvu temu ove konferencije, koja ukazuje na vezu između pozorišta i škole kao izvora međusobnog nadahnuća.

Pre nego što dam reč izlagačicama, želela bih da ukažem na mogućnost da međusobna inspiracija teatra i škole leži u njihovoj bliskoj prirodi. Škola, čas, razred, uloge unutar školske hijerarhije, često su korišćeni kao sceniski okvir u predstavama i performansima ili kao mesto radnje u dramama. Oni mogu postati formativni postupci u teatru: kritički, edukativni i saznajni. Neki od primera škole kao formativnog postupka u službi kritičkog, čak političkog u pozorištu su Kantorov (*Tadeusz Kantor*) „Mrtav razred” ili „Naš razred” Tadeuša Slobodaneka (*Tadeusz Slobodzianek*). Kao poznati primer kod nas kada je pozorište za decu u pitanju, spomenula bih predstavu „Zmajovini pangalozi”, rađenu na sceni pozorišta „Boško Buha” po tekstu Ivane Dimić, u režiji Bobana Skerlića. Ova hit predstava nam je na duhovit način skrenula pažnju na to da fizičko kažnjavanje nikako nije i ne može biti vaspitna mera u vaspitanju i obrazovanju dece. Tu je i dosta popularna forma u izvedbenim umetnostima – performans predavanja (lecture performance), kojima se bavio 46. Bitef.

Ovo je samo nekoliko pozorišnih primera u kojima su prepoznati primenjeni elementi škole, što je, čini mi se, dovoljno da ukažem na dvosmernost ovog odnosa i uticaja, jer svaka upotreba elemenata škole u pozorištu istovremeno budi misao i o teatralnoj prirodi same škole. I, kada govorimo o međusobnoj inspiraciji, možda bi ta dvosmernost uticaja koja proizilazi iz zajedničkih osobina škole i pozorišta mogla da bude pravac daljih razmišljanja i pitanja koja bi se mogla otvoriti unutar nekih teatarskih istraživanja.

Naše izlagačice su mr Ksenija Marković Božović, koordinatorka za umetničko istraživanje Instituta za pozorište, radio i televiziju pri Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu i Ivana Stamenković, asistent na Visokoj školi strukovnih studija za vaspitače u Kruševcu. Tema izlaganja Ksenije Marković Božović je edukativna funkcija pozorišta sa fokusom na edukaciji publike, posebno mlade, ali i pregled u kom vidu i na koji način institucionalna pozorišta u Beogradu posvećuju pažnju razvoju mlade publike i kakva je njihova saradnja sa organizacijama iz domena obrazovanja. Ivana Stamenković će nas upoznati sa značajem pozorišnih aktivnosti u školama i predškolskim ustanovama i govoriće o ulozi i važnosti tih aktivnosti za decu, vaspitače, učitelje i nastavnike, ali i za same školske i predškolske ustanove.

EDUKATIVNE FUNKCIJE POZORIŠTA

dr Ksenija Marković Božović

Fakultet dramskih umetnosti, Beograd

ksenijamarkovicart@yahoo.com

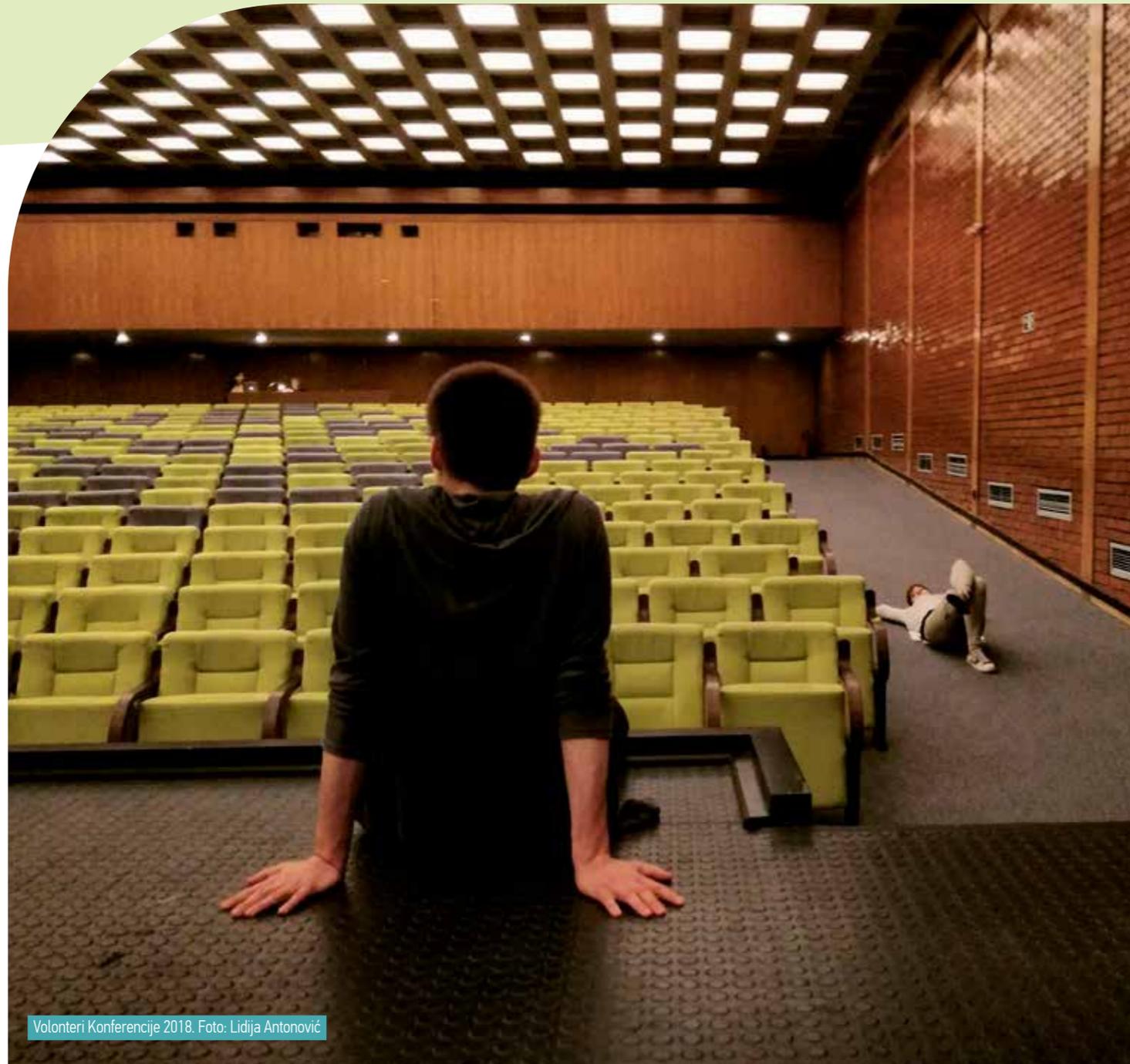
Ukrštanje istraživanja na temu pozorišta i škole značajno je sa bar dva aspekta: prvog – koji se odnosi na ulogu pozorišne umetnosti u procesima obrazovanja i vaspitanja dece i mladih; i drugog – u vezi sa uslovljenošću *održivosti pozorišta* stepenom ispunjenosti njegovih funkcija u ovom kontekstu. Ova teza utemeljena je na stavu da danas – u vreme korekcije ekskluzivističkog pristupa kulturnom razvoju društva (Gibson, 2008, 6) – održivost pozorišta nadilazi ekonomski, pa i umetnički prefiks, te da predstavlja skup održivosti različitog tipa, koji se odnosi kako na očuvanje umetničke izvrsnosti i obezbeđivanje finansijske i tržišne egzistencije, tako i na generisanje javne vrednosti (v. Holden, 2004), odnosno ispunjavanje *društvene uloge pozorišta*. U tom smislu, bez obzira na brojne izazove utvrđivanja raznolikih društvenih uticaja umetničke produkcije (v. Belfiore and Bennett, 2007, 6), društvena uloga pozorišta jeste jasno mapirana (npr. Klaić, 2016), a njen poseban segment predstavlja ispunjavanje *edukativnih funkcija pozorišta* – ostvarenih kroz osnovnu i dopunske delatnosti pozorišnih organizacija i u značajnom delu povezanih sa strateškim aktivnostima čiji je krajnji cilj edukacija i animacija mlade publike.

Međutim, uprkos širokom značaju ove teme, u našem kulturnom kontekstu ona se najčešće povezuje samo s praksama institucionalnog pozorišta za decu i projektima organizacija civilnog društva koje deluju u ovom domenu, pri čemu su i jedni i drugi percipirani kao izdvojeno i 'malo' pozorište, a ne kao integralni deo ukupnog pozorišnog sistema u funkcionalnom i suštinskom smislu. Drugim rečima, edukativni i animacijski procesi shvaćeni su kao zadatak isključivo izvođačkih ustanova i organizacija specijalizovanih za mladu publiku, dok im 'veliko' pozorište, tj. pozorište za odrasle, pristupa najčešće inertno, razumevajući ih kao *opciju*, a ne *obavezu*.

Projektovanje *susreta pozorišta i obrazovanja*, kao drugi mogući pristup, za pozorište/a bi podrazumevalo izlazak iz okvira svedenih na delovanje 'malog pozorišta' i organizovane posete đaka, u domen sistemskog strateškog planiranja koje uključuje međuresornu i međusektorsku saradnju. To bi značilo postavljanje funkcija edukacije i animacije dece i mladih kao praktičnog (a ne samo formalnog) strateškog cilja pred sve organizacije pozorišnog sistema; kao i njihovu međusobnu saradnju, saradnju sa obrazovnim ustanovama, predstavnicima vlasti, domaćim i međunarodnim fondovima, asocijacijama itd.

Ovakva preporuka, ipak, nije potpuna novina, jer je ideja o negovanju mlade publike godinama unazad sadržana u zaključcima brojnih studija i istraživanja (npr. Opačić i Subašić, 2016), strateškim aktima (npr. Nacrt strategije razvoja kulture RS 2017–2021) i formalnim dokumentima – poput statuta, izveštaja, godišnjih planova itd. U javnom diskursu, donosioci odluka 'glasno' govore o značaju edukacije i animacije mladih; domaći i međunarodni fondovi ističu ovo kao jedan od osnovnih uslova finansiranja projekata; dokumenti kulturne politike to isto podvlače kao sredstvo i cilj kulturnog razvoja; pa opet zatečenu situaciju odlikuju goreopisane okolnosti. U tom smislu, postavlja se pitanje o poreklu opozicije formalnih normi s jedne i realnih prilika s druge strane, koju ćemo u daljem tekstu razmatrati kroz prizmu *stavova* i *praksi* pozorišta za odrasle u kontekstu razvoja (edukacije i animacije) mlade publike.

Kako je pitanje ispunjavanja edukativne funkcije pozorišta, odnosno generisanja javne vrednosti u ovom smislu, naročito značajno za *javno* pozorište (koje takav status, između ostalog, održava i idejom o obezbeđivanju *javne* dobrobiti), za analizu su odabrana gradska pozorišta kojima je osnivač

Volonteri Konferencije 2018. Foto: Lidija Antonović

Skupština grada Beograda – Atelje 212, JDP, Pozorište na Terazijama, Zvezdara teatar i Bitef teatar, te gradska ustanova kulture „Vuk Stefanović Karadžić“, koja je dominantno opredeljena za pozorišnu delatnost. U okviru šireg istraživanja o društvenim funkcijama javnog pozorišta, obavljenog u periodu mart–jul 2017. godine, zaposleni u marketinškim službama i direktori ovih ustanova su kroz upitnik, anketu i intervju ispitivani o: programima edukacije i animacije dece i mladih, iskustvima u ovom kontekstu, kao i (ličnim) stavovima na temu važnosti procesa ove vrste.

NALAZI ISTRAŽIVANJA

Na pitanje o iskustvima u pravcu animacije i edukacije dece i mladih, u većini slučajeva, prvi odgovor se odnosi na aktivnosti koje se ostvaruju kroz saradnju sa fakultetima Beogradskog univerziteta (u vidu kraće studentske prakse) ili saradnju sa studentima fakulteta dramskih i primenjenih umetnosti (koji se, kroz studentske posete, upoznaju s načinom funkcionisanja scenske tehnike i mehanike, procesom pozorišne produkcije i distribucije, načinima funkcionisanja pozorišne organizacije i sl.). Ovakav odgovor 'u startu' ukazuje na nedovoljno razumevanje analiziranih procesa, jer se, premda opisuje jedan vid sprege pozorišta i obrazovanja, tiče isključivo edukacije mladih koji su profesionalno orijentisani na domen pozorišne umetnosti.

S druge strane, opštiji programi ove vrste svedeni su na grupne posete đaka srednjih i osnovnih škola, koje su 'podstaknute' odobrenim popustima, ali nisu organizovane sistemski, već variraju od slučaja do slučaja. Događaji ove vrste svedeni su (samo) na gledanje predstave ili pak uključuju i tribinu/radionicu/razgovor sa izvođačima ili obilazak pozorišta – u zavisnosti od ličnih inicijativa nastavnika i (ređe) zaposlenih. Najreprezentativniji primer ovakvog dodatnog programa daje Jugoslovensko dramsko pozorište (JDP), koje od sezone 2012/13. saraduje s nekoliko beogradskih osnovnih i srednjih škola, Dečjim kulturnim centrom Beograd i Muzejom pozorišne umetnosti Srbije na programu organizovanih poseta đaka u obliku oglednog časa u pozorištu, prilagođenog znanjima, željama i potrebama određenog uzrasta. Uz to, JDP beleži iskustvo s projektom „I ja volim pozorište“, namenjenim učenicima završnih razreda beogradskih gimnazija, koji besplatno prisustvuju izvođenju predstave, učestvuju u razgovoru sa glumcima i predstavnicima kuće, te se, kroz vođeni obilazak, upoznaju s načinom nastanka predstave i funkcionisanjem pozorišne organizacije.

'Tipski' dodatni sadržaj namenjen mladima predstavljaju i dramske škole kakve postoje u Bitef teatru („Bitef studio“) i ustanovi kulture „Vuk Stefanović Karadžić“ (Škola muzičkog teatra – „Bulevar 77“). Ovakav vid aktivacije dece i tinejdžera na izvestan način jeste korak dalje u analiziranim procesima – jer se uvođenjem polaznika u stvaralački čin daje doprinos njihovom psihofizičkom razvoju i postiže potpunije upoznavanje sa svetom teatra. U tom smislu, mada funkcionišu pretežno kao škole glume, programi ove vrste omogućavaju proširivanje institucionalnih okvira za učešće mladih u pozorišnom životu, s ciljem stvaranja ne samo nove generacije pozorišnih poslenika već mlade generacije pozorišne publike koja će pozorišnu umetnost razumeti na kompleksan i osvešćen način.

Od iskustava u analiziranom kontekstu vredna pomena je i praksa „Vuka“, čiji zaposleni eksplicitno naglašavaju da je privlačenje mlade publike i njena edukacija prioritetna aktivnost ove ustanove. Međutim, i ovde je dominantna orijentacija na mlade koji su budući pozorišni profesionalci, a čiji rad ustanova afirmiše i podržava kroz institucionalizovanu saradnju s dramskim školama i akademijama, organizaciju festivala namenjenih mladim stvaraocima i izvođačima (npr. „Junski rok“ i Festival savremene ruske drame), postavljanje predstava autora iz ove grupacije na repertoar itd. S druge strane, privlačenje mladih mladih zamišljeno je i realizovano kroz produkciju manifestacija na trgu ispred ustanove („Igranka kod Vuka“ i „Trg bajki“), koje svojim zabavnim programom vrše socijalnohezivnu funkciju – privlače lokalnu zajednicu, roditelje koji dovode decu, tinejdžere i dr.

Nalazi istraživanja pokazuju i to da je korišćenje onlajn platformi za promociju pozorišnih ustanova i programa, prema mišljenju zaposlenih, značajno doprinelo intenziviranju i poboljšanju komunikacije s mladom publikom. Štaviše, iskazi ispitanika potvrđuju da je aktivno prisustvo na društvenim mrežama doprinelo povećanju broja mlade publike, te iniciralo nove ideje u kontekstu marketinških aktivnosti. U tom smislu, dobar primer su projekti Zvezdara teatra – „10 pitanja za“, „Savetovalište za pozorište“ i „Priče iz teatra“, koji predstavljaju svojevrstne blogove objavljujane na veb-stranici i Fejsbuk profilu Pozorišta, o pozorišnom bontonu, pričama iza scene i umetnicima čiji je rad značajan za istorijat i život pozorišta.

Na kraju, kada je u pitanju umrežavanje s drugim subjektima polja kulture, pojedina pozorišta – poput Terazija i Ateljea 212 – navode sporadične primere saradnje sa civilnim društvom na projektima produkcije i distribucije

sadržaja namenjenog deci s posebnim potrebama (naglašavajući da ovo smatraju društvenoodgovornim radom, ne radom na širenju i diversifikaciji publike). Iskustva koprodukcija na ovu temu gotovo su nepostojeća, a kao redak pokušaj pominje se planirana saradnja JDP-a i Mikser teatra na pozorišnim sadržajima za mladu publiku. Analiza segmenta godišnjih izveštaja koji se odnosi na gostovanja u kući pokazuju da se programi za decu i mlade drugih pozorišnih produkcija najčešće ne igraju na scenama analiziranih pozorišta. S druge strane, pozorišta per se nemaju na svojim repertoarima predstave ove vrste, sa izuzetkom Pozorišta na Terazijama, čiji zaposleni napominju značaj razvoja programa za mladu populaciju, te u tom kontekstu navode predstave „Brilijantin“ i „Glavo luda“ – tematski namenjene ovoj ciljnoj grupi.

ZAKLJUČAK

Opisani primeri pokazuju postojanje izvesnih napora u pravcu edukacije i animacije mladih, te donekle potvrđuju (deklarativan) stav zaposlenih u marketinškim službama i direktora analiziranih ustanova da su njihove organizacije orijentisane ka negovanju i razvoju ove vrste publike. Međutim, objektivna je primedba da su sve aktivnosti u ovom kontekstu zapravo samo dodatne i, ako izuzmemo pojedine slučajeve, u najvećem broju samo povremene. Takođe, možemo primetiti da su identifikovane prakse dominantno okrenute studentskoj populaciji, dok je komunikacija i orijentacija ka mladim uzrastima po broju i kvalitetu nedovoljna. Saradnja sa osnovnim i srednjim školama svedena je na snižene cene karata, ličnu inicijativu i kontakte, a saradnje sa organizacijama koje se konkretno bave pozorišnim i drugim programima za decu i mlade gotovo da i nema. I kada su u pitanju koprodukcije s dečjim pozorištem ili drugim subjektima koji posluju u ovom domenu, iskustva su mahom nepostojeća, a isto važi i za gostovanja predstava namenjenih deci i mladima. Sve ovo zajedno pokazuje se kao naročita slabost sistema, jer sama pozorišta – kao centralna mesta pozorišnog života na kulturnoj mapi grada – izuzetno retko produciraju sadržaje ove vrste.

Ovako dijagnostikovana praksa zapravo odgovara realnim stavovima donosilaca odluka na temu važnosti edukativnih funkcija pozorišta. Naime, u okviru istraživanja one su podeljene prema ciljnoj grupi edukacije: na edukaciju publike, umetnika i zaposlenih u pozorištima, a nalazi pokazuju da je, prema mišljenju direktora, za javna pozorišta primarno značajna

edukacija i razvoj izvođača i stvaralaca. Štaviše, za menadžment javnih pozorišta misija i značaj ovih ustanova smeštene su pre svega u sferi razvoja umetničke izvrsnosti, dok je ispunjavanje drugih, društvenih uloga koje pozorište ima u zajednici u potpunosti sekundarno. Tako, i razvoj dece i mladih potpada u (brojne) sekundarne ciljeve čije je ostvarivanje najčešće u senci (egzistencijalne) 'borbe' za realizaciju onih primarnih.

Reference

Belfiore, E. & Bennett, O. (2007). *Rethinking the social impacts of the arts*. *International Journal of Cultural Policy*, 13(2), 135–151.

Gibson, L. (2008). *In defence of instrumentality*. *Cultural Trends*, 17(4), 247–257. DOI:10.1080/09548960802615380 https://www.researchgate.net/publication/40631672_In_defence_of_instrumentality

Klaić, D. (2016). *Početi iznova – promena teatarskog sistema*. Clia, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet dramskih umetnosti Cetinje.

Опачић, Б. и Субашић, Б. (2016). *Културне потребе и навике грађана Србије*. Завод за проучавање културног развитка.

Holden, J. (2004). *Capturing Cultural Value: How culture has become a tool of government policy*. Demos. <https://www.demos.co.uk/files/CapturingCulturalValue.pdf>

ZNAČAJ POZORIŠNIH AKTIVNOSTI ZA UČENIKE I ŠKOLU

Ivana M. Stamenković

Viska škola strukovnih studija za vaspitače, Kruševac

st.ivan@vaspks.edu.rs

1. POZORIŠNE AKTIVNOSTI KOJE SREĆEMO U ŠKOLAMA

Pozorišne aktivnosti koje srećemo u osnovnim i srednjim školama ponekad su inspirisane klasičnim dramskim pozorištem, ponekad drugim pozorišnim formama (kao što su lutkarsko pozorište, muzičko pozorište, plesno pozorište, teatar pokreta, pozorište senki, improvizaciono pozorište), a ponekad različitim oblicima participativnog pozorišta (kao što su forum teatar i nevidljivo pozorište).

Upravo u zavisnosti od inspiracije mogu se primetiti različiti ciljevi rada, pa tako svrha predstave ili performansa može biti: da se publika zabavlja i uživa, da kulturne vrednosti dopru do publike, da se rasvetle društveni, politički i etički problemi, te da se u interakciji sa publikom razmatraju mogućnosti njihovog rešavanja.

Pozorišne aktivnosti razlikuju se i po tome šta predstavlja izvor, podsticaj i inspiraciju za kreiranje predstave ili performansa. Pojedini kao izvor koriste pisane komade, skript ili formalni scenario. Drugi polaze od tema ili sadržaja koji su predviđeni planom i programom škole, kao što su književna dela, pripovetke, kratke priče i pesme, istorijski događaji, tradicije, običaji, praznici, mitovi ili legende. Ponekad se inspiracija nalazi u aktuelnim događajima, realnim situacijama i okolnostima u školi ili van nje; u tom slučaju se dešava da podsticaj bude čak i neki novinski naslov ili članak (na primer, o nekom lokalnom problemu). Pojedini polaze od onoga što intrigira decu ili mlade, od teme ili situacije koje privlače njihovu pažnju ili koje smatraju izazovom; kreiranje predstave ili

performansa u tom slučaju biva vođeno i inspirisano idejama, predlozima i inicijativama dece i mladih, njihovim životnim iskustvima i doživljajima različitih fenomena i situacija, ličnim problemima, brigama i dilemama, strahovima i frustracijama, očekivanjima i nadama, stavovima prema društvu, perspektivama o budućnosti...

Razlike postoje i u ulogama, nivou i načinu participacije dece, mladih i odraslih u procesu zajedničkog rada i stvaranja. Deca i mladi ponekad bivaju aktivni učesnici celokupnog procesa stvaranja, što znači da pored uloga glumaca, imaju i uloge dramskih pisaca, dramaturga, reditelja, scenografa, kostimografa, koreografa, naratora... Prosvetni radnici takođe preuzimaju različite uloge, pa bivaju voditelji, dramski pisci, dramaturzi, reditelji, naratori, a dešava se da preuzmu i ulogu nekog od zamišljenih likova.

Najvažnija razlika je u tome da li se tokom pozorišnih aktivnosti akcenat stavlja na proces rada ili pak na produkt rada.

S jedne strane imamo one koji su tokom rada sa decom i mladima usmereni na krajnji produkt (predstavu ili performans), koji je namenjen publici. Oni obično teže ka pozorišnoj izvrsnosti, pa imaju unapred razrađen plan rada i uglavnom više uključuju talentovanu decu i mlade, koji se jasno izražavaju i imaju razvijene dramske sposobnosti (veštine pretvaranja i simuliranja, demonstriranja i prikazivanja). Težnja da se zadovolji publika ponekad ide u krajnost, pa se dešava da preuzimaju ulogu 'stručnjaka' sa potpunom kontrolom pravca rada, da

Radionica „Kada igračke progovore“, voditeljka: Marina Kopilović, OŠ „Stevan Sremac“, Borča, Beograd, održana u OŠ „Vuk Karadžić“, Beograd, u okviru Konferencije 2018.

nameću sopstvena rešenja, ideje i stavove, a da od dece i mladih traže samo memorisanje i uvežbavanje, totalno zanemarujući njihove ideje i predloge; ponekad se stiče utisak da im deca ili mladi služe kao marionete.

S druge strane imamo one koji akcenat stavljaju na proces rada, pa su im u prvom planu kreativno iskustvo u procesu stvaranja, zajedničko istraživanje, intenzivno iskustvo proživljavanja, imaginacija, improvizacija, fleksibilnost i sloboda individualnog izražavanja. Njihov stil rada omogućava spontano kreiranje predstave ili performansa, često bez ikakvog nacrtu ili plana. Oni obično smatraju da su iskustva svakog učesnika dragocena i korisna, a ideje plodonosne, i cene doprinos svakog učesnika. Trude se da pomoću različitih dramskih ili pozorišnih tehnika inspirišu i motivišu decu i mlade da grade likove, razvijaju dijalog i dramsku akciju. Pokušavaju da veštım pitanjima 'izvlače' ideje dece i mladih i da im na taj način pomažu u planiranju i razrađivanju detalja vezanih za kreiranje i izvođenje predstave ili performansa, ali vode računa o tome da njihov rad ostane njihov.

2. ZNAČAJ POZORIŠNIH AKTIVNOSTI ZA DECU I MLADE

Kroz pozorišne aktivnosti deca i mladi angažuju um i srce, glas i telo, što im omogućava holističko iskustvo i holistički razvoj. Značaj pozorišnih aktivnosti za razvoj dece i mladih višestruk je:

1) Razvijanje kreativnih potencijala: Pozorišne aktivnosti mogu biti značajne za stimulisanje imaginacije i vizualizacije, inspirisanje apstraktnog, originalnog i kreativnog razmišljanja i izražavanja, ohrabrivanje spontanosti i inventivnosti, pronicljivosti i dovitljivosti. Deca i mladi se mogu stimulisati i osloboditi da u potpunosti iskoriste svoje *kreativne moći* ukoliko im je omogućena sloboda izražavanja, odnosno ukoliko se ohrabruju da sadrže i uloge tumače na svoj način, onako kako ih oni vide, da pronalaze kreativne načine za izražavanje osećanja, misli i ideja, da se oslanjaju na intuiciju, maštu i fantazije, da eksperimentišu...

2) Edukativni značaj pozorišnih aktivnosti: Kroz pozorišne aktivnosti se razmenjuju informacije, ideje, mišljenja, stavovi i iskustva, što može da dovede do *učenja*. Deci i mladima se pruža

prilika da proučavaju likove (prikupljaju dodatne informacije o njihovim osobinama, zanimanjima, dubljim motivima i razlozima njihovih odluka i postupaka, njihovim međusobnim odnosima), da istražuju, prerađuju i interpretiraju događaje i situacije iz komada, literature ili života. To im može pomoći da bolje shvate književne likove; da sagledaju više aspekata određene situacije ili događaja; da povezuju postojeća znanja i smeštaju ih u nove okvire; da bolje i dublje razumeju teme i sadržaje predviđene planom i programom i da ih povezuju sa realnim životnim situacijama i problemima, sa prethodnim znanjem i iskustvom. Kroz takva iskustva mogu da se izrode i nova uviđanja, zapažanja, tumačenja i razumevanja (Kao & O'Neill, 1998), može da se potkrepi, utemelji ili razjasni ono što se već zna, da se proširi i produbi znanje i razumevanje, a može doći čak i do modifikacije ili promena u razumevanju – razvijanja novih gledišta, promene percepcije i perspektive (Bolton, 1979; Bolton & Heathcote, 1999).

Budući da se kroz pozorišne aktivnosti koje su inspirisane participativnim pozorištem podstiče kontemplacija, problematizovanje realnosti i preispitivanje pretpostavki i uverenja koja se uzimaju zdravo za gotovo, deca i mladi mogu da dostignu i nivo metakognicije, odnosno da dođu do saznanja *kako i na osnovu čega nešto znaju*.

3) Osveščujuća snaga pozorišnih aktivnosti: Pozorišne aktivnosti mogu da doprinesu *samospoznanji*. Preuzimanje različitih uloga i učešće u kreiranju predstave ili performansa može pomoći deci i mladima da postanu svesniji sebe, da spoznaju svoje ideologije, očekivanja i nadanja, da otkriju neki deo svoje ličnosti (npr. svoje vrednosti i slabosti, kapacitete, potencijale, sposobnosti i veštine kojih nisu bili svesni), da pronađu svoja posebna interesovanja, da bolje razumeju sebe i sopstvena psihička i emocionalna stanja. Pozorišne aktivnosti mogu da doprinesu i *razvijanju svesti o drugima*. Doživljavanje različitih uloga i zastupanje različitih perspektiva kroz 'hodanje u tuđim cipelama', omogućava deci i mladima da se identifikuju sa drugima i indirektno iskuse njihov život. Sagledavanje situacija iz tuđeg ugla zauzimanjem različitih (čak i suprotstavljenih) pozicija, može da doprinese boljem razumevanju drugih (Jočić i Dilkić, 2012). Razmatranje tuđih iskustava, problema, potreba, dilema, motiva, namera, ciljeva, interesa, misli i osećanja, može da doprinese boljem razumevanju tuđih perspektiva, stavova, emocionalnih i psihičkih

stanja, razloga ili povoda njihovih postupaka. Spoznavanje i ispitivanje razlika i različitosti (koje se odnose na kulturu, etničku pripadnost, društveno-ekonomski status, sposobnosti, pol i seksualnu orijentaciju), može da doprinese proširivanju pogleda na svet, razbijanju stereotipa i izbegavanju generalizacija.

Pozorišne aktivnosti mogu da doprinesu i *razvijanju svesti o međuljudskim odnosima*. Deci i mladima se omogućava da promišljaju o položaju likova, da ispituju rituale karakteristične za ljudske odnose, afektivne aspekte ljudskih odnosa, upotrebu moći u odnosima i posledične nejednakosti, da razotkriju načine na koji ljudi postaju žrtve i nesvesno saučestvuju u sopstvenom ugnjetavanju. Sve to im može pomoći da razumeju ljudske interakcije i kompleksnu prirodu odnosa.

Pozorišne aktivnosti takođe mogu da doprinesu *razvijanju svesti o različitim društvenim, političkim, kulturnim i etičkim pitanjima i problemima*. Neka od tih pitanja mogu biti: pravednost i pravičnost, ljudska prava i odgovornosti, tolerancija, diskriminacija i ugnjetavanje i borba protiv njih, ugroženo rodno i generacijsko razumevanje, moralne dileme, društvene vrednosti, norme, konvencije i ograničenja, ideologije, mitovi, stereotipi i predrasude, tabui, klišeji, kulturološki okviri i razlike, društvene uloge, odnosi između različitih pozicija, interesa i moći. Razmatranje navedenih pitanja može da pomogne deci i mladima da različite probleme vide u novom svetlu, da bolje razumeju svet u kom žive, ali i smisao postojećih konvencija i običaja.

4) Motivaciona i pokretačka snaga pozorišnih aktivnosti: Deci i mladima se kroz pozorišne aktivnosti pruža prilika da znanja koja razvijaju u školi povezuju sa popularnom kulturom i politikom, kao i prilika da vide i osećaju kako nešto izgleda, umesto da im se objašnjava. To može doprineti da se učenje doživljava kao smislenije i svrsishodnije, a različiti sadržaji kao privlačniji, uzbudljiviji, prikladniji i relevantniji. Upravo se na taj način može pozitivno uticati na interesovanje i motivaciju, na angažovanje i spremnost za istraživanje i traganje za znanjima. Drugim rečima, kroz pozorišne aktivnosti može da se budi i razvija unutrašnja motivacija dece i mladih, i zainteresovanost za učenje i aktivno učešće, što je posebno važno za one koji su neangažovani i otuđeni.

5) Potencijal pozorišnih aktivnosti za razvijanje životnih veština: Kroz pozorišne aktivnosti mogu da se razvijaju *komunikacione i ekspresivne veštine*. Deci i mladima se omogućava da razvijaju veštine verbalnog i neverbalnog izražavanja, te da savladaju tehnike javnog nastupa. Pripreme za javne nastupe mogu im pomoći da unapređuju sposobnost koncentracije, da razvijaju naviku razmišljanja o onome što govore, te da razvijaju umeće jasnog izražavanja, pravilne artikulacije i izražajnog govorenja.

Pozorišne aktivnosti (naročito one inspirisane participativnim pozorištem) mogu biti značajne i za razvijanje *socijalnih veština*, uključujući veštine slušanja i dijaloga, efektivne komunikacije i asertivnog ponašanja.

Učešće u pozorišnim aktivnostima može da doprinese i razvijanju *veština samokontrole i kapaciteta za konstruktivno rešavanje konflikata*. Kroz kreativni dramski proces može da se utiče na razvijanje unutrašnje kontrole, odgovornosti za sopstveno ponašanje, kapaciteta za suočavanje sa osećanjima i kapaciteta za konstruktivno kanalisanje emocija (Woods, 1960), odnosno na razvijanje veština ispoljavanja emocija na zdrav i adekvatan način (Chukwu-Okoronkwo, 2011). Pozorišne aktivnosti koje su inspirisane participativnim pozorištem kreiraju uslove za ispitivanje mogućnosti alternativnog ponašanja i za delanje na alternativan način, pa se na osnovu toga može probuditi potreba da se obuzdava ili kontroliše sopstveno ponašanje. Promišljanje o uzrocima nesporazuma, prirodni konflikata i različitim načinima postupanja u konfliktnim situacijama može da doprinese da deca i mladi adekvatnije rešavaju konflikte u realnom životu, pokazujući spremnost da saslušaju druge, razmatraju različita rešenja i prave kompromise.

Pozorišne aktivnosti inspirisane participativnim pozorištem mogu da doprinesu i razvijanju *veštine kritičkog razmatranja društvenih, kulturnih, političkih i etičkih pitanja i problema*. Kroz takve aktivnosti se provocira debata, pokreću se pitanja za koja ne postoje jednostavni, 'pravi' odgovori. Deca i mladi se osnažuju da kritički promišljaju o različitim pitanjima, problemima, dilemama i brigama, te da iz višestrukih perspektiva razmatraju mogućnosti za njihovo rešavanje. Sve to može uticati na buđenje i razvijanje kritičke svesti, pa može pomoći deci i mladima

da postanu svesni svojih prava i odgovornosti, da prepoznaju autoritarne i manipulativne tendencije u društvu, da otkrivaju kako i kada treba (a kada ne treba) da se prilagode društvu u kome žive.

Pozorišne aktivnosti mogu da doprinesu i razvijanju *kapaciteta za ispitivanje i istraživanje*. Igre uloga mogu da pomognu deci i mladima da dođu do novih informacija ili da gledaju na informacije iz neuobičajenog ugla, da nauče da traže određene informacije, da nauče koja pitanja da postavljaju i razviju naviku da ih postavljaju, kao i da razviju naviku da obraćaju pažnju na detalje (Bolton & Heathcote, 1999). Kroz dramatizacije, igre uloga i diskusije može da se uči „filozofska procedura“, koja podrazumeva (Bolton & Heathcote, 1999, p. 181–182):

- Svest o tome da prikazane činjenice ponekad mogu biti netačne i da ih po navici treba proveravati, drugim rečima, podrazumeva naviku da se pitamo „Da li je to istina?“;
- Traženje pojašnjenja u načinu na koji se koriste reči, odnosno naviku da se pitamo „Šta neko zaista misli pod tim što kaže?“ ili „Šta zaista želi da nam saopšti?“;
- Ispitivanje moralnih vrednosti, odnosno naviku da se pitamo „Da li on/ona radi pravu stvar?“ i „Kako opravdavamo svoje zaključke?“;
- Ispitivanje kulturoloških uticaja na ponašanje određenog lika da bi se procenilo u kojoj meri ima izbor za akciju, odnosno naviku da se pitamo „Koji su prećutni ili eksplicitni zakoni/pravila u kulturi ili supkulturi tog lika koji zahtevaju/navode ga da sledi/bira takvo ponašanje?“.

6) Osnažujući i emancipatorski potencijal pozorišnih aktivnosti:

Deca i mladi mogu da razviju *samopouzdanje i samopoštovanje* zbog sopstvenih postignuća i ostvarenja u pozorišnim aktivnostima. Svest o sopstvenim kapacitetima može da bude izvor snage. Osećanje uspešnosti i zadovoljstva može da ih ohrabri da idu dalje od onoga što se od njih očekuje i da preuzimaju inicijativu.

Kroz pozorišne aktivnosti može se doprineti razvijanju *osobina i kapaciteta potrebnih za sprovođenje ideja u akcije, za suočavanje sa izazovima, problemima i neuspehom, ali i sa nesigurnošću, neizvesnošću*

i nepredvidivošću koje život nosi sa sobom. Neke od tih osobina i kapaciteta su analitičke veštine, sposobnost kontemplativnog pristupa, sposobnost objektivnog razmišljanja i samostalnog odlučivanja, kapacitet za zamišljanje i isprobavanje neuobičajenih ideja, sposobnost planiranja i implementacije ideja, divergentno mišljenje, kreativnost, inovativnost, domišljatost, dovitljivost, pronicljivost, snalažljivost, fleksibilnost, spremnost za preuzimanje poduhvata, hrabrost za preuzimanje rizika i istrajnost. Tvrdi se da učešće u pozorišnim i dramskim aktivnostima može doprineti da se deca i mladi bolje nose sa stresom (DICE Consortium, 2010), te da predstave mogu imati pozitivan uticaj na staloženost i pouzdanje (Ward, 1960).

Pozorišne aktivnosti mogu da doprinesu i razvijanju *kapaciteta potrebnih za građenje demokratskih i saradničkih odnosa sa drugima*. Kroz zajedničko angažovanje u kreiranju predstave ili performansa može da se razvija senzitivnost za potrebe drugih u grupi, da se probudi potreba za građenjem boljih odnosa prema drugima i sa drugima, te da se pokaže obzirnost i solidarnost. Potencijal pozorišnih aktivnosti u obrazovanju vidi se u podsticanju razumevanja i humanog razmišljanja (DICE Consortium, 2010). Značaj igre uloga vidi se u promovisanju etičkog ponašanja (Boal, 2008; Winston, 2005). Deca i mladi imaju priliku da iz različitih perspektiva razmatraju etičku opravdanost, posledice ili efekte određenih odluka i postupaka, što može da probudi potrebu da preuzmu odgovornost za sebe i druge, odnosno potrebu da teže ka moralnom ponašanju. Tako se kroz učešće u pozorišnim aktivnostima mogu razvijati empatija, sposobnost artikulisanja i zastupanja sopstvenog stava uz uvažavanje tuđeg mišljenja, tolerancija za različitost, senzitivnost za odnose, kapaciteti za saradnju i zajedničko angažovanje.

Pozorišne aktivnosti mogu da doprinesu i razvijanju *kapaciteta potrebnih za aktivan život u demokratskom društvu*. Pozorišne i dramske aktivnosti čine da učenici postaju aktivniji građani, pokazuju više interesovanja za učešće u javnim pitanjima i više preduzimljivog duha (DICE Consortium, 2010). Potencijal drame i pozorišta u obrazovanju vidi se u podsticanju aktivizma na lokalnom nivou, u osposobljavanju mladih da rešavaju različite probleme povezane sa nasilništvom, ali i da zajedno preoblikuju nejednake obrasce moći i komunikacije u školi (O'Toole, 2009). Programi primenjenog pozorišta u kojima se kombinuju improvizacija, procesna

drama, forum teatar i vršnjačko podučavanje, mogu da pomognu u razvijaju strategije za borbu protiv diskriminacije, nasilništva i agresije (Ewing, 2010). Pozorišne aktivnosti u obrazovanju mogu biti značajne za razvijanje veštine zastupanja (Vine, 2002), ali i veštine pregovaranja i posredovanja. Kroz aktivnosti koje su inspirisane participativnim pozorištem podstiče se preispitivanje *status quo* situacija, sa težnjom da se razara kultura ćutanja, indiferentnosti i prilagođavanja svetu onakvom kakav jeste, te da se utiče na buđenje proaktivnosti i potrebe za angažovanjem. Deca i mladi mogu naučiti kako da se odupiru iskušenju ili pritisku, da se konformišu društvenim očekivanjima, mogu se ohrabriti da pružaju otpor onda kada otkriju nepravdu i mogu razvijati kapacitete za kolektivnu akciju i promovisanje slobode govora, kulture dijaloga, tolerancije, ravnopravnosti, humanosti, solidarnosti i etičkog ponašanja.

7) Uticaj na modifikovanje ponašanja: Umetnosti se uopšteno pripisuje zasluga za pozitivne promene u ponašanju, kao što je porast prosocijalnog i redukovanje antisocijalnog ponašanja, ali i veće poštovanje prava drugih (Cawthon, Dawson & Ihorn, 2011). Pozorišne aktivnosti koje su inspirisane participativnim pozorištem omogućavaju deci i mladima da promišljaju o ponašanju i odnosu sa drugima i prema drugima, o uticaju sopstvenog (naročito impulsivnog) ponašanja na druge, te da razmatraju odnos između namera, ponašanja i posledica ponašanja. To može uticati na preusmeravanje negativnog u pozitivnije ponašanje i samim tim na redukovanje neprihvatljivog i neprimerenog ponašanja, pa čak i na napuštanje negativnih obrazaca ponašanja.

8) Doprinos odlučivanju za profesionalnu orijentaciju: Pozorišne aktivnosti mogu da doprinesu poštovanju pozorišta. Mogućnost da razvijaju znanja o pozorištu, da se upoznaju sa različitim stilovima i tehnikama glume i razvijaju dramske, odnosno glumačke veštine, ali i da se oprobaju u dramatizaciji i režiranju dela, u osmišljavanju scenskog prostora i kreiranju kostima, može učiniti da deca i mladi požele da se u budućnosti profesionalno bave nekim od pozorišnih zanimanja.

3. ZNAČAJ POZORIŠNIH AKTIVNOSTI ZA OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE

Organizovanje i promovisanje pozorišnih aktivnosti doprinosi ostvarivanju zahteva koji se u postmodernim uslovima postavljaju pred obrazovne ustanove. Neki od tih zahteva su sledeći:

1) Negovanje pozitivne atmosfere i okrepljujuće klime: U obrazovnim ustanovama treba da se podržava i podstiče radoznalost, posvećenost, istrajnost i upornost (Freire, 1994 prema Roberts, 2007), treba da postoji fleksibilnost i otvorenost za promene (Freire, 2005). Upravo dramske sekcije menjaju pojedine aspekte organizacije obrazovnih ustanova i mogu doprineti da klima u školi odiše radoznošću, entuzijazmom, energičnošću, uzbuđenjem i zabavom. Pozorišne aktivnosti doprinose izgrađivanju povoljne atmosfere u školi samim tim što kreiraju prostor za imaginaciju i fantazije, istraživanje i eksperimentisanje, što promovišu slobodu izbora i izražavanja, partnerstvo, kooperaciju i kolaboraciju, ali uz poštovanje individualnih razlika u pogledu ulaganja i načina učešća.

2) Promena odnosa moći, načina interakcije, položaja i uloga odraslih i dece/mladih – demokratska etika: U obrazovnim ustanovama treba odbaciti hijerarhijske odnose koje karakteriše superiornost odraslih i inferiornost dece i mladih (Freire, 1998; 2005). Upravo dramske sekcije mogu doprineti promeni tradicionalne interakcije i građenju demokratskih i partnerskih odnosa između odraslih i dece/mladih u školi, te osloboditi decu i mlade tradicionalnog konformizma. To se dešava upravo onda kada odrasli zajedno sa decom/mladima odlučuju o sadržaju koji se dramatizuje, tumače i analiziraju sadržaje, donose odluke o tome šta, kako i u kom pravcu treba da rade, te tragaju za idejama i dele odgovornost u ostvarivanju zajedničkih vizija. Dramske sekcije tako doprinose da se u školi grade odnosi međusobnog uvažavanja, poštovanja, razumevanja, prihvatanja i podrške.

3) Usmerenost obrazovanja na holistički razvoj, osnaživanje dece i mladih, emancipaciju, samoaktualizaciju i samo-potvrđivanje: Pozorišne aktivnosti imaju potencijal da stimulišu i integrišu intelektualni, kognitivni, emocionalni, bihevioralni, fizički, spiritualni, moralni, kreativni, personalni i socijalni razvoj dece i mladih. Dramske sekcije obezbeđuju oslobodilački prostor da se deca i mladi izraze, čime se pokazuje poverenje u ono što znaju i mogu. Samim tim, dramske sekcije doprinose da škole postanu osnažujuće okruženje u kom se deci i mladima daje podrška i omogućava da prepoznaju i razvijaju svoje kapacitete i potencijale. Kroz učešće u

pozorišnim aktivnostima, predstavama i performansima, oni mogu da razvijaju samopouzdanje, samopoštovanje i osećaj vlastite vrednosti, naročito ukoliko se podržava njihova radoznalost i inicijativa, uvažavaju njihova očekivanja, napori i doprinosi i javno priznaju njihova postignuća.

4) Kolaboracija i partnerstvo sa lokalnom zajednicom, podsticanje i promovisanje angažovanja u zajednici: Samim tim što omogućavaju izvođenje predstava ili performansa van škole (organizacijom različitih festivala, priredbi, projekata i akcija), obrazovne ustanove ispunjavaju zahtev vezan za otvaranje prema široj društvenoj zajednici, jačanje veza i udruživanje resursa sa lokalnom zajednicom. Tako se deci i mladima pruža mogućnost da preuzmu odgovornost, da doprinose kulturnom životu zajednice, ali i da učestvuju u različitim ekološkim i humanitarnim akcijama. Omogućavanje da se njihovi glasovi čuju u javnosti i da aktivno učestvuju u zajednici, može da doprinese da doživljavaju sebe kao ravnopravne članove zajednice. Priznavanjem kolektivnog doprinosa zajednici može da se utiče na to da deca i mladi i u budućnosti pokažu inicijativu, preduzimaju akcije i pokreću društvene promene.

4. ZNAČAJ POZORIŠNIH AKTIVNOSTI ZA PROSVETNE RADNIKE (UČITELJE, NASTAVNIKE I PROFESORE)

1) Zbližavanje i povezivanje sa decom i mladima: Kroz pozorišne aktivnosti i rad na zajedničkim poduhvatima, deca, mladi i odrasli imaju prilike da upoznaju jedni druge na nove načine. Prosvetni radnici mogu bolje da se upoznaju sa interesovanjima, individualnim potrebama i težnjama dece i mladih, pa samim tim i da ih bolje razumeju. Izazovi sa kojima se zajedno suočavaju u radu mogu da doprinesu emocionalnom povezivanju, izgrađivanju prisknijih odnosa i razvijanju osećaja zajedništva i međusobnog poverenja.

2) Prilika za rad na sebi: lični razvoj, profesionalno usavršavanje i unapređivanje sopstvenog rada: Odrasli mogu mnogo toga da saznaju i nauče od dece i mladih kroz zajedničko angažovanje u pozorišnim aktivnostima, zato što svako može doživljavati različite fenomene, sadržaje i likove na sebi svojstven način. Tako interakcija sa decom/mladima i protok autentičnih ideja pružaju odraslima povoljnu priliku da uče i razvijaju se.

Kroz učešće u pozorišnim aktivnostima odrasli mogu da uviđaju svoje mogućnosti, lične snage i slabosti, da dođu do dubljeg razumevanja sopstvenih interesa, očekivanja, namera, ciljeva, strepnji i tendencija u ponašanju. Sve to može da ih podstakne da kritički preispituju sopstveno ponašanje i interakciju sa decom/mladima, te da menjaju pristup i strategije. Upravo im pozorišne aktivnosti pružaju povoljnu priliku da eksperimentišu, da isprobavaju nove ideje, raznolike pristupe i načine rada, nove dramske i/ili pozorišne tehnike i strategije, da fleksibilno menjaju koncept rada oslanjajući se na svoju kreativnost, intuiciju i pronicljivost.

3) Negovanje entuzijazma i odupiranje izazovu da se prepuste rutini: Za prosvetne radnike je posebno važno da se ne prepustaju rutini, što predstavlja poseban izazov, naročito tokom dugog niza godina provedenih u radu. Smatra se da je upravo imaginacija značajna za obezbeđivanje puta koji vodi oslobođenju od inercije, minimalnih ulaganja, neposvećenosti i stava da se samo obavlja posao, ka entuzijazmu, uverenosti i posvećenosti (Willis, 2008). Pozorišne aktivnosti tako mogu doprineti da prosvetni radnici počnu da se otvaraju prema nečemu što je drugačije, da prihvataju nepredvidivost i neizvesnost koje proces rada nosi sa sobom, te da nastave da rade sa zadovoljstvom i entuzijazmom, bez obzira na godine radnog staža.

Reference

Boal, A. (2008). *Theatre of the Oppressed*. Pluto Press.

Bolton, G. (1979). *Towards a theory of drama in Education*. Longman.

Bolton, G., & Heathcote, D. (1999). *So you want to use role play? A new approach in how to plan*. Trentham Books Limited.

Cawthon, S. W., Dawson, K., & Ihorn, S. (2011). Activating Student Engagement Through Drama-Based Instruction. *Journal for Learning through the Arts*, 7(1), Article 8. Retrieved from: <http://escholarship.org/uc/item/6qc4b7pt>

Chukwu-Okoronkwo, S. O. (2011). Creative Dramatics as an Effective Tool in Contemporary Education: A Pedagogical Discourse. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2(5), 111–116.

DICE Consortium. (2010). *Making a World of difference: A DICE resource for practitioners on educational theatre and drama* (Cooper, C. (Ed.)). DICE – Drama Improves Lisbon Key Competences in Education. Retrieved 13. march 2014, from: www.dramanetwork.eu

Ewing, R. (2010). The Arts and Australian Education: Realising potential. *Australian Education Review*, No 58. ACER Press, Australian Council for Educational Research.

Freire, P. (1998). *Pedagogy Of Freedom – Ethics, Democracy, And Civic Courage*. Rowman & Littlefield Publishers.

Freire, P. (2005). *Pedagogy Of The Oppressed*. Continuum.

Jočić, A., & Dilkić, M. (2012). Kakvu promenu ostvaruje kreativni dramski proces: Kroz proces odrastaju ljudi sposobni da menjaju svoje okruženje i društvo. U S. Milosavljević (Ur.), *Vodič kroz kreativni dramski proces* (str. 87–88). Bazaart. Preuzeto sa: <http://bazaart.org.rs/category/izdanja/vodic-kroz-kreativni-dramski-proces/>

Kao, S-M., & O'Neill, C. (1998). *Words Into Worlds: Learning a Second Language Through Process Drama*. Ablex Publishing Corporation.

O'Toole, J. (2009). Drama for Development and Expression. In J. O'Toole, M. Stinson & T. Moore (Eds.), *Drama and Curriculum: A Giant at the Door* (pp. 71–95). Landscapes: The Arts, Aesthetics, and Education, Volume 6. Springer.

Roberts, P. (2007). Pedagogija nade Paula Freirea. *Pedagogija*, 62(4), 529–540.

Vine, C. (2002). TIE and the Theatre of the Oppressed. In T. Jackson (Ed.), *Learning Through Theatre: New Perspectives on Theatre in Education* (pp. 109–127). Taylor & Francis e-Library.

Ward, W. (1960). Creative Drama: Drama with and for Children – Children's Theater. *Bulletin*, No. 30, OE-33007. US Department of Health, Education, and Welfare: Office of Education (ED).

Willis, P. (2008). Getting a Feel for the Work: Mythopoetic Pedagogy for Adult Educators Through Phenomenological Evocation. In T. Leonard & P. Willis (Eds.), *Pedagogies of the Imagination: Mythopoetic Curriculum in Educational Practice* (pp. 245–263). Springer Science + Business Media B.V.

Winston, J. (2005). Between the aesthetic and the ethical: analysing the tension at the heart of Theatre in Education. *Journal of Moral Education*, 34(3), 309–323.

Woods, M. S. (1960). Learning Through Creative Dramatics. *Educational Leadership*, 18(1), 19–23, 32.

PLENUM: Tema 2

POZORIŠTE I ŠKOLA KAO
RESURSI ZA UČENJE

UVOD

mr Jovanka Ulić

profesor strukovnih studija

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Novom Sadu

stabloliki@gmail.com

Pozorište i škola, a posebno pozorište i škola kao resursi za učenje, predstavljaju značajan aspekt savremenih tendencija u vaspitanju i obrazovanju mladih – od predškolskog do srednjoškolskog uzrasta.

Moram da napomenem da nisam direktno povezana s pozorištem; moja profesija je vezana za likovno stvaralaštvo, ali zahvaljujući činjenici da već deset godina predajem lutkarstvo na Visokoj školi strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Novom Sadu, ušla sam u pozorišne vode i postala jedan od iskrenih zaljubljenika u pozorište za decu koje je, nažalost – o čemu su i kolegice u prethodnim izlaganjima govorile – kod nas najmanje prisutno i posmatra se sa nipodaštavanjem.

Međutim, ako scensku umetnost posmatramo kao jedini oblik umetnosti u kom postoji direktni kontakt između pošiljaoca poruke (umetnika) i njenog primaoca (gledaoca), onda moramo istaći da jedino scenski izraz kao vid komunikacije pruža detetu/učeniku mogućnost da pomoću taktilnih, vizuelnih i auditivnih znakova saopšti drugima svoje misli i doživljaj sveta koji ga okružuje. Živo pozorište i lutkarstvo su uslovljeni različitim aspektima – socijalnim, psihološkim, pedagoškim i estetskim, kao i neminovnim prožimanjem teorije i prakse, što u svojoj suštini predstavlja mogućnost razumevanja značaja novih pristupa u radu sa decom, kao i u inicijalnom obrazovanju vaspitača/učitelja.

Lav S. Vigotski (*Лев Семёнович Выготский*), često citiran autor kada je predškolsko učenje u pitanju, u knjizi „Dečja mašta i stvaralaštvo“ (2005) ističe da dramsko stvaralaštvo najbliže, najefikasnije i neposredno povezuje umetničko stvaralaštvo s ličnim doživljajem samog deteta i da je upravo scenski izraz čvršće nego bilo koji drugi oblik stvaralaštva vezan za igru, osnovni

oblik funkcionisanja dece predškolskog uzrasta. Upravo iz tog razloga je neophodno da decu od najranijih dana uvodimo u svet pozorišne umetnosti.

Ovde svakako treba napomenuti da je veza između dece u predškolskom uzrastu i pozorišta vrlo bliska, kako kroz rad vaspitača, tako i kroz redovne posete 'malom' pozorištu. Nažalost, sa odrastanjem deteta se ta veza polako, ali sigurno gubi.

Jedan od razloga za to je pristup vaspitanju i obrazovanju dece od predškolskog uzrasta, preko osnovnog, do srednjoškolskog obrazovanja. Nove osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja „Godine uzleta“ (MPNTR et al., 2018) polaze od deteta kao holističkog bića, a u skladu s tim menja se i sam pristup u radu vaspitača i stručnih saradnika, kao i u inicijalnom obrazovanju vaspitača. Stavljanjem akcenta na integrativni/holistički pristup ili projektno planiranje u razvoju dece predškolskog uzrasta, veliki značaj daje se upravo dramskom, tj. scenskom izrazu deteta kao načinu razvoja njegovih kognitivnih veština.

Promene koje se dešavaju u predškolskim institucijama trebalo bi da budu praćene promenama i na ostalim nivoima obrazovanja, ali, nažalost, tu najčešće zastanemo i čekamo. Čekamo da se promene dese, da zaključimo kako je jaz između različitih nivoa obrazovanja sve veći i veći i to upravo na štetu same dece/učenika/studentata i da su obrazovni programi u potpunom neskladu sa njihovim interesovanjima. Znanja iscepkana po oblastima, nepovezanost gradiva, pojedinačne veštine koje razvijamo, ne pružaju učenicima/studentima prava funkcionalna znanja potrebna za njihov dalji razvoj, kako u profesionalnom, tako i u privatnom životu.

Promene su neophodne – promene na svim nivoima. Nije dovoljno samo menjati praksu vrtića ili škole, ili pak samo praksu pozorišta; neophodno je i da te promene budu integrisane, prožete pravim, dubokim partnerskim odnosima između različitih institucija (vrtić – pozorište – škola) punim uvažavanjem i respekta za značaj i jednih i drugih u razvoju dece. Samo na taj način možemo da budemo sigurni da ćemo kroz naš zajednički rad negovati mlada bića spremna za budućnost koja ih čeka.

U ovom bloku imaćemo priliku da razmotrimo odnos pozorišta s mladom publikom, potom da se upoznamo sa primerom uspešne saradničke prakse pozorišta i škole iz Frankfurta, kao i da zavirimo u iskustva jednog ambicioznog i uspešnog školskog pozorišta iz Srbije, te da kroz ova izlaganja pokušamo da sagledamo moguća rešenja za tešnju saradnju između pozorišta i obrazovnih institucija, upravo radi približavanja pozorišta mladima i uzajamnog menjanja i prilagođavanja pozorišne i vaspitne i obrazovne prakse.

Doc. dr Dušica Dragin sa Univerziteta u Novome Sadu, u svom radu na temu „Obrazovni odnosi pozorišta s mladom publikom” upoznaće nas s problematikom odnosa mladih danas i pozorišta kao institucije: zašto postoji nedostatak interesovanja kod mladih za pozorište, šta pozorišta čine da prevaziđu taj problem itd. Na kraju će kolegica Dragin izneti predloge za razvijanje obrazovnih odnosa pozorišta prema mladima i za razvijanje interesovanja mladih za pozorište.

Potom će Marko Aude-Vitenbreder (*Marco Aude-Wittenbreder*) i Tobias Farenès (*Tobias Varennes*) iz Frankfurta predstaviti „Školski pozorišni studio kao primer razvoja saradničkih struktura između pozorišnih/dramskih pedagoga i obrazovnih ustanova u Nemačkoj”. Oni će nas upoznati sa Studiom koji je osnovan s ciljem da svakom detetu pruži šansu da se izrazi kroz dramu; govoriće o načinu na koji Studio funkcioniše, radionicama i projektima koje organizuju, o tome kome su namenjeni i mnogo više.

Ovom bloku pridružuje se Dušan Blagojević koji u Gimnaziji u Lebanu vodi Teatar “Gimnazijalac”. On će razmotriti značaj postojanja i odvijanja pozorišnih aktivnosti u obrazovnoj ustanovi iz ugla dobrobiti koju školsko pozorište donosi školi, zajednici, nastavnicima i, pre svega, učenicima.

Reference

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, UNICEF, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. (2018). *Nove osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja: Godine uzleta*. UNICEF Srbija. <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2018/09/OSNOVE-PROGRAMA-pdf>

Vigotski, L. (2005). *Dečja mašta i stvaralaštvo*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Teatar „Gimnazijalac”, Gimnazija u Lebanu, predstava „Sve je u redu”, tekst: Jasminka Petrović, režija: Dušan Blagojević

OBRAZOVNI ODNOSI POZORIŠTA S MLADOM PUBLIKOM

Doc. dr Dušica Dragin

Akademija umetnosti

Univerzitet u Novom Sadu

dusica.dragin74@gmail.com

Izuzetna mi je čast što učestvujem na ovoj konferenciji i što imam priliku da govorim o obrazovnim odnosima pozorišta s mladom publikom. Moje izlaganje bazira se na teoriji obrazovnih odnosa s javnošću i neraspodelenom publikom Kita Digla (1998) i na rezultatima mog istraživanja sprovedenog u cilju izrade doktorske disertacije (Dragin, 2016). Ova Diglova teorija postoji već dugi niz godina. Želim da istaknem da me veoma zanima da li su s njom upoznati praktičari, tačnije menadžeri u onim pozorištima u kojima mlade publike skoro da nema.

U svom istraživanju koje je imalo za cilj da otkrije da li škola, pozorište i mediji kao agensi socijalizacije imaju uticaj na razvoj interesovanja mladih za pozorište, posmatrala sam korelaciju, tačnije međusobni uticaj triju fenomena: 1. kulture i društva kao izvora socijalizacije; 2. agensâ socijalizacije koje čine škola, pozorište i sredstva masovne komunikacije i 3. interesovanja učenika srednjih škola za pozorište.

Socijalizacija, u najopštijem smislu, predstavlja učenje ljudskom ponašanju ili „društvenom ponašanju” (Rot, 2010). Kultura i društvo kao izvori socijalizacije određuju ciljeve, sadržaj i sredstva socijalizacije. Smatram da je država najmoćniji ‘kreator’, odnosno izvor sadržaja socijalizacije, jer ona putem zakona, propisa, uredbi, planova i programa u svim oblastima, pa tako i u obrazovanju, kulturi i medijima propisuje norme, standarde, vrednosti i verovanja koje će dete usvajati tokom odrastanja. Svi pojedinci, grupe, organizacije ili institucije mogu biti agensi socijalizacije, tj. preno-

sioci tog sadržaja. Kao najznačajnije prenosiocice sadržaja socijalizacije izučavala sam školu i medije, a pošto je naučni cilj mog istraživanja bio pronalaženje mogućnosti za razvoj mlade pozorišne publike u trenutnim okolnostima u Srbiji, izučavala sam i pozorište. Treći fenomen koji sam izučavala je ogromna nezainteresovanost mladih za pozorište, na koju ukazuju istraživanja (Mrđa, 2011; Ristić i Škorc, 2013). Ispitanici su bili učenici novosadskih srednjih škola,¹ jer smatram da ovi mladi ljudi, ukoliko do završetka srednje škole ne razviju interesovanje za pozorište, ogromnom većinom ostaju zauvek izgubljeni kao pozorišna publika.

Država, dakle, ima odlučujuću ulogu u oblikovanju društvenog ponašanja, ili kako From kaže „u oblikovanju društvenog karaktera”² (From, 1984), a samim tim i u razvoju interesovanja stanovništva za pozorište. Kada su škole u pitanju, država je putem pravilnika o nastavnom planu i programu za srednje obrazovanje posetu pozorištu odredila kao „jednu od mogućih fakultativnih vannastavnih aktivnosti”. U skladu sa takvim preporukama obrazovne politike, novosadske srednje škole veoma retko iniciraju i organizuju posete pozorištu. U većini srednjih škola nema dramskih sek-

¹ Anketirano je 648 učenika iz osam srednjih škola u Novom Sadu.

² „Društveni karakter nastaje unošenjem spoljašnjih zahtjeva društva i pretvaranjem u unutrašnje potrebe i osobine. Zahvaljujući ovom karakteru, pripadnici nekog društva žele da čine upravo ono što društvo od njih zahteva da čine.”

cija, o pozorištu se govori samo u kontekstu književnog dela³. U suštini, u srednjim školama pozorište je donekle prisutno ukoliko u njima predaje osoba koja voli pozorište. Zaključuje se da škola ne utiče u dovoljnoj meri na razvoj interesovanja učenika za pozorište.

Mediji su takođe veoma moćan agens socijalizacije, ali ovom prilikom neću govoriti o medijima jer je prisutnost pozorišta u srpskim medijima na nivou statističke greške, što dovodi do zaključka da mediji ni u najmanjoj meri ne doprinose razvoju interesovanja učenika srednjih škola za pozorište, odnosno za kulturu uopšte.

Na pitanje da li pozorište utiče na razvoj interesovanja učenika srednjih škola za sopstvene programe, odgovor je NE. U Srpskom narodnom pozorištu dobila sam odgovor da se ono ne bavi odgajanjem publike, već publikom koja je već obrazovana. Pozorište mladih možemo slobodno okarakterisati kao programski potpuno dezorijentisano jer ono u nazivu ima mlade, dok u praksi ima dve scene – jednu za najmlađu decu, a drugu za odrasle. U slučaju Novosadskog pozorišta bilo je inicijative za aktiviranje u pravcu razvoja publike. Naime, prilikom konkurisanja za mesto upravnika Valentin Vencel je predstavio „Plan rada i program razvoja“, u kome poziva na otvoren dijalog o hroničnom nedostatku publike. Njegov „Plan“ je više od 20 intelektualaca procenilo kao „suštinsko nepoznavanje profila ove kuće“ (Autonomija, 2013). Teofil Pančić, istaknuti pozorišni kritičar, takođe intelektualac, podržao je mišljenje svojih savremenika i imenovanje Vencela za upravnika ovog pozorišta nazvao „nečasnom stvari“ i „pokušajem ubistva“ ove artistske kuće, te njegov program nazvao „ponarodnjačenjem“ i opisao ga kao „adekvatan za lepo isflizirane tetke sa Telepa i brkate stričeve iz Gomboša“ (Pančić, 2013). Moje pitanje je zašto je narod, u ovom slučaju mađarski, nedostojan pozorišta i čime zaslužuje u ovolikoj meri uvredljiv ton? Zar nisu neke buduće „isflizirane tetke i brkati stričevi“ današnji mladi? Dakle, po toj logici i mladi su nedostojni pozorišta!

Vratimo se ulozi Države i kulturnoj politici. Opšte je poznato da današnji mladi ljudi nemaju razvijene kulturne potrebe, ali kulturna politika ne definiše ovaj pojam, već daje uputstva pozorištima da „zadovolje potrebe građana u oblasti kulture“ (Narodna skupština RS, 2009; 2016). Ona podrazu-

meva postojanje ove kompleksne potrebe i na taj način negira sve teorije koje ukazuju na to da se pojedinac ne rađa sa kulturnim potrebama, već se one moraju inicirati i razvijati kontinuiranim i smislenim kontaktom sa umetnošću. Najveći teoretičar iz ove oblasti je upravo srpski autor Miloš Nemanjić, koji je skoro čitav svoj život izučavao kulturne potrebe i sigurna sam da su ljudi koji pišu zakone i strategije iz oblasti kulture bar donekle upoznati sa njegovim radom (Nemanjić, 1970; 1971; 1974; 1991).

Jedno od pitanja koje postavlja ova konferencija je: zašto mladi ne idu u pozorište? Moj kategorični odgovor je da mladi u pozorište ne idu jer ih ono ne zanima i ne razumeju ga. Potkrepiću ovu tvrdnju pričama iz sopstvenog iskustva. Kada je moja starija ćerka imala nešto više od tri godine, rešila sam da je odvedem prvi put u pozorište da gleda predstavu „Vuk i tri praseta“ u Pozorištu mladih. Razgovarala sam s njom o pozorištu, objasnila sam joj ko su glumci, koja je uloga reditelja, razumela je u svojim godinama šta je mizanscen. Jako se radovala što će konačno videti *uživo* priču koju je jako dobro znala. To iskustvo se završilo tako što je ona iz pozorišta izašla besna, govoreći kako nikada više ne želi da ide u pozorište jer sam je ja slagala i pozorište je slagalo. Ona je bila uzbuđena jer je očekivala vuka koji „duva i vatru suva i ruši prasićima kuće“, međutim u pozorištu nas je umesto vuka sačekala vučica koja „niti duva niti vatru suva“, već peva. Moja ćerka je bila zbunjena, razočarana i ljuta. Tokom vremena sam uspela da opravdam umetničku samosvojnost reditelja koji nije uzimao u obzir publiku kojoj je ta predstava namenjena. Posle toga smo svega još nekoliko narednih godina išle u pozorište, jer su u Pozorištu mladih predstave za decu obeležene sa najviše 6+. To znači da je takvo pozorište namenjeno uzrastu najviše do osam ili devet godina i kao takvo je nezanimljivo starijoj deci. Dakle, u Pozorištu mladih, a samim tim i u Novom Sadu, postoji pozorište za malu decu, do najviše devet godina, i pozorište za odrasle.

Drugi primer koji veoma slikovito objašnjava zašto mladi ne razumeju pozorište je čuveni skandal koji se pre nekoliko godina dogodio u Srpskom narodnom pozorištu tokom izvođenja predstave „Antigona“⁴ kada su mladi dovikivali glumcima: „Crkni! Hoćeš li umreti više!“ (Novosti, 2014). Tokom anketiranja učenika u Novom Sadu imala sam priliku da upoznam

upravo one koji su tako burno negodovali i shvatila da su to zapravo vrlo pristojna deca koja pohađaju srednju stručnu školu i uče da jednoga dana budu tapetari, keramičari ili stolari. To su deca, odnosno mladi koji dolaze iz socijalno veoma ugroženih porodica; rekli su mi da nekolicina njihovih drugova retko dolaze u školu jer su suočeni sa potpunim siromaštvom ili porodičnim nasiljem. Veoma je interesantno da je neko ko se bavi pozorištem, ko promišlja o pozorištu, odlučio da je „Antigona“ adekvatno delo za prvi odlazak u pozorište ovih mladih ljudi.

Velika većina sadašnje srednjoškolske generacije pripada populističkom (novokomponovanom) kulturnom modelu čije su osnovne karakteristike doživljajno-potrošačka orijentacija, zabava, pasivnost, imitacija. To znači da nemaju razvijene kulturne potrebe. Tako dolazimo u situaciju u kojoj pozorište treba da izgradi odnose sa mladim osobama čiji ukusi nisu ni blizu onoga što pozorište nudi. To nije nemoguća misija, samo je pitanje da li pozorište to hoće. U tom kontekstu je veoma važna teorija Kita Digla o obrazovnim odnosima s javnošću sa neraspoloživom publikom, koja predstavlja one pojedince koji ne posećuju vrstu predstava koju određena ustanova kulture organizuje, pojedince koji nemaju interakciju s tim oblikom umetnosti, koji ne osećaju naročitu potrebu za takvom interakcijom i kojima čak i ne prija pomisao na takvu interakciju. Obrazovni odnosi s javnošću imaju zadatak da otkriju kakve prepreke stoje između umetnosti i tih pojedinaca i onda nađu načine da ih umanje ili otklone. Digl naglašava da, ako za obrazovne odnose s javnošću uopšte postoji lako dostupna ciljna grupacija, onda je to školska omladina. Škola, u tom slučaju, može biti najznačajniji akter u razvoju interesovanja učenika za pozorište.

Na osnovu mojih istraživanja i zaključaka, smatram da pozorište neizostavno mora kontinuirano da radi na izgradnji obrazovnih odnosa s mladom publikom na sledeći način: pre svega da upozna mlade, da uvidi šta oni vole, šta ne vole, šta ih zanima, šta nervira, koje su im sfere interesovanja i s kakvim se problemima suočavaju. U skladu s tim saznanjima pozorište mora naručivati dramske tekstove koji moraju biti prilagođeni njihovoj sposobnosti razumevanja dela. Dakle, ne dramski tekst koji povlađuje njihovim ukusima, već koji obrađuje teme ili probleme koji zaokupljaju današnje mlade ljude. Sledeći korak je produkcija takvih predstava i uključivanje mladih u te procese što je moguće više, kao posmatrača, glumaca ili promotera. Još jedna radikalna ideja koju bi zaštitnici visoke, elitne umetnosti verovatno nazvali „nečasnom stvari“, bila bi, u cilju

promocije tog novog pozorišta za mlade, angažovanje određenih javnih ličnosti s kojima se današnji mladi identifikuju, čime god se oni bavili i kom god kulturnom modelu pripadali.

Pozorišni delatnici moraju imati u vidu da je adolescentsko doba vrlo prijemljivo za umetnost i da su učenici srednjih škola ciljna grupa s kojom je najlakše izgraditi obrazovne odnose. Zašto? Zato što idu u školu, svakodnevno i satima se nalaze na jednom mestu i dostupni su za kontakt, dostupni za uspostavljanje komunikacije, dostupni za bilo kakve predloge i izgradnju obrazovnih odnosa s pozorištem. Ukoliko bi ih pozorište pozvalo da gledaju predstave koje se bave onim temama i problemima koji njih zaokupljaju, više od dve trećine novosadskih učenika srednjih škola izjasnilo se da bi taj poziv rado prihvatilo.

Reference

Autonomija. (2013, 20. septembar). Da li će Ujvideki sinhaz i dalje biti odlično pozorište? *Autonomija*. <http://www.autonomija.info/da-li-ce-ujvideki-sinhaz-i-dalje-biti-odlicno-pozoriste.html>

Digl, K. (1998). *Marketing umetnosti*. Clio.

Dragin, D. (2016). *Planski agensi socijalizacije: škola, pozorište i mediji i njihov uticaj na razvoj interesovanja učenika srednje škole za pozorište* [doktorska disertacija, Beogradski univerzitet]. Fakultet dramskih umetnosti u Beogradu.

Fromm, E. (1984). *Čovjek za sebe*. Naprijed.

Mrđa, S. (2011). *Kulturni život i potrebe učenika srednjih škola*. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.

Narodna skupština Republike Srbije. (2009; 2016). *Zakon o kulturi*. Službeni glasnik RS, 72/09, 13/16.

Nemanjić, M. (1970). *Funkcije umetnosti i estetička potreba*. Kultura, 11.

³ Iz ovog zaključka isključujemo srednju školu „Jovan Jovanović Zmaj“.

⁴ Predstava „Antigona“ je izvedena za učenike prve godine srednje ekonomske i tehničke škole u okviru projekta „Školska lektira u pozorištu“.

Nemanjić, M. (1971). *Kulturne potrebe i kulturne vrednosti*. Kultura, 15.

Nemanjić, M. (1974). *Kulturne potrebe*. Vuk Karadžić.

Nemanjić, M. (1991). *Filmska i pozorišna publika Beograda: Socio-kulturni uslovi formiranja u periodu 1961–1984*. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.

Novosti. (2014, 1. mart). *Đaci dovikivali glumcima tokom predstave „crkni” i „hoćeš li umreti više”*. Intermagazin. <http://www.intermagazin.rs/skandal-u-novom-sadu-daci-dovikivali-glumcima-tokom-predstave-crkni-i-hoces-li-umreti-vise/>

Pančić, T. (2013, 21. avgust). *Pokušaj ubistva je u toku*. Vreme. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1132980&print=ye>

Ristić, I., i Škorc, B. (2013, jun). *Struktura interesovanja za različite umetničke discipline kod srednjoškolaca*. Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, Beograd, 1, 185–202.

Rot, N. (2010). *Osnovi socijalne psihologije*. Zavod za udžbenike.

„Školski pozorišni studio”, Frankfurt, Nemačka, prezentacija na Konferenciji 2018.

„ŠKOLSKI POZORIŠNI STUDIO”, FRANKFURT: PRIMER RAZVOJA SARADNIČKIH STRUKTURA IZMEĐU POZORIŠNIH/ DRAMSKIH PEDAGOGA I OBRAZOVNIH USTANOVA U NEMAČKOJ

Marko Aude-Vitenbreder, Tobias Farennes / Marco Aude-Wittenbreder, Tobias Varennes

Šultheater studio / Schultheater-Studio

Frankfurt, Nemačka

marco.aude-w@schultheater.de
<https://schultheater.de/>

Hvala vam za priliku da budemo ovde i predstavimo vam delić biografije i aktivnosti Šultheater studija, centra za pozorišnu pedagogiju koji se nalazi u Frankfurtu na Majni, gde se praksa i podučavanje u oblasti izvođačkih umetnosti i pozorišne pedagogije prožimaju. Predstavićemo Studio kao primer organizacije pozorišne pedagogije i pozorišnih pedagoga u Frankfurtu. Počecemo od sadašnjeg trenutka.

ŠTA JE ŠULTEATAR DANAS

Ove, 2018. godine, Šultheater studio ima 15 stalno zaposlenih sa fiksnim radnim vremenom i redovnom platom. Postoje i ljudi angažovani na ugovor – oko 35 honorarnih saradnika zaduženih za tehniku, glumaca, onih koji rade razne druge stvari – ali se svi mi srećemo u radu Studija.

Glavni zadaci Šultheater studija jesu radionice sa učenicima i nastavnicima. Godišnje održimo oko 400 radionica u kojima učestvuje oko 6.000 učesnika i ima još dosta prostora za dalji rast.

Ponekad pripremamo i pozorišne predstave. Tokom svih praznika i raspusta u Nemačkoj, Šultheater studio nudi deci da tokom nedelju dana učestvuju u kreativnom programu i rade na predstavi koju na kraju nedelje izvode pred porodicama i prijateljima. To se obično dešava deset puta

godišnje. Ponekad je interesovanje dece veće, pa se formira više grupa, tako da na kraju godine bude i do 30 predstava! Takođe, ansambl „Instinkt” (*Bauchgefühl*) izvodi oko 5–8 puta produkciju „Ti se usuđuješ...” (*Trau Dich*) na različitim mestima u Hesenu.

Takođe radimo s poslovnim kompanijama, sprovodimo školske projekte, projekte prevencije, različite radionice, organizujemo festivale itd.

Drugi aspekti rada Šultheater studija su: iznajmljivanje tehničke opreme za različite projekte, knjižara literature o pozorištu u obrazovanju (theaterbuchversand.de) i posebno važan deo – aktivnosti javnog zagovaranja, jer moramo neprestano da promoviramo svoj rad i nalazimo partnere u različitim strukturama: korporativne partnere, koji su nam neophodni kako bismo ostvarili projekte, posrednike u povezivanju institucija i profesionalnih umetnika i druge.

KAKO JE BILO U POČETKU

Šultheater studio osnovan je 1991. godine. Tada je postojalo samo nekoliko pozorišnih pedagoga, a među njima se naročito isticao Joakim Rajs (*Joachim Reiss*), osnivač Šultheater studija.

U Nemačkoj, Vlada može da delegira nastavnike u druge škole ili ustanove i tu se otvorila prilika za osnivanje Šultheater studija. Takođe je bilo moguće da zainteresovane škole traže da pozorišni pedagozi koji nisu stalno zaposleni u školama vode radionice. Pozorišni pedagozi i nastavnici su tada počeli sa aktivnostima javnog zagovaranja koje su, reklo bi se, bile daleko važnije 1991. nego danas, zato što su u to vreme u školama u našoj oblasti postojale samo vannastavne i dobrovoljne pozorišne sekcije i aktivnosti. U nekim drugim federalnim državama pozorište je bilo deo školskog programa, ali ne i u Hesenu, kome pripada Frankfurt.

Joakim Rajs je osnovao Šultheater studio s ciljem da omogući da sva deca dobiju priliku da se izraze kroz pozorište, kroz akciju na sceni. Smatrao je da će, kada budemo imali pozorište kao redovan školski predmet, svako dete u školi imati mogućnost da stekne pozorišno iskustvo, te da će postizanje ovog cilja tako biti obezbeđeno.

U to vreme, Šultheater je imao tri honorarna saradnika, sprovodio je radionice o različitim pozorišnim formama, organizovao projekte za učenike tokom raspusta, ali takođe i projekte za kompanije, a istovremeno je iznajmljivao tehničku opremu i vodio intenzivne aktivnosti javnog zagovaranja – razgovarao s ljudima u Vladi, predstavljao im šta radimo i objašnjavao zašto je to važno i zašto treba da nas finansiraju.

1991. godine je Udruženje pozorišnih pedagoga počelo da organizuje obuke za pozorišne pedagoge – pozorišne umetnike, ali i socijalne radnike, nastavnike i motivisane osobe drugih profila. Krajem devedesetih, pozorište je postalo školski predmet u Hesenu. Danas, cilj koji je postavljen na početku – da svako dete ima priliku za pozorišnu igru kroz redovan školski predmet – ostvaren je, ali, nažalost, samo za neke učenike. Još uvek postoje brojne prepreke koje moramo prevazići da bismo u celosti postigli ovaj cilj.

„MOĆNO POZORIŠTE“ (GEWALTIGES THEATER)

Sada ćemo skočiti do 1998. godine. Te godine nastala je radionica čiji ćete deo videti sutra. Kreirao ju je Frank Unrein (*Frank Unrein*) koji, nažalost, više nije među nama. Razvijana je tokom šest meseci kroz blisku saradnju pozorišnih pedagoga i drugih nastavnika. Ova je radionica pre petnaestak

godina dobila federalnu nagradu, tako da je veoma poznata, a i dalje je smatramo veoma efikasnom. Scenario radionice se tokom godina menjao i razvijao, tako da je ona i danas veoma aktuelna: u početku je npr. bilo elemenata nevidljivog teatra, ali to se tokom godina izgubilo.

„Moćno pozorište“, ili na nemačkom „Gewaltiges Theater“ (*Gewaltiges Theater*) je igra reči, jer „Gewalt“ (*Gewalt*) znači nasilje, ali i silu, moć. Pojam je dvosmislen i naziv je dobro izabran zato što se odnosi na dva stalno prisutna pola – autonomiju pojedinca da deluje i učestvuje, ali i pitanje zajednice i društva. Nasilje je tokom 90-ih bilo veoma izraženo u Nemačkoj, neprestano se o tome pisalo i govorilo, i to je za nas bio razlog da preduzmemo nešto.

U ovom programu obično rade četiri pozorišna pedagoga; odlazimo u učionicu i sa decom provodimo četiri sata. Program se sastoji od jednosatne predstave nakon koje sledi razgovor i radioničarski rad. Od samog početka publika nema vremena za predah, sve vreme se nešto događa, učesnici su stalno aktivni. Sutra ćemo sa vama biti samo nas dvojica i biće nam drago da vas vidimo i radimo zajedno.

Dobro došli u „Moćno pozorište“!

"SCHOOL THEATRE STUDIO", FRANKFURT:

AN EXAMPLE OF THE DEVELOPMENT OF COLLABORATIVE STRUCTURES BETWEEN THEATRE/DRAMA EDUCATORS AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN GERMANY

Marco Aude-Wittenbreder and Tobias Varennes

Schultheater-Studio
Frankfurt, Germany

marco.aude-w@schultheater.de
<https://schultheater.de/>

Thank you for the opportunity to be here and present you a small excerpt of the School Theatre Studio (*Schultheater-Studio*), a theatre pedagogy centre based in Frankfurt on Main, where practice and teaching of the performing arts and theatre pedagogy combine. We will present it as an example of the organization of theatre pedagogy and theatre pedagogues in Germany. We will start from the present moment.

WHAT THE SCHOOL THEATRE STUDIO IS TODAY

This year, 2018, the School Theatre Studio has 15 full-time employees with fixed working hours and a regular salary. There are also people hired on a contract basis – about 35 part-time associates: technicians, actors, people who do various other things; but we all meet in the work of the Studio.

Main tasks of the School Theatre Studio are workshops with pupils and teachers. We hold about 400 workshops a year with about 6,000 participants and there is still plenty of room for further growth.

Also sometimes there are live performances on stage. During all German vacations, the School Theatre Studio offers to children to partake in a creative program for one week and work on a performance they present to their families and friends at the end of the week. This happens usually 10 times a year; sometimes there is more than one group, so finally there are about 30 performances every year! Also the Ensemble "Gut feeling" (*Bauchgefühl*) performs about 5 - 8 times the production "You Dare..." (*Traue Dich*) at different places in Hessen.

We also work with business companies, implement school projects, prevention projects and various workshops, we organize festivals, etc.

Other aspects of the Studio's work are: the rental of technical equipment for various projects; bookstore on Theatre in Education literature (theaterbuchversand.de); and a particularly important part are advocacy activities, because we must constantly promote our work and find partners in various structures: corporate partners that we need to realize projects, intermediaries in connecting institutions and professional artists, and others.

HOW IT WAS IN THE BEGINNING

The School Theatre Studio was founded in 1991. At that time, there were only a few theatre pedagogues, and Joachim Reiss, the founder of the School Theatre Studio, stood out among them.

In Germany the government can delegate teachers to other schools or institutions, and that was a chance to found the School Theatre Studio. Also, it was possible to ask theatre pedagogues who are not permanently employed in schools, for giving workshops in especially interested schools. Theatre pedagogues and teachers started with public advocacy activities that were, it could be said, far more important in 1991 than today, because at that time there were only additional and voluntary theatre groups and activities in schools in our area. In some other federal states, the theatre was part of the school curriculum, but not in Hessen, to which Frankfurt belongs.

Joachim Reiss founded the School Theatre Studio with the goal of enabling all children to have the opportunity to express themselves through theatre, through action on stage. He believed that, when we have theatre as a regular school subject, every child in school will have the opportunity to gain theatrical experience, and that the achievement of the goal will be ensured.

At that time, the School Theatre Studio had three part-time associates, it conducted workshops on various forms of theatre, organized projects for students during the holidays, but also projects for companies, and at the same time rented technical equipment and led intensive advocacy activities – talking to people in Government, introducing them to what we are doing and explaining why it is important and why they should finance us.

In 1991, the Association of Theatre Educators began to organize trainings for pedagogues – theatre artists, but also social workers, teachers and motivated people of other profiles. In the late 1990s, the theatre became a school subject in Hessen. Today, the goal set in the beginning – that every child has the opportunity to play theatre through a regular school subject is unfortunately achieved just for some students. There are still many barriers to overcome until we succeed.

"MIGHTY THEATRE" (GEWALTIGES THEATER)

We will now jump to 1998. That year, a workshop was created, one part of which you will see tomorrow. It was created by Frank Unrein, who unfortunately is no longer with us today. It was developed over six months through the close cooperation of theatre pedagogues and other teachers. This workshop received a federal award about 15 years ago, so it is very well known, and we still consider it very effective. The scenario of the workshop has changed and developed over the years, so that it is still very relevant today: in the beginning, for example, there were elements of Invisible Theatre, but that was lost over the years.

"Gewaltiges Theater" is a play on words, because "Gewalt" has a double meaning: it means violence, but also force, power. The name is well chosen because it refers to two constantly present opposites – the autonomy of the individual to act and participate, but also the issue of community and society. Violence was very pronounced in Germany during the 90's, it was constantly written and talked about, and that was the reason for us to do something.

Four theatre pedagogues usually work in this program; we go to the classroom and spend four hours with the children. The program consists of a one-hour performance followed by a talk and a workshop. From the very beginning, the audience does not have time to take a break, something happens all the time, the participants are constantly active. Tomorrow only the two of us will be with you and we will be glad to see you and work together.

Welcome to the "Mighty Theatre"!

**SCHULTHEATER
STUDIO
FRANKFURT**

ŠTA ZA ŠKOLU ZNAČI ŠKOLSKO POZORIŠTE – TEATAR „GIMNAZIJALAC“

Dušan Blagojević

profesor srpskog jezika i književnosti
Gimnazija Lebane

dusanblagojevic@hotmail.com

Iz profesionalnog pozorišta izašao sam onog trenutka kada sam shvatio da banalnost svakodnevice i sujeta isuviše prljaju svet umetnosti; jednog dana sam skinuo kostim i zahvalio se na ukazanom poverenju. Nisam uspeo da se izborim; biće da se pozorište i ja nismo valjano razumeli. Međutim, pozorište mi je nedostajalo: mogućnost da se bavim pozorištem, da rastem kroz pozorišni izraz i da svoja znanja o pozorištu podelim s drugima. Zato sam 2010, počevši da radim u Gimnaziji u Lebanu, osnovao školski teatar i u njemu pronašao utočište, prostor za igru i mesto u kojem se obrazovanje i život dopunjuju.

ZAŠTO ŠKOLSKO POZORIŠTE

Školski sistem i nastavni kurikulumi prilično ograničavaju ne samo nastavnike već i učenike. Ne prate interesovanja učenika, ne polaze od njihovog neposrednog iskustva, često su udaljeni od života, pa se stiče utisak da škola i život idu paralelno i da se ne dodiruju. Školsko pozorište uspeva da objedini školu i život. Učenici se u školskom pozorištu bave onim temama koje su suštinski važne za njihovo odrastanje i razvoj, za intelektualno i emocionalno sazrevanje. Učenici stvaraju, uče kako se voli, strada, pati, šta i kako da čine sa sopstvenim strahovima, zebnjama, emocijama. Uče o sebi i drugima, o životu, i to kroz igru i umetnički proces, što je dragoceno.

Uče kako da uče, i kako da kroz pozorište iskoriste sopstvene potencijale na najsmisleniji način, a da ne pokvare svoje bivstvo.

ŠKOLSKO POZORIŠTE I ŠKOLA

Školsko pozorište i školu bi svakako trebalo da povezuju mladi i interes mladih, a, nažalost, to ih razdvaja. Uštogljeni obrazovni sistem neretko na školsko pozorište gleda kao na prostor u kome se „kvari omladina“. Svaki vid slobodnog izraza, a školsko pozorište nužno mora biti slobodno jer u suprotnom nije pozorište, doživljava se kao atak na obrazovni sistem. Nedostaje partnerski odnos koji neće podrazumevati da školsko pozorište bude potčinjeno školi, i da je škola na prvom mestu, a školsko pozorište spada, kolokvijalno rečeno, u „sve ostalo“. Školsko pozorište, kao i brojne predviđene vannastavne aktivnosti, jeste deo školskog sistema, ali se od strane mnogih kolega doživljava kao neka vrsta tereta koji postoji, ali koji možemo da ignoriramo ili podnosimo, što je veoma pogrešno. Posebno su kritični momenti kada učenici radije posećuju probe u školskom pozorištu i rado se uključuju u dramski proces, a nerado u školski „obavezan“ deo. I pozorište jeste obavezan deo školskog sistema, ma koliko mi to ignorisali; ono je na kraju i deo obrazovnih kurikuluma.

Škola bi mnogo mogla da uči od školskog pozorišta, samo kad bi htela. Dva goruća problema u obrazovnom sistemu jesu izostajanje i vršnjačko nasilje. U školskim pozorištima nema izostajanja, učenici ostaju nekada mnogo duže nego u školi, i nema vršnjačkog nasilja, ali ima igre, spoznanja i samospoznanja – i to je ključ. Učenici se bave sobom, drugima, i onim što ih interesuje. Učenici istražuju, stvaraju i nisu pasivni konzumenti znanja. Do (spo)znanja dolaze sami, vođeni i usmeravani od strane dramskog pedagoga. Mnoge škole bi od školskog pozorišta mogle da nauče šta znači timski rad, koliko je napora potrebno da se tim izgradi, a još više istrajnosti i strpljenja da se očuva. Ali samo tim dovodi do neizostavnog uspeha i doprinosi poboljšanju etosa u obrazovnim institucijama. Čitav dramski proces umnogome naliči na formativno ocenjivanje – omogućava nam da pratimo kako učenik dolazi do određenog ishoda, pomaže nam da razumemo kako da ga usmeravamo i vodimo. Eto još jedne slabe tačke u obrazovnom sistemu – sveden je na sumativnu ocenu koja bi mogla biti osnažena uz pomoć školskog pozorišta.

Kompetentan učenik je onaj koji ima znanja, veštine i stavove. Škola se često zaustavi na znanju, i to onom reproduktivnom, ponavljanju bez razumevanja, dok dramski proces nužno podrazumeva razumevanje, veštine, i ono što je najvažnije – doprinosi izgradnji stavova. Preispituje postojeće, problematizuje, navodi na sumnju i kritičko promišljanje, dakle – gradi kompetentnu ličnost, što školi često izmiče. Svako odsustvo učenika zbog proba ili predstava, škola doživljava kao gubitak, u svojoj nemogućnosti da razume da je učenik, a i škola, sa školskim pozorištem uvek na dobitku.

Čitav naš obrazovni sistem zasniva se na pretpostavkama: pretpostavljaju roditelji, pretpostavljaju učenici, pretpostavljaju nastavnici. Kroz naše školsko pozorište Teatar „Gimnazijalac“ probali smo da saslušamo jedni druge, probali da poverujemo u dobrotu – nadam se da smo i uspeali. Trajemo jer verujem učenicima i oni veruju meni, nismo suprotstavljene strane – mi smo tim. Ne stiže se obrazovanje isključivo u školi, niti se ono kao širi pojam dâ ukalupiti u prilično rigidnu instituciju kakva je današnja škola. Probamo li na silu da ga uguramo, oštetimo obrazovanje.

ŠKOLSKO POZORIŠTE I NJEGOVA SREDINA

Mnoga istraživanja o faktorima koji utiču na uspešno učenje pokazala su da je sredina ili okruženje za učenje, odnosno učionica osmišljena tako da

podržava nastavu i učenje jedan od važnih faktora uspešnog učenja. To svakako važi i za školsko pozorište.

Školsko pozorište je okruženje koje je orijentisano na učenika. Dramski pedagozi pažljivo prate dramski proces, rad učenika, uverenja, stavove i veštine koje učenici poseduju pre rada na predstavi, u toku dramskog procesa, i nakon završetka. Mentor može da prati učenike pojedinačno kako razmišljaju i kako napreduju. Sve ideje, bile one ispravne ili pogrešne, vrednuju se, oblikuju i postaju deo stvaralačkog procesa.

To je mesto gde i učenici i nastavnici osećaju da su deo zajednice, deo jedinstvenog procesa u kojem se kontinuirano poboljšavaju mogućnosti podučavanja i učenja.

Međutim, i školska pozorišta su deo jedne šire zajednice, pre svega škole kao nepodsticajne sredine koja ih doživljava kao hir pojedinca – ne može ih zaobići, ali njihovo postojanje ne vidi kao nužnost, čak ni kao potrebu – a onda i šire društvene zajednice, koja ma kakvu novinu koja dolazi od strane pozorišta često dočeka neprijateljski, bez želje i spremnosti da je bolje upozna, a kamoli podrži. Školska pozorišta su često i dodatni finansijski teret i za školu i za lokalnu samoupravu – kostimi, scenografija, putovanja. Zato se mnogi nastavnici dovijaju koristeći resurse lokalnih pozorišta ili kulturnih centara, ili sami iz sopstvenih sredstava i uz pomoć roditelja kupuju, prave, nabavljaju neophodan materijal za realizaciju pozorišne predstave. Nemanje novca i izostajanje podrške ne mora uvek biti smetnja. Vešti mentori često umeju da nepravilne pretvore u privilegiju, pa sve to podstakne i njih i učenike da porade na mašti, da razmaštaju sebe, svoje telo, glas, pokret i tako iz nužde dođu do kreativnih i maštovitih rešenja koja doprinose kvalitetu predstave.

Postojeći kriterijumi i doživljaj pozorišta, tačnije ono što sredina razume kao pozorište, jeste zaseban problem s kojim se susreću mnoga školska pozorišta. Ta neiskazana očekivanja i unapred postavljena pravila, teme zabranjene od strane sredine, dodatno opterećuju dramski proces, učenike, a i mentore, i znatno mogu uticati na kvalitet rada.

Za Teatar „Gimnazijalac“ palanka u kojoj pozorišta i nema jedan je od izazova s kojima se susreće. Palanačka sredina pozorište doživljava kao vid zabave, lake i jeftine, ili ga pak posmatra kroz prizmu nagrada i meri njegov kvalitet brojem priznanja, očekivanjima, neznanjem. Lako je to primetiti, ali je prilično

nezahvalno sve to predstaviti učenicima i osnažiti ih da se suoče s palankom kao „većitim agresorom“.

Jedno od čestih pitanja koje postavljam svojim gimnazijalcima: Kako možete dozvoliti da vas pritiskaju očekivanja ljudi koji pozorište ne poznaju?

Međutim, da bi mogli da osveste sebe i svoj odnos prema sredini, moram često insistirati na razgovorima koji pre svega apostrofiraju misao da pozorište nije zabava za široke mase.

Često ponavljam: Pozorište je stvarnost koju vi treba da izumete – jedna viša stvarnost kojom gospodarite – to je vaš svet. To nisu nagrade. Kojih nagrada se sećate? A kojih trenutaka s putovanja, proba, sa gostovanja, predstava? Šta prepričavate vama dragim ljudima kad prođu godine? Da li im govorite o nagradama ili im otkrivajte one trenutke koji su vas u pozorištu oblikovali?

Često ih podsećam: Vi ste ljudi budućnosti, a ne sadašnjosti – nemojte da vas sadašnjost povuče da posrnete.

I nikad ne govorim – juriiiiš!, već – za mnom!, u nove uzlete i u susret budućim trenucima! Život je od trenutaka, a ne od nagrada sačinjen!

ŠTA TEATAR ZNAČI ZA NASTAVNIKA...

Rad u Teatru za mene kao nastavnika pre svega znači neprestano usavršavanje i istraživanje, mogućnost da bolje upoznam učenike i uspostavim kvalitetniji odnos s njima; da istražim njihova interesovanja i način kako da im pristupim. Baveći se školskim teatrom, postao sam bolji i, verujem, kvalitetniji nastavnik, jer sam u prilici da sagledam svu složenost nastavnčkog posla i izazove na koje nailazimo, a koje u učionici i za vreme redovne nastave nismo u mogućnosti da uočimo. Teatar mi je pre svega omogućio da razumem koliko su učenici različiti, koliko se potrebe i interesovanja učenika razlikuju, iako su svi oni istih godina, pa mi nastavnici često pretpostavljamo da su samim tim i sličnih interesovanja. Prestao sam da pretpostavljam i uspostavio sam bliži odnos sa učenicima.

Često možemo čuti: Šaljemo decu u školu da budu neko i nešto! Teatar mi je omogućio da spoznam neiscrpnu energiju i potencijal dece – da su oni već neko i nešto.

...A ŠTA ZA UČENIKE...

Teatar je mnoge učenike osnažio, vratio im samopouzdanje; veru u sebe sticali su radeći na predstavama ili samim bivanjem u Teatru. Naučili su da se i od posrtanja raste, da mogu da osnaže jedni druge i budu bolji ljudi; da se oslone na druge, da drugome veruju i da sarađuju s drugima. I ono najvažnije, da ponovim još jednom: naučili su da pročiste sebe, da u sebi pronađu prostor za druge i drugačije. Teatar je za mnoge gimnazijalce koji su učestvovali u radu jedna od najlepših uspomena iz školskog života, koje se često sete. Mnogi bivši gimnazijalci vraćaju se Teatru i posle završene Gimnazije, što svedoči o divnim trenucima koji su ih inspirisali i ojačali dok su bivali u školskom pozorištu.

...A ŠTA ZA GIMNAZIJU

Iskreno, nisam siguran da Gimnazija u kojoj radim ima punu svest o značaju školskog pozorišta, ali se u tome ne razlikuje ni od brojnih škola širom Srbije. U suprotnom, školski teatri bi bili brojniji, a postojeći snažniji.

Školsko pozorište pre svega može da unapredi vaspitno-obrazovni proces i poboljša kvalitet školskog života. U vezi s tim, školsko pozorište jeste dragoceni resurs koji treba negovati da bi se što blagorodnije odrazilo na poboljšanje kvaliteta i unapređivanje nastavnog procesa.

Jedan od ključnih problema u mnogim školama jeste etos – predstavlja neuralgičnu tačku u vaspitno-obrazovnom procesu. Ono što sam primećio, i o čemu mogu govoriti na osnovu ličnog iskustva, jeste činjenica da učenici koji učestvuju u radu Teatra razvijaju drugačije, mnogo pristojnije i humanije odnose s drugim učenicima u odeljenju; oni prenose kreativni proces i podstiču stvaralačku atmosferu i među učenicima koji nisu članovi Teatra. Prenose model ponašanja koji podrazumeva solidarnost, toleranciju, uvažavanje različitosti, kreativno mišljenje i kritičko promišljanje, dakle, sve ono što nedostaje tradicionalnom školskom sistemu.

U Teatru ima mnogo igre, ali nema igrarije. Na kraju, učenici dobrovoljno dolaze u Teatar i tu provode mnogo više vremena nego u školi. To im nije teško i ne 'smara' ih. Srećni su, što i jeste cilj svih čovekovih traganja.

PLENUM: Tema 3

ŠKOLA SA POZORIŠTEM
NA ISTOM ZADATKU

UVOD

Dr Vladimir Kolarić

teoretičar dramskih umetnosti, medija i kulture
Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd

vladimirkolaric75@gmail.com

U ovom delu Konferencije bavićemo se temom partnerstva škola i ustanova kulture u obrazovanju i sociokulturnom razvoju dece i mladih.

Kada govorimo o partnerstvu, zapravo govorimo o saradnji – u ovom slučaju o međuresornoj ili interresornoj saradnji. Ovaj vid saradnje odnosi se na povezivanje ne samo ministarstava već celokupnih sistema, odnosno resora koji obuhvataju sve nivoe vlasti – od republičkog, preko pokrajinskog, do lokalnog, ali i sve sektore: privatni, javni ili civilni.

Da saradnja ne bi bila parcijalna, ad hoc i proizvoljna, ona mora biti sistemski i planski uređena. Sistemski i planski uređenost se pre svega obezbeđuje zakonima ili normativnim aktima na državnom nivou. U tom smislu, s jedne strane postoje međunarodne konvencije i strategije – koje država poštuje ili ne poštuje, u zavisnosti od sopstvenih političkih opredeljenja. S druge strane, postoje nacionalne strategije razvoja, koje obezbeđuju plansku politiku. Strategije su dokumenti javnih politika – gde nije reč o politici u onom visokom smislu upravljanja državom, već o koracima koji vode do ostvarivanja određenih vrlo praktičnih i konkretnih ciljeva od javnog interesa.

Kada, dakle, govorimo o institucionalnom uređivanju saradnje među resorima, najpre moramo uzeti u obzir pravne aspekte, pošto u našem nacionalnom zakonodavstvu imamo zakone koji regulišu oblasti obrazovanja i kulture i koji pominju i mogućnosti i pravne okvire za međuresornu saradnju. Takođe, imamo strateške dokumente kao dokumente javnih politika, koji tu saradnju konkretno definišu: Strategija razvoja obrazovanja

do 2020, a koja je usvojena 2012. godine, te Strategija razvoja kulture od 2018. do 2028. godine, koja je u procesu usvajanja. Obe strategije ističu značaj i nude konkretne mere za ostvarivanje međuresorne saradnje u ovim oblastima.

Treba pomenuti da i istraživanja Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka, poput najnovijeg koje se tiče kulturnih potreba i navika prosvetnih radnika, sugerišu mogućnosti i pogodnosti strateškog planiranja kulture na državnom i nacionalnom nivou.

Okrugli sto „Uloga pozorišta u procesu odrastanja“, moderatorka: Ana Tasić, 5. festival „Pozorište Zvezdarište“, UK Vuk Karadžić, Beograd, 2007.

DOBROBITI I IZAZOVI MEĐURESORNE SARADNJE:

UMREŽAVANJE U ZAJEDNICI PREMA MODELU USMERENOM KA DETETU IZ UGLA CIVILNOG DRUŠTVA

Iva Kljakić

izvršna direktorka

Agroinvest fondacija Srbija

ikljakic@gmail.com

Civilno društvo u Srbiji se već dugi niz godina bavi složenim pitanjem neophodnosti povezivanja između sektora, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou. Međuresorna saradnja za sada i dalje ne funkcioniše na adekvatan način. Termini poput 'intersektorska mreža' ili 'intersektorsko partnerstvo' se veoma često mogu sresti u projektnim predlozima, dok donatori neretko postavljaju zahtev da organizacije civilnog društva pokrenu održiva partnerstva između resora. Težnja za ostvarivanjem međusektorske saradnje je tako postala opšte mesto civilnog društva, bez obzira na tematski fokus organizacija.

Sa druge strane, za svaku organizaciju civilnog društva je iznurujuće da u potpunoj neizvesnosti iznova i iznova uspostavlja partnerstva od kojih se očekuje da budu funkcionalna, da opstanu i nakon završetka projekta i da – što je najvažnije – koriste daljem pozitivnom razvoju tematike na koju su usmerena. Upravo je ovaj zamor doveo do neke vrste apatije prema umrežavanju, a veliki posao je i dalje pred nama.

Agroinvest fondacija Srbija¹, organizacija u kojoj radim, zajedno sa svojim stalnim partnerom Mrežom organizacija za decu Srbije² i/ili njenim članicama, od 2012. godine radi na **umrežavanju prema modelu usmerenom ka detetu**. Umrežavanje u zajednici usmereno ka detetu se do danas pokretalo u okviru tri projekta u opštinama i gradovima Srbije: Užicu, Pirotu, Novom Sadu, Beloj Palanci, Prokuplju, Knjaževcu i Kruševcu.³

¹ Agroinvest fondacija Srbija je prisustvo međunarodne organizacije *World Vision* u Srbiji. Fondacija radi u cilju ostvarivanja održivog blagostanja dece u zajednici. Više o Fondaciji na www.agroinvest.rs/agroinvest/index.php/en/agroinvest-foundation

² Mreža organizacija za decu Srbije okuplja organizacije civilnog društva koje se bave decom ili rade sa decom. Više o Mreži na <http://zadecu.org/>

³ U pitanju su projekti „Zajednice za decu“ (2014/2015) i „RECI“ (2016/2017), koje je finansirala Evropska unija, te regionalni projekat „Ujedinjeni glasovi za decu“ (2015 – 2018), koji finansira Nemačko federalno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj.

Bez obzira na različite projekte u okviru kojih je ova aktivnost bila finansirana, ideja umrežavanja je ostajala suštinski ista: u svakom pojedinačnom slučaju želeli smo da **u centar interesovanja važnih aktera u određenoj zajednici⁴ stavimo odgovaranje na potrebe konkretnog deteta, grupe dece ili sve dece**. Umrežavanjem pokušavamo da dobijemo odgovor na pitanje da li je moguće da društvo počne da posmatra dete holistički i kao svoj potencijal u koji treba ulagati.

DRUŠTVENO-PRAVNI OKVIR

U Srbiji ne postoji definisana politika koja se bavi decom, nema krovnog zakona ili aktuelnog strateškog dokumenta koji bi se odnosio na svu decu i kojim bi položaj dece u društvu bio potvrđen kao političko pitanje. Veliki broj zakona je tokom poslednjih desetak godina izmenjen tako da uzima u obzir najbolji interes deteta, ali nije predviđen bilo kakav obavezujući mehanizam koji bi obezbedio sistemsko praćenje položaja dece i kontrolu sprovođenja pojedinačnih propisa koji se tiču dece.

Situacija se preslikava i na lokalnu sredinu, koja je veoma relevantna budući da lokalnoj samoupravi pripadaju brojne nadležnosti koje se tiču dece. Većina ustanova koje rade sa decom na lokalnom nivou delom su ili u potpunosti na budžetu lokalnih samouprava. Ova činjenica je veoma važna jer ukazuje na to da **lokalna samouprava, odnosno lokalna zajednica, ima potreban autoritet da direktno utiče na položaj dece**. Pa opet, i na lokalnom nivou se, po ugledu na nacionalni nivo, kvalitet života dece ne preispituje, niti se razmišlja o stvarnim potrebama dece.

Potrebe o kojima govorimo su u Srbiji, nažalost, još uvek infrastrukturnog ili opštinedruštvenog tipa.

SITUACIJA U OBRAZOVANJU – PRIMER IDENTIFIKOVANIH POTREBA

Ako uzmemo kao primer obrazovanje kao jednu od osnovnih oblasti u životu svakog deteta, poslednjih godina civilno društvo, često u ulozi promotera savremenih koncepata, posmatra ideju inkluzivnog obrazovanja

kao „pomeranje od preokupiranosti određenom grupom ka fokusiranju na prevazilaženje prepreka u učenju i učestvovanju sve dece” koja „omogućava da obrazovne strukture, sistemi i metodologije zadovolje potrebe sve dece” (Miražić Nemet, i Stefanović, 2015, str. 3).

U praksi se, međutim, u najvećem broju slučajeva obrazuju ili kvalitetno obrazuju samo ona deca koja mogu da se ukllope u postojeći sistem. Škole nisu fizički dostupne svojoj deci. Prilazi školi i same školske zgrade su pune prepreka, a ovaj ogromni problem ne prestaje ni na srednjoškolskom niti visokoškolskom nivou. Dovoljno je da zamislimo da imamo teškoće pri hodanju, kao i sve stepenice kojih se sećamo iz svojih obdaništa i škola, pa da se zapitamo kakva bi organizacija bila neophodna da stignemo do učionice/kabineta. Mesta u predškolskim ustanovama se dobijaju preko veze, dok grupe dece koje su i po zakonu prioritete i koje realno imaju najveću potrebu za podrškom u ranom razvoju nemaju pristup predškolskom obrazovanju. Zakon i praksa takođe diskriminišu decu jednog ili oba nezaposlena roditelja. Ne postoji dovoljno senzibiliteta i adekvatne podrške deci sa teškoćama u učenju koja bi opravdala proklamovanu inkluzivnost obrazovnog sistema, a roditelji su prinuđeni da kao privatna lica angažuju asistente svojoj deci, kako bi im omogućili školovanje. Interresorne komisije koje treba da odrede mere podrške deci često na samom početku odustaju od nedvosmisleno neophodnih mera, zbog nepostojanja budžeta za njihovo sprovođenje. Veliki broj dece u ruralnim krajevima pešači kilometrima do škole, a veoma su retki, ili najčešće ne postoje, posebni nastavni programi za darovitu decu. Ovo su samo neki od problema u sistemu obrazovanja, koji su u potpunosti elementarni, te se nameće zaključak da je put do željenog kvalitetnog obrazovanja za sve dug. Takođe, ovo je i vrsta problema koja isplivava kao predmet interesovanja naših intersektorskih mreža u zajednici, usmerenih ka detetu.

Sistem obrazovanja nije važan samo kao primer za tip potreba koje mreže najčešće identifikuju. Zaključak proistekao iz prakse umrežavanja jeste da je **u životu deteta škola subjektivno najvažnija institucija u zajednici. Upravo je kroz školu dete uključeno u zajednicu i samim tim je poželjno da škola zauzima centralno mesto, da bude uporište za napore budućih mreža za decu.**

Škola je i mesto na koje su upućeni **roditelji** – koji su druga veoma važna karika ili snaga kojoj pojedinačne institucije do sada nisu pridavale

dovoljno značaja. Pokrenute mreže za decu su već tokom uvodnih sastanaka navele brojne probleme u realizaciji postojećih mera za decu, koji su posledica nedovoljne i neadekvatne saradnje sa roditeljima dece. Zbog toga je neophodno da lokalne zajednice, upravo kroz uključivanje roditelja u mreže, podstaknu saradnju i komunikaciju sa roditeljima kao važnim akterima u procesima koji se tiču dece u zajednici. Na ovaj način se smanjuje nepoverenje roditelja prema merama i uslugama namenjenim deci, ali i povećavaju roditeljske kompetencije. Idealno, zajednica će kroz mrežu podsticati grupno organizovanje roditelja kroz udruženja roditelja, gradske savete roditelja, školske odbore, udruženja samohranih roditelja i slično. Roditelji su zajednica. **Umrežavanje je nepotpuno bez roditelja.**

PROCES I SVRHA MEURESORNOG UMREŽAVANJA

Proces umrežavanja u dosadašnjem radu započinjali smo situacionom analizom. Tom prilikom prikupljali smo podatke o potrebama i postojećim odgovorima na potrebe na lokalnu. Treba napomenuti da su profesionalci uglavnom svesni potreba u okviru svojih sektora i da već u prvim kontaktima dolazi do identifikacije ključnih tačaka za intervenciju. Dinamika umrežavanja, međutim, počinje tek ukrštanjem ovih zapažanja na zajedničkim sastancima mreže. Tada vidimo koje su sektorske pozicije⁵ u odnosu na okolnosti i kvalitet života dece u zajednici. Ono što nam nedostaje i ka čemu težimo jeste stvaranje zajedničke slike koja bi pored perspektiva različitih resora imala utemeljenje i u zapažanjima same dece i roditelja.

Krajnja svrha umrežavanja usmerenog ka detetu jeste pokušaj promene paradigme, odnosno tranzicija od sektorskih usluga i mera za decu ka holističkim uslugama i merama za decu u zajednici. Prednost jedne manje sredine – zajednice, jeste mogućnost da se upozna svako pojedinačno dete, što dalje otvara prostor za ujedinjene napore kojima se iz različitih uglova podiže kvalitet celine života deteta. Zajednica ima potencijal da **umesto sektorskih mera i usluga za decu, razvija mere i usluge za decu u zajednici.** Ova promena u jezičkoj

⁵ Tipovi insitucija iz kojih dolaze profesionalci uključeni u rad mreža su tipično osnovne i srednje škole (direktori, PP službe), predškolske ustanove, lokalne samouprave (služba za društvene delatnosti), centri za socijalni rad, zdravstveni centri i domovi zdravlja, policijske uprave, manjinski saveti, kancelarije za mlade, organizacije civilnog društva uključujući roditeljska udruženja, sportske organizacije itd. Zanimljivo je, naročito za kontekst ove konferencije, da je najslabiji odziv lokalnih institucija kulture.

formulaciji odlikavala bi suštinsku promenu u percepciji deteta od strane zajednice i odgovornosti zajednice prema njemu.

DOBROBITI UMREŽAVANJA PREMA MODELU USMERENOM KA DETETU

Dobrobiti umrežavanja prema modelu usmerenom ka detetu su velike. Intersektorski zajednički rad omogućava **iznalaženje sveobuhvatnijih rešenja za poboljšanje života konkretnog deteta ili grupe dece.**

Kao ilustrativni primer može se navesti priča o dečaku N. M. (12) koji živi u opštini u kojoj je na temelju umrežavanja usmerenog ka detetu pokrenuta usluga podrške u obrazovanju. Dečaka je kao korisnika usluge identifikovala pedagoško-psihološka služba u školi koju pohađa, zbog poteškoća u uspešnom savlađivanju gradiva i velikog broja izostanaka. Rad sa N. M. je bio uspešan. Dečak je stekao samopouzdanje koje ranije nije imao i ubrzo postigao bolje rezultate u školi. Tek nakon nekog vremena, u komunikaciji između lica koja su bila angažovana na neposrednom pružanju usluge i koja su dečakovoj problematici pristupala holistički i samog N. M., došlo se do saznanja da je dečak dete-negotatelj koji nosi punu brigu o teško bolesnoj majci i mlađem bratu. Do tog trenutka niko od članova mreže, uključujući školu, nije imao ovu informaciju. Nakon saznanja su brzom mrežnom intervencijom pokrenute druge hitne mere da se porodici N. M. olakša veoma težak period života, a dečak oslobodi bar dela tereta koji je u tišini nosio na svojim plećima.

Iz primera razumemo da je suština holističke usluge da zajednica deci pruži opšti životni oslonac. Takav cilj se može postići isključivo međuresornim povezivanjem koje interes deteta stavlja na prvo mesto. Svim akterima, profesionalcima u svojim oblastima, umrežavanje daje mogućnost da **sagledaju celinu života deteta u zajednici.** Zajednički rad, sinergija i radost koju ona proizvodi prenose se i na celu zajednicu. **Razvija se osećanje vlasništva zajednice nad uslugom, procesom ili merom,** koje je jedan od **praktičnih preduslova za održivost.** I na kraju, ali ne manje važno, ono što se neminovno dešava je **profesionalni i lični rast profesionalaca kroz upoznavanje drugih komplementarnih oblasti.**

ODRŽIVOST MEĐURESORNOG UMREŽAVANJA U ZAJEDNICI PREMA MODELU USMERENOM KA DETETU

Na osnovu dosadašnjeg iskustva teško je precizno oceniti da li je održivo međuresorno umrežavanje u zajednici prema modelu usmerenom ka detetu moguće ili ne u trenutnim društvenim okolnostima. S obzirom na to da je u pitanju proces koji bi temeljno izmenio način na koji sagledavamo život deteta, on iziskuje duži period tokom koga bi se zapravo preoblikovalo samo ustrojstvo zajednice i njenih vrednosti. Bez zadržke se može potvrditi činjenica da je u pitanju složen put čiji ishod zavisi od velikog broja različitih faktora, od kojih bi neki mogli da se formulišu i kao **principi umrežavanja u zajednici**.

Tokom rada na umrežavanju, moje kolege i ja smo veoma brzo odbacili najveći broj početnih pretpostavki i shvatili da je veoma važno da **proces umrežavanja ostane fleksibilan, ali usmeravan i strukturisan**. Moramo uzimati u obzir sve lokalne okolnosti, naročito one koje isplivaju pri samom pokretanju umrežavanja i prilagoditi se njima, čak i onda kada to podrazumeva značajne promene u našem inicijalnom planu rada. Jednostavan primer bi bilo insistiranje na određenom formatu mreže, njenom formalizovanju ili postavljanje nekih drugih uslova koji idu na ruku nekim, ali ne i svim ključnim akterima.

Potreba za fleksibilnošću naročito dolazi do izražaja pri koraku identifikacije aktera umrežavanja. **Umrežavaju se pojedinci, a ne institucije**, zbog čega je neophodno da zadobijemo poverenje motivisanih profesionalaca koji su istovremeno donosioci odluka ili imaju poverenje donosioca odluka da predstavljaju instituciju. To su oni pojedinci koji će 'uvući' svoje institucije u mrežu. Dakle, umesto da se oslonimo na to da institucije formalno delegiraju predstavnike, što u velikom broju slučajeva podrazumeva učešće različitih osoba u različitim fazama, uglavnom bez institucionalnog pamćenja, treba da proaktivno identifikujemo i mobilisemo naše saveznike unutar institucija. Najčešće su u pitanju neformalni odnosi koji omogućavaju pojedincu koji je naš direktni partner da ostvari uticaj na donosioca odluka.

Idealna okolnost je da **nosioci procesa umrežavanja budu udruženja, aktivisti, roditelji i deca**. Ne samo da je njihova motivacija da neku situaciju unaprede veća već u ovoj ulozi imaju mogućnosti koje institu-

cije nemaju. Tokom rada na umrežavanju videlo se da institucije, prvenstveno zbog svojih složenih upravljačkih i osnivačkih struktura, imaju već pomenutu ograničenu slobodu formalnog povezivanja i komunikacije sa različitim akterima – kako sa pojedincima tako i sa drugim institucijama i organizacijama. Zbog toga i u slučajevima kada postoji volja institucije, čekanje na potpis saglasnosti nadležnog lica može da traje veoma dugo. Takođe, udruženja, aktivisti, a naročito roditelji i deca u mogućnosti su da sagledaju **stvarne potrebe zajednice** iz pozicije koja pruža uvide ponekad nedostupne sektorskim profesionalcima. Već pomenute procene potreba se, nažalost, rade nedovoljno često i nedovoljno dubinski, skoro bez izuzetka.

IZAZOVI ZA UMREŽAVANJE U PRAKSI

Osvrnimo se na standardne **izazove umrežavanja** koji se susreću u praksi. Prvi je svakako u vezi sa **objektivnim društvenim okolnostima koje utiču na živote pojedinaca uključenih u rad mreže**. Mizerne nadoknade u sektorima od najvećeg društvenog značaja u javnoj službi u Srbiji, poput obrazovanja, zdravstva, kulture, socijalnog rada, bezbednosti čine permanentnim stanje egzistencijalne borbe, te su naravno i negativan faktor motivacije naših saradnika. Sa ovakvom preopterećenošću na poslu i kod kuće, učešće u mreži koja je realna mogućnost za olakšavanje obavljanja dnevnih zadataka pojedinaca iz institucija zapravo može vrlo lako da bude shvaćeno kao samo još jedno dodatno opterećenje.

Kontinuirani pritisak **klijentelizma i partokratije** u radnom i životnom okruženju destimulišu i predstavnike institucija koji imaju najviše entuzijazma za svoj posao. Kljantelizam i partokratija su izazovi na koje moramo da računamo, kako u većim tako, u još većoj meri, u manjim mestima, gde je partijska politika jedina platforma u okviru koje se odvija celokupni život zajednice.

Posebno je izazovna **inertnost pojedinačnih sistema i zatvorenost u razmišljanje 'unutar kutije'**. Ograničena ili skoro nepostojeća komunikacija između ministarstava se odražava i na lokalni nivo, i čini da institucije često i ne razmišljaju u smeru povezivanja sa drugim sektorima niti o potrebi za povezivanjem. S druge strane, akteri na lokalnu ipak imaju neposredniji uvid u potrebe i veliki potencijal da, uz podsticaj umrežavanja, promene način razmišljanja. Mogućnost promene je na lokalnu, u zajednici.

Uticaj donatorskih politika na reformske politike u Srbiji i regionu je velik. U nekim oblastima, među kojima je i neuređena oblast politika za decu, kretanja su u najvećoj meri podstaknuta donatorskim (*donor-driven*) inicijativama. Toga su u potpunosti svesni kako civilno društvo, tako i lokalne samouprave i njene institucije. To najčešće dovodi do toga da organizacije i lokalne samouprave sa svojim institucijama pokušavaju da ukllope svoje stvarne potrebe u već date okvire ili da se, istini za volju mnogo ređe, ovom trendu na neki način suprotstave.

Neuređenost oblasti društvene brige o deci ima za posledicu **nepostojanje lokalnih i nacionalnih krovnih strateških dokumenata i obavezujućih mehanizama implementacije, holistički usmerenih na dobrobit deteta**. Već je bilo reči o tome da pitanje dece u društvu nije viđeno kao politička tema, niti je prepoznato kao društvena vrednost. Neminovni zaključak je da su deca veoma nisko među državnim prioritetima i da nema konsenzusa o tome da je ulaganje u decu ulaganje u nepo-

srednu budućnost zemlje. Tako je Srbija (p)ostala nedovoljno podsticajno okruženje za decu i mlade.

Nedostatkom društvene brige o deci, koja bi se ogledala u međuresornom strateškom delovanju na ostvarivanju podsticajnog okruženja za decu, ostavljamo budućim naraštajima veoma malo mogućnosti za napredak u bilo kom smislu.

Reference

Miražić Nemet, D., i Stefanović, S. (2015). *Smernice za planiranje i pružanje adekvatne intersektorske podrške za inkluzivno obrazovanje u lokalnoj zajednici: Predlog praktične politike*. Mreža organizacija za decu Srbije – MODS. <http://zadecu.org/wp-content/uploads/2016/08/Intersektorska-podr%C5%A1ka-za-inkluzivno-obrazovanje.pdf>

Radionica za mlade pozorišne stvaraoce: Laboratorija „Nove forme teatra za decu“, voditeljka: Dalija Aćin, Zvezdarište i Asitež Srbija, 10. festival „Pozorište Zvezdarište“, UK Vuk Karadžić, Beograd, 2012.

Programi 4. „Tržnice ideja”, Muzej grada Beograda, održane u Muzeju Jugoslavije, 2017.

PROBLEMI I PREPREKE U DOSADAŠNJOJ SARADNJI ŠKOLA I MUZEJA U REPUBLICI SRBIJI

Dragana Latinčić

kustos za rad s publikom i za edukaciju
Muzej grada Beograda

dragana.laticic@mgb.org.rs

Pitanja saradnje škola i ustanova kulture, pre svega muzeja, već duži vremenski period su u fokusu zaposlenih u ustanovama kulture, naročito posle osnivanja Sekcije muzejskih pedagoga u okviru Muzejskog društva Srbije 2015. godine. Zanimljivo je da inicijativa za razmatranje ove teme potiče gotovo isključivo iz resora kulture. U pokušaju da se sagledaju razlozi nedovoljne saradnje, 2017. godine organizovana je konferencija „Muzej i edukacija – saradnja muzeja i obrazovnih institucija”, u okviru koje su problemi i prepreke u međuresornoj saradnji obrazovanja i kulture bili jedna od najznačajnijih tema za razgovor.

U pripremi konferencije, a da bi se na što bolji i precizniji način odgovorilo na ovo kompleksno pitanje, Sekcija muzejskih pedagoga je odgovore potražila preko kontakata koje kustosi zaduženi za edukativne programe imaju sa prosvetnim radnicima. Kolege iz različitih muzeja i iz različitih gradova Srbije poslali su svoje mišljenje o problemima sa kojima se susreću u sopstvenom okruženju, kao i iskustva i saznanja iz ugla prosvetnih radnika.

Analiza izneta u ovom tekstu zasniva se na njihovim iskustvima, kao i na razgovoru koji je sa muzejskim edukatorima, kao učesnicima fokus-grupe, vođen u Zavodu za proučavanje kulturnog razvitka krajem 2017. godine, u okviru istraživanja ove problematike. Prosvetni radnici su takođe

izneli svoje stavove o preprekama u saradnji kroz upitnik kojim je 2018. godine evaluirana manifestacija „Tržnica ideja” čiji je cilj upravo povezivanje resora obrazovanja i kulture kroz predstavljanje objedinjene ponude edukativnih programa ustanova kulture obrazovnim institucijama i neposredni susret predstavnika oba resora.

Na osnovu navedenih istraživanja, problemi u saradnji muzeja i škola su u ovom radu sagledani sa četiri aspekta. Prvi se odnosi na problematiku rada kustosa edukatora u okvirima resora i institucija kulture, a drugi na konkretne probleme u saradnji škola i ustanova kulture, posmatrane iz ugla muzejskih edukatora i prosvetnih radnika. Treći aspekt čini analiza strateških dokumenata i sistemskih nelogičnosti i neusklađenosti koje se tiču saradnje dva resora, a poslednji se odnosi na situaciju u praksi, gde konkretna saradnja ipak postoji, iako se temelji na ličnim interesovanjima i entuzijazmu zaposlenih i u prosvetnim ustanovama i u ustanovama kulture.

I PROBLEMI U MUZEJSKOJ EDUKACIJI

SPOLJNI ČINIOCI

Pravni okvir za rad muzejskih edukatora, odnosno zakoni ili pravilnici na kojima bi počivao njihov rad u muzejima, zapravo ne postoji. U Zakonu o kulturnim dobrima iz 1994. godine (Ministarstvo kulture i informisanja RS, 1994), u članu 65, kojim se definišu delatnosti zaštite kulturnih dobara, u tački 10 navodi se „organizacija predavanja i drugih prigodnih oblika kulturno-obrazovne delatnosti”, što bi, u veoma slobodnom tumačenju, moglo da podrazumeva i kreiranje i realizaciju edukativnih programa. Takođe, u članu 77, alineja 2, stoji da muzej „obezbeđuje korišćenje umetničko-istorijskih dela u kulturne i druge svrhe putem njihovog izlaganja u okviru stalnih ili povremenih izložbi i na drugi način”, gde bismo formulaciju „i na drugi način” mogli tumačiti kao mogućnost osmišljavanja i izvođenja edukativnih programa.

„Pravilnik o bližim uslovima za početak rada i obavljanje delatnosti ustanova zaštite kulturnih dobara” iz 1995. godine (Ministarstvo kulture i informisanja RS, 1995) jedini je akt u kojem se, u članu 3, propisuje da je obavezno zapošljavanje jednog kustosa pedagoga, ali samo u slučaju osnivanja muzeja kompleksnog tipa. Zanimljivo je, takođe, da pedagoške ‘službe’ nose različite nazive u različitim muzejima, kao i da su neretko deo organizacionih jedinica za odnose s javnošću.

U Zakonu o kulturi iz 2016. godine (Ministarstvo kulture i informisanja, 2009, 2016) muzeji se navode kao jedni od subjekata u okviru kulturne delatnosti i to kao ustanove zaštite, što samo po sebi zvuči hermetično i odbojno (percepcija publike je slična u našem okruženju). U članu 6 istog zakona, koji definiše Opšti interes u kulturi, u tački 12 pominje se „sprovođenje i unapređivanje edukacije u oblasti kulture”, a u tački 19 „podsticanje dečjeg stvaralaštva i stvaralaštva za decu i mlade”, bez dalje razrade.

Zakon o muzejima još uvek nije donet.

Obrazovanje muzejskog edukatora: U Srbiji ne postoji formalno obrazovanje, odnosno obrazovni profil za radno mesto muzejskog pedagoga. Istraživanje struka koje se bave muzejskom edukacijom u ustanovama kulture otkrilo je čitavu lepezu različitih obrazovnih profila – od biologa,

ekonomista, inženjera, preko umetnika, istoričara umetnosti, etnologa, arheologa do pedagoga. Ukoliko se i prihvati činjenica da muzejski edukator može biti bilo koje struke, postavlja se pitanje kako se to postaje. Polaganje habilitacionog ispita podrazumeva iste predmete za sve, ne razlikuje da li će neko biti kustos zbirke ili kustos edukator ili kustos dokumentarista (za razliku od, recimo Hrvatske, gde postoji poseban ispit za sticanje zvanja muzejskog pedagoga ili edukatora).

Muzejski edukator najčešće postaje neko ko već radi u muzeju, a ispoljio je interesovanje za rad sa publikom, najčešće deom, i voljan je da se uhvati u koštac sa tom vrstom izazova. Samo lična inicijativa i interesovanje, senzibilitet osobe, samostalno istraživanje i sticanje iskustva, i to putem pokušaja i pogrešaka, dovode do usavršavanja. Ne postoje jasno definisane smernice ni preporuke kako koncipirati edukativne programe. Svako radi onako kako misli da treba, oseća ili ume, bez jasne strukture i pravila, koristeći dostupnu literaturu (koja takođe nema formalni karakter) kroz samostalno istraživanje i proučavanje radova na temu muzejske pedagogije, iskustva drugih i edukujući se učestvovanjem na konferencijama, seminarima i drugim vidovima dodatnog ili naknadnog obrazovanja. Jednostavno rečeno, onome ko želi da bude muzejski pedagog potrebna je edukacija.

Nacrt Strategije razvoja kulture 2017–27 (Ministarstvo kulture i informisanja RS, 2017), u okviru Ciljeva i prioriteta područja kulturnog razvoja prepoznaje potrebu za pokretanjem inicijative i saradnje sa visokoškolskim ustanovama (uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja) za osnivanje studijskih programa ili specijalističkih, master i doktorskih studija za specifična zanimanja neophodna za obavljanje poslova u ustanovama kulture i kulturi uopšte, posebno u oblasti kulturnog nasleđa (usklađeno sa Katalogom radnih mesta u Republici Srbiji) (Brnabić, 2017). Međutim, ostaje otvoreno pitanje kada će opisi radnih mesta iz Kataloga biti primenjeni kroz sistematizacije ustanova.

Moguće je da su izostanak muzejske pedagogije iz zakonskih i podzakonskih akata, kao i nedostatak formalnog obrazovanja za muzejskog edukatora neki od razloga neprepoznavanja značaja posla muzejskog pedagoga u sopstvenom okruženju.

POGLED IZNUTRA

Brojno stanje: Po osnivanju Sekcije muzejskih pedagoga, kao prvi korak, sprovedeno je istraživanje koliko muzeja u Srbiji ima muzejske edukatore (Kaplani, 2015). Na anketna pitanja odgovorilo je 34 muzeja, što je nešto više od polovine onih kojima je anketa poslata.

Uz činjenicu da pojedini muzeji uopšte nemaju pedagošku službu, odnosno predviđenog niti zaposlenog muzejskog edukatora, najčešći slučaj u muzejima je da je samo jedan zaposleni na mestu kustosa pedagoga, pa ukoliko je interesovanje za određeni program veliko, nije moguće izaći u susret svim zainteresovanim posetiocima. Postoji i obrnuta situacija u kojoj, u nedostatku muzejskog edukatora, kustosi zbirki obavljaju poslove muzejskog pedagoga. S druge strane, kustos pedagog neretko obavlja i druge poslove (vodiča, kustosa zbirke, direktora). Posebno je poražavajući podatak da u poslednjih nekoliko godina kustosi edukatori odlaze sa svojih mesta na neka druga ili menjaju institucije, a jedan od razloga može biti i odnos unutar institucije prema poslu koji oni obavljaju, jer deo kolega vrlo često nije upućen u sve specifičnosti posla muzejskog pedagoga, pa je on u jednom broju slučajeva čak percipiran kao animator i zabavljač dece, bez ikakvih stručnih kompetencija. Najređi slučaj je da muzej ima celu službu, odsek ili odeljenje koje se bavi edukacijom, a to su uglavnom matični muzeji, koji i imaju najdužu tradiciju pedagoškog rada (Narodni muzej u Beogradu, Etnografski muzej).

Uslovi rada, resursi i saradnja: U pripremi konferencije „Muzej i edukacija – saradnja muzeja i obrazovnih institucija”, jedno od pitanja u formularu koji je poslat kolegama odnosilo se na uslove rada muzejskog edukatora – na resurse koje imaju na raspolaganju i na saradnju sa kolegama unutar ustanove.

U najvećem broju slučajeva muzeji nemaju izdvojen prostor za edukativnu delatnost, što znači da programi mogu da se organizuju najčešće u prostoru stalne postavke ili u dvorišnim prostorima, ukoliko ih muzej poseduje. Takođe, kada je u pitanju osnovna oprema (stolovi, stolice, jastuci, table, računarska oprema) za izvođenje radionica, često se improvizuje, jer je muzej ne poseduje.

U koncipiranju programa, muzejski pedagog je uglavnom upućen na saradnju sa kolegama, pre svega kustosima zbirki, a prilikom izvođenja

je uglavnom prepušten sam sebi. Postoji mogućnost angažmana spoljnih saradnika – volontera, udruženja iz civilnog sektora ili privatnih inicijativa, s tim da je prisutan poseban problem svojevrstne zatvorenosti institucija prema drugim sektorima. S druge strane, za ovakav vid saradnje potrebno je da se sredstva za angažman spoljnih saradnika planiraju kroz godišnji program muzeja; ukoliko osnivač ne odobri ta sredstva, prostor za dodatnu pomoć je prilično ograničen.

Koncipiranje programa: Ako bismo govorili o **vrstama edukativnih programa**, moguće ih je podeliti na dve grupe: programi koji se osmišljavaju i organizuju za decu i mlade po slobodnom pozivu i one koji se realizuju u saradnji sa školama. Programi koji se kreiraju za školsku populaciju, koja je u fokusu ovog rada, moraju biti usklađeni sa kurikulumom, kao i sa razvojnim potrebama i mogućnostima dece i učenika.

Kada je u pitanju **uzrast**, uobičajena klasifikacija je sledeća: predškolci; niži osnovnoškolski uzrast; stariji osnovnoškolski uzrast i srednjoškolski. Svaka od navedenih uzrasnih grupa je priča za sebe i za svaku se moraju primeniti različiti kriterijumi prilikom izrade koncepta. Najzahtevnije grupe su srednjoškolski i stariji osnovnoškolski uzrast (naročito VII i VIII razred) – njih mogu privući atraktivne izložbe, teme ili problemi koji se tiču modernog doba, retko kad ih zanimaju lokalna istorija i događaji, osim ako se tematski i logički ne povežu prošlost i sadašnjost.

Posebnu grupu čini kategorija dece sa smetnjama u razvoju jer je rad sa njima potpuno specifičan i bazira se na posebnim kriterijumima.

Sledeća grupa pitanja se odnosi na **izbor tema** koje će biti u fokusu programa, bilo da je njen oslonac muzejski fond, tematska izložba ili baština uopšte. Svakako, tema treba da bude čvrsto povezana sa školskim kurikulumom, odnosno sa gradivom određenog predmeta za određeni uzrast. U nedostatku strateških planova muzeja, ovaj segment muzejskog rada još uvek je ostavljen na volju muzejskom edukatoru koji će temu birati prema sopstvenom afinitetu ili u saradnji sa prosvetnim radnicima koji svojim sugestijama mogu da pomognu u kreiranju sadržaja relevantnog za određeni predmet.

Saradnja sa prosvetnim radnicima značajna je i zbog činjenice da, kao što je već pomenuto, muzejski

edukator ne mora nužno da ima predznanja o **pedagoškim alatima**, tako da je i tu prepušten istraživanju literature i eventualnoj konsultaciji sa pedagozima ili nastavnicima. Odbir adekvatnih pedagoških alata treba da omogućiti da program bude **dinamičan** – primenom više pedagoških metoda u koncipiranju svakog pojedinačnog programa; **interaktivan** – kako bi učenici bili angažovani i aktivno učestvovali u programu; **multidisciplinarnan** – kako bi učenici povezivali znanja koja se u školskom učenju u najvećem broju slučajeva svode na sekvence.

Ostali problemi – tržište, turističke grupe učenika i ekskurzije: Poseban set problema sagledan je kroz konkurenciju, odnosno tržište programske ponude drugih ustanova kulture, organizacija u kulturi, ali i onih koje ne pripadaju resoru kulture, a naročito imajući u vidu ponudu komercijalnih sadržaja. Problematika je sagledana kroz prizmu manjih i većih mesta.

U manjim mestima je muzej u velikom broju slučajeva jedna od retkih ili jedina ustanova kulture, pa su škole usmerene na njih jer nemaju drugi izbor, ali zato problem može biti prezasićenost i jednoličnost, jer programe muzeja posećuju iste školske grupe odnosno grupe dovode isti nastavnici koji su spremni da ponude učenicima neki drugi vid učenja, ali je to zasnovano na njihovoj ličnoj želji i potrebi.

U većim mestima situacija je potpuno obrnuta – tu je tržište otvoreno i zapravo se odvija borba za posetioce svake vrste. Ne pravi se razlika između vođenja dece na programe koji podrazumevaju pasivno prisustvo, bez reakcije i evaluacije ili predstavljaju isključivo zabavu, u odnosu na programe koji podrazumevaju participaciju i omogućavaju učenje.

Muzeji se sve češće susreću sa insistiranjem da grupe posetilaca, naročito dece, budu velike, jer je to organizaciono jednostavnije za škole. Sve su češće posete organizovane posredstvom turističkih organizacija, čak i u

Radionica „Čemu ovo služi, a možda i radi“, voditeljka: Ivana Bogičević Leko, 2. „Tržnica ideja“, Muzej grada Beograda, održana u Konaku kneginje Ljubice, 2015.

istom gradu, gde je preveliki broj učenika istovremeno doveden u muzej, a da za posetu nisu pripremljeni i na raspolaganju nemaju dovoljno vremena. Rezultat takve, površne i neadekvatne posete je u potpunoj suprotnosti s onim što poseta muzeju treba da bude. U posebno problematičnu kategoriju poseta spadaju dažke ekskurzije. Iz ugla muzejske pedagogije pak za posetu muzeju, u našim uslovima, idealan broj posetilaca je do 30, dok su edukativni programi najčešće koncipirani za manji broj učenika, od 15 do 20, jer jedino tako imaju smisla.

II PROBLEMI U SARADNJI SA ŠKOLAMA

Upitnik koji je kreiran za muzejske edukatore 2017. godine sadržao je i pitanja vezana za saradnju sa školama. Najčešći odgovori koje su kolege navodile kao stavove prosvetnih radnika su sledeći:

- **nemotivisanost nastavnika** da posećuju muzej sa učenicima zbog izostanka novčane ili bilo kakve druge satisfakcije za prosvetne radnike koji su aktivni na ovom polju, a neretko su i bez podrške kolega i direktora. Nemotivisanost proističe i iz preopterećenosti administrativnim poslovima i zadatim pravilima (pisanje izveštaja, sakupljanje bodova na seminarima, što je predviđeno i u Strategiji razvoja obrazovanja uz opasku da je akcenat na sakupljanju bodova, a ne na primeni naučenog na seminaru);
- **neinformisanost o mogućnostima realizacije** nastavnih i vannastavnih aktivnosti – uprava škole ne prosleđuje pozive koji stižu na zvanične adrese škola. Istom setu problema može se dodati i **neobaveštenost o muzejskim sadržajima**, zbog čega se predlaže povećanje vidljivosti ustanova kulture u javnosti i njihov veći angažman u prezentovanju muzejskih sadržaja za učenike;
- **neprepoznavanje muzeja kao mesta za učenje, a muzejskih predmeta i postavki kao resursa koji mogu da se koriste u nastavi:** Škole još uvek ne prepoznaju ustanove kulture kao resurse za učenje (iz više razloga), a kao jedan od problema se navodi i zatvorenost škola u odnosu na lokalnu zajednicu (i pored zakonske obaveze da u fakultativnom delu Školskog programa definišu i ostvaruju tu saradnju). Jedan broj nastavnika tvrdi da ne zna da može da izađe iz školskog prostora i nastavne sadržaje realizuje na izvoristu znanja ili napominje da je manevarski prostor mali za izvođenje vanškolskih aktivnosti zbog preopterećenosti školskih planova i programa;

- **niz problema oko organizacije poseta** odnose se na to što se posete organizuju na inicijativu nastavnika koji mora sve da organizuje. Drugim rečima, posete muzejima zavise od energije i entuzijazma pojedinaca koji za ovu vrstu aktivnosti nemaju odgovarajuću logističku podršku niti uprava škola u kojima rade niti svojih kolega. S druge strane, moraju da ispoštuju procedure oko izvođenja dece iz školskog prostora u vreme trajanja nastave i susreću se sa teškoćama oko finansiranja i organizacije prevoza dece od škole do muzeja. Takođe, nastavni planovi i predviđen broj časova za njihovo realizovanje retko omogućavaju duži boravak razreda izvan školske zgrade u toku nastave. Kao poseban problem jedan broj nastavnika ističe plaćanje ulaznica za muzejske sadržaje. Treba istaći da su cene ulaznica za muzeje uglavnom simbolične i da je gotovo uvek moguće obezbediti besplatan ulaz, dok se, što je veoma zanimljivo, pitanje plaćanja ne postavlja kada su u pitanju komercijalni sadržaji;
- **nezadovoljstvo kvalitetom posećenog programa.**

Kao svojevrsna potvrda navedenih problema u saradnji koje smo dobili kroz ovo istraživanje, može da posluži i analiza upitnika iz 2018. godine, kreiranog za potrebe evaluacije manifestacije „Tržnica ideja“, koju su popunjavali posetioци manifestacije – prosvetni radnici.

Moglo se zaokružiti više ponuđenih odgovora, a najveći broj njih je kao prepreku u saradnji vrtića i škola sa institucijama kulture naveo: lošu medijsku vidljivost institucija kulture (38/47); prevoz (23/47); neobaveštenost vrtića/škola o programima institucija kulture (21/47); nemotivisanost nastavnika (17/47); veću ponudu komercijalnih programa u odnosu na programe institucija kulture (10/47); plaćanje sadržaja u institucijama kulture (9/47).

Odgovori sa 3 i manjim brojem glasova su: mala ponuda programa institucija kulture (3/47); nezainteresovanost dece za programe institucija kulture, sve manji broj dece koja se dobrovoljno angažuju u vannastavnim aktivnostima, potreba za donošenjem sistemskih rešenja oko organizacije poseta ustanovama kulture, nedostatak vremena, nedovoljno vannastavnih aktivnosti unutar obrazovnog sistema, kruti pogledi nastavnika na odsustvovanje sa klasične nastave (oko 50% nastavnika) i problem prilagođenosti programa za 15-20 đaka, a odeljenja su brojnija (svaki stav 2/47). Jedan ispitanik je naveo da je razlog nesaradnje to što su programi institucija kulture neadekvatni.

Na osnovu komunikacije kulturnih i prosvetnih delatnika, kao i analize strateških dokumenata, jasno je da postoji neusklađenost školskih programa i planova rada muzeja, kao i da škola i muzej ne poznaju dovoljno pravila ponašanja onog drugog, odnosno na koji način se realizuju i razlikuju procesi učenja u muzeju i školi. Zanimljivo je, ipak, da kada nastavnik dovede grupu na edukativni muzejski program i kada sagleda benefite za učenike, vrlo često ista grupa ili različite grupe učenika iz iste škole postaju redovni posetioci muzejskih programa.

III SISTEMSKI PROBLEMI OBRAZOVANJE ↔ KULTURA: MEDUSOBNA (NE)POVEZANOST

Činjenica koja odmah upada u oči je **vremenska neusaglašenost strateških dokumenata**: Strategija razvoja obrazovanja se odnosi na period 2012–20 (Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS, 2012), nacrt Strategije razvoja kulture obuhvata period 2017–27 (MKI, 2017), a Strategija razvoja mladih period 2015–25 (Ministarstvo omladine i sporta, 2015). U radu su šire razmatrana navedena tri strateška dokumenta, iako bi korelacija trebalo da postoji i s nekim drugim resorima kao što su nauka, turizam, privreda, ali i preduzetništvo.

Osim vremenske, nažalost, postoji i **suštinska neusaglašenost strateških dokumenata**. Postojeća Strategija razvoja obrazovanja očito je uzeta u obzir i razmatranje prilikom izrade **Nacrta strategije razvoja kulture**, jer se u njoj ukazuje na potrebu usklađivanja propisa u domenu nauke, obrazovanja i kulture.

U Odeljku 2.2, koji govori o sadašnjem stanju u oblastima kulture, navodi se da u Srbiji postoji 440 ustanova kulture u 144 mesta, a da ih je na teritoriji Beograda 36. Od toga je na teritoriji Srbije oko 150 muzeja ili galerija sa fondom. U Odeljku 2.3, u kojem se nabrajaju ciljevi kulturnog razvoja, naročito se ističu sledeće potrebe: ravnomerni razvoj kulture na celoj teritoriji; povećanje broja kvalitetnih i atraktivnih programa namenjenih posebnim ciljnim grupama (deci, mladima, osobama iz osetljivih društvenih grupa, pripadnicima nacionalnih manjina, starijima itd.) u lokalnim ustanovama i organizacijama; obogaćivanje programa osnovnih i srednjih škola temama iz kulturnog nasleđa; strateško povezivanje kulture i obrazovanja i njihovo sistematski osmišljeno i organizovano umrežavanje. U istom odeljku, u delu koji govori o potrebi međuresornog povezivanja,

insistira se na tome da je međuresorna saradnja u ovom polju važna zbog razvoja kreativnosti i kritičkog mišljenja, interkulturalnog dijaloga i poštovanja različitih kultura i identiteta kako zajednica tako i pojedinaca, interdisciplinarnosti.

Konkretni predlozi u Nacrtu strategije razvoja kulture, vezano za ovu specifičnu temu koja je obrađena u odeljku 4.4.1 „Međuresorno povezivanje kulture i obrazovanja” su: razvoj i uspostavljanje kulturne uloge škole (što je precizno određeno u Strategiji razvoja obrazovanja); korišćenje mogućnosti koje postoje u oblasti kulture za poboljšavanje rezultata obrazovanja; uspostavljanje i razvoj planske i sistemske saradnje između škole i kulturnih institucija; razvoj edukativne funkcije kulturnih institucija; uvođenje stalnih istraživanja u ovoj međuresornoj oblasti: od identifikovanja problema i potreba do praćenja, analize i vrednovanja primenjenih rešenja. Konačni cilj navedenih strateških pristupa je diversifikacija obrazovnih programa škola i ustanova kulture, kao i povezivanje ljudskih, prostornih i finansijskih resursa.

Kada je reč o **Strategiji razvoja obrazovanja**, u delu dokumenta koji se bavi preduniverzitetskim obrazovanjem (drugi deo), u Zajedničkom okviru istaknuta je autonomija škole u korišćenju raspoloživih lokalnih obrazovnih resursa (prostornih, prirodnih, kulturnih, institucionalnih, ljudskih) i ostvarivanje raznovrsnih zajedničkih aktivnosti škole i lokalne sredine: kulturnih, socijalnih, ekoloških, sportskih, humanitarnih, privrednih.

Podvučeno je da je nastavnik istovremeno pedagoški stručnjak i stručnjak za predmet – ovaj stav je ravnopravan sa činjenicom da je i škola autonomna i podrazumeva pravo nastavnika kao profesionalca da samostalno koncipira proces nastave/učenja, uz odgovornost za rezultate učenja. Takođe, ističu se problemi i, sa druge strane, predlozi za poboljšanje stanja.

Strategija je podeljena po uzrastima.

U vezi sa *predškolskim uzrastom* u Odeljku koji se bavi društvenom brigom o deci i predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem, u tački 7 se, u okviru potrebnih strateških relacija sa drugim sistemima, preporučuje da se koriste kapaciteti drugih ustanova i resursa u lokalnoj zajednici, ali se Strategija nekako najmanje zadržava na ovom uzrastu dece u vezi sa saradnjom sa ustanovama kulture.

Kada je u pitanju *osnovnoškolski uzrast*, u odeljku Osnovno obrazovanje i vaspitanje u tački 2 se kao problemi navode: zapostavljena vaspitna uloga škole; nedostatak participacije učenika u procesu učenja; škole su velikim delom izolovane i malo sarađuju sa drugim obrazovnim, kulturnim i naučnim ustanovama i sa lokalnom samoupravom; iako postoje planirane posete nekoj ustanovi kulture, ne postoji planirana i osmišljena saradnja sa utvrđenim programom, ciljevima i načinima rada koji su uneti u planove rada obe institucije. Deo predloga za poboljšanje ovakvog stanja za učenike osnovnih škola predviđen je u istom odeljku u tački 7, u okviru strateških relacija sa drugim sistemima i obuhvata: vremensku usaglašenost strategija kulture i obrazovanja; potrebu da vrednovanje rada škole obuhvati i vannastavne programe; da programi budu koncipirani interdisciplinarno.

Veoma je interesantno da se saradnja i konkretni predlozi na njenom uspostavljanju za *srednjoškolski uzrast* odnose samo na učenike gimnazija. Srednje stručne škole se ne pominju. Kao problemi se u odeljku Srednje opšte i umetničko obrazovanje, u tački 2, navode: retka, skromna i neelaborirana saradnja škola s kulturnim, naučnim i drugim organizacijama tako da učenici nemaju priliku da se sreću sa nosiocima kulturnog i naučnog života u svojoj sredini, kao ni da razvijaju drugačije potrebe i navike i povezuju vanškolska znanja i umenja sa školskim. Zanimljivo je da se u istom odeljku, u tački 7, koja govori o potrebnim strateškim relacijama sa drugim sistemima, predlaže prevazilaženje ovakvog stanja prenošenjem odgovornosti na polje kulture, jer se kaže da bi ustanove kulture morale da razviju svoju edukativnu funkciju i uspostave saradnju sa školama na različite načine. Takođe, ta saradnja mora biti sistematski razrađena kao deo godišnjeg programa škole, uz insistiranje na obezbeđenim preduslovima za realizaciju saradnje (razvijen program, kompetentne osobe, vreme, prostor, potrošni materijal i oprema). Preporučuje se i partnerstvo između škola i ustanova kulture. Konačno, iznosi se stav da je neophodna promocija i validacija neformalnih oblika obrazovanja.

Interesantno je da se u **Strategiji razvoja za mlade** angažman mladih u kulturi pominje samo u delu koji se odnosi na volonterski rad i tiče se aktivizma i aktivnog učešća mladih (odeljak 4.3), a sasvim na kraju dokumenta se govori o kulturnim aktivnostima i kreativnosti mladih (odeljak 4.9), gde se podvlači da: postoji problem u ponudi kulturnih sadržaja; mladi ne učestvuju u kreiranju kulturnih sadržaja; informacije o kulturnim sadržajima nisu prilagođene mladima, a pominje se i finansijski momenat kao

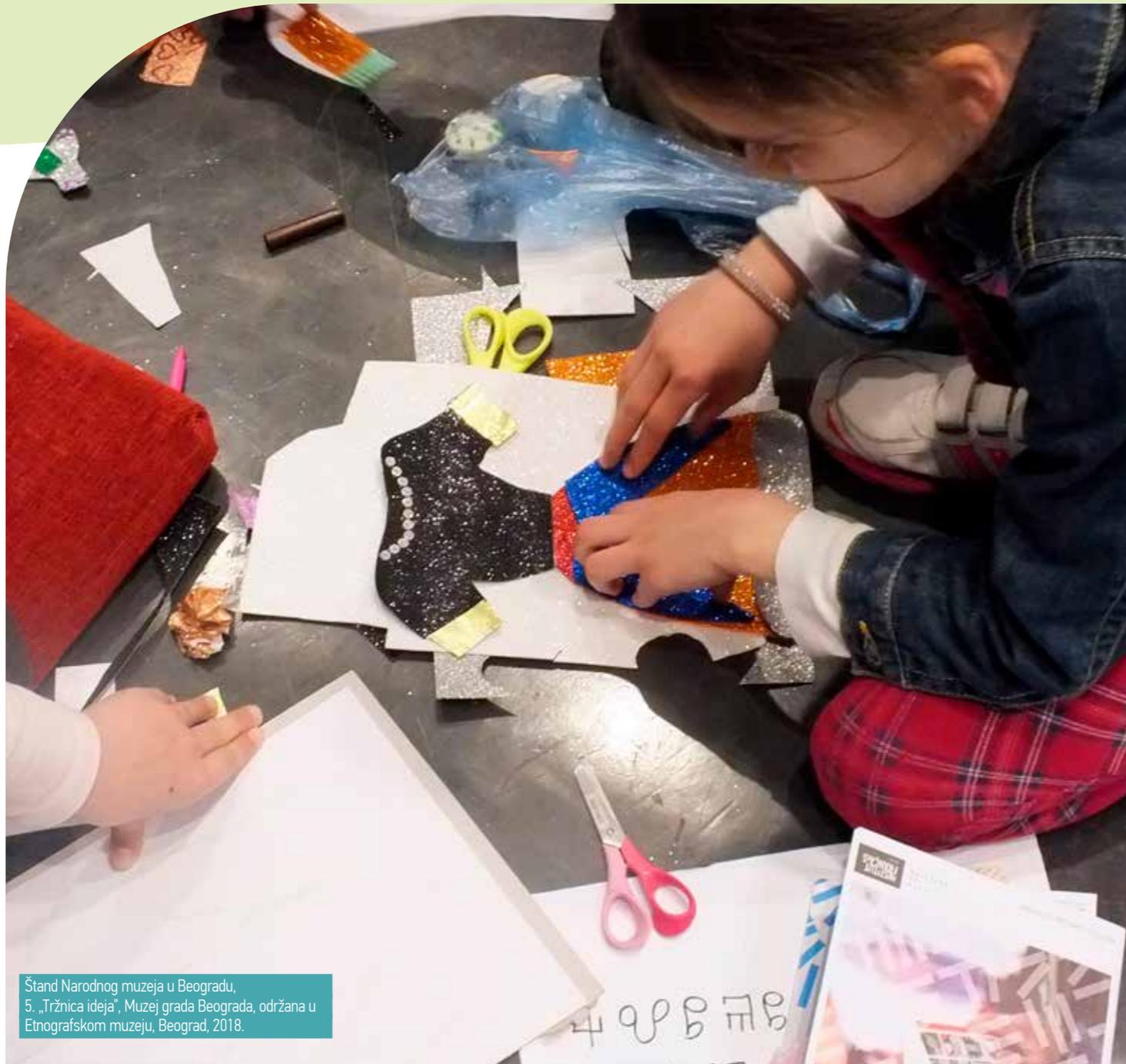
prepreka. Jedan od predloga iz Strategije je da treba unaprediti saradnju institucija kulture i obrazovanja radi povećanja broja mladih koji koriste kulturne sadržaje, ali se ne objašnjava na koji način.

Svemu navedenom može da se doda i tema **kulturnog turizma**, važnog sa aspekta školskih ekskurzija, čija se Strategija (Ministarstvo turizma, trgovine i telekomunikacija RS, 2016) odnosi na period 2016–2025. U odeljku 11, koji tretira kulturno nasleđe i prirodna dobra, ističe se njihov potencijal za razvoj turizma, ali se posle nabrojanih opasnosti po kulturna dobra, daje samo jedan zaključak: da je potrebna izrada odgovarajuće planske dokumentacije za potrebe razvoja turizma u Republici Srbiji, kojom se razvojni entiteti obavezuju da u svakom konkretnom slučaju procene uticaj razvoja turizma / realizacije turističkih projekata na životnu sredinu i kulturna dobra.

Svakako da se, iz izvoda različitih Strategija, može zaključiti da nedostaju utemeljena međuresorna komunikacija, instrumenti podrške i resursi za uspostavljanje kontinuirane i jasno definisane saradnje. Čine se izlišnim pitanja da li postoje međuresorne konsultacije prilikom izrade strateških dokumenata, ali i da li se strateški dokumenti tumače onima koji strategije treba da sprovode. Posebna je tema kako rešiti to što svako u svojoj strategiji prepoznaje probleme u sopstvenom, ali i u drugim resorima, a da se malo toga suštinski čini kako bi se oni prevazišli i strategije uskladile i potom objasnile. S druge strane, analizom strategija može se utvrditi da zapravo nema prepreka za saradnju, ali bi problemi mogli biti u tome što su one zasnovane na preporukama, odnosno na mogućnostima i slobodi izbora, a da se ne nude rešenja za tehničke prepreke u neposrednoj saradnji i realizaciji programa.

IV ŠKOLA ↔ MUZEJ U PRAKSI: MEDUSOBNA POVEZANOST

I pored svega navedenog, saradnja škola i ustanova kulture postoji. Ona je, nažalost, bez sistemske podrške, gotovo isključivo je neposredna i oslanja se na entuzijizam i prosvetnih radnika i muzejskih edukatora i u najvećoj meri se vezuje za dobru volju i senzibilisanost zaposlenih u školama i vrtićima. Može biti vezana i za lični profil direktora ustanove kulture, odnosno za stepen shvatanja važnosti i principa muzejske pedagogije i potrebe za dugoročnim razmišljanjem na izradi višegodišnjih programa.

Štand Narodnog muzeja u Beogradu,
5. „Tržnica ideja”, Muzej grada Beograda, održana u
Etnografskom muzeju, Beograd, 2018.

Upečatljiv je kuriozitet to što, kao što ne postoji zanimanje muzejski edukator/pedagog, tako ne postoji ni zanimanje nastavnika, kako se ističe u Strategiji razvoja obrazovanja. Odlična preporuka za saradnju između nepostojećih zanimanja.

Participacija učenika u programskim sadržajima ustanova kulture treba u perspektivi da dovede do uključenosti i nastavnika i učenika u kreiranje programa ili pokretanje tema koje su učenicima bitne. Programi koji se odvijaju u prostorima kulturne namene, u kojima se uči na neformalan način, ali u kojima se neguje podsticajna atmosfera za učenje, utiču na razvoj kreativnih sposobnosti, slobodu izražavanja mišljenja, kreiranje kritičkog mišljenja, kao i na formiranje sistema vrednosti i identiteta. Takođe, vrlo bitna linija delovanja je indirektni uticaj na vaspitanje korišćenjem metoda rada u grupi na zajedničkim aktivnostima, insistiranjem na konstruktivnoj komunikaciji i saradnji, strpljenju, otvorenosti, fleksibilnosti, solidarnosti i zajedništvu, preuzimanju odgovornosti za izvršavanje konkretnog zadatka, odnosno, za dostizanje određenih ciljeva.

Zbog toga je izuzetno važno što ranije početi sa saradnjom i stvaranjem kulturnih navika i potreba dece od najmlađeg uzrasta. Brojne analize (UNESCO, UNICEF, Svetska banka, OEBS) ukazuju na to da investiranje u rano vaspitanje i obrazovanje, osim što obezbeđuje značajne ekonomske uštede u kasnijim obrazovnim ciklusima, daje osnovu za celokupni razvoj osobe.

Reference

Brnabić, A. (2017). Uredba o Katalogu radnih mesta u javnim službama i drugim organizacijama u javnom sektoru. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 81/17, 6/18, 43/18. Vlada Republike Srbije. <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2017/81/1/reg>

Kaplani, T. (2015, 15. jul). Edukacija u muzejima. *Muzeji rade*. <https://muzejirade.wordpress.com/2015/07/15/edukacija-u-muzejima/>

Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije. (1994). Zakon o kulturnim dobrima. *Službeni glasnik RS*, 71/94. Vlada Republike Srbije. <http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-kulturnim-dobrima.pdf>

Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije. (1995). Pravilnik o bližim uslovima za početak rada i obavljanje delatnosti ustanova zaštite kulturnih dobara. *Službeni glasnik RS*, 21/95. Vlada Republike Srbije. <http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/pravilnik-o-blizim-uslovima-za-pocetak-rada-i-obavljanje-delatnosti-ustanova-zastite-kulturnih-dobara-doc>

Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije. (2009; 2016). Zakon o kulturi. *Službeni glasnik RS*, 72/09, 13/16, 30/16. Vlada Republike Srbije. <https://www.kultura.gov.rs/tekst/43/zakoni-i-uredbe>.

Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije. (2017). Nacrt strategije razvoja kulture Srbije od 2017. do 2027. Vlada Republike Srbije. <http://arhiva.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/predlog-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027--predlog-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-.pdf>

Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije. (2015). Nacionalna strategija za mlade u Republici Srbiji u periodu od 2015. do 2025. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 22/2015. Vlada Republike Srbije. https://www.mos.gov.rs/wp-content/uploads/download-manager-files/nacionalna_strategija_za_mlade0101_cyr.pdf.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. (2012). Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 107/2012. Vlada Republike Srbije. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-OBRAZOVANJA.pdf>.

Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija Republike Srbije. (2016). Strategija razvoja turizma Republike Srbije za period od 2016. do 2025. godine. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 98/2016. Vlada Republike Srbije. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2016/98/1>

Pozorište i škola

Predstava „Kako je otkriveno letenje“, Pozorište mladih, Novi Sad, igra: Saša Latinović, rediteljka: Emilija Mrdaković, izvođenje na sceni Malog pozorišta „Duško Radović“, Beograd, u okviru Konferencije 2018.

I OKRUGLI STO

ŠKOLA U POZORIŠTU,
POZORIŠTE U ŠKOLI

UVOD:

ŠTA (NE) SADRŽE
KULTURNI SADRŽAJI ZA MLADE

Uvodničarka i moderatorka:

Branislava Ilić
dramaturškinjabrmk@yahoo.com

Ovaj Okrugli sto otvoriću izlaganjem problema koji kod nas postoje kada su u pitanju kulturni sadržaji za mlade.

Naime, 2011. godine je rađeno istraživanje koje pokazuje da 91,5% srednjoškolaca ne učestvuje u kulturnim sadržajima koji im se nude i koji su pravljani za njih. Onda je grupa mladih ljudi napravila projekat i istraživala zbog čega je to tako; pokretači su bili studenti dramskih umetnosti, a u istraživanju su učestvovali srednjoškolci i studenti. Završna tribina tog projekta održana je prošle godine na Kolarcu. Ja sam bila fascinirana kako su gimnazijalci uspeli precizno da definišu sve probleme zbog kojih je odaziv mladih toliko slab i objasne zašto ne idu na kulturne sadržaje koji im se nude.

Pre svega, utvrdili su da do prekida dolazi kada roditelji prestanu da usmeravaju njihove kulturne sadržaje i interesovanja. Izvukli su tri smernice:

- Oni koji žive u manjim mestima nemaju zanimljivu i adekvatnu kulturnu ponudu;
- Socijalno pitanje – neki učenici finansijski ne mogu da prate programe koje im se nude;
- Beogradski srednjoškolci nisu dovoljno informisani i ne znaju gde da se informišu o onim sadržajima koji bi njima bili zanimljivi.

Zatim su utvrdili da profesori vode učenike na programe koji su zanimljivi njima, ali ne i učenicima. Dali su primer dodele Andrićeve nagrade: nije im bilo jasno šta tu rade, jako im je dosadno.

Misle da se njihovom generacijom bavimo previše tematski. Pronalaze neke teme koje su njima zanimljive, ali smatraju da im je estetika potpuno strana. Govorili su o generacijskom jazu, da i predstave i druge vrste sadržaja u estetskom smislu ne privlače pažnju, a samim tim je manje interesovanje i za tematski deo. Rekli su da o vrsti muzike koja ih zanima, o novim tehnologijama i slično ne mogu da razgovaraju sa svojim profesorima. Pored toga, nemaju ponudu koja bi ta njihova interesovanja ispunila.

Na kraju, nešto što je meni bilo kao šlag na torti, rekli su: „Vi uvek završite pričom o tome kako je bilo u staroj Jugoslaviji i kako je postojao neki sistem... Ali, šta mi sad da radimo? Nema sistema u državi, ništa ne funkcioniše i mi i dalje imamo problem”.

Na sva ova pitanja naši gosti imaju dobre odgovore i dobre primere iz prakse. Jedino mogu da izrazim žaljenje što na ovom okruglom stolu nema više upravnika pozorišta, kojima bi bilo jako značajno da čuju ovo što će naši gosti izlagati.

Prvo će govoriti gospođa Marta Novicka, koja od 2009. godine radi u Šekspirovom pozorištu u Gdanjsku, u Poljskoj, kao stručnjak za obrazovanje na projektima i radionicama za učenike, studente i mlade, kao i na programima posvećenim starima. U pozorištu stvara nove koncepcije za edukativne aktivnosti, a od 2013. godine radi kao asistent za izvedbene umetnosti na Univerzitetu u Gdanjsku. Marta će nam govoriti o iskustvu koje imaju u Šekspirovom pozorištu u Gdanjsku, kako su organizovani i finansirani.

Milena Depolo, dramska spisateljica i dramaturškinja u Pozorištu „Boško Buha”, govoriće nam o projektu „Priče s malog odmora”, koji je pokrenuo ASITEŽ. Reći će nam kako je tekao čitav projekat, ko je sve bio deo tog projekta, kakvi su utisci i koji su dalji planovi.

Tadeja Pungerčar iz Ljubljane je programska menadžerka i koordinatorka festivala „Bobri” – najvećeg festivala kulturno-umetničkog obrazovanja u Sloveniji – gde saraduje s brojnim vladinim i nevladinim organizacija-

ma koje se bave kulturološkim obrazovanjem dece i mladih. Ona će nam predstaviti ljubljanski festival kulturno-umetničkog obrazovanja „Bobri”, koji se odnedavno fokusira na projekte koji deci i mladima otvaraju vrata u svet savremene umetnosti.

Vjera Vidov, glumica, lutkarka, rediteljka, članica Kazališta lutaka iz Zadra u Hrvatskoj govoriće nam o projektu „Kulturizacija”, koji sprovodi grad Zadar sredstvima Evropskog socijalnog fonda.

Dušan Blagojević je reditelj predstave Teatra „Gimnazijalac”, u kojoj smo juče uživali. Dušan vodi ovaj teatar nastavljajući inicijativu svoje starije kolegice kroz rad na predstavama sa učenicima Gimnazije u Lebanu.

Saslušajmo ih pažljivo, jer mi se čini da su njihova izlaganja odgovori na sve probleme koje sam čula od srednjoškolaca.

KAKO OBRAZOVNO ODELJENJE ŠEKSPIROVOG POZORIŠTA U GDANJSKU RADI SA ŠKOLAMA

Marta Novicka / Marta Nowicka

specijalista pozorišne edukacije / Theatre education specialist
Šekspirovo pozorište u Gdanjsku / Gdańsk Shakespeare Theatre

edukacja@teatrzekspiowski.pl
www.teatrzekspiowski.pl

Na početku želim da kažem nekoliko reči o Šekspirovom pozorištu u Gdanjsku, u kome radim, jer je to neobično mesto.

Kao ustanova, osnovano je 2008. godine, a zdanje je dovršeno i otvoreno 2014. godine. Ono je istovremeno rekonstrukcija elizabetanske pozornice i moderno pozorište s vrlo složenim tehnološkim rešenjima. Čitava naša scena i publika su mobilni; moguć je svaki raspored. Jedino smo pozorište na svetu koje ima potpuno funkcionalan krov koji se otvara. Igrali smo predstave na dnevnom svetlu; igrali smo i moderne performanse s veštačkim osvetljenjem i titlovima na dva jezika (svaki tekst je preveden na poljski, engleski i/ili nemački).

Naše Obrazovno odeljenje podučava mnoge stvari. Mi jesmo šekspirsko pozorište, ali ne govorimo samo o elizabetanskim vremenima. Naravno, nudimo 'časove Šekspira', tokom kojih se vraćamo 400 godina kroz istoriju i govorimo učenicima kako je to bilo u Šekspirovo vreme. Stalni element naših časova je i poseta pozorištu ili – u slučaju odlaska u školu – prikazivanje filmova i fotografija o našem pozorištu.

Pre svega, međutim, umetnost koristimo kao izgovor da podučavamo osetljivost, otvorenost i mnoga praktična pitanja. Na časovima primenjujemo vežbe govora tela, samoprezentacije, neverbalnih poruka, grupne integracije i tako dalje. To su korisne stvari u svakodnevnom životu – školi i radu.

Razvili smo kompletne edukativne 'pakete' na osnovu Šekspirovih tekstova. Na primeru „Bure”, na osnovu lika Kalibana, raspravljamo o iskustvu drugosti i nepoznatosti. Fokusiramo se na to ko ima pravo na slobodu i ljudsko dostojanstvo. Kaliban se može opisati kao zver, životinja, ali i čovek. Koristimo niz dramskih metoda i tehnika, analizu teksta i prikazivanje filmskih i teatarskih adaptacija, sva sredstva, da odgovorimo na pitanje kako drugi likovi razmišljaju o njemu, a šta Kaliban mora da kaže drugima. Pitamo se o uzroku sukoba, pokušavamo da razumemo argumente obe strane. Časovi pripremaju učesnike da prepoznaju i dijagnosticiraju kategoriju drugosti. Jednostavnim pozorišnim tehnikama, uključujući igre, podučavamo kako predstaviti filozofske osnove takvih pojmova kao što su strah, drugost i dijalog.

Na primeru „Magbeta” razgovaramo o magičnim i misterioznim scenama. Kroz primer veštica pitamo se šta je uznemi-

renost, šta to izaziva u primaocu i kako da na školskoj sceni stvorimo atmosferu magije, misterije, pretnje. Šta utiče na to da atmosfera poprimi karakteristike rituala i nečeg nepoznatog, natprirodnog? Kako to shvatamo i kako možemo stvoriti ovaj utisak pomoću jednostavnih alata i sredstava, svakodnevno dostupnih? Važna komponenta je da veštice iz Šekspirove tradicije modernizujemo i prenesemo ih u nove, bliže kontekste. Ove radionice obično uključuju analizu fragmenata teksta, različitih scenskih i filmskih produkcija iste scene (u različitim kulturama i vremenima; filmovi takođe podučavaju osetljivost na zvuk, pokret, ritam jezika i značenje reči). Na osnovu filmova iz celog sveta i nama bliže produkcije, učesnici se pripremaju za samostalan kreativni rad: nakon pripreme, grupa ima 30–40 minuta da pripremi ovu čuvenu Šekspirovu scenu kako bi ona postala savremena, važna za učesnike danas i sada.

Kada nam dođe grupa zainteresovanih za 'tvrde', egzaktno, prirodne predmete, učimo ih kako se u pozorištu, korišćenjem hemijskih reagensa, može napraviti veštačka krv; kako se stvara efekat groma ili tvori veštački dim; učenici takođe izračunavaju opterećenje konopca koji izvlači postavljenu konstrukciju. Jedan od naših najzanimljivijih projekata je 'teatarska hemija' u kojoj kroz pozorište učimo matematiku, fiziku, hemiju i biologiju. Pozorište je pogodno za učenje veoma širokog spektra znanja i veština. Samo nas mašta ograničava.

Mi smo tzv. 'impresario' teatar, što znači da nemamo stalnu grupu glumaca. Postavljamo različite programe – koncerte, letnji bioskop na krovu pozorišta, izložbe, kao i degustacije vina i hrane iz zemalja koje dolaze kod nas.

Rad Obrazovnog odeljenja u ovakvom pozorištu ima svoje prednosti i mane. S jedne strane – nemamo stalan repertoar. Zbog toga je teško planirati događaje i časove, ili radionice zasnovane na umetničkom programu. Svaki događaj u našem pozorištu je mini-festival. A program se uređuje samo nekoliko meseci unapred. Dakle, kada planiramo nešto, uvek moramo imati u vidu da se sve može promeniti. Pozornica može služiti za probu ili skupštinu; radne prostorije se mogu koristiti za probe; i tako dalje.

Zato moramo biti veoma fleksibilni. Naša predavanja moraju biti zamišljena tako da se mogu odvijati u različitim prostorima. Zaposleni su obučeni da tokom radionice bez problema menjaju planirani redosled, da naprave

pauzu u nekom trenutku, da počnu s drugom stavkom i sl., a iznad svega – da uvek budu u mogućnosti da predavanja izvode u školama – ne samo u pozorištu.

Otuda je, od samog početka, naše odeljenje bilo veoma mobilno. Skoro pet godina, u vreme kada još nismo imali svoju scenu (zgrada je bila u izgradnji), sva smo predavanja održavali u školama širom naše pokrajine, pa čak i zemlje. Putovali smo svuda gde smo bili pozvani, često samo za nadoknadu putnih troškova, ali znajući da na taj način gradimo svoj brend, podižemo svoju buduću publiku, pokazujemo da ćemo biti institucija otvorena za ljude i njihove potrebe. Ovo je bilo presudno. U trenutku otvaranja pozorišta već smo imali više od 80 škola na listi 'zaraženih Šekspirovom' koje su redovno razgovarale s nama i vraćale se na naša predavanja.

Danas, nekoliko godina nakon otvaranja pozorišta, naša ponuda je proširena. Još uvek imamo mogućnost da idemo u škole. Ne mogu sve škole priuštiti da dođu u pozorište; mnogima je lakše da prikupe sredstva da dovedu specijalistu iz našeg pozorišta. A kada im pokažemo da su naša predavanja zanimljiva, da ih učenici vole, onda se mnoge grupe odluče i da dođu kod nas.

Takođe smo započeli i svakodnevne aktivnosti u pozorištu. Sada svakog dana dolazi škola, ponekad čak i dve ili tri škole dnevno.

Možda se pitate šta nas čini tako popularnim?

Imam tri odgovora na to:

1) *Visok nivo kvaliteta radionica:* Nastavnici među sobom razmenjuju informacije o našim radionicama. Veoma mnogo ljudi dolazi kod nas zato što su od drugih čuli šta radimo; ne treba nam posebna promocija. Mi pak nastojimo da angažujemo edukatore koji su puni radosti i energije, koji stvarno vole rad s mladima i decom. Svakog učenika tretiramo onako kako bismo voleli da su nas tretirali kada smo bili u njihovim godinama. Ako smatramo da je grupa slabija, da joj je teško da prati materijal ili zadatke – u hodu menjamo program. Uvodimo jednostavnije instrukcije, pojednostavimo svoj jezik i radimo više grupnih zadataka. Stoga se svaka grupa oseća slobodno; još nismo imali grupu kojoj bi bilo dosadno ili koja bi bila razočarana u pozorištu.

2) *Vrednost za novac:* Naše radionice su jeftinije od ponude drugih ustanova u Gdanjsku. U izuzetnim slučajevima radionice vodimo potpuno besplatno. Uvek smo smatrali da obrazovanje ima izuzetno važnu ulogu. Mi smo neprocenjivo vredan prođužetak promotivnog odeljenja. Delimo letke tokom radionica, podstičemo vas da dođete na predstave. Kroz zanimljiva predavanja i radionice gradimo prijatne asocijacije koje učesnike, a njih je jako veliki broj, vezuju za naše pozorište. Formiramo ljude koji žele da se vrate kod nas. Zbog toga o Obrazovnom odeljenju ne možemo razmišljati kao o odeljenju koje bi trebalo da zarađuje. Uloga dobrog direktora pozorišta je da uvažava potencijal dobrog Obrazovnog odeljenja. Tako smo radili nekoliko godina. Sada, kada je počelo da nam dolazi puno grupa – i po 100 učenika u jednom danu – dohodak Odeljenja je postao vrlo visok, čak i po niskim cenama.

3) *Široka ponuda:* Danas imamo izbor od sedam radionica u tri starosne verzije: za mlađi uzrast, za učenike starije od 13 godina i za nastavnike – ukupno 21 varijanta radionica. Svaka grupa koja nam dolazi može odabrati najbolju opciju za sebe. Imamo radionice za grupe koje nikada nisu imale kontakt s pozorištem, kao i za one koje svakodnevno rade kroz pozorišne metode. Teme radionica su različite, tako da grupa može doći kod nas sedam puta i svaki put imati različitu radionicu, svaki put drugu temu. Radionica može trajati od jednog i po sata do četiri sata. Izbor pripada školi.

Osim svakodnevnih aktivnosti, vodimo i edukativne projekte. Staramo se da nastavnici i učenici u 15 do 20 škola iz cele pokrajine dobiju sveobuhvatnu obuku. Sa učenicima radimo tokom školskih časova, a nastavnici dolaze kod nas vikendom, na vanrednu edukaciju; i oni imaju dodatnu nastavu. Prenosimo im znanja o radu sa decom i mladim ljudima – kako koristiti teatar u nastavi književnosti, istorije, stranih jezika, glavnih predmeta, ali i prikupljanja sredstava. Sve su ovo iskustva koja nastavnicima nedostaju i koja su korisna.

Ali treba imati na umu da, kad god projekat usmeravamo na nastavnike, pozorišna edukacija treba da im pomogne u radu sa učenicima. Nastavniku je mnogo lakše da ono što je naučio primeni u svojoj školi ako u isto vreme još neko na taj način radi s učenicima. Razmislite o tome kako biste se osećali kada biste iznenada dobili zanimljive alate za rad, ali oni nisu poznati i bliski nikome drugome u vašoj radnoj sredini. Ljudi pristupaju

novinama s nepoverenjem. Potpuno je drugačije ako i druge ljude u svom okruženju uključite u proces učenja i kreirate jaku grupu koja ima priliku da napravi neke stvarne promene.

Takođe, vodimo brojne projekte integracije u kojima učestvuju učenici, stariji ljudi i osobe sa invaliditetom. Za škole ova vrsta aktivnosti takođe ima veliku vrednost.

Ako bi trebalo da vas posavetujem kako efikasno saradivati sa školama, rekla bih da je vaš najveći saveznik u školi nastavnik. U ovom trenutku imamo bazu podataka od preko dve stotine škola gde dobro poznajemo nastavnike. Imamo kontakt sa svakim od njih, znamo koje predmete predaje. Sa većinom smo 'na ti', a ne na 'gospodine' ili 'gospodo'. To su nastavnici koji su više puta bili kod nas ili su učestvovali u našim projektima. Obavezno ostajemo u kontaktu s njima. Nakon časa, pošaljemo imejl poruku: „Hvala vam što ste danas bili kod nas!“ S vremena na vreme ih podsetimo na sebe, npr.: „Upravo pre godinu dana bili smo zajedno na jednoj radionici u Norveškoj! Sećate li se kako je to bilo 'kul'? Šta radite sad?“ Verujte mi, takav prijateljski odnos će rezultirati sa mnogo godina bliske saradnje. Nastavnici imaju nove učenike svake godine, nove grupe koje će biti sledeći primaoci vaših aktivnosti. Uključen nastavnik je vaš najbolji prijatelj.

Pojavljuju se i teškoće. Da biste pokrenuli takvu aktivnost, moraćete da imate zaista posvećen tim koji često ostaje nakon radnog vremena i direktora koji će vam verovati i omogućiti vam da postupite kako je i kada to potrebno. Morate biti sigurni u to šta radite. Morate znati šta vam je cilj. I dosledno ići ka njemu – s punim uverenjem da se uloga Obrazovnog odeljenja u pozorištu ne može preceniti.

Radionica „Od muzike do priče“, voditeljka: Ivona Randelović, OŠ „Vuk Karadžić“, Pečenjeyce, održana u OŠ „Vuk Karadžić“, Beograd, u okviru Konferencije 2018.

„PRIČE S MALOG ODMORA” – PREOKUPACIJE MLADIH KAO POZORIŠNA TEMA

Milena Depolo
dramaturškinja
ASITEŽ, Srbija

depolomilena@gmail.com

Program za mlade dramske pisce „Priče s malog odmora” ima za krajnji cilj nastanak kratkih komada za mlade, koji će svoja scenska izvođenja doživeti kroz predstave pripremljene sa učenicima osnovnih škola kroz rad u školskim dramskim sekcijama.

Uvereni smo da pozorište za decu i mlade nije samo čin izvođenja predstava pred publikom već (i pre svega) direktan kontakt s njom, živa razmena ideja i stavova, mesto dvosmerne komunikacije. Upravo je zato pokrenut ovaj program, koji se bazira na iskustvu susreta mladih dramskih pisaca i njihove publike – učenika viših razreda osnovne škole. Direktno od publike kojoj se obraćamo želimo da čujemo koje ih teme zanimaju, koji su njihovi svakodnevni problemi i kakvo pozorište njih zanima.

Želimo da prestanemo da *pretpostavljamo* koje bi sadržaje oni želeli da vide; želimo to da čujemo od njih.

O RADIONICAMA: RAZVOJ DRAMSKIH TEKSTOVA KROZ INTERAKCIJU

Prvi, pripremni blok radionica namenjenih samim dramskim piscima održale su Milena Bogavac, dramska spisateljica, i Maša Avramović,

pedagoškinja i aktivistkinja za prava deteta. Maša Avramović je u svojoj radionici zajedno s mladim piscima analizirala školu kao instituciju, ali i kao mesto na kome se odvija svakodnevni život đaka. Milena Bogavac je mlade pisce uputila u niz radioničarskih igara koje i sama koristi u radu, a koje su pisci nakon toga koristili u radu sa učenicima.

Potom su mladi pisci održali osam radionica sa učenicima sedmih razreda Ogladne osnovne škole „Vladislav Ribnikar” u Beogradu i Osnovne škole „Bratstvo–jedinstvo” u Pančevu. Cilj ovih radionica bio je da kroz direktne susrete i rad sa učenicima mladi dramski pisci dođu do tema za svoje kratke komade – do priča s malog odmora – priča koje se učenika stvarno tiču.

Na trećem, završnom bloku radionica, pisali su se tekstovi – petnaestominutni komadi za mlade. Od početnih ideja, pa sve do finalnih verzija, polaznike radionice vodila je dramaturg Milena Depolo.

PREOKUPACIJE MLADIH KAO POZORIŠNA TEMA

Za decu i mlade, odlazak u pozorište nije uvek njihov izbor. Štaviše, najčešće odrasli, roditelji ili pedagozi, biraju sadržaje kojima će ih izložiti. Zato pozorišna predstava

može da bude teško i frustrirajuće, koliko i prijatno i uzbudljivo iskustvo. Može se desiti da je mladom gledaocu potrebno više vremena ili više odlazaka u pozorište kako bi spoznao sve nivoe jezika, osećanja i značenja. Bilo kako bilo, od pozorišta se ne sme odustati nakon jednog lošeg iskustva.

Pozorište je za decu jedinstveno iskustvo u kome imaju mogućnost da stvaraju sopstvena značenja. Ono zahteva određeni angažman, a kvalitet ovog angažmana će se popravljati ukoliko decu i mlade naviknemo da redovno odlaze u pozorište. Pozorišna pismenost je važna jer otvara mogućnost za tumačenje i davanje smisla svetu koji nas okružuje. Veštine tumačenja su deci preko potrebne u svetu koji je danas takav kakav jeste.

Međutim, tinejdžeri trenutno na pozorište gledaju kao na produženu ruku škole, kao mesto gde ih neko 'pаметan i odrastao' nečemu uči. Tako će i biti sve dok odlaskom u pozorište smatramo samo ono vreme koje protекne od ulaska u salu do izlaska iz nje po završetku predstave. Cilj knjige „Priče s malog odmora” je da pokaže da pozorište može da bude i mesto dvosmerne komunikacije, gde će neko želeti da sasluša decu i mlade i uvaži ih kao ravnopravne sagovornike. Samim tim pozorište nije prilika u kojoj nam neko servira gotove životne stavove, upakovane i s mašnicom, već nas provocira da razmišljamo i formiramo sopstvene.

S druge strane, kao nekadašnji đaci i korisnici, a sada kao roditelji i posmatrači, svedoci smo činjenice da je školski program previše obiman i zastareo, da ne poziva na kritičko mišljenje i kreativnost. Zato je potrebno uložiti dodatni napor da se on učini interesantnim. Mladi vole i žele da neko čuje njihovo mišljenje, da budu ravnopravni učesnici u razgovoru, a ne nemi 'četrvti zid' koji hvata beleške a zatim, s većim ili manjim uspehom, reprodukuje naučeno gradivo. Interesovanje dece se, dakle, budi i tako što ih pitamo za mišljenje, što od njih očekujemo da učestvuju, a ne samo da posmatraju.

Školsko pozorište tu može da odigra značajnu ulogu. Ono omogućava mladima da osvoje teatar i scenu kao sopstveni prostor u kome se osećaju sigurno, koji im pruža podršku, gde postavljaju pitanja koja ih zanimaju i dolaze do mogućih odgovora; kao mesto na kome su važni i koje je, naravno, vrlo zabavno. Samim tim, i njihova škola postaje takvo mesto, i oni tamo rado odlaze. Mislim da i škole i školski sistem vape da pozorište uđe u njih. A zašto je onda toliko teško to postići? Verovatno zato što je školski sistem, kao i svaki, glomazan i teško promenljiv, pa makar i nabolje.

O ZBIRCI TEKSTOVA KOJI SU NASTALI NA OSNOVU INTERAKCIJE MLADIH PISACA I UČENIKA TINEJDŽERA

Komadi nastali iz radionice „Priče s malog odmora” svoj pun krug obići će tek kada se vrate u škole, dakle, kada budu čitani i analizirani u školama i izvođeni u dramskim sekcijama. To je njihova prevashodna namena. Kada ih učenici izvedu, oni zapravo dostižu svoj puni kvalitet. Ali, nije važno samo izvođenje, već i kultura čitanja. Mi smo se pobrinuli da i samo čitanje ovih komada bude vrlo aktivno. Ponudili smo dva kraja svakog komada. Odabir jednog od njih poziv je na dalje promišljanje, diskusiju, analizu komada i pitanja koja on postavlja – bilo unutar dramske grupe koja ga inscenira, ili, još bolje, kroz diskusiju sa publikom. Osim dvostruke mogućnosti završetka, mi smo u knjizi „Priče s malog odmora” ponudili i set 'pozorišnih' igrica i aktivnosti koje svakako preporučujemo uz čitanje i rad na komadima, jer pomažu u njihovoj analizi, a samim tim i u analizi sveta koji nas okružuje.¹

Korisno bi bilo da dramski tekstovi iz zbirke „Priče s malog odmora” zažive u okviru repertoarskih pozorišta za decu i mlade. Za sada se, međutim, pozorišta drže svojih dobro utabanih puteva. Domaća pozorišta se, primorana da se rukovode zahtevima tržišta, najređe opredeljuju za naslove koji su namenjeni ovom uzrastu, dakle starijem osnovnoškolskom i srednjoškolskom, i uopšte za naslove koji nisu bajke ili klasici. Naravno, izuzeci postoje, ali su još uvek upravo to – izuzeci.

Da bi se to promenilo, dragoceni su upravo ovakvi susreti koji podstiču saradnju pozorišta i škola. Uostalom i u Danskoj, u čiji pozorišni i školski sistem često gledamo sa setom (jer deluje kao da ga nikad nećemo dostići), promene u pozorištu za decu počele su kada su se pedagozi obratili upravama i od pozorišta tražili da se deci obraćaju drugačije nego bajkama.

¹ Zbirka kratkih dramskih tekstova *Priče s malog odmora* objavljena je u izdanju Kreativnog centra iz Beograda 2017. godine.

FESTIVAL „BOBRI” I „BOBRIJEVE MLADE OČI”

Deca moraju da idu u pozorište baš kao što moraju da trče na svežem vazduhu. Moraju da slušaju muziku koju muzičari uživo pred njima izvode na pravim instrumentima baš kao što moraju da jedu i piju.

Moraju da čitaju i slušaju istinske priče baš kao što moraju da budu voljeni i paženi....

Filip Pulman¹

Tadeja Pungerčar

programski voditelj i koordinator

„Bobri” – Ljubljanski festival kulturno-umetničkog obrazovanja

bobri@mladinsko-gl.si

Ljubljanski festival kulturno-umetničkog obrazovanja „Bobri” (*Ljubljanski festival kulturno-umetnostne vzgoje Bobri*) nastao je 2009. godine i najveći je takav festival u Sloveniji.

Primarni cilj festivala je da pruži deci, mladima, njihovim nastavnicima, vaspitačima, roditeljima i mentorima pristup kvalitetnim i raznovrsnim sadržajima kulturno-umetničkog obrazovanja.¹ Festival „Bobri” predstavlja važno proširenje kulturnih događanja za decu i omladinu u Ljubljani i kroz nacionalne i međunarodne projekte želi da upozori na važnost kulturno-umetničkog obrazovanja za vreme odrastanja.

¹ Ostali ciljevi festivala su povećanje broja kvalitetnih kulturnih događanja za decu, povezivanje organizacija iz civilnog sektora i institucija kulture kao producenata u području kulturalnog i umetničkog obrazovanja, promocija kvalitetnih kulturnih događanja za decu i mlade, upoznavanje s novim sadržajima i briga o celokupnom razvoju dece i adolescenata; podsticanje dece i mladih na kreativno i kritičko razmišljanje te delovanje (kroz predstave, radionice i razgovore nakon događanja), razvoj estetske osetljivosti; promovisanje kreativnog i kvalitetnog provođenja slobodnog vremena dece i mladih, čime se povećava socijalna kohezija i podizanje njihove kulturne i umetničke pismenosti u Ljubljani i šire.

PROGRAM FESTIVALA

Program obuhvata sve oblasti umetnosti sa naglaskom na kvalitetnim pozorišnim, muzičkim i plesnim predstavama uz filmske projekcije koje se odvijaju u brojnim javnim i gradskim ustanovama. Programom organizatori žele da predstave kvalitetne nove, inovativne, moderne sadržaje i žanrove, interdisciplinarnost, originalan i srdačan kontakt sa publikom. Tako žele da obezbede užitek, nova iskustva, razvijanje kritičkog mišljenja i građanske svesti, kreativnost... Radionice su važan deo festivala; sve su povezane sa temom festivala i pripremaju se u gradskim bibliotekama, galerijama, muzejima...

Festival ima svake godine glavnu temu, koja određuje sastav programa. U prethodnim godinama su na festivalu detaljnije predstavljene filmska umetnost, muzika, pozorište, arhitektura i dizajn, ekologija, kulturna baština, multikulturalnost, migracije, poezija. Tema 11. festivala „Bobri” (19. 1 – 8. 2. 2019) biće ples – pokret – telo.

Glavni deo programa namenjen je deci, ali uključuje i predstave i projekte za mlade do 14 godina. U pripremi programa za mlade ideja kojom se organizatori rukovode je da im pruže kvalitetne, zanimljive, inovativne predstave koje sadrže teme u kojima se mladi ljudi mogu prepoznati i koje podstiču njihovu znatiželju, kritičku misao i kreativnost.

U poslednjih nekoliko godina usredsredili su se na približavanje dece i njihovih mentora savremenoj umetnosti. Kroz niz muzičkih, plesnih, filmskih, pozorišnih radionica iz područja savremene umetnosti mladima se predstavljaju novi umetnički žanrovi kako bi se pomerile njihove granice. Događaje za mlade prate razgovori sa stručnjacima i vršnjacima, koji su važan deo festivala.

Poslednjih godina na festival su pozvani mladi ljudi koji su već aktivno uključeni u pripremu i produkciju festivala. Oni su takođe važan deo godišnje pripreme festivalskog programa. Na ovaj način je nastao projekat „Bobrijeve mlade oči“.

„BOBRIJEVE MLADE OČI“

Uz glavni program za mlade ljude pre tri godine pokrenuli smo projekat „Bobrijeve mlade oči“, čiji je primarni cilj bio da inspiriše mlade ljude na razmišljanje o događajima koje su gledali i na taj način razvijaju svoje kritičko razmišljanje.

Grupa odabranih mladih ljudi, svake godine iz druge osnovne škole u Ljubljani, učestvuje u radionici za pisanje kritika i vođenje intervjua pod vođstvom poznatog kritičara koji ih priprema za kritičko praćenje predstava i pisanje kritika. Tokom festivala oni prate predstave iz programa i o njima pišu kritike. Drugi deo radionice usmeren je na pripremu, snimanje i transkripciju intervjua koji su mladi uradili sa različitim umetnicima koji su učestvovali u nekim izvedbama (reditelji, koreografi, glumci i drugi). Poslednjih godina mladi su takođe pripremali podkaste i fotografske izložbe koje su pratile radionice s renomiranim umetnicima.

Na taj način mlade ljude želimo upoznati s različitim vrstama umetnosti, uključivati ih u pripremu kulturnih događaja, dati im odgovornosti, osnažiti ih, podsticati ih na refleksiju o kulturnim događajima, na uspostavljanje kontakata među sobom i umetnicima iz različitih područja, razvijati im

ljubav prema umetnosti, aktivirati njihovo interesovanje za umetnost i događaje povezane s njima. I najvažnije, želimo uzeti u obzir njihovo mišljenje i želje u pripremi programa festivala.

U budućnosti želimo sav program za mlade da pripremamo kroz dijalog s njima.

ORGANIZOVANJE FESTIVALA

Događaji na festivalu su besplatni i pripremljeni prema postulatima kulturnog i umetničkog obrazovanja: priprema za događaj, gledanje tj. iskustvo, i razmišljanje.

Važan deo festivalskih događaja su pedagoški i književni materijali koji omogućavaju detaljnije i dublje upoznavanje sa sadržajem (u vrtiću, školi ili kod kuće).

PRISTUP INFORMACIJAMA

Na festivalu objavljujemo katalog koji obuhvata sve događaje, navodi dužinu trajanja i preporučenu uzrasnu grupu, a uključuje i pedagoški materijal namenjen nastavnicima i roditeljima (dodatna objašnjenja, aktivnosti, knjige, muzika, filmski materijal ...) i linkove koji vode do drugih aktivnosti na festivalu: obilazak muzeja, galerija, događanja... Katalog sadrži i popis preporučene literature (u vezi sa glavnom temom, pripremaju ga u gradskoj biblioteci) i svih dodatnih projekata koji svake godine prate festival (projekti s mladima, takmičenja).

Posetioci događaja na festivalu dobijaju „Bobrijev dnevnik“, radnu knjigu u kojoj se središnja tema, partnerske ustanove, umetničke profesije predstavljaju na inovativan način i kroz koju je ohrabrena refleksija i dodatne aktivnosti. Vrhunski stručnjaci iz područja ilustracije, psihologije, književnosti i godišnje teme festivala pozivani su da se uključe u pripremu „Bobrijevog dnevnika“.

Sve informacije dostupne su na veb-sajtu festivala, stranici na Fejsbuku i preko medijskih objava.

DISTRIBUCIJA ULAZNICA U SARADNJI SA VRTIĆIMA I ŠKOLAMA

Festivalski program je koncipiran na takav način da su prepodnevne aktivnosti namenjene organizovanim posetama obrazovnih ustanova, a poslepodnevne i programi tokom vikenda porodičnim posetama.

Direktori svakog vrtića i škole (71 institucija) u Ljubljani na imejl dobijaju katalog sa svim događajima i informacijama o festivalu „Bobri“. Dve nedelje pre početka festivala ustanove se prijavljuju za događaje putem onlajn-obrasca (do 2018. prijava je vršena preko telefona). Sve ulaznice se obično podele za svega nekoliko sati. Pre festivala kontaktirano je sa svim registrovanim institucijama, poslate su im dodatne informacije, evaluacijski listovi, pedagoški materijali. Od vrtića i škola se traži da iznesu svoje utiske i pruže povratne informacije o predstavama koje su gledali. Godinama se gradila i izgradila jaka saradnja i poverenje između institucija i festivala.

KO PRIPREMA FESTIVAL „BOBRI“?

Organizator i glavni pokrovitelj festivala je grad Ljubljana, izvršni producent je Slovensko mladinsko gledališče, koproducent Kinodvor. Program festivala priprema niz ustanova kulture, udruženja i pojedinaca iz oblasti umetnosti i kulturnog obrazovanja. Tokom 2009. godine 20 producenata

učestvovalo je u izradi programa, dok ih je u 2018. godini bilo 75, čime se osigurava raznolikost i širina programa, kao i učešće većine organizacija iz te oblasti u gradu.

U svakom smislu festival raste. U 2009. godini trajao je sedam dana, prisustvovalo je oko 8.000 posetilaca, a bilo je oko 50 događaja. U 2018. godini festival je trajao 21 dan, posetilo ga je oko 17.000 posetilaca i imao je više od 160 događaja.

ŠIRENJE FESTIVALA IZVAN LJUBLJANE

Poslednjih godina interesovanje za učešće na festivalu zabeleženo je i među posetiocima koji žive izvan Ljubljane. Inicijativu su preuzele i institucije koje deluju u još dva druga grada – Domžale i Sežana, koji su prepoznali kvalitet koncepta festivala. Sa ekspanzijom izvan glavnog grada, festival „Bobri“ dobija nove dimenzije.

Reference

Pullman, P. (2004, March 30). Theatre - the true key stage. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2004/mar/30/booksforchildrenandteenagers.schools>

Koncert benda „Katalena“, Festival „Bobri“, Ljubljana, Slovenija, izvođenje na sceni Cankarjevog doma, Ljubljana, 2015.

Radionica „Kada igračke progovore“, voditeljka: Marina Kopilović, OŠ „Stevan Sremac“, Borča, Beograd, održana u OŠ „Vuk Karadžić“, Beograd, u okviru Konferencije 2018.

PROJEKAT *COOLTURIZACIJA*:

UKLJUČIVANJE MLADIH ZADARSKE ŽUPANIJE U KULTURNE I UMJETNIČKE AKTIVNOSTI

Vjera Vidov

glumica i dramska pedagoginja
Kazalište lutaka Zadar, Hrvatska

vjeravidov@gmail.com

Projekt „COOLTurizacija – Uključivanje mladih Zadarske županije u kulturne i umjetničke aktivnosti“ ima za cilj da poboljša pristup mladih kulturno-umjetničkim sadržajima u geografski izoliranim i slabije razvijenim područjima Zadarske županije. Kroz edukacije i praktični rad mladi stječu znanja i razvijaju određene vještine u području kulture i umjetnosti, što će doprinijeti njihovoj boljoj socijalnoj uključenosti. Ciljnu skupinu projekta čini 20 učenika u dobi od 15 do 18 godina iz Srednje škole Obrovac i 10 učenika iste dobi iz Srednje škole Gračac. Partneri su Zadarska županija, koja je prijavitelj i nositelj projekta, Kazalište lutaka Zadar i Narodni muzej Zadar. Projekt traje 12 mjeseci, a glavne aktivnosti odnose se na osmišljavanje i provedbu kazališnog i likovnog projekta unutar kojih mladi izrađuju i izvode vlastitu kazališnu predstavu te osmišljavaju i kreiraju umjetnička djela.

Ustvari se svi mi ovdje bavimo istim problemom, a to su – srednjoškolci. Ukratko ću vam opisati konkretan rad koji trenutno radim s jednom školom. To su srednjoškolci iz područnih dijelova koji apsolutno nikada nisu bili u kazalištu, ne znaju što je to kazalište, koji jedino poznaju nogomet, eventualno su pogledali jedan film i taj je film sve što oni općenito znaju o umjetnosti. „COOLTurizacija“ je projekt na području županije koji se bavi time kako zainteresirati srednjoškolce, što im ponuditi da ih

privučemo u kazalište, posebno u mjestima u kojima ih je ljudska ruka jednostavno zaobišla.

Ja sam jako emotivno ušla u taj projekt. Mjesto gdje ja trenutno radim zove se Gračac, to je gradić udaljen od Zadra niti sat vremena, imaju jednu jedinu srednju školu u kojoj su i gimnazija i strukovne škole. Kada sam prvi put tu došla, našla sam se pred grupom od nekih dvanaestoro djece, svi od prvog do četvrtog srednje. I sad, trebala sam se suočiti s njima.

Pitam ih:

„Ajme baš lijepo, evo došlo kazalište, kultura, umjetnost i do vas. Što vi mislite o tome?“

„Pa ništa...“

Dobro...

„Je l' vi volite kazalište?“

„Pa ne znamo...“

„Pa što ste gledali?“

„Ništa.“

„Je l' vam tko došao glumit?“

„Ne.“

„Je l' ste bili u kazalištu u Zadru?“

„Ne.”

Dobro, idemo dalje...

„Recite mi, koji vam je najdraži predmet u školi?”

„Hrvatski.”

U, super, Hrvatski, 'ajmo dalje krenuti s temama!

„Što najviše volite na satu Hrvatskog?”

„Spavati, zato što je profesorica dosadna.”

Dobro...

„Pa dobro zašto ste se prijavili?” – jer oni su se slobodno prijavili za taj projekt.

„Zato što je nama užasno dosadno...”

Znači, oni su toga svjesni. Došli su do zida i nema dalje... Znače onu pjesmu od Balaševića „Računajte na nas”; oni pjevaju „Ne računaju na nas”. Kao da su svi, od roditelja i škole, do sredine, jednostavno digli ruke od njih. I oni to znaju, pola njih pada razred i kaže: „Mi ćemo sada pasti razred, nema veze. Hoću li završit školu nije bitno, ionako znamo da nam se ništa ne pruža...” i tako dalje. A meni kažu: „Nama je jako dosadno, pe eto smo se uključili da vidimo nešto novo. Mi bi voljeli da nam se ponudi nešto novo i mislimo da je ovo izuzetna prilika, kao nešto kazalište, pa baš nas zanima hoće li nas tu zainteresirati.”

„Okej. Hajmo ovako... Radićemo jedno posebno djelo...”, ni manje ni više nego „Viktor ili djeca na vlasti”. To je djelo Rožera Vitarka (*Roger Vitrac*) za koje kažu da korespondira današnjem vremenu, a ja bih rekla da to djelo korespondira svakom vremenu, pogotovo toj generaciji koja je dosta osjetljiva. To su pubertetlije kojima stvarno trebate nekako privući pažnju. A kako im treba privući pažnju je dati im na važnosti. I dati im odgovornost, tako da se oni osjete odgovornim i time automatski odvažnim. Još jedan razlog zašto smo uzeli baš to djelo je taj što mi paralelno u mom kazalištu isto radimo „Viktora ili djecu na vlasti”, pa nam je bilo jako zanimljivo da usporedimo rad koji ja vodim s djecom i rad s redateljem u profesionalnom kazalištu.

U biti, koji je princip mog rada s tom djecom? Recimo, prva radionica se bazirala na tome da smo jednostavno razgovarali. Općenito su mi postavljali ona normalna pitanja: „Jao, kako vi naučite tekst?”, pa „Kako je biti glumica?”, pa „Koliko već dugo glumite?”, „Kako vi zaplaćete na sceni?” i tako dalje. To su ona osnovna pitanja koja vam postavljaju

djeca. S tim smo otpočeli općenito pričati o kazalištu i onda smo krenuli odmah u sam srž problema, tipa: „Sad mi vi recite nešto o sebi. Kako se vi vidite? Kako vi mislite da vas vide vaši roditelji? Zašto mislite da vas roditelji vide tako?” I onda smo odmah krenuli na scenu: „Hajde mi sad to prikažite na sceni. Jedan po jedan mi se jednostavno predstavite. Kako biste se vi sada predstavili? Evo vam, kao, mikrofoni i kažite – ja sam taj i taj. Kažite otprilike što volite, što ne volite, što vas tišti i tako dalje.” Tako da smo se već tu počeli lagano otvarati. Naravno da je sve dalje išlo putem nekih vježbi, jer je to jako potrebno, bez obzira što se oni znaju; jer oni se znaju iz školskih klupa, a ovo je drugo – kad ste vi u intimnom prostoru i želite neko djelo staviti na scenu, jako je bitna ta energija koju osjećate među sobom. Tako da se treba krenuti s igrom, da se osjete, i s jednom vrstom meditacije, kad im kažete: „Sada možete zatvoriti oči i možete biti gdje god hoćete i što god hoćete. Zaboravite na roditelje, zaboravite na ocjene, zaboravite na apsolutno sve probleme i jednostavno dajte sebi priliku da barem sada, u ovom trenutku, budete što ste oduvijek htjeli.” I kažem im: „I to vam je ustvari scena. To vam je ono što mi radimo na sceni... Jer u svakoj ulozi, što god da igra, glumac to mora pronaći u sebi da bi dobro napravio svoj posao.” I tako smo sklopili, recimo, jednu zainteresiranost. Tako što sam im prvi dan samo lagano opisala što ćemo u biti raditi, koje djelo i to ih je jako zaintrigiralo, zato što smo to okrenuli totalno u njihovu korist.

Sljedeći sat je bio takav da smo počeli čitati fragmente iz djela. Pročitamo prvu scenu i onda razgovor: „Što ta scena znači za vas? 'Ajmo ih staviti u vaše privatno okruženje, u vaš privatni život.” I onda je to njima odmah i lakše percipirat, odmah osjete ono: „Aha! Pa da...” I onda idemo raditi improvizacije: „Ono što ste pročitali, stavite na scenu.” Podijelila sam ih u grupe i snimala sam ih. Ja kažem: „Imate petnaest minuta da pročitate još jedanput taj dio i da ga prenesete u svoj život, i da vidimo što će izaći iz toga.” I u biti, tako je nastao tekst: snimajući njih i skidajući tekstove. To su, ustvari, njihovi tekstovi. Odmah im kažete: „Isključivo idu vaši tekstovi.” I to je princip cijele radionice i cijelog procesa: oni rade scenografiju, rade kostime – bit će im posebno održane radionice za kostime, za scenografiju; oni će odrediti koja glazba ide i kad – kada oni osjećaju da neki lik, ne znam koji već igraju, ima potrebu da mu glazba ide u pozadini, koju glazbu želi i tako dalje. Znači oni su apsolutno kreatori cijeloga djela. I mislim da jedino tako možemo kad radimo tu vrstu radionice. Ja, inače, radim i s malom djecom; s njima morate ipak

ponuditi konkretan neki tekst, ali ovako sa starijom djecom – zašto ne izvući iz njih ono što u biti mi učimo, a to je kako ih uvesti u problematiku ovoga čime se sada bavimo. Tako da je to, ustvari, taj princip rada gdje kroz čitaće probe i improvizacije dolazimo do srži problema, gdje oni postavljaju pitanja ako im nešto nije jasno i tako nastaje predstava.

Mi smo je napravili dosta alternativno, zato što i je to tako, zato što je to period kad djeca puno razmišljaju, to su jako osjetljive godine, tu je uključen i alkohol, tu je uključena droga, tu su uključena razmišljanja o samoubojstvima, onaj osjećaj „Ja ništa ne vrijedim...”, „Mene apsolutno nitko ne razumije...” i tako dalje. I naravno da ih morate razuvjeriti, ubijediti da sam i ja o tome razmišljala isto tako, i sad sam živa i puna energije i radim puno stvari i tako dalje. Znači, jedino ako im se približite iskreno, možete iz njih izvući nešto da stave na scenu. Bilo je fascinantno.

Ja imam dramsku grupu u Zadru, u svom kazalištu. To su gradska djeca i oni su užasno opterećeni tehnologijom i mobitelima. Bila sam iznenađena da ovdje u Gračacu djeca doslovno uzmu mobitel za poslati poruku, ugase mobitel, sprema ga i više ga uopće četiri sata ne diraju. Kad imamo pauzu – oni naravno puše, to su srednjoškolci – idemo dolje da oni zapale cigaretu, ali i tu imamo onda radionicu zato što ih stavljamo u okruženje vani. Okej, sad smo tu na klupi, pušimo, hajmo pričati dalje o tom djelu: „Što to znači? Recimo da ti se sad dogodi taj treći čin, točno sad na klupi, 'ajde reci kako bi ga sad izveo? Evo sad ne znam, prolazi neki susjed, ko ti je taj susjed, a ti si u liku Viktora? Što on za tebe znači?”. I tako smo, ustvari, postavili predstavu, na jedan alternativniji način. Oni svi imaju na početku predstave svoje privatno predstavljanje, kako vide sebe i onda iz tog lika prelaze u likove koji ulaze u okvir predstave, ali i dalje sadrže njihovu problematiku kojom se mi, ustvari, bavimo.

Htjela sam se osvrnuti maloprije na njihove improvizacije. Mislila sam da oni neće znati što su to improvizacije. Međutim, ja sam ostala zapanjena. Svako malo gledam te snimke... To je nevjerovatno kako malo samopouzdanja imaju, a tako su sjajni, tako pametni i ustvari njihova kreativnost je, mogu reći, puno čišća od kreativnosti gradske djece... Ona je iskonska, kao ono što smo mi kao djeca imali i što su u nama gajili... Znači oni apsolutno razumiju ovu problematiku koja nije uopće laka... Pazite, ja sam ovaj tekst morala pročitati puno puta, s obzirom

da sam ja umjetnički savjetnik ravnatelju, direktoru, redatelju koji to radi, ja sam s njim prošla tekst, pa sam znala jako dobro o čemu se radi. Kad sam ga čitala, trebalo mi je dugo, dugo da shvatim, da to ubacim na scenu u svojim mislima. Međutim, oni su to stavili na scenu na način gdje sam ja stala i rekla: „Vau.” Što, recimo, u Zadru stvarno jako teško dobivam, zato što to djeca glumataju; a oni tu nisu glumili i to je ono što ja, ustvari, i tražim od njih: „Nemojte glumiti, nego samo pokažite sebe na sceni. Pokažite, slobodno recite kroz svoj lik roditeljima, recite meni, recite bilo kome što vas tišti i što vas muči.” I to je ustvari, to je ta „kulturizacija”. To je u biti ono čime se bavi ovaj projekt, kog jako podupiru Hrvatski centar Assitej i Unima, i Kazališni epicentar, koji sjedinjuje te dvije udruge kojima sam ja sad ujedno predstavnik.

I to su inače moji principi rada s djecom: dakle, ne uzimam tekst, jedino fragmente, a u biti sve drugo izvlačim iz njih tako da, ustvari, oni budu redatelji onoga što će se dogoditi na sceni, odnosno da budu redatelji sami sebi.

Teatar „Gimnazijalac“, Gimnazija u Lebanu, predstava „Sve je u redu“, tekst: Jasminka Petrović, režija: Dušan Blagojević

TEATAR „GIMNAZIJALAC“

UPRKOS SREDINI KOJA NE VERUJE U LEPOTU

Dušan Blagojević

profesor srpskog jezika i književnosti

Gimnazija Lebane

dusanblagojevic@hotmail.com

Teatar „Gimnazijalac“ osnovan je 2010. godine kao školsko pozorište Gimnazije Lebane. Tokom godina izrastao je u prostor čistote koji okuplja hrabre ljude koji streme ka nebu bez ikakvih interesa, Lepote radi.

Okupljamo se da bismo, a to učenici odlično znaju, sebe izumeli, zajedno stvarajući nove svetove satkane od bola i radosti, osmeha i suza; da ne odgađamo život – što škola često čini, već da živimo i učimo kako se suočiti sa životom. Teatar nam omogućava da ispričamo priču u ime „milijuna duša“¹ koje ne mogu progovoriti jer nisu dovoljno hrabre, vešte ili snažne da se izbore sa skučenostima unutar sebe i oko sebe; da stvaramo bolji svet zarad boljih svetova.

Nije uvek lako, ali mora da bude uvek lepo – moto je našeg teatra.

ŠTA JE ONO U ŠTA VERUJEMO

Teatar već godinama počiva na principima koji promovišu, motivišu, osnažuju i slave ljubav i stvaralaštvo. Brojni gimnazijalci su neke od najlepših dana proveli u Teatru gradeći spomene koji ih jačaju i čine boljim ljudima u trenucima kad im naiđu ne vremena i neljudi. Svi smo različiti, ali svi smo zajedno, čak i kad se ne razumemo, čak i kad mislimo dijametralno suprotno, ali tu smo baš zato što mislimo, i zato što stvaramo – zato što mo-

žemo rečima i umetničkim izrazom da objasnimo sebe svetu i drugima, i svet sebi. I sve to boli, često mnogo boli, jer zahteva mnogo odricanja, a ulog je neizvestan, ali od nas zavisi – u tome jeste draž. Svi mi imamo svoje pečali, ali i zajednički cilj – da čisteći sebe pronađemo u sebi mesto za druge i drugačije.

I tako već osam godina – radimo i nastojimo da izborom tekstova i načinom rada postavimo i negujemo pozorišne vrednosti na jedan subverzivan način koji oplemenjuje i gimnazijalce i pozorišnu publiku. Vraćamo igru pozorištu, i kroz igru učimo da kreativno i kritički spoznajemo svet, istražujemo nove mogućnosti, spoznajemo sopstvene potencijale – mogućnosti koje telo, glas i reč pružaju. Postajemo svesni svega onoga što posedujemo, a posedujemo mnogo; mi sami jesmo najveći pozorišni re-surs.

I sve nastaje i rađa se uprkos svemu; tako smo počeli, tako i nastavljamo. Za predstave koje smo radili nismo dobijali saglasnost uže i šire zajednice, mada je nismo ni očekivali. Rađale su se u bolima i mukama, ali su te patnje svaki put oplemenjivale i učenike i mene – iznova i iznova nove učenike koji su dolazili i odlazili, i mene koji sam sve vreme bio prisutan da bih svedočio o usponima i sunovratima, da bih sebe bogatio novim iskustvima – ako povučemo crtu, možda sam ja na najvišem dobitku.

¹ Petar Kočić, „Jazavac pred sudom“

KO ČINI TEATAR „GIMNAZIJALAC“

Za osam godina, učešće u radu „Gimnazijalca“ uzelo je oko šezdeset gimnazijalaca od prvog do četvrtog razreda. Teatar nastoji da ne prekine saradnju sa bivšim gimnazijalcima, pa su svi oni rado viđeni u Teatru kao saradnici; takođe praktikuje da uspostavi vezu i saradnju i sa učenicima osnovnih škola koji će biti budući gimnazijalci. Izbegavamo audicije i ma kakve selektivne modele; jedini kriterijumi za pristupanje Teatru jesu dobroteljnost, lična odluka i motivisanost učenika da budu deo školskog pozorišta. Svaka nova grupa, i novopridošli član, upoznaje se sa karakterom grupe, sa prethodnim iskustvima, kao i sa činjenicom da je neophodno da svaki pojedinac bude spreman da radi i ulaže u sebe, jer je to jedini način da grupa opstane i traje.

ŠTA RADIMO

Predstave radimo uglavnom po tekstovima savremenih autora. Prva predstava koja je postavljena bila je „Porodične priče“ po tekstu Biljane Srbljanović – tom predstavom Teatar je prvi put učestvovao na Festivalu amaterskih pozorišta u Kuli i dobio tri nagrade. U međuvremenu su se nizale predstave i brojne nagrade. Nakon „Porodičnih priča“, postavili smo drame „Draga Jelena Sergejevna“ Ljudmile Razumovske, „Barbelo, o psi-ma i deci“ Biljane Srbljanović, „Autobiografija“ Branislava Nušića, „Životinjska farma“ Džordža Orvela i „Sve je u redu“ Jasminke Petrović.

KAKO RADIMO

Proces rada na predstavi podrazumeva pre svega aktivnu uključenost svih članova – od prvih radioničarskih proba, do predloga za dramaturgiju, režiju, kostime i scenografiju. Učenici konstruktivno doprinose da rad grupe bude sve kvalitetniji i sadržajiniji: predlažu rediteljska rešenja, učestvuju u izradi scenografije, izrađuju kostime, nabavljaju rekvizite, iznose predloge i za plan proba – koleginica Ivana Krstić, koja je pre svega zadužena za produkcijsku podršku, može se, takođe, u potpunosti osloniti na pomoć i angažovanje učenika. Veliku podršku i pomoć pružaju i bivši članovi Teatra, koje nije potrebno da molimo za pomoć, oni sami dolaze i pomažu jer ih za školsko pozorište vezuju lepe uspomene.

Najdragoceniji deo svakog procesa jesu momenti kada učenici promišljaju o sebi i svetu, kada ih dramski proces motiviše da preispitaju sebe i svet koji ih okružuje. To su katarzični trenuci koji dovode do pročišćenja svih učesnika u procesu, a onda i publike. Potaknuti likom, dramskom situacijom, samim dramskim procesom, oni kvalitativno napreduju – pročišćivši sebe, pronalaze unutar sebe mesto za drugog i drugost.

GDE RADIMO

Čitalačke probe se odvijaju najčešće u prostorijama škole, u nekoj od slobodnih učionica, jer škola nema adekvatan prostor koji bi odgovorio potrebama Teatra. Imamo divnu saradnju sa Domom kulture „Radan“ u Lebanu, koji nam ustupa prostorije i salu i bez čije pomoći i podrške ne bismo mogli realizovati predstave. Predstave premijerno prikazujemo u Domu kulture.

NAŠA PUBLIKA

Na pojedinim premijerama u Lebanu znalo je biti i oko 600 gledalaca. Publika je raznolika: od najmlađih osnovaca do publike u godinama koje su vredne poštovanja.

Prilikom pogleda predstave Teatra „Gimnazijalac“ imala je i publika van Lebanu. Predstave smo izvodili širom Srbije – u Kragujevcu, Beogradu, Leskovcu, Nišu, Vranju, Kuli, Smederevskoj Palanci, Prokuplju, Jagodini, Medveđi, Knjaževcu, Obrenovcu, Vlasotincu – preko sedamdeset izvođenja.

Teatar je sa festivala i smotri širom Srbije doneo brojne nagrade i priznanja Gimnaziji i Lebanu – oko sedamdeset. Godine 2017. dobio je i Osmo-novembarsku nagradu Opštine Lebane za poseban doprinos kulturi. Pored učešća na brojnim smotrama i festivalima u zemlji, Teatar je predstavljao Srbiju na Kotorskom festivalu pozorišta za djecu u Crnoj Gori, a septembra 2018. i na Internarnacionalnom festivalu „Juventafest“ u Sarajevu.

Teatar „Gimnazijalac“, Gimnazija u Lebanu, predstava „Sve je u redu“, tekst: Jasminka Petrović, režija: Dušan Blagojević

II OKRUGLI STO

ŠKOLA POZORIŠTU,
POZORIŠTE ŠKOLI

UVOD:

UČITI KROZ POZORIŠTE

Uvodničarka i moderatorka:

mr Jovanka Ulić

profesor strukovnih studija

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Novom Sadu

stabloliki@gmail.com

zlaganja i razgovori na temu „Škola pozorištu, pozorište školi” omogućile nam da se kroz primere dobre prakse upoznamo sa nekim od puteva kako približiti ove dve različite, a u svojoj suštini vrlo bliske institucije. Iskreno se nadam da će svima nama upravo primeri koje ćemo imati prilike da čujemo proširiti vidike i podstaći nove ideje.

Iskoristiću ovu priliku da vam u kratkim crtama i sama predstavim jedan relevantan projekat – „Pozorište senki”. Pokrenule su ga dr Ivana Ignjatov Popović i mr Jovanka Ulić u okviru dva predmeta na Visokoj školi za vaspitače u Novom Sadu – Scenska umetnost i Lutkarstvo. Započet je 2008. godine, a razlog za njegovo pokretanje leži u činjenici da od svih scenskih izraza upravo pozorište senki u sebi sadrži izuzetnu prefinjenost i veliki umetnički potencijal, a uz to je blisko deci zbog sličnosti sa crtanim filmom (figurine na belom platnu predstavljaju preteču likova iz crtanih filmova). Cilj projekta je da se kroz integraciju dva predmeta budući vaspitači osposobe da u svom radu koriste pozorište senki kao didaktičko sredstvo koje u sebi ima različite edukativne potencijale. Za devet godina koliko funkcioniše projekat „Pozorište senki”, realizovano je preko 300 predstava u kojima su učestvovalе grupe od po četiri do osam studenata; dve predstave na nivou škole u kojima su pored studenata ravnopravno učestvovalе i predmetne profesorkе; tri učešća u okviru manifestacije „Noć muzeja”, u sklopu Spomen-zbirke Pavla Beljanskog; i dva učešća na „Zmajevim dečjim igrama”.

Predstava projekta „Pozorište senki” produkt je svih njenih učesnika, a poruka koja se upućuje studentima je da se samo integracijom, prožimanjem svih aktivnosti, ostvaruje rezultat koji predstavlja veliko zadovoljstvo za sve aktere uključene u njegovo ostvarivanje, ali i za njegove korisnike, u ovom slučaju gledaoce predstave. Poseban značaj pozorište senki dobija u drugoj i trećoj godini studija, gde studenti primenjuju stečena znanja u realizaciji aktivnosti iz različitih metodičkih predmeta.

Zahvaljujući uspehu koji smo imali s obukom studenata, ali i primenom pozorišta senki u vrtiću, ovaj projekat je 2010. godine prerastao u internacionalni projekat pod nazivom „Pozorište senki u vaspitno-obrazovnom procesu”. Postao je deo projekta „Partnerstvo sever – jug: profesori u dijalogu”, kojeg je pokrenuo Pedagoški fakultet (*Pädagogische Hochschule*) iz Ciriha, a pod pokroviteljstvom švajcarske Fondacije „Obrazovanje 21” (*Éducation 21*). U saradnji sa vaspitačicom Oliverom Kulešević iz PU „Radostno detinjstvo” iz Novog Sada i decom iz njene grupe, realizovana je predstava „Pozorišta senki”, a rezultati su publikovani i u udžbeniku koji je objavio Pedagoški fakultet iz Ciriha.

Ove godine smo, pored „Pozorišta senki”, pokrenule i projekat „Kamšibaji – obrazovanje za održivi razvoj”, a studentske predstave su prikazane i na manifestaciji „Muzeji od 10 do 10”, u sklopu Spomen-zbirke Pavla Beljanskog i na „Zmajevim dečjim igrama”.

Primeri dobre prakse koje će nam njihovi autori predstaviti, obuhvatiće četiri izlaganja:

1. Glumac, reditelj i dramski pedagog Ivan Jevtović će nas kroz svoje izlaganje „Pozorište kao put ka razumevanju lektire” upoznati sa „Pozorištem lektira” iz Beograda, čiji nam sâm naziv govori da pozorišni autori kao temu biraju školsku lektiru. Pored predstava, održavaju se i radionice u kojima učenici, kroz aktivnu diskusiju sa glumcima i profesorima književnosti, imaju priliku da prodube svoja saznanja o književnom delu, radi potpunijeg razumevanja i analize. Gospodin Jevtović će nam kroz delo „Jazavac pred sudom” Petra Kočića, predstaviti rad pozorišta.
2. „Epske igrice” su program udruženja Hop.La! iz Beograda, koji će nam predstaviti pozorišne rediteljke Irena Ristić i Anđelka Nikolić. Na primeru predstave interaktivnog karaktera „Zidanje Skadra” moći ćemo da se upoznamo sa još jednim načinom približavanja pozorišta učenicima osnovnih i srednjih škola; naime, delovi predstave se pretvaraju u igru sa publikom – učenicima, te na taj način učenici kroz igru i razgovor sa akterima predstave imaju mogućnost lakšeg razumevanja i usvajanja teksta.

3. Vesela Kondakova je predstavica Asiteža (ASSITEJ) Bugarske, sa sedištem u „Dramatičen teatru” (*Dramatischen teater*) u Trgovištu. Predstaviće nam projekat „Književnost i pozorište”. Ovaj je projekat započet 2015. godine kroz saradnju reditelja i glumaca Državnog teatra „Stefan Kirov” i pedagoških konsultanata na razvoju predstava namenjenih učenicima, što im omogućava da, kako sami autori kažu, komuniciraju sa kurikulumom u potpuno novom svetlu. Izlaganje će nam omogućiti da se upoznamo sa ciljevima projekta, uzrastom učenika koji su ciljna grupa, rezultatima i održivosti projekta.
4. Cica Pavić, Mira Đorđević i Milina Ilić iz Pozorišta „Voždovčić” prikazaće nam kroz svoj rad „Vaspitači kao pozorišni stvaraoci za decu” na koji način vaspitna praksa može da utiče na kreiranje pozorišnog repertoara namenjenog najmlađoj publici. Praksa i talenat sjedinjeni pružaju mogućnost da kroz interaktivne predstave i lutkom kao jednim od osnovnih rekvizita vaspitači, poštujući dečja interesovanja, pripreme i realizuju predstave koje su, kako autorke kažu, pedagoški opravdane, prilagođene uzrastu i sa uvek jasnom porukom koju šalju deci.

Radionica u okviru projekta „Kontro/Wersje”, voditelj: Urszula Kowalska, Obrazovno odeljenje Šekspirovog pozorišta u Gdanjsku, održana u Helu, Poljska, 2013.

POZORIŠTE KAO PUT KA RAZUMEVANJU LEKTIRE

Ivan Jevtović

glumac i reditelj

osnivač Pozorišta lektira „Vladimir Jevtović”, Beograd

ijevtovic@yahoo.com

Divno je što smo u prilici da razmenimo iskustva i da porazgovaramo, što je otvorenije moguće, upravo da bismo pokušali da unapredimo svoj rad. I ja sam ovde najpre da učim.

Imam tu čast da u ime cele grupe predstavim jedno novo pozorište i pozorišno iskustvo u ovom gradu. Naime, od januara 2017. godine započeli smo rad Pozorišta lektira „Vladimir Jevtović”. Pozorište lektira nosi ime po čuvenom profesoru glume, mom ocu, Vladimiru Jevtoviću, koji je svoj život praktično posvetio dramskoj edukaciji, odnosno radu sa studentima glume, kao i sa studentima režije. Njegova želja i poslednja poruka bila je da veruje u to da uprkos svim ometanjima u ovom gradu, u ovoj državi, ipak postoji mogućnost da se određeni ljudi, mladi ljudi, okupe oko neke ideje i da počnu zajedno da stvaraju.

I zaista se okupilo trideset-četdeset mladih ljudi oko pet naslova. Redom smo od 17. marta 2017, pa u narednih pet meseci, radili „Romea i Juliju”, „Jazavca pred sudom”, „Narodnog poslanika”, „Fausta” i „Pokondirenu tikvu”. Napravili smo, dakle, pet predstava, sa vrlo jasnom namerom. U dogovoru sa profesorima srpskog, uzeli smo četiri dramska dela, po jedno iz svake srednjoškolske godine i „Pokondirenu tikvu”, lektiru za sedmi razred osnovne škole. Ideja je bila da pokušamo da se uhvatimo u koštac sa problemom zvanim lektira. Problem smo razmotrili sa aspekta učenika i profesora. Dobili smo podatak da veoma mali procenat dece obraća

pažnju na lektiru. Svesni smo i da su profesori dosta demotivisani jer je ceo obrazovni sistem prilično u rasulu. Suočeni smo s tim da se deca u ovoj digitalnoj eri, kad se spremaju da odgovaraju lektiru u školi, upoznaju sa vrlo kratkim sadržajima i fabulom. Razmišljali smo o tome koji bi im način i model privukao pažnju, kako napraviti nešto što je njima dovoljno atraktivno, interesantno i što bi im otvorilo apetit i interesovanje za čitanje tih knjiga.

Cela zamisao je da se komad adaptira na četrdeset i pet minuta, što odgovara trajanju školskog časa, te da se odigra predstava. Nakon predstave se otvara moderacija, odnosno mogućnost da deca komuniciraju s likovima. Na kraju deca sama daju dramaturške i rediteljske ideje ili zamisli kao instrukcije po kojima bi određena scena mogla drugačije da se razvije. Njihovi predlozi mogu da budu jedno od rešenja, zapravo, u ovih godinu i nešto dana dokazano je da ona to i jesu.

Za to vreme, odigrali smo preko šezdeset predstava, ne samo u Beogradu nego i u drugim gradovima. Pozorište lektira za sada ima bazu u Božidarcu – Narodnom univerzitetu Božidar Adžija na Vračaru, ali su naše predstave prilagođene za igranje i u školama, kao i na velikim scenama u kulturnim centrima. „Romeo i Julija”, prva predstava koju sam ja režirao, imala je scenografiju napravljenu od inventara koji postoji u

svakoj školi – šest školskih klupa, jedne merdevine i nekoliko stolica. Sami su glumci imali bojazan da li će to biti dovoljno, da li će to klincima biti dovoljno interesantno, da li će biti dovoljno za pozorišnu magiju. Ispostavilo se da apsolutno jeste. Deca su listom, dakle stoprocentno, posle ovih naših susreta, pored toga što su oduševljena i što je nekima dodatno otvoren apetit za praćenje pozorišne umetnosti, ostajala u sali (i u Božidarci i na drugim mestima) onoliko dugo koliko je bilo potrebno da se svakom detetu posveti dovoljno pažnje, da se omogući stvaranje prave laboratorijske situacije, situacije ravnopravne razmene u kojoj mi stvarno nakon četrdeset pet minuta dramske igre, u narednih najmanje četrdeset pet minuta, svakome od tih klinaca omogućavamo da dâ svoj impuls. Oni tih svojih pet minuta pažnje veoma slobodno, veoma hrabro koriste; angažuju kompletne svoje kapacitete da se uključe i da se upuste u te veoma bitne drame i materijale da bi dali svoj doprinos.

Kao što sam rekao na početku, i ja sam apsolutno raspoložen za svaku razmenu i spreman da učim i pored toga što imam dosta iskustva. U stvari, tek sam započeo razmišljanje o ovom modelu koji će imati svoje naučno uobličene kao doktorska disertacija koja je već prijavljena. I u pozorištu „Boško Buha“, u kome sam dugo bio pre nego što sam stigao u ovo divno pozorište, imao sam slična iskustva kroz nekoliko fantastičnih projekata. Pojavljivale su se i predstave u kojima su postojale moderacije kao nastavak pozorišnog čina, ali su mnoge, nažalost, bile nedovoljno uspešne ili nedovoljno efikasne. Ali meni je i to iskustvo i te kako poslužilo da formiram metod u kome se, kažem, to naše druženje povodom lektire koja se pretvara u pozorišnu predstavu produžava unedogled. Dobijamo poruke preko mejla, a i ovako nam deca pišu i iskazuju svoje oduševljenje i želju da se ne samo lektira, odnosno materijal predmeta Srpski jezik, već svi praktično predmeti obrade kroz takav model. Mi bismo teoretski, a i praktično, mogli da budemo spremni i za druge predmete: i za fiziku, i za biologiju, i za hemiju, i za matematiku. Radi se, dakle, o jednoj apsolutno novoj mogućnosti, novom metodu koji ne čuvam ljubomorno za sebe, već govorimo o tome kako bi se ta ideja širila dalje i razvijala. I ona se već razvija. Izvan Beograda se spremaju predstave po tom modelu.

S druge strane, nemamo praktično nikakvu sistemsku podršku u ovoj zemlji. U nekoliko navrata smo konkurisali za sufinansiranje, sa svim potvrđama zadovoljstva dece i profesora. Međutim, ovo je zemlja par-

tokratije, u ovoj zemlji bez političke podobnosti praktično ne možete da napredujete. Ali to nije osnovni preduslov za nas; mi nalazimo načine da svakako razvijamo naše pozorište i ono će se razvijati.

Jedan dodatak: pre nedelju dana bio sam na jednom sličnom skupu kao što je ovaj, u Kini, u provinciji Sečuan, u gradu Čen Du, gde sam imao čast da predstavim Pozorište lektira na poziv ministarstva Kine. Prema tome, nekako je tragikomično da vi naše državnike morate da dozivate, pozivate, pišete im, jer oni očigledno to ne prate, možda ne umeju ni da čitaju, a da neki ljudi iz daleke Kine i te kako u tome vide veliku mogućnost. Nastaviću da se trudim – to obećavam sad pred ovim časnim skupom – da ovaj metod ne bude oduzet od ove zemlje, bez obzira na to što su političari toliko neuspešni i nemoćni da nam pomognu; ali se nadam da će ubuduće biti.

Prema tome, tu sam da slušam, da razmenim svako iskustvo. Meni bi bio interesantan, da budem veoma direktan, razgovor o tome šta mi kao pozorišnici u odnosu sa školom možemo da učinimo. Zapravo, sve to ostaje na individualnom nivou, na individualnim mogućnostima, na tome da je vaspitačica, učiteljica ili učitelj, profesorka ili profesor voljna i željna da to uradi i da mnogo svog vremena i energije rizikuje i ulaže u to, jer je sistemski sve pripremljeno za jedan veliki korupcioni proces. Mi imamo različita iskustva tokom plasmana svojih predstava, gde smo se uverili – da smo imali kameru, snimili bismo to – da se radi o jednom kriminalističkom filmu. Vas, u stvari, delovi sistema uslovljavaju da biste ovakvu stvar mogli da predočite deci. Prema tome, što se sistema tiče, praktično ništa nije urađeno. Vrlo malo toga postoji i mislim da bi ovakav skup možda mogao da donese neke odgovore. Bilo bi dobro ako bi postojala mogućnost da kvalitetni zaključci i ideje iz ovih razgovara i dogovara nekako dođu do 'njih'.

Opet, vraćam se na početak – tu sam da čujem, da učim i da vidim kako ono što ovde budemo razmenjivali može da doprinese boljitku ne samo našeg pozorišta nego i drugih.

O „EPSKIM IGRICAMA”

Anđelka Nikolić
pozorišna rediteljka
Hop.La! Beograd

nikolica@sezampro.rs

Pozorišni projekat „Epske igrice” uzima epsku poeziju kao polazište za ispitivanje emotivnog doživljaja istorije, koncepta morala i patriotizma, muško-ženskih odnosa, odnosa prema stranom i strancima i drugih društveno važnih tema u Srbiji nekad i sad. Glavni cilj projekta je uspostavljanje kreativnog transgeneracijskog dijaloga (u kome učestvujemo mi, naši preci i naša deca) na temu ideoloških matrica nasleđenih iz srednjeg veka, a koji doprinosi jačanju kritičkog duha i aktivnom odnosu prema književnosti i stvarnosti.

Budući da se epska poezija nalazi u obaveznoj lektiri učenika starijih razreda osnovne škole, a deca tog uzrasta i jesu naša ciljna grupa, drugo važno polazište projekta je metodika tumačenja ovih pesama u školskom okviru (propratni tekstovi u čitankama od 5. do 8. razreda i udžbenici metodike kojima se služe nastavnici srpskog jezika). Želimo da problematizujemo uobičajenu interpretaciju, čvrsto ukorenjenu u tradiciji glorifikovanja epike, i da preduzmemo jedno trezno i trezveno čitanje, sa distancom prema folkloru i zavodljivosti stila, što će nužno dovesti do analize patrijarhalnog društva, u čijim posledicama, ili čak punom realitetu, živimo i danas. Provokativna nam je i struktura školskog časa, odnosno rigidnost odnosa učenik/ca – nastavnik/ca u tradicionalnoj pedagogiji, kao i pitanje alternativnih pedagoških modela, makar na nivou pozorišne improvizacije.

Važno je naglasiti da, uprkos uznemiravajućoj količini nasilja i politički nekorektnih motiva, autori projekta nemaju nameru da cenzurišu epsku poeziju u njenom scenskom tumačenju, niti da je, s druge strane, parodiraju ili izvrgavaju negativnoj kritici. Smatramo da je ova poezija dragocena i da može biti odlično polazište za razumevanje, a zatim i korekciju društvenih

odnosa koje ostavljamo deci. Već i sâm iskren pozorišni dijalog na ove teme, bez dociranja o književnoj i drugim vrednostima epike i bez idealizacije srednjeg veka, može biti terapijski za učesnike sa obe strane rampe. Svakako, poseban izazov predstavlja jasno orijentisanje projekta prema auditorijumu od 11 do 14 godina, u smislu prepoznavanja i razrade tema bliskih i važnih ovom uzrastu. U procesu traženja forme i sadržaja predstave, relevantno je istraživanje gradiva školskog programa za učenike od 5. do 8. razreda (svih predmeta), popularnih igračaka i igara (društvenih, ali i virtuelnih), odnosno tipskih likova i situacija s kojima se savremena deca poistovećuju.

Ovo su bila polazišta za rad na projektu „Epske igrice”, a autorsku ekipu prvog dela, pod nazivom „Zidanje Skadra”, činili su dramaturškinja Olga Dimitrijević, rediteljka Anđelka Nikolić i glumci Anita Stojadinović i Đorđe Živadinović Grgur. Premijera je održana u septembru 2017. u produkciji Hop.La!, a uz podršku Ženskog fonda za rekonstrukciju i Sekretarijata za kulturu grada Beograda, u okviru Bitef polifonije. Publika je uključena u rad na predstavi već na polovini procesa; održano je nekoliko otvorenih proba na kojima su aktivno učestvovali polaznici dramskog studija „Dve besne gliste”, zatim učenici OŠ „Mika Petrović Alas” i Farmaceutsko-fizioterapeutske škole.

Pesma „Zidanje Skadra” nalazi se u programu nastave srpskog jezika za 5. razred osnovne škole, a pretenzija predstave je da se ovaj sadržaj poveže sa gradivom ostalih školskih predmeta. Otud predstava počinje zadatkom iz matematike („Koliko majstorskih plata su Mrnjavčevići isplatili tokom

tri godine gradnje Skadra?), a završava se pitanjem iz oblasti građanskog vaspitanja („Koliko će mali Jovo imati godina kad se završi suđenje ubicama njegove majke?“) Najburnije reakcije, ipak, izaziva debata na temu „Da li je žena građevinski materijal?“, u kojoj se sa gledaocima/učesnicima predstave analizira problem porodičnog i ostalih vidova nasilja, ali i problematika glomaznih građevinskih projekata i projekata koji ugrožavaju prirodne resurse („Zašto se ruši Skadar?“). Između ovih, interaktivnih delova, pesma se izvodi u integralnoj verziji, tako da učenici u isto vreme imaju uvid u original i učestvuju u pozorišnoj, brehtovskoj dekonstrukciji pesme.

„Zidanje Skadra“ izvodi se u učionici, u okviru dva školska časa (sa odmorom između), bez ikakvih scenografskih intervencija; učenici sede u klupama, glumci koriste prostor katedre i prostor između klupa. Školska tabla se koristi u predstavi na sličan način kao na času, rekvizita je minimalna, muzika se reprodukuje uz pomoć mobilnog telefona. Učenici neretko predstavu percipiraju zapravo kao veoma neobičan školski čas i slažu se u oceni da bi voleli „da imaju više takvih časova“. Za razliku od ujednačenog, pozitivnog doživljaja predstave kod učenika, nastavnici su podeljeni: nekima je ovaj vid teatra inspiracija i podstrek da sami nalaze inovativne načine analize književnog dela, a druge zbunjuje odstupanje od kanonskog tumačenja, koje sugeriše tradicionalna metodika.

Smeštanje predstave u okvir školskog časa dodalo je „Zidanju Skadra“ na atraktivnosti, ali je u isto vreme često uzrokovalo organizacione probleme, zbog kompleksnog pitanja odnosa škole prema vođenju dece u pozorište – i dovođenja pozorišta u školu. Zbunila nas je šarolikost odgovora koje smo dobijali kada smo predlagali da se ova predstava (u međuvremenu višestruko nagrađivana i praćena odličnim kritikama i referencama) igra u školama, a najveći paradoks je da se, neretko, insistiralo na tome da se deca dovedu u pozorište (gde se predstava igra u simuliranom ambijentu učionice), iako je u tom slučaju cena karte neuporedivo veća. Festivalaska igranja donela su nam benefit u vidu igranja predstave pred višegeneracijskom publikom, i ova su izvođenja zapravo bila najzanimljivija, jer su uključila dijalog između roditelja i dece na veoma ozbiljne teme koje ova predstava nudi. U ovim slučajevima učionica kao prostor igranja bila je dodatno podsticajni faktor, jer je nedvosmisleno upućivala na to „u čijem smo prostoru“.

Godinu dana kasnije, u septembru 2018, izvedena je premijera drugog dela Epskih igrica – „Ženidba Dušanova“, u produkciji Hop.La!, uz podršku Ministarstva kulture Republike Srbije i Rekonstrukcije Ženski fond i Bitef teatra i, ponovo, u okviru Bitef polifonije. Prateći impuls potekao iz reakcija mlade publike prvog dela, novu predstavu izmestili smo iz ambijenta škole u ambijent namenjen provođenju slobodnog vremena – kafić (kafe Bitef teatra). Ne samo prostorno nego i žanrovski ova predstava je profilisana bliže afinitetu mlađih generacija. Autorska ekipa, koju su činili dramaturškinja Olga Dimitrijević, rediteljka Anđelka Nikolić i glumci Anita Stojadinović, Đorđe Živadinović Grgur i Đorđe Branković/Igor Filipović, kao i autor muzike Ah.Ahilej, inspirisala se narodnom pesmom, ali i pop-kulturom, i napravila komički intoniranu predstavu-svadbu, na kojoj se publika okuplja u ulogama gostiju na venčanju cara Dušana. U tom vedrom i ludičkom okviru stižu se uslovi za ozbiljan dijalog o trgovini ljudima, inspirisan dramskom situacijom kupovine i otmice neveste, koja se zapravo prikazuje u ovoj pesmi, maskirana kitnjastim desetercem.

Žanrovski zavodljivija i prijemčivija, „Ženidba Dušanova“ nailazi na odličan prijem kod dece, dok je jedan deo nastavnika i odrasle publike percipira kao ideološki neprihvatljivu, jer „u ružnom svetlu prikazuje značajnu ličnost srpske istorije“. Argument da se u predstavi bavimo poetskom istinom (činjenicama opisanim u pesmi), a ne pretendujemo na istorijsku objektivnost, nije mnogo uticao na ovaj stav. Zanimljivo je i to da burne reakcije izaziva otvoreni kraj ove predstave, koji dozvoljava mogućnost da kupljena, a potom i oteta princeza Roksanda ne prihvati da se uda za cara Dušana, što svedoči o još uvek snažnoj patrijarhalnosti sredine u kojoj stasavaju mlade generacije.

Recepcija „Epskih igrica“ u stručnoj javnosti takođe upućuje na neke osetljive tačke našeg kulturnog i društvenog života. Ovaj projekat je zadobio pažnju kako eksperata iz oblasti metodike i pedagogije (recenzija u časopisu studenata Filološkog fakulteta „Vesna“), tako i pozorišnih kritičara (Ivan Medenica, Ana Tasić, Igor Burić), ali i kolumnista koji prate angažovanu kulturu (Nina Savčić, Mima Gavrilov). Nažalost, po iskustvu i saznanjima autora projekta, ovo je izuzetno redak slučaj: pozorište namenjeno deci i mladima, a naročito ako naginje sferi primenjenog/participativnog pozorišta, retko dobija ikakvu medijsku pažnju, što je takođe jedan od razloga što se ova oblast u nas razvija sporije nego što bi mogla.

Umesto zaključka, priložićemo razmišljanje o trećem, možda i završnom delu serijala „Epske igrice“. U uvodnom istraživanju materijala, u okviru pripreme prvog dela projekta, glumci su dobili zadatak da iz bogatog fonda epske poezije izaberu pesme za koje oni smatraju da bi, po svom pedagoškom potencijalu, trebalo da se nalaze u obaveznoj lektiri. Pored izuzetno zanimljivog epskog prikaza teme maloletničke trudnoće u pesmi „Dijete Jovan i ćerka cara Stefana“, pažnju je privukla i pesma „Car Konstantin i đače samouče“. Ovo ostvarenje analizira odnos najmoćnijih (pred-

stavljenih carem) i najnećećijih u društvu (dece-đaka) i otvara pitanje participacije u vlasti upravo onih koji su najviše diskriminirani. Predstavu bismo situirali u prostor zbornice i tematizovali pitanje odnosa nastavnika – učenika u savremenoj školi. Koristimo, u ovom zaključku, kondicional, jer nismo sigurni koliko je naša današnja škola, koja je jedva spremna da ugosti pozorište u učionici, otvorena za ideju da prostor zbornice postane mesto kreativnog susreta umetnika, dece, roditelja i nastavnika. Nadajmo se da će ova bojazan biti opovrgnuta u praksi.

Predstava „Ženidba Dušanova“, projekat „Epske igrice“, produkcija: Hop.La! Beograd, dramaturgija: Olga Dimitrijević, režija i dramaturgija: Anđelka Nikolić, Beograd, 2018. Foto: Lidija Antonović

PROJEKAT „KNJIŽEVNOST I POZORIŠTE”

Vesela Kondakova

ASITEŽ Bugarska

kondakova@gmail.com

Projekt „Književnost i pozorište” osmislio je i realizovao 2015. godine tim reditelja i glumaca državnog pozorišta „Stefan Kirov” u Slivenu, u saradnji s pedagoškim savetnikom. Projekt je uključivao niz predstava zasnovanih na poeziji i prozi iz školske lektire (od prvog do dvanaestog razreda), koje su izvođene za učenike u obliku pozorišnih časova. Časovi su se sastojali od interaktivnog dela, gde glumac u ulozi nastavnika razgovara sa učenicima o pitanjima kojima se određeno delo bavi, a zatim i od pozorišnog predstavljanja tog dela.

Pristup se zasnivao na nadograđivanju postupaka koji se inače koriste na časovima književnosti, s akcentom na angažovanju i empatiji i buđenju emocionalne inteligencije dece i mladih. To što fokus nije bio na analizi književnog dela, već na snažnim slikama izvedenim iz njega omogućilo je učenicima ne samo da prepoznaju i formulišu već i da dožive izražajna sredstva i ključne probleme kojima se delo bavi, te da se tako sa književnim delom povežu na nov način.

Projekt je uključivao kako učenike, tako i nastavnike. Učitelji i nastavnici bugarskog jezika i književnosti dobili su nove metodologije, pristupe i alate za kreativnu nastavu kojom učenicima od prvog do dvanaestog razreda mogu da pomognu da dožive svet umetnosti.

Dela su odabrana na osnovu angažovanosti i empatije i grupisana u dve celine. Prva grupa tekstova, za učenike od prvog do četvrtog razreda, istaživala je temu mašte. Cilj je bio da deca iskuse svet mašte i razvijaju sopstvenu maštu, što je preduslov da mogu da zamisle sebe u ulozi likova, prepoznaju njihova osećanja i u nekom budućem trenutku ih i sami iskuse. Druga grupa tekstova, za učenike od petog do dvanaestog razreda, bavila

se temom ljudske patnje u različitim oblicima. U kontekstu visoko individualističkog i materijalističkog sveta, svrha pozorišnih časova bila je da se, uticanjem na njihova čula, probudi emocionalna inteligencija mladih ljudi, tako da mogu da iskuse lične tragedije likova i ostvare emotivne odgovore (prihvatanje drugosti, odbacivanje nasilja, želja da čine dobro, pobuna protiv nepravde itd.).

Glumac-nastavnik je za učenike bio iznenađenje. Dajući učenicima centralno mesto u razgovorima, on/a ih je neprestanim postavljanjem pitanja, traženjem logičkih veza, podsticanjem razmišljanja i osećanja ohrabrivao/la da razmišljaju o sopstvenim iskustvima bliskim temama književnog dela. U razgovorima nije bilo konačnih odgovora, već mnoštvo otvorenih pravaca koji su se postepeno tokom rada objedinjavali.

Ovaj projekt obogatio je znanje učenika o odabranim književnim delima i pomogao im da razviju i istraže sopstvene emotivne odgovore. Rad na projektu pomogao je učenicima da poboljšaju komunikativne, kulturne i građanske kompetencije aktivnim uključivanjem u diskusije o moralnim i društvenim temama koje se pokreću u književnim delima, potom predstavljenim sredstvima likovnih umetnosti. Učenici su ponovo otkrili zadovoljstvo upoznavanja sa književnošću. Srednjoškolski nastavnici koji su učestvovali u projektu stekli su nove veštine i znanja iz oblasti pozorišnih metodologija primenjenih u nastavi književnosti.

Projekt je bio ciljano osmišljen u obrazovne svrhe i strogo se pridržavao plana i programa za predmet književnosti. Pozorišni časovi održavani su u školama, što je omogućilo fleksibilnost i maksimalno učešće i uključivanje učenika.

Radionica u okviru XVI „Šekspirovog festivala u Gdanjsku”, voditelj: Jan Orszulak, Obrazovno odeljenje Šekspirovog pozorišta u Gdanjsku, Poljska, 2018. Foto: Maciej Grochala

Projekat je trajao dve školske godine (2015–2016. i 2016–2017), tokom kojih je tim razvio tri pozorišna časa: jedan na osnovu kratke priče „Duž žice” Jordana Jovkova i dva časa zasnovana na delima Ivana Vazova: „Travijata” i „Epopėja zaboravljenih”. Ukupno je održano 19 pozorišnih časova pred učeničkom publikom u 6 škola u Sofiji.

Nedostatak institucionalne podrške i odgovarajućeg finansiranja, kao i obaveze članova projektnog tima na drugim poslovima, onemogućili su da se ovaj projekat dalje razvija.

Ipak, u nekom obliku, projekat i njegove dobrobiti nastavljaju se. Učesnik projekta iz jedne od partnerskih škola nedavno je postao direktor škole u Burgasu, petom najvećem gradu u Bugarskoj. On veoma ceni ovaj projekat i u njegovoj školi sada, uz podršku opštine, razvijaju časove engleskog koristeći pozorišne alatke.

Predstava „Vilinska čarolija”, OŠ „Vuk Karadžić”, Zrenjanin, izvedena u okviru manifestacije „Pozorište u parku”, BAZAART, Beograd, 2018.

VASPITAČI KAO POZORIŠNI STVARAOCI ZA DECU

Cica Pavić, Mira Đorđević i Milina Ilić

vaspitačice i glumice-amateri
Pozorište „Voždovčić”, Beograd

vozdovcic@yahoo.com

Nas tri smo iz predškolske ustanove „Čika Jova Zmaj” sa Voždovca. U toj je ustanovi pre dvadeset godina pokrenuto Pozorište „Voždovčić”, kao odgovor na studiju „Kulturna ponuda deci Beograda” Instituta za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Ova je studija pokazala da je kulturna ponuda deci u to vreme bila veoma oskudna i neprilagođena potrebama i interesovanjima dece i porodice. Onda su stručna služba i tadašnji direktor pozvali nas nekoliko vaspitača iz grupe koji smo se pokazali kao talentovani glumci-amateri, oslobodili nas rada sa decom i zadužili nas da pravimo pozorišne predstave za decu. Imali smo obavezu da idemo po celoj Srbiji, pa smo predstave igrali i po malim selima u kojima smo, recimo, videli četvoro dece u učionici, iz sva četiri razreda ujedno, sa sve onom peći bubnjarom. Išli smo u ta mala sela i igrali. To je bio doživljaj. Mislim da je najveći doživljaj za decu bio kad su nas videli sa sve scenografijom, kostimima i lutkama i dobili priliku da budu zajedno s nama glumcima. Nastupali smo i u salama sa šest stotina dece u publici. Igrali smo i u Centru za cerebralnu paralizu, u Tiršovoj, na Klinici za rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović”, na Ortopedskoj klinici na Banjici... I ne samo za Novu godinu, kada se glumci obično sete; uvek odemo kad imamo vremena, a to je često, i odlazimo uvek kada nas pozovu, kada oni imaju vremena.

Tema nam je uvek prvenstveno bila bajka. Zašto? Zato što su tada, kao i sada, u vrtiće dolazila putujuća pozorišta. Ne pričam o pozorišnim kućama, nego o malim džepnim pozorištima. Ja, kao vaspitač, gledam tu predstavu i vidim kako je deca doživljavaju. Ako posle predstave pitam decu:

„Hajde da pričamo o predstavi, šta ste videli”, a odgovor bude: „Bili su čika, teta i još jedna teta”, onda je jasno da ništa nisu zapamtili. Evo, nedavno je baš bila jedna predstava. To je bilo strašno! Deca su zapamtila samo da je najviša bio grobar koji je vikao: „Neću više da budem grobar!”

Izvinite, treba li takve predstave da budu u predškolskim ustanovama? Ne.

Zato se mi kao pozorište borimo na svoj način. Mi se držimo bajke – bilo da je to „Carevo novo odelo”, ili „Sebični džin”, ili „Čardak ni na nebu ni na zemlji”. U našim predstavama likovi nikad nisu stereotipni. Uzmimo za primer lik veštice: zašto, recimo, ona mora da bude zla? Zašto ne bi bila razmažena, hirovita, čak odgovorna! U jednoj našoj ekološkoj predstavi veštica čuva planetu. Veštica može da bude odgovorna i da pouči decu kako da čuvamo svoju planetu Zemlju.

Posebno je važno što su deca uvek aktivni učesnici predstave. Odaberemo ih po principu slučajnog uzorka, oni obuku kostime, uradimo ono „ćiribu-ćiriba” i dete izađe na scenu, iako je možda mislilo da nikad neće izaći da glumi i bude deo predstave. Ali, dete je vođeno, nije prepušteno samo sebi.

Interakcija je sastavni deo svih naših predstava. Nastaje planski ali i spontano, na inicijativu publike, dece; ona prosto dođe, s pokretom, pesmom, glumom ili nekom

animacijom. Takođe, u našim predstavama deca uglavnom biraju kraj predstave. Pružamo im mogućnost da sama privedu priču kraju, prema svom trenutnom nahođenju. To se menja zavisno od uzrasta dece, trenutne situacije i njihovog interesovanja. Starija deca imaju baš simpatične krajeve, kao što možete i pretpostaviti. Mlađi malko naivnije završavaju. Normalno, uvek imaju našu podršku.

Lutke su nam sastavni deo predstave. Kombinacija lutka – glumac se iz pedagoške perspektive pokazala kao efikasan način stvaranja predstave. Motivacija nam je bila da predstave budu pedagoški opravdane, prilagođene uzrastu i interesovanjima dece i da uvek pošaljemo poruku koja je deci jasna. Na primer, ako postupim na ovaj način, to neće biti dobro jer će neko biti povređen, neko će otići tužan... Šaljemo poruku koju će deca moći da prepoznaju i o kojoj posle učitelji i vaspitači mogu da razgovaraju s njima.

Zato smo teme birali prateći aktuelna dešavanja. Na primer, ako se pojavi pojačana agresivnost u grupi ili razredu, ako dođe do fizičkog rešavanja konflikata – mi u predstavi ponudimo kompromis. Uvedemo mogućnost da se uloge zamene i da onda zajedno dođemo do rešenja; da siledžija bude u ulozi onoga ko je maltretiran, kao što je, recimo, slučaj u predstavi „Crvenkapa i vuk”, gde je Crvenkapa bezobrazna i maltretira vuka. Promenili smo uloge kako bi deca videla da postoji i druga strana batine. Program, dakle, planiramo prateći i istražujući u praksi; radimo sa decom i tačno znamo šta bi u kom momentu bilo adekvatno da deci prikažemo, odnosno čime da se u svojoj predstavi bavimo.

Radimo tako što najpre osmislimo scenario, likove, muziku, uradimo lutke i nakon što predstavu odigramo par puta, dolazi do neminovnih promena. Prvo u sadržaju: vidimo šta deci ne drži pažnju, menjamo sadržaj, menjamo dinamiku, unosimo promene u glumačkom izrazu, tražimo muziku koja je njima simpatična. Priča se proširuje, oblikuje i akcentuje onako kako je deca najbolje doživljavaju.

Predstava imamo mnogo na repertoaru, skoro dvadeset. Evo nekih primera.

Ekološka predstava „Kad veštica šumu čuva” prilagođena je priča „Ivice i Marice”. Izbegavamo ono što je stereotipno i zloslutno: kako su decu odveli u šumu, ostavili ih otac, majka i slično... To smo promenili. Deca su pošla

na izlet i izgubila su se u šumi, ali nisu ostavljala za sobom kamenčiće kao trag, nego su to bili otpadni materijal „grickića nezdravih”: smoki, čips, koka-kola, limenke – to su im bili tragovi. U šumi živi veštica Grin koja čuva i čisti planetu. Ona čuva šumu i u svakoj šumi ima svoj lonac za razmišljanje. Tako ona stavlja decu u lonac ne da ih kuva, nego da razmisle zbog čega su u loncu i šta bi oni mogli da urade da spasu planetu. I svako dete iz publike poželi da uđe u lonac; mi pustimo, neka traje. Neka ulaze u taj lonac i neka daju rešenja.

Drugi primer je „Čika Jovina riznica”. U toj predstavi se posle mnogo godina sretnu Lenji Gaša, Materina Maza i Danica u istom gradu u kom su odrasli i bežali na tavan čika Jove Zmaja, nalazili čika Jovinu riznicu i igrali se svim njegovim pesmama i igrama. I onda vraćamo deci sve one lepe igre: klikere, lastiš, kolariću-paniće...

U predstavi „Carevo novo odelo”, deca učestvuju u prevari tako što caru uzimaju mere za odelo.

Svi znate priču „Sebični džin”, u kojoj džin umire. Ali zašto da ga mi u predstavi ubijemo kad on može da se oženi, jer i jeste sebičan zato što živi sam! Rešili smo problem, oženili ga, više nije sam i postao je bolji. A poenta je venčanje gde su deca matičari: „Da li ti, Džine Mine, uzimaš džinicu za ženu?” Zna li vi koliko su deca važna kad ga venčavaju?

A priča vezana za kutije je naročita. Javilo se jednom dete koje voli da glumi, ali je stidljivo – i hoće da glumi, ali da se ne vidi. I onda smo mi smislile da uzmemo kutiju koja je slučajno bila tu u sobi i on je glumio iza te kutije. Na kraju smo nabavili mnogo kutija da sva deca prave pozorište i iz toga je božanstveno izašlo pozorište u kutijama, gde su deca napravila čitavu predstavu glumeći u kutijama, a onaj dečak se oslobodio svoje stidljivosti i sad je na završnoj priredbi imao glavnu ulogu u predstavi. Eto koliko je njemu pomogla ta kutija iz prakse.

Jovanka Ulić, moderatorka: Ja bih posebno istakla potrebu da se interaktivnost uvede i u klasične pozorišne predstave; da interakcija, odnosno holistički pristup, postane centar interesovanja i škole i pozorišta, i da se kreće od interesovanja dece, od njihovih potreba, njihovih želja. Mislim da to jeste pravi način kako pozorište približiti školi i školu pozorištu. Da bi to moglo da funkcioniše – praksa mora da bude zajednička.

II OKRUGLI STO: DISKUSIJA

Mirjana Lainović, nastavnik: Ne mogu više da ćutim. Predajem srpski jezik u srednjoj školi u Obrenovcu, u Tehničkoj školi. To je škola sa skoro hiljadu učenika i navodno „najlošija” od tri srednje škole koje postoje. Postoje Gimnazija i Poljoprivredno-hemijska škola i postoji škola u kojoj radim, u koju se upisuju svi oni koji ne mogu na fakultet, koji imaju najlošiji prosek, najproblematičnija deca u gradu, sa najvećim ekonomskim i svim drugim problemima. Ali ja, i da mogu, ne bih ovu školu zamenila za drugu, jer su ta deca sjajna.

Pitajte u Obrenovcu ko ima najbolju dramsku sekciju i reći će vam da je to Tehnička škola. Poslednje što smo radili je predstava „Sve je u redu” po knjizi Jasminke Petrović. Probe smo održavali u Udruženju gluvih i nagluvih, deca su tako naučila znakovni jezik. U predstavi smo imali slabovidu osobu, decu koja su prvi put stala na scenu. Naša ideja je bila da u predstavi učestvuju i ljudi sa hendikepom, kao i deca bez ikakvog glumačkog iskustva.

Ja sam možda jedini prosvetni radnik u Obrenovcu koji organizovano vodi decu u pozorište. Svi se čude šta deca iz Tehničke škole rade u beogradskim pozorištima. Čak je to dobilo i jednu komičnu, apsurdnu anegdotu. Mi imamo jedan, kako da ga nazovem, pretparački časopis koji je daleko ispod svakog nivoa žute štampe za koju znate. Ja sam završila u tom časopisu sa sve svojom profilnom slikom u krupnom planu: „Profesorka iz srednje škole 'voda' decu po pozorištima”. Kao, šta će električari i mašinci u pozorištu. A ja samo mogu da vam kažem da to nije ni deseti deo onoga što bih želela da postignem u okviru te svoje misije.

Dešava mi se da učenik kaže: „Nisam poludeo da idem u pozorište”. Ne želi da plati kartu. Bukvalno sam ulagala svoj novac. Dobijem 50% popusta, švercuje se nas pedeset u autobusu: to su deca koja su jedva završila razred ili deca koja su ponavljala, deca romske nacionalnosti, deca siromašnih roditelja, razvedenih roditelja... Nije mi se desilo da je dete otišlo jednom, a da nije poželelo da ode ponovo. Oni ne mogu znati da li vole da idu u pozorište. Vodila sam decu u Reflektor teatar, u Dorćolsko narodno pozorište, oni zaprepašćeni, iznenađeni. Odlazili smo malo u „ozbiljno” pozorište,

kako to oni kažu, malo u alternativno. Generalno nemam podršku, nemam organizovan prevoz, nemam novac, niko ne pita kad se vratim šta je i kako je bilo. Pri tom sve radim na sopstvenu odgovornost.

Naravno, u izboru predstava se držim plana i programa. Deca kojoj predajem ne vole da čitaju. Pojedini nemaju ni svesku, ni olovku, a kamoli čitanku. Ali dešava se da kad vide predstavu, kažu: „E, sad ću da uzmem knjigu. To me zanima”. Ili, ako im pustite film, to prihvataju: svima koji su gledali „Anu Karenjinu”, kad čitaju – lakše je.

Uopšte ne kažem da drugi ljudi to ne mogu. Sebe smatram prosečnim profesorom. Ali recimo da imam tu neku žicu za umrežavanje i slične aktivnosti jer imam udruženje koje vodim sedam godina.

Mi već treću godinu zaredom organizujemo festival „Čaplja”. On je lokalnog karaktera, učestvovala su i dramske grupe iz Jakova, Bečmena. U Obrenovcu ima nekoliko sjajnih dramskih grupa; jednu vodi Marija Medenica, glumica, drugu koleginica Jelena Luetić, koja je vodila i petogodišnji projekat PASCO, koji su finansirali Norvežani.

Organizovanjem festivala želeli smo da na jednom mestu okupimo sve koji rade. Postoje izuzetne učiteljice koje rade značajne stvari. Niko nikad to ne vidi. One to prikažu u holu škole – roditelj dođe i pogleda i to je to. I taj rad sam htela da podržim. Naš festival nije imao takmičarski karakter; inače sam protiv takmičenja dramskih grupa.

Prvi festival je podržala fondacija „Trag” i to je stvarno bilo izuzetno. Opština ništa nije uložila. Mislili smo, sve će biti lakše iduće godine, obezbediće se sredstva u opštini; ali nije bilo tako. Ne samo da nas nisu podržali nego su hteli da nam otmu. U smislu: „Vidi kako su oni to lako napravili, to možemo i mi”. Posle su videli da ne mogu. Ja znam da će oni to kad-tad uzeti, ali ću da ih preduhitrim i reći ću: „Evo, pravite sad vi sami”. Stvarno neću da guram tako nešto kad nemam podršku, i da se osećam loše.

Radim već trideset godina, nisam umišljena i neskromna, zato i sedim ovde jer smatram da uvek imam šta da naučim. I da učinim. Mogu da obezbedim podršku našeg Doma kulture: imamo odličnu salu koju su Norvežani sredili posle poplave, malu salu i veliku salu. Poznajem sve prosvetne radnike u gradu. Znači, mogu sa srednjim školama da umrežim ljude i da napravim prvi korak u saradnji. Bilo kao prosvetni radnik, bilo kao član udruženja.

Jovanka Ulić, moderatorka: Hvala Vam. Opet vidimo entuzijazam pojedinaca. U suštini se uvek vratimo na to da bez entuzijazma ne može ništa da se uradi. I sva sreća da ga ima.

Irena Ristić, pozorišna rediteljka: Ja bih se nadovezala na to. Entuzijazam se iscrpljuje, ljudi izgaraju i posle nekog vremena se umore i počnu da odustaju. Mislim da je način da se razmišlja o tome da, pored vaspitno-obrazovnih procesa koje vodite s decom, treba aktivno uključivati saradnike – edukovati koleginice i kolege koje nisu spremne, odnosno senzibilisane za učešće u drugačijim praksama. Svi znamo da u školama postoje predrasude prema neformalnim obrazovnim praksama. Predrasude i dalje postoje čak i prema interaktivnom i radioničkom pristupu, iako živimo u dvadeset prvom veku. Zapravo, način da nešto stvarno počne da se pomera jeste senzibilizacija kolega i koleginica, što sistem sigurno neće raditi, jer mu se ne isplati, ali možete vi, koji ste u svakodnevnom kontaktu sa ljudima. Sigurna sam da, koliko god vidite da nisu osetljivi ili dovoljno obrazovani, ili su rigidni i konzervativni, uvek postoji jedan mali prostor za povezivanje i time, zapravo, ta odgovornost počinje konstruktivno da se deli. Ja mislim da je to put – taj princip esnafskih umrežavanja koja solidarnost postavljaju kao potrebu, a ne kao ideal.

Učesnica iz publike: Ja sam htela da pitam da li „Pozorište senki” ima neki nov repertoar?

Jovanka Ulić: Mi stalno imamo nov repertoar, s obzirom na to da imamo preko sto pedeset studenata na godini. Delimo ih u manje grupe: od četiri do osam studenata radi jednu predstavu i svake godine imamo nekih dvadeset do trideset predstava. Ali to su kratke forme. Naravno, ne prikazujemo sve, već biramo najbolje primere i s njima idemo van Škole.

Učesnica iz publike: Gospodine Jevtoviću, ako učenici u predstavi ne pronađu to što traže ili Vi vidite da nisu baš razumeli ono što ste Vi hteli, da li ih treba naterati da pročitaju knjigu?

Ivan Jevtović, Pozorište „Lektira“: Direktno da ih teramo, da ih nagovaramo, mislim da ne uspeva. Ali ima toliko mogućnosti, kao što je pomenula profesorka iz Obrenovca. Mislim da ne smemo da posustajemo u nalaženju novih postupaka koji su bliski ovim digitalnim generacijama. Mi smo zato i izmislili interaktivnost nakon predstave, kroz individualna pitanja i instrukcije. Mi smo to u našem pozorištu izjednačili sa 'lajkom' na Fejsbuku. Zato što mladi imaju iluziju da na društvenim mrežama utiču na neko pitanje, na neku stvarnost. Ovde, u pozorištu, mi otvaramo mogućnost da se oni, kada sopstvenom odlukom ustanu pred svojim drugarima i profesorima, dodatno istaknu, kako do tada nisu imali prilike. I dobijaju aplauz koji smo izjednačili sa 'lajkom' uživo.

Pozorište će zauvek ostati mesto nalaženja novih mogućnosti, gde ćemo mi naći interakcije za sve današnje generacije, savremen postupak kako da im pridemo, da ih dodatno zainteresujemo. A naravno, na početku svake predstave mi im kažemo: „Nemoguće je velikog Fausta sažeti na četrdeset pet minuta. Ovo je samo delić, dramatisacija koja bi trebalo da vas zainteresuje za to kapitalno delo i za sve ono što ćete vi u njemu videti”.

I ja sam bio buntovno dete s Novog Beograda koje nije ulazilo u pozorište. A kad bi me nekako nagovorili, onda sam sedeo u poslednjim redovima. Lično mi je motiv da neki buntovni klinici iz poslednjih redova koji dođu u „Pozorište lektira”, uđu u komunikaciju sa Romeom i sa Mefistofelesom i sa Davidom Štrpcem; i oni stvarno uđu u komunikaciju i posle toga se možda stvarno zainteresuju da saznaju šta se nalazi u toj knjizi.

Učesnica iz publike: Da li biste to radili sa nastavnicima zajedno? Da li su oni prisutni i kako?

Ivan Jevtović: Da, to je važno pitanje. Ima nastavnika koji su zainteresovani, koji žele da komuniciraju, a ima i onih koji se plaše. U stvari, da budem vrlo iskren i otvoren, moje najveće razočaranje je vezano za nastavnike. Zato što sam mislio da će profesori da shvate ovo kao jedno novo pomoćno sredstvo u izučavanju lektire, a ispostavilo se da su oni reagovali, uglavnom, kao da su ugroženi, što je potpuno šokantno. Bez obzira na generaciju; čak i mladi.

Dakle, dešavalo se da neki nastavnici to apsolutno odbijaju i kao mogućnost. Mi smo išli na Filološki da tražimo pomoć od Katedre za srpski jezik, ali nekako... ima dosta otpora. Ono što je izvesno je da će se drama u nekom trenutku pojaviti kao predmet u školi. I onda će u školi ta bitka biti dobijena i sa profesorima srpskog.

Jovanka Ulić: Ja tvrdim, a mislim da će se kolege nastavnici i vaspitači složiti, da su prosvetni radnici zaista zainteresovani za promenu, zaista željni novih saznanja.

Učesnica iz publike: Ne bih se složila s Vama, ne.

Jovanka Ulić: Vaspitači u predškolskim ustanovama apsolutno jesu. Ja sam radila u osnovnoj školi, radila sam u srednjoj umetničkoj školi, sada radim u Visokoj školi za vaspitače. Jedino nisam radila u predškolskoj ustanovi, ali sam i tamo prisutna kroz rad sa studentima. Prošla sam kompletan obrazovni proces, sa različitim uzrastima. I shvatila sam šta je problem. Kada su osnovne i srednje škole u pitanju, to je da vi imate striktno četrdeset i pet minuta. Za to vreme morate sve da obavite: i da prozovete i da ispredajete i da ispitete i tako dalje. Bez mogućnosti ili sa vrlo malo mogućnosti, ili i ne znate da imate mogućnost da prilagođavate svoju nastavu. Pa kada vi iz pozorišta dođete kod nastavnika književnosti i kažete: „Mi ćemo da vam ponudimo to i to” – on već razmišlja o tome da mora da nauči ovome, onome, onome, i mora da ima pismeni, i mora da proveri znanja, i u tom momentu se oseća ugroženim, zato što će učenicima, ne verovatno nego sigurno, biti mnogo zanimljivije da gledaju vas kako glumite, nego da gledaju i slušaju nju.

Ivan Jevtović: Malopre smo čuli koleginicu iz muzeja koja je govorila o predavanjima u muzeju. Zašto je to zabranjeno profesoru? Zar on nema slobodu da svoj razred...

Skoro svi prisutni: Ima, ima... Nije zabranjeno.

Ivan Jevtović: Znači, mogao bi profesor i dete i razred i čitave generacije tako da uči, mogao bi da provede čitav svoj profesorski vek u pozorištima, muzejima i prirodi. Ja ne razumem zašto nastavnici to odbijaju, zašto mladi ljudi odbijaju tu mogućnost? Ne može direktor to da im zabrani. (*Žamor*).

Jovanka Ulić: Ne može.

Mirjana Lainović: Nije to tako lako.

Učesnica iz publike: Mora postojati saglasnost roditelja.

Cica Pavić, Pozorište „Voždovići“: Sistem škole ne prihvata promene.

Katarina Stevanović, učesnica: Ja sam učiteljica. Radila sam na selu, u gradu, u kombinovanom odeljenju, u boravku, bila direktorka dve i po godine i u Beogradu sam poslednjih petnaest. Imam dvadeset sedam godina radnog staža, a stalno nešto učim, stalno dolazim ovde. Volim pozorište, amaterski se bavim glumom. Radim sa decom mnogo toga. U Obrenovcu sam izvodila svoje učenike, seosku decu. Imala sam desetoro učenika i s njima napravila kompletnu predstavu. Danas to dajem gradskoj deci, ne pravim razliku. Znam da sam iznedrila neke divne mlade ljude koji su mnogo toga doprineli.

U svakoj školi, da li je seoska ili gradska, imate jednog učitelja, imate jednog nastavnika ovakvog tipa. (*Odobranje*) Poznajem puno kolega i oni svuda predstavljaju sponu. Meni je današnja reč upravo – pojedinac. I društvo i sve, u stvari, istorijski i počiva na pojedincu. Potrebno je, znači, napraviti nekakvo udruženje takvih ljudi koji hoće time da se bave. Onda ta grupacija krene tamo gde treba da radi, da širi svoju mrežu. Ne znam da li tako nešto postoji ili ne. Ljudi koji se bave ovime, koji su entuzijasti, ostaju to celoga života. Ostanu do poslednjeg dana takvi, jer znaju šta žele. Ja se divim Vama, koleginice, radite u vrtićima fenomenalne stvari. Isto, postoje kolege u unutrašnjosti koji rade predivne, predivne projekte. To se vidi na ovim našim učiteljskim skupovima, primeri dobre prakse. Čini mi se da se u Beogradu najbolje radi. Fenomenalne stvari postoje u ovom gradu. A postoje i van ovog grada. Ja moje čak izvodim u muzeje, na predstave i gde god mogu. Planinarsku sekciju sam napravila da bih ih izvela iz škole. I radiću to dok postojim i dok se bavim ovim poslom.

Jovanka Ulić: I ja sam jedna od entuzijasta koji veruju u prosvetne radnike. Za kraj da kažem da mi često imamo priliku da se jadamo jedni drugima, ali oni koji u stvari treba ovo da čuju – ne čuju. Ja vam se svima zahvaljujem.

III OKRUGLI STO

ŠKOLA SA POZORIŠTEM
NA ISTOM ZADATKU

UVOD:

OD KULTURNE PARTICIPACIJE KA
KULTURNOM OBRAZOVANJU

Uvodničar i moderator:

dr Vladimir Kolarić

stručni saradnik / organizator istraživanja

Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd

vladimir.kolaric@zaprokul.org.rs

Cilj ovog okruglog stola je da konkretizujemo uvide iznete na panelima, pre svega dajući glas onima koji imaju praktična iskustva u saradnji između kulture i obrazovanja. Pre nego što najavim učesnike, ukazaću na značajno istraživanje Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka pod nazivom „Prosvetni radnici – kulturno obrazovanje i kulturna participacija” (2017), dostupno i u vidu publikacije čiji su autori Bogdana Opačić, Bojana Subašić, Marijana Milankov, Dejan Zagorac i Jelena Đorđević

Istraživanje je bilo usmereno na dva polja: saradnju osnovnih škola sa ustanovama i udruženjima u kulturi, sagledano iz ugla prosvetnih radnika, i na kulturne potrebe i navike prosvetnih radnika. Cilj istraživanja bio je da se stekne uvid u percepciju prosvetnih radnika o saradnji ustanova kulture i obrazovanja, te u njihovu kulturnu participaciju.

Kao osnovne nalaze i preporuke istraživanja možemo izdvojiti sledeće:

- 88% ispitanika se slaže sa stavom da bi u cilju uspešnog povezivanja škola i ustanova kulture saradnju trebalo regulisati na nacionalnom nivou donošenjem strateških dokumenata i/ili posebnim pravnim aktima;
- 72% smatra da bi lokalna vlast trebalo da preuzme inicijativu i da lokalnim dokumentima definiše oblike saradnje;

- 78,9% prosvetnih radnika smatra da se na lokalnom nivou saradnja obrazovanja i kulture bazira isključivo na entuzijazmu pojedinih učitelja i nastavnika, što dodatno ukazuje na potrebu sistemskog uređenja ove oblasti;
- 57,8% smatra da planovi i programi ustanova kulture i osnovnih škola nisu u dovoljnoj meri usaglašeni, te da bi i školski kurikulumi i planovi rada ustanova kulture trebalo posebno da definišu programe iz oblasti kulturne edukacije, uz svest o interdisciplinarnom aspektu umetnosti i kulture;
- svega 10,7% nastavnika zajednički osmišljava programe za učenike sa predstavnicima ustanova kulture;
- postojanje pedagoških službi u muzejima (59% muzeja u Srbiji) prepoznaje se kao pozitivan primer, uz isticanje potrebe da se muzejske prezentacije prilagode interesovanjima učenika i nastavnim programima;
- nastavnici smatraju da bi češće trebalo organizovati programe kulturnog stvaralaštva u samim školama i da bi umetnike i stručnjake u kulturi trebalo uključiti u proces nastave kako bi delili svoja iskustva i pokretali kreativne projekte sa učenicima;
- neophodna je dodatna edukacija nastavnika za oblast realizacije kulturnog obrazovanja, ali i doedukacija kulturnih radnika u cilju jačanja pedagoškog pristupa.

Jasno je da nalazi i predlozi istraživanja idu u pravcu zagovaranja sistemskog rešenja. Ono što pak u ovom trenutku imamo u praksi entuzijizam je pojedinaca. Sada ćemo čuti neke od njih, tim pre što sve ionako počinje od pojedinaca, ili od baze, pa tako i potencijalni pritisak na donosiocima odluka da ustanove odgovarajuća sistemski rešenja – podrazumeva se ona koja će biti u skladu sa realnim potrebama uključenih u obrazovni i kulturni sistem, a pre i iznad svega – samih učenika.

Reference

Opačić, B., Subašić, B., Milankov, M., Zagorac, D., i Đorđević, J. (2017, decembar). *Prosvetni radnici – kulturno obrazovanje i kulturna participacija* [onlajn publikacija]. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. https://zaproku.org.rs/wp-content/uploads/2018/10/Prosvetni_radnici_kulturno_obrazovanje_participacija.pdf

Nastavnice - dramske pedagoškinje na manifestaciji „Pozorište u parku”, BAZAART, Beograd, 2018.

PUTOVANJE U SREDIŠTE KNJIGE – NASTAVA KNJIŽEVNOSTI KROZ POZORIŠTE

Ana Pejović

Udruženje „Krokodil”, Beograd

ana.pejovic@gmail.com
office@krokodil.rs, <http://www.krokodil.rs/>

Udruženje „Krokodil” verovatno znate po istoimenom književnom festivalu koji se održava svake godine sredinom juna ispred Muzeja istorije Jugoslavije. Prošlog vikenda smo održali deseti festival. Počeli smo 2009. godine kao festival posvećen savremenoj književnosti regiona, dakle, književnosti za odrasle, ne za decu.

Međutim, to nije jedina stvar kojom se bavimo. Tokom godina rada i razvijanja udruženja pokrenuli smo još nekoliko programa posvećenih pre svega književnom stvaralaštvu i promociji književnosti, a zatim i pomoći mladim i ne tako mladim piscima.

Program koji ovde predstavljam bavi se promocijom kulture čitanja kod najmlađe publike. Naime, ubrzo pošto smo pokrenuli festival za odrasle, uvideli smo da među festivalskom publikom najmanje ima studenata i omladine. Razlozi za to mogu biti brojni, a među njima je i taj što, kako smo shvatili, nastava književnosti u školama ne prati savremene tokove. „Krokodokodil” smo zapravo osnovali s namerom da pomognemo kulturu i promociju čitanja kod najmlađe publike. Počeli smo 2013. godine. Prvo smo razgovarali upravo s Ljiljanom Marinković, urednicom verovatno najvažnije izdavačke kuće za književnost i knjige za decu i omladinu „Kreativni centar”. Ljiljana nam je preporučila Jasminku Petrović.

Jasminka je verovatno i bila prirodan izbor; svi je znate kao autorku izuzetnih knjiga za decu i omladinu, a ona je pored toga i sjajan interpretator i izvanredno komunicira sa decom. Već dvadeset pet godina Jasminkin rad unosi temeljne promene u stvaralaštvo za decu i omladinu. Tako je „Krokodokodil” zapravo osnovan kao kombinacija našeg udruženja „Krokodil” i udruženja „Obrazovanje i kultura”, koje vode Jasminka i Vlada Petrović.

Kada smo, dakle, pokrenuli „Krokodokodil”, zapravo smo krenuli onim čuvenim putem pokušaja i pogrešaka. Prve godine smo „Krokodokodil” postavili isto kao festival „Krokodil” – kroz formu kratkog intervjua i dugog čitanja kao načina predstavljanja književnosti i autora. To je, međutim, bila pogrešna odluka. Deca jednostavno nisu bila zainteresovana za tu vrstu razgovora o književnosti. Njima su svi elementi festivala – video-materijali, voditelji i njihovo vođenje kroz festival – bili mnogo interesantniji nego predstavljanje pisaca i čitanje na bini. Zato smo već od druge godine počeli da se pomeramo od književnog ka dramskom programu.

Prve četiri godine program su vodili Jasminka Petrović i Raša Popov. Scenario festivala smo pisali u formi koju u televizijskom duhu zovemo ‘košuljica’, gde su navedeni samo segmenti programa, tako da voditelji kada izlaze, znaju šta naredno treba da najave. Ali, već druge godine je Jasminka Petrović

lagano počela da piše tekstove koje će ona i Raša Popov izgovarati kao voditelji programa i tu se, mislim, stvorila klica ideje o dramskom programu kao nekoj vrsti oruđa u promovisanju savremene književnosti za decu. Taj se, drugi po redu festival zvao „Kako pobeći iz horor priče”. Takođe, te godine smo uspostavili saradnju sa Omladinskim pozorištem „Dadov”. Mi smo „Dadov” pozvali s namerom da dobijemo prostor od njih. Međutim, sjajan mladi reditelj Vladan Đurković, koji radi u „Dadovu”, istog se trenutka uključio u rad – i ne samo on već i članovi pozorišta – koji su od druge do pete godine festivala učestvovali u programu kroz dramske forme od skečeva do punih predstava, izvodeći odabrane fragmente dela koje smo na festivalu predstavljali.

Sledeća godina je donela dodatni iskorak ka pozorištu. Nastupi pisaca bili su još kraći u odnosu na pozorišni deo koji je, naravno, bio povezan sa knjigama koje smo želeli da predstavimo. Na ovom trećem festivalu tema je bila veza između knjige i filma, pa se on zato zvao „Biblioskop” ili „Pazi, čita se”.

Četvrte godine smo se bavili temom bajki. Za taj festival, nazvan „Kako su Lola i Ivica spasili bajke”, napisan je pun dramski tekst u koji su se uključivali pisci koji su se pojavljivali na bini.

Peti festival se odigrao u novembru 2017. godine pod nazivom „Putovanje u središte knjige”. Bavio se temom putovanja u književnosti za decu i bio je prvi u potpunosti bez intervjua na bini. Dakle, pomerili smo se od strogo književnog programa ka potpuno igranom dramskom tekstu koji su izvodili članovi ansambla „Dadov” uz pomoć video-materijala koji su bili sastavni deo ove pozorišne predstave.

Pomeranje od književnog ka dramskom, kroz dramatisaciju koje je radila Jasminka Petrović, koncept je koji smo zajedno razvijali tokom godina. Jedan od razloga za to bio je da se dostupnost programa omogući širem krugu dece. Neprestano smo osećali nezadovoljstvo što se ceo program odvija u kratkom vremenskom roku i na uskom prostoru centralne beogradske opštine Vračar, dok deca iz manjih sredina, iz finansijskih i organizacionih razloga, nisu u mogućnosti da vide izvedbu cele predstave. Konačno smo prošle godine predstavu učinili kompaktnom i omogućili da ona nesmetano putuje u druga mesta.

Treba naglasiti da se „Krokodokodil” ne sastoji samo iz revijalnog, odnosno dramskog programa nego ima i druge važne komponente – radionice i predavanja za odrasle, one koji se bave književnošću i pozorištem, kao i za, naravno, učitelje, nastavnike i školske bibliotekare.

Saradnja sa školama je važan aspekt programa. Geneza programa od književnog ka dramskom odvijala se pažljivo. Vodili smo računa da se iz vida ne izgube osnovni postulati festivala – njegova okrenutost književnosti i obrazovni karakter.

Još davne 2012. godine su Ljiljana Marinković i Jelena Dragojlović, pi-ar „Kreativnog centra”, savetovale da, umesto da kreiramo otvoren program kome će moći svi da prisustvuju, radimo sa školama, sa nastavnicima i bibliotekarima jer ta vrsta interakcije doprinosi najboljim rezultatima. Iako takva saradnja uključuje ograničeni broj dece, ona se nastavlja tokom cele školske godine, vremenom se produbljuje i omogućuje da sa grupama dece isprobamo različite metode promocije kulture čitanja i savremene književnosti. Kako se program svake godine fokusira na određenu uzrasnu grupu, za sve ove godine prošetali smo se od najmlađe do najstarije školske grupe, dakle od prvaka do osmaka.

Saradnja je razvijana tako što smo prvih godina mi zvali škole, a posle dve godine su one već počele da se uključuju u različite oblike organizovanja programa. Došli smo do toga da sa nastavnicima iz nekoliko škola tako tesno saradujemo da oni prisustvuju probama i svojim komentarima i savetima učestvuju u oblikovanju programa. Naši školski saradnici svojim sugestijama još više utiču na radionice za decu koje smo radili i u školama i u prostoru „Dadova”, ali i na program za odrasle.

Naime, igrom slučaja smo 2015. godine organizovali okrugli sto na Gete institutu, gde nam je gošća bila Ute Wegman (*Ute Wegmann*), autorka za decu i novinarka koja se bavi književnom kritikom knjige za decu. Ona je održala jedno interesantno predavanje u kome je predstavila deset najboljih knjiga za decu u Nemačkoj u poslednje dve godine. Reakcija publike je bila sjajna i ponukala nas je da dalje razvijamo program konsultacija, savetovanja i saradnje sa nastavničkim osobljem na više organskom nivou – ne da mi pravimo program, nego da to više bude konsultativno-komunikacioni proces u kome ćemo i mi sami i nastavnici dobiti dodatne informacije na osnovu kojih možemo da radimo dalje za zajedničku stvar.

Čini mi se da smo tokom ovih poslednjih pet godina dosta prirodno napredovali i mislim da smo se u poslednjoj godini najviše približili onome što bi trebalo da bude osnov budućeg rada u književnosti za decu. U 2018. godini radićemo na daljem razvoju u okviru projekta „Silo”, koji je podržala Kreativna Evropa. U njemu učestvuju partnerske organizacije iz sedam evropskih zemalja sa ciljem razvijanja književnosti i promocije kulture čitanja kod osetljivih grupa. Mi smo kao osetljivu grupu videli decu jer se sa njima i dalje najmanje radi, a književnost za decu se i dalje, u nekakvom dijapazonu ili hijerarhiji književnosti u našoj zemlji, smatra manje vrednom,

i to traje već jako dugo. Zahvaljujući ovom projektu, 2018. godine ćemo konačno izaći iz Beograda i baviti se programima u manjim i manje razvijenim gradovima i selima u Srbiji. Ovaj program će imati otvoreni karakter i približiće se onom interaktivnom modelu koji je u početku zamišljen – prvi deo programa će biti napisan i režiran, a drugi deo, pripovedanje uživo, kreiraće sama deca uzrasta od deset do dvanaest godina u saradnji sa nekoliko glumaca i pisaca koji će biti sastavni deo ovog programa.

Književno-scensko izvođenje „Putovanje u središte knjige”, tekst: Jasminka Petrović, režija: Vladan Đurković, 5. festival „Krokodokodil”, Omladinsko pozorište „Dadov”, 2018. Foto: Aleksandar Dmitrović

Publika na svečanom otvaranju 11. festivala „Pozorište Zvezdarište“, UK Vuk Karadžić, Beograd, 2013.

FESTIVAL „POZORIŠTE ZVEZDARIŠTE“:

MEĐURESORNA SARADNJA NA MANIFESTACIJAMA ZA DECU I MLADE

Ljiljana Marinković

direktorka izdavačke kuće „Kreativni centar“ i

članica Saveta festivala „Pozorište Zvezdarište“, Beograd

ljilja@kreativnicentar.rs

Dečji pozorišni festival „Pozorište Zvezdarište“ ove godine slavi svoje petnaesto izdanje. Osnovan je 2003. godine, a osnivač festivala je Gradska opština Zvezdara.

O „POZORIŠTU ZVEZDARIŠTE“

Festival je započeo kao lokalna inicijativa koja se, zahvaljujući izvrsnoj organizacionoj ekipi i podršci osnivača, vrlo brzo proširila i pretvorila u značajan regionalni festival koji okuplja stvaraocelutkarskih i dramskih predstava, klasičnog teatra i inovativnih formi, predstava za najmlađe, ali i za decu do tinejdžerskog uzrasta.

To je takmičarski festival koji predstavlja najbolja scenska ostvarenja u pozorišnoj produkciji za decu i mlade na području Srbije i zemalja u regionu i jedini je festival ovog profila u Srbiji. Festival je član Međunarodne mreže pozorišta za decu „Asitež“ (ASSITEJ) i Regionalne mreže EPICENTAR. Od 2007. godine podržan je finansijski od Sekretarijata za kulturu Skupštine grada Beograda, a od 2008. i od Ministarstva kulture Republike Srbije.

Po svom organizacionom obliku i načinu finansiranja pravi je primer toga kako se udruženim snagama i sredstvima, kombinacijom društvene i privatne inicijative, uz podršku volonterske mreže, može održati kvalitetan festival koji se iz godine u godinu sve bolje profilise i koji značajno prevazilazi okvire ne samo opštine nego i grada i zemlje u kojoj je nastao.

MEĐURESORNA SARADNJA U ORGANIZACIJI FESTIVALA

U organizaciju festivala uključene su različite institucije:

- Ustanova kulture „Vuk Stefanović Karadžić“, koja je i domaćin festivala i u čijem je prostoru održan najveći predstava;
- „Pan teatar“, pozorište iz iste opštine;
- Izdavačka kuća „Kreativni centar“, koja je zadužena za vizuelni identitet festivala, a takođe aktivno učestvuje u različitim pratećim programima;
- Udruženje za razvoj pozorišta za decu i mlade „Asitež“ Srbija;
- škole, vrtići i druge institucije koje se bave vaspitanjem i obrazovanjem dece s teritorije Opštine Zvezdara;
- afirmisani umetnici, pozorišni i drugi stvaraoci;
- mediji;
- preduzeća koja na različite načine sponzorišu festival;
- brojni volonteri (srednjoškolci i studenti).

Upravo zbog ovako raznovrsnog profila učesnika u organizaciji (kultura – UK „Vuk“, „Pan teatar“, reditelji, glumci, dramaturzi...; obrazovanje – škole i vrtići iz Opštine Zvezdara; kreativne industrije – Izdavačka kuća „Kreativni centar“; civilni sektor – „Asitež“; preduzetnici različitih profila koji su organizaciona i finansijska podrška, volonteri), festival *Pozorište Zvezdarište* je odličan primer ostvarivanja međuresorne saradnje.

Dobra međusektorska saradnja obezbeđuje sveobuhvatan pristup i predstavlja ključ razvoja i uspeha festivala. Gradska opština Zvezdara je, kao osnivač ove manifestacije, imala to u vidu na samom početku, okupivši pre svega umetnike i stručnjake u kulturi (Željko Hubač, Olivera Viktorović, Svetlana Velmar Janković, Nebojša Romčević, Ljiljana Marinković, Tanja Peternek Aleksić...), a zatim i relevantne ustanove obrazovanja (vrtići i osnovne škole, Fakultet dramskih umetnosti, Akademija umetnosti Beograd) i kulture (UK „Vuk Karadžić“, Pozorište „Pan teatar“), udruženja („Asitež“ Srbija, „Prijatelji dece Zvezdare“, udruženja za pomoć deci sa smetnjama u razvoju), poslovni sektor (Izdavačka kuća „Kreativni centar“, Reciklažni centar *Bis/T* i dr.) i volontere (učenici osnovnih i srednjih škola i studenti).

Svaki od učesnika u ovoj međuresornoj saradnji i razmeni posmatra festival iz svoje perspektive, sagledava mogućnosti i daje doprinos unapređenju sadržaja i kvaliteta kako takmičarskog, tako i pratećeg programa festivala. Svake godine po završetku festivala predstavnici svih sektora dostavljaju Savetu festivala svoja zapažanja, utiske i komentare, ali i predloge i ideje za naredni festival. Tokom godine organizuju se tematski sastanci sa vaspitačima i nastavnicima koji neposredno rade sa decom kao publikom, posebni sastanci sa udruženjima i učesnicima pratećih programa, sa spoljnim saradnicima i sa volonterima. Ovi sastanci su svojevrsan poligon za razmenu, analizu i evaluaciju realizovanih sadržaja, prevazilaženje i rešavanje problema, konsultacije i traganje za novim idejama. Na sastancima Saveta festivala razmatraju se sva ova zapažanja, ideje i predlozi i kreiraju novi sadržaji. Možemo reći da je upravo zahvaljujući međuresornoj saradnji festival na samom početku precizno definisao svoj profil i postao prepoznatljiv, a takva čvrsta povezanost omogućila mu je stabilnost i pored svih društvenih turbulencija u proteklih petnaest godina.

Naravno, svega toga ne bi bilo bez entuzijazma i pokretačke snage Odeljenja za društvene delatnosti Gradske opštine Zvezdara, koje rukovodi festivalom i koje je uspeo da ga tokom svih ovih godina, uprkos različitim iskušenjima, održi i razvije.

KOME SE OBRAĆA FESTIVAL „POZORIŠTE ZVEZDARIŠTE“

Festival je prvenstveno namenjen deci i mladima, a posredno i roditeljima, vaspitačima, nastavnicima, to jest onima koji brinu o odrastanju dece i koji bi trebalo da im preporučuju kvalitetne kulturne sadržaje.

Negujući inkluzivni pristup i ideje tolerancije različitosti i multikulturalnosti, festival u sva dešavanja ravnopravno uključuje i decu iz tzv. marginalizovanih grupa: decu s teškoćama u razvoju, decu bez roditeljskog staranja (iz domova i hraniteljskih porodica), decu iz izbegličkih porodica i porodica interno raseljenih lica, decu pripadnike manjinskih etničkih grupa, decu iz socijalno ugroženih porodica itd. Budući da festival obezbeđuje besplatne ulaznice i organizovan prevoz za svu decu, deci iz osetljivih grupa omogućeno je i da, zajedno sa svojim vršnjacima, učestvuju u pratećim interaktivnim programima i radionicama i gledaju predstave iz glavnog, takmičarskog programa festivala.

Ciljnu grupu predstavljaju i sama pozorišta, odnosno pozorišni stvaraoци koji kroz učešće na festivalu imaju priliku za saradnju, razmenu ideja, takmičenje i unapređivanje svog rada. Festival prati stručni žiri, sastavljen od eminentnih pozorišnih stvaralaca, ali i dečji žiri, kao izraz uvažavanja mišljenja dece kojoj je festival prevashodno i namenjen.

EDUKATIVNA FUNKCIJA FESTIVALA „POZORIŠTE ZVEZDARIŠTE“

Sledeći svoju edukativnu misiju i želeći da decu što bolje pripremi za gledanje i ocenjivanje pozorišnih predstava, festival je 2016. započeo program „Mali pozorišni eksperti“, koji predstavlja uvođenje dece u svet pozorišnog i kritičkog promišljanja. Kroz svakodnevne razgovore i radionice tokom trajanja festivala grupa mladih pozorišnih stvaralaca (reditelj, dramaturg, glumac, scenograf, kostimograf...) stručno vodi decu – članove dečjeg žirija – kroz sve predstave u takmičarskom programu, diskutuje s njima o onome što su gledala, analizira predstave, razgovara s njihovim autorima i izvođačima i tako pomaže dečjem žiriju da vrednuje, procenjuje i donosi odluke o nagradama.

Zanimljivo je posmatrati kako je tokom petnaest godina „Pozorište Zvezdarište“ raslo i kako se menjalo, ne odustajući pritom od svoje osnovne koncepcije – da deci približi kvalitetno pozorište i da odgaji novu mladu pozorišnu publiku. Festival je postepeno širio svoju edukativnu ulogu, organizujući dodatne sadržaje u vidu okruglih stolova, promocija knjiga, likovnih, književnih i pozorišnih radionica za decu i profesionalce, anketa, tribina, razgovora u okviru pratećeg festivalskog programa, unapređenjem rada dečjeg žirija itd.

Na ovaj način festival je obezbedio kontinuiranu edukaciju ne samo za decu svih uzrasta iz Opštine Zvezdara već i za pozorišne stvaraoce svih profila, a naročito mlade. Već tradicionalno, festival, u saradnji sa udruženjem „Asitež“ Srbija, u okviru pratećeg programa priprema i organizuje besplatne edukativne i informativne radionice za mlade umetnike i stvaraoce završnih godina akademija i umetničkih škola ili profesionalce u prvim godinama nakon studija, što je za njih značajna podrška.

„KREATIVNI CENTAR“ KAO PODRŠKA FESTIVALU

Kao članica Saveta festivala – u kojem su još dramski umetnici, novinari, svi na razne načine povezani sa Zvezdarom – od samog početka učestvovala sam u njegovom razvoju, a „Kreativni centar“ je takođe tokom svih godina na više načina podržavao festival.

Naša kuća kreirala je njegov vizuelni identitet, a naši saradnici sve do danas dizajniraju plakate i ostali prateći materijal i izrađuju centralnu ilustraciju koja se odnosi na temu festivala. Kao kuća koja se bavi izdavaštvom za decu, stalo nam je da i na lokalnom nivou podržimo kvalitetan sadržaj

Publika na svečanom otvaranju 11. festivala „Pozorište Zvezdarište“, UK Vuk Karadžić, Beograd, 2013.

INTERRESORNI PRISTUP U RADU SA MLADIMA SA PROBLEMIMA U PONAŠANJU

Jelena Ivanović

Centar za edukaciju, lični i profesionalni razvoj „Educentar”, Beograd

jelena_ivanovic@gmail.com

Fenomen problema u ponašanju dece i mladih je u najvećem broju slučajeva odgovor na određeni stresogeni faktor u životu deteta, odnosno na lošu, slabu ili nepostojeću strukturu slobodnog vremena. Stresogeni faktori mogu proizići iz porodice kroz disfunkcionalne porodične odnose, nasilje u porodici (među članovima porodice ili usmereno na dete), a posebno treba istaći da to mogu biti i ona svakodnevna, naizgled bezazlena postupanja i ophođenja koja kod deteta mogu biti okidač za neprilagođeno ponašanje. Druga stavka je školska sredina – poteškoće u usvajanju ili praćenju gradiva, zahtevi školske sredine, odnosi sa vršnjacima, želja za uklapanjem u vršnjačku grupu ili pak otpor prema vršnjačkoj grupi.

Prepoznavanje ovakvih oblika ponašanja od velikog je značaja za uspeh u njihovom sprečavanju kroz primarnu prevenciju, kao i za tretman već ispoljenih problematičnih oblika ponašanja kroz sekundarnu prevenciju. Ukoliko se prevencija ne primeni pravovremeno i na pravi način kroz podršku lokalne zajednice, to može rezultirati razvijanjem neadekvatnih oblika ponašanja dece i mladih, u vidu kršenja zakona, kroz krivična dela.

Pokušaću ukratko da istaknem najvažniju strukturu sistema podrške u životu deteta ili mlade osobe koja je pod rizikom da ispolji, ili je već ispoljila problem u ponašanju, kao i važnost međusobne saradnje i edukacije svih aktera u tom sistemu.

Primarni i najznačajniji izvor podrške i prepoznavanja je svakako porodica. Svaki roditelj najbolje poznaje svoje dete. Adekvatnim vaspitnim stilovima roditelj može preventivno delovati na dete i prepoznati da je ponašanje deteta ili adolescenta promenjeno. Postoje svakako i zamke u koje roditelji mogu upasti. Užurbanost načina života, koja je sve više prisutna, dovodi do toga da roditelji često nisu u mogućnosti da pruže dovoljno pažnje detetu niti da detektuju promenu ponašanja deteta u početnom stadijumu. Druga koja je u našoj praksi veoma učestala je da roditelji često sami sebi, pa ni okolini nisu spremni da priznaju da njihovo dete pokazuje zabrinjavajuće promene u ponašanju, te odlažući intervenciju, učine da problem dostigne veće razmere. Tu se mogu uvrstiti i naizgled bezazleni i često nedetektovani problemi kao što su izostanak adekvatne komunikacije sa detetom, bliskost roditelj – dete, različiti ili neadekvatni vaspitni stilovi roditelja, neusklađenost u vaspitnim stilovima roditelja, nedoslednost u sankcionisanju neadekvatnog ponašanja itd.

S obzirom na nedostatak podrške roditeljima u okviru sistema, mi, stručnjaci okupljeni u „Educentru”, razvili smo programe podrške – pre svega roditeljima, u vidu Škole roditeljskih veština.

Potreba roditelja da ojačaju svoje roditeljske veštine uveliko je prisutna. Kao odgovor na tu potrebu,

2. „Tržnica ideja”, Muzej grada Beograda, održana u Konaku kneginje Ljubice, 2015.

program pomaže roditeljima dece osnovnoškolskog uzrasta i roditeljima adolescenata da sagledaju gorenavedena pitanja – kako uspostaviti dobru komunikaciju sa detetom, kako razviti odnos bliskosti i poverenja sa detetom (samim tim i detektovati problem u najranijem stadijumu), koje vaspitne stilove primeniti, kako biti dosledan u odmeravanju nagrada i kazni. Bazirana na konkretnim i preciznim pristupima i tehnikama vaspitanja i komunikacije sa decom, naša Škola roditeljstva pokazala se kao veoma korisna roditeljima.

Škola je mesto u kome dete bez sumnje provodi najveći deo svog vremena. Stoga će nastavnici i razredne starešine najpre detektovati promene u ponašanju deteta. Idealan scenario bi trebalo pre svega da bude prevencija, kroz edukaciju i kreativne aktivnosti koje bi škola mogla pružiti deci. Nakon toga saradnja, pre svega saradnja roditelja i škole, a zatim sistema, u smislu da ukoliko školski sistem prepozna promenu ponašanja kod određenog deteta ili dece, na odgovarajući način pristupi roditelju i predloži mu adekvatnu podršku u sistemu kako bi roditelj problem mogao rešiti. Da bi sve ovo bilo moguće, pre svega je potrebna temeljna edukacija prosvetnih radnika na temu prevencije, prepoznavanja, pristupa i daljeg upućivanja.

Svakodnevno prepoznajemo koliko su se deca razvojem tehnologije, pametnih telefona, društvenih mreža i slično, udaljila od kulture, pozorišta, samim tim jedni od drugih. Smatram da je jako važno deci još u najmlađem uzrastu ponovo kroz kreativne aktivnosti približiti zdrave alternative druženja i strukturiranja slobodnog vremena. Stoga smo za decu razvili set kreativnih radionica „Back to school“, koje su bazirane na psihološko-edukativnim radionicama koje u „Educentru“ vodimo moje koleginice i ja, kao stručnjaci u svojoj oblasti. Ove se radionice održavaju u avgustu, neposredno pred povratak u školu, a potom slede kreativne radionice u vidu škole glume, plesa, zaboravljenih igara u prirodi, kulinarskih veština, u saradnji sa stručnjacima iz oblasti o kojima je reč. Škola glume se npr. odnosi na emocije: kako kroz pokret i glumu pokazujemo svoje emocije i prepoznajemo tuđe itd.

Kako je edukacija stručnjaka o ovoj temi veoma važna, a prevencija nužna, razvili smo edukativne programe namenjene prosvetnim i socijalnim radnicima kako bismo sistemu približili fenomen dece sa problemima u ponašanju i obučili ih konkretnim intervencijama u cilju prevencije, prepoznavanja, upućivanja i tretmana.

Ukoliko navedena podrška izostane, izvestan scenario je da imamo dete ili mladu osobu sa učvršćenim problematičnim oblicima ponašanja, neuklopljenu u socijalnu sredinu, koja je podložna manipulaciji antisocijalnih grupa, gde dalje učešće u njima zasigurno vodi u zloupotrebu psihoaktivnih supstanci, od eksperimentisanja do zavisnosti, a dalje do činjenja krivičnih dela.

Zakon o maloletnim počiniocima krivičnih dela podrazumeva sledeći put: policija krivičnu prijavu šalje sudu, sud donosi odluku o vaspitnom nalogu, meri ili posebnoj obavezi ili čak, u najtežim slučajevima, maloletničkom zatvoru. Svoju odluku dalje na sprovođenje sud šalje Centru za socijalni rad, koji dalje upućuje maloletnika na izvršenje obaveze u cilju tretmana i resocijalizacije maloletnika. Najznačajnije u celom ovom procesu je da se taj maloletnik resocijalizuje, tačnije da se od njega napravi prosocijalan pojedinac koji neće biti na teretu države i sistema, već aktivan član društva koji neće biti povratnik u krivično delo. I sve je to odlično zamišljeno, ali kao i sve ostalo, nekako u praksi ne funkcioniše kako bi trebalo. Jer, upravo ovo poslednje ponovo izostaje – tretman resocijalizacije maloletnika. U sistemu ne postoji.

U odnosu na gorepomenuto, u „Educentru“ pružamo tretman psihološkog savetovanja i podrške, dostupan korisnicima kojima je potreban.

Mi se, kao stručnjaci koji se bavimo ovom problematikom, zaista trudimo da uradimo ono što je do nas, a odnosi se na ovo pitanje. Možda nismo u mogućnosti trenutno da menjamo sistem, ali smatram da svi zajedno možemo napraviti značajan doprinos za našu decu. Stoga bih za kraj, a na osnovu svega gorepomenutog, još jednom istakla važnost interresorne saradnje u saniranju ovog problema, ali najpre edukaciju stručnih radnika o putevima i načinima saradnje, kako bi se ovaj proces od početka do kraja kvalitetno sproveo i zaista doveo do rezultata. Kao osoba sa iskustvom u radu sa decom, mladima i njihovim porodicama mogu posvedočiti o činjenici da je uz kvalitetnu podršku i saradnju promena i te kako moguća i izvesna.

ŠKOLSKI SAJAM KULTURE „TRŽNICA IDEJA“ KAO PODSTICAJ ZA SARADNJU ŠKOLA I USTANOVA KULTURE

Dragana Latinčić

kustos za rad s publikom i za edukaciju
Muzej grada Beograda

dragana.laticic@mgb.org.rs

Manifestacija „Tržnica ideja“ jedna je od inicijativa koja potiče iz resora kulture sa ciljem da podstakne interresornu saradnju obrazovna i kulture kroz ponudu različitih kulturnih programa i aktivnosti obrazovnim institucijama. Manifestacija je istovremeno pokušaj da se i na ovaj način ukaže na neophodnost uspostavljanja kontinuirane i kvalitetne saradnje škola i ustanova kulture, jer sistemski rešenja i jasno definisanje okvira i sadržaja nedostaju.

Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine (Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS, 2012) predviđela je širok okvir mogućnosti koji kao da među prosvetnim radnicima nije jasno prepoznat i dovoljno iskorišćen, dok je Nacrta strategije razvoja kulture do 2027. godine (Ministarstvo kulture i informisanja RS, 2017) postavljen tako da omogućava i predviđa različite oblike edukativnih aktivnosti i saradnje.

Deluje da je sve tu, ali kao da ipak nedostaje zajednički dokument izrađen u koordinaciji resora prosvete i kulture, u kome bi bile preporučene ili propisane vrste i forme saradnje, kao i njihov sadržaj i poželjni oblici zajedničkih aktivnosti.

IDEJA I CILJEVI MANIFESTACIJE

Manifestacija „Tržnica ideja“ započeta je kao pilot-projekat 2011. godine sa idejom da na direktan način podstakne saradnju ustanova kulture i obrazovnih institucija. Predviđeno je da se ideja manifestacije ostvari kroz: neposredni susret, upoznavanje i dijalog predstavnika oba resora, predstavljanje različitih modela saradnje i konkretnih edukativnih programa koji se kreiraju u ustanovama kulture, kao i istraživanje prepreka u realizaciji saradnje. Definisani su sledeći ciljevi manifestacije:

- prepoznavanje muzeja kao mesta za učenje i muzejskih zbirki i postavki (stalnih ili tematskih) kao resursa za učenje;
- razmatranje mogućnosti prevazilaženja prepreka u saradnji obrazovnih institucija i ustanova kulture;
- korišćenje muzeja kao mesta za učenje uključivanjem učenika u edukativne programe ustanova kulture;
- participacija učitelja i nastavnika, a u perspektivi i učenika u kreiranju programa u ustanovama kulture i
- umrežavanje ustanova kulture i obrazovanja (međusobno i međuresorno).

CILJNA GRUPA, UČESNICI, MODEL PREDSTAVLJANJA

Ciljna grupa manifestacije su učitelji, nastavnici, bibliotekari, stručne službe i direktori osnovnih i srednjih škola, a od 2017. godine uključeni su i predstavnici predškolskih ustanova.

Učesnici „Tržnice ideja” su ustanove kulture, organizacije i inicijative civilnog sektora koje se bave radom za decu i mlade i sa decom i mladima.¹

Kao model je odabrano sajamsko predstavljanje programa ustanova kulture ili organizacija uz mogućnost neposrednog razgovora, razmene ideja i dogovora o saradnji sa predstavnicima obrazovnih institucija.

VREME I MESTA ODRŽAVANJA

Da bi se odredilo idealno vreme i frekventnost održavanja manifestacije, tokom pilot-projekta 2011. godine nastavnicima je deljen upitnik sa ova dva pitanja. Analizom upitnika ustanovljeno je da je potrebno da se manifestacija održava najmanje jedanput godišnje, a da bi idealan termin održavanja bio kraj marta ili početak aprila zbog blagovremenog planiranja nastavnih i vannastavnih aktivnosti za narednu školsku godinu.

Kako bi što veći broj ustanova kulture bio uključen, manifestacija se svake godine održava u drugoj ustanovi kulture sa idejom da se i same ustanove kulture bolje povežu i da se svake naredne godine po jedna ustanova kao domaćin posebno predstavi.

¹ Na „Tržnici ideja” su u periodu 2011–2018. godine učestvovali: Narodni muzej u Beogradu, Etnografski muzej u Beogradu, Muzej savremene umetnosti Beograd, Istarski muzej Srbije, Muzej vazduhoplovstva, Muzej nauke i tehnike, Muzej Jugoslavije, Muzej primenjene umetnosti, Prirodnjački muzej, Muzej grada Beograda, Železnički muzej, Muzej afričke umetnosti, Muzej pozorišne umetnosti Srbije, Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, Beogradska tvrđava, Kulturni centar Beograda, Dečji kulturni centar Beograd, Jugoslovenska kinoteka, Muzej vazduhoplovstva, Eduart, BAZAART, CEDEUM, Centar za urbani razvoj, Biblioteka grada Beograda, Studio – centar za kulturnu edukaciju, Zadužbina Ilije M. Kolarca, PTT muzej, Zavičajni muzej Knjaževac, Narodni muzej Kikinda, Galerija slika Sava Šumanović – Šid, Galerija Matice srpske, Narodna banka Srbije, Francuski institut u Srbiji – Beograd, Centar za likovno obrazovanje Šumatovačka, Prijatelji dece opštine Novi Beograd, Proces – edukativna arhitektura, Radionica pod otvorenim nebom, Grupa 484, Javni akvarijum i tropikarijum Beograd, Fond B92, Dobro udruženje, Kids Patch, UK „Vuk Karadžić”, Centar za promociju nauke, Anonymous Said, Kreativnost za poneti.

PODRŠKA I FINANSIRANJE

Od početka održavanja manifestaciju je podržao Sekretarijat za obrazovanje, a od 2017. godine postoji i podrška Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, koja podrazumeva prosljeđivanje poziva sa zvaničnih adresa obrazovnim ustanovama kao preporuke da se manifestacija poseti.

Posle pilot-projekta koji je finansiran iz više izvora, od 2014. godine „Tržnica ideja” finansira isključivo Sekretarijat za kulturu grada Beograda kroz redovan program Muzeja grada Beograda.

POČETAK: 2011–2014.

Manifestacija je prvi put održana 2011. godine kao Školski sajam kulture „Tržnica ideja” u Kulturnom centru Beograda. Bila je prateći program konferencije „Pravo dece na kulturu”. Manifestaciju je pratio plakat na kome su ispisani ključni pojmovi koji su zadržani do danas, a štampan je adresar učesnika koji je deljen posetiocima Konferencije, kao i ranije pomenut upitnik za nastavnike (Latinčić, 2015).

U periodu od 2012. do 2014. godine manifestacija nije održavana. Tokom tog perioda veće interesovanje za njen nastavak pokazali su predstavnici ustanova kulture – učesnici „Tržnice ideja” nego prosvetni radnici.

PROMENE ‘U HODU’: 2015 – 2018.

„Tržnica ideja” je kao samostalna manifestacija prvi put održana 2015. godine u Muzeju grada Beograda – Konaku kneginje Ljubice. Tom prilikom koncept je dopunjen radionicama sa ciljem uključivanja učenika kao posetilaca manifestacije. Radionice su održavane u centralnom delu Sale pod svodovima i bile su prilagođene manifestaciji (kraćeg trajanja i jednostavnijeg izvođenja).

Muzej nauke i tehnike bio je domaćin treće „Tržnice ideja” održane 2016. godine po istom konceptu kao i prethodne.

Četvrta „Tržnica ideja” održana je 2017. u Muzeju Jugoslavije. Te godine poziv je proširen na vrtiće (predškolski uzrast), tako da su posetioci mani-

festacije od tada i predstavnici predškolskih ustanova – vaspitači, stručne službe i direktori, koji su doveli manje grupe dece predškolskog uzrasta.

Peta „Tržnica ideja” održana je u Etnografskom muzeju u Beogradu 2018. godine. Tokom priprema manifestacije i kroz iskustvo stečeno prethodnih godina, uočen je problem u imenu manifestacije, naročito u delovima naziva ‘školski’ i ‘sajam’. Naime, javljali su se prosvetni radnici koji su na „Tržnici ideja” želeli da predstave programe koje kreiraju sa učenicima u samim školama. Reč ‘sajam’ takođe se ispostavila kao problematična jer sugerise masovnost i mogućnost dolaska sa velikim brojem učenika. Budući da su ciljna grupa manifestacije vaspitni i prosvetni radnici, a sadržaj je predstavljanje edukativnih programa koje osmišljavaju ustanove kulture, počev od 2018. godine je taj ‘predtekst’ izostavljen iz imena manifestacije.

RAST: 2014 – 2018.

Iz godine u godinu broj učesnika „Tržnice ideja” je rastao. Isti je slučaj i sa brojem posetilaca manifestacije – kako ukupnim, tako i brojem predstavnika vaspitnih i prosvetnih ustanova. Nagli skok broja posetilaca primetan je od 2017. godine, kada su i predškolske ustanove pozvane da budu posetioci „Tržnice ideja”.

Godina	Mesto održavanja	Broj učesnika	Ukupan broj posetilaca
2015	Muzej grada Beograda – Konak kneginje Ljubice	18	130
2016	Muzej nauke i tehnike	22	150
2017	Muzej Jugoslavije	26	500
2018	Etnografski muzej	29	1000

Broj učesnika i ukupan broj posetilaca „Tržnice ideja” za period 2015–2018.

EVALUACIJA: 2018.

Godine 2018. kreirani su upitnici za učesnike i novi upitnik za prosvetne radnike, s namerom da se manifestacija evaluira i sagledaju primedbe i predlozi za njeno poboljšanje i unapređenje.

ANALIZA UPITNIKA ZA PROSVETNE RADNIKE – POSETIOCE MANIFESTACIJE

U upitniku koji je popunilo 47 predstavnika vaspitnih i prosvetnih ustanova koji su bili posetioci manifestacije (iz ukupno 50 različitih ustanova), jedno od pitanja bilo je da li smatraju da je „Tržnica ideja” korisna za vrtiće/škole. Među odgovorima našli su se i sledeći: da manifestacija omogućava kontakt i da je dobra kao podsticaj za saradnju; da nudi brojne mogućnosti za kreativne aktivnosti za decu; da je idealno mesto za upućivanje, obrazovanje i vaspitanje učenika van škole; da nudi novi nivo učenja; da su ideje za edukativne programe jasno predstavljene i da se na licu mesta mogu dobiti informacije o radionicama i zakazivanju poseta; da je korisna zbog dobijanja informacija o novostima i zanimljivostima u muzejima; da omogućava razmenu lepih i korisnih ideja.

Takođe, posetioci su pozvani da daju sugestije u vezi sa konceptom i organizacijom „Tržnice ideja”, a najkonkretniji predlozi bili su sledeći: da je potreban detaljniji prikaz svih radionica; da manifestacija treba da traje dva dana, a da jedan od njih bude dan vikenda; da treba organizovati poseban dan za dolazak dece, kako bi se izbegla gužva; da treba uključiti još više učesnika i organizovati manifestaciju u većem prostoru – npr. na Beogradskom sajmu; da je potrebna veća medijska podrška.

Ostali značajni komentari i sugestije bili su da programe treba direktno ponuditi direktorima škola, koji su često slabo aktivni, kao i da je potrebno više poseta školama tokom kojih bi predstavnici ustanova kulture prezentovali svoje najinteresantnije sadržaje za decu i mlade.

ANALIZA UPITNIKA ZA PREDSTAVNIKE USTANOVA KULTURE – UČESNIKE MANIFESTACIJE

Upitnik je napravljen i za učesnike „Tržnice ideja”. Od ukupno 29 učesnika dobijena su 22 popunjena

upitnika. Većina je bila saglasna da je manifestacija korisna za instituciju koju predstavljaju iz više razloga: zbog promocije programa i ustanove, zbog uspostavljanja saradnje sa vrtićima i školama, ali i zbog umrežavanja sa kolegama iz srodnih ustanova i organizacija.

Kada su u pitanju sugestije u vezi sa konceptom i organizacijom „Tržnice ideja”, predložene su sledeće izmene: omogućiti prostor učesnicima za kreativan rad, odnosno veće štandove za izlagače ili odvojen prostor za radionice; strogo definisati ciljnu grupu kao vaspitne i prosvetne radnike, bez mogućnosti grupnih učeničkih poseta; napraviti binu na kojoj bi se smenjivali programi različitih institucija ili organizovati plansko vođenje kroz sajam; obezbediti veću i bolju medijsku promociju; razmisliti o organizaciji manifestacije i po regionima Srbije.

IZMENE KONCEPTA

U skladu sa opserviranim problemima, kao i na osnovu analize upitnika iz 2018. godine i sugerisanim izmenama koncepta, odlučeno je da od 2019. godine manifestacija pretrpi sledeće promene: posetioci manifestacije će biti samo vaspitni i prosvetni radnici, bez mogućnosti grupnih poseta dece i učenika; pokušati sa podelom termina ili podelom prostora za određene uzrasne grupe; organizovati predavanja, razgovore, tribine ili debate o određenoj temi (ili više njih) koja je u vezi sa programima i saradnjom ustanova kulture i obrazovanja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Manifestacija „Tržnica ideja” iz godine u godinu potvrđuje potrebu postojanja objedinjene ponude obrazovnih programa ustanova kulture na koje beogradske škole mogu da se oslone u godišnjem planiranju nastavnih i vannastavnih aktivnosti kroz povezivanje muzejskih i drugih edukativnih sadržaja (vođenja kroz stalne i povremene muzejske postavke, edukativni programi i kreativne radionice) sa nastavnim planovima osnovnih i srednjih škola.

Istovremeno, sajamski način prezentacije programa pokazao se kao sasvim prihvatljiv i poželjan za predstavnike oba resora jer omogućava direktan kontakt, razmenu ideja, konkretnu saradnju i dogovor o zajedničkim programskim aktivnostima. Vreme održavanja manifestacije pro-

svetnim radnicima daje mogućnost blagovremenog planiranja aktivnosti za narednu školsku godinu.

Jednako je značajno i to što manifestacija omogućava da se ustanove i organizacije u kulturi i na ovaj način međusobno povezuju i sarađuju, jačaju i šire svoju saradnju unutar sopstvenog resora, ali i između javnog, civilnog i privatnog sektora, postajući jedne drugima podrška i podsticaj za razvijanje i realizaciju edukativnih programa. Ovako široko postavljena saradnja omogućava i stvaranje novih, očito preko potrebnih didaktičkih oblika, korišćenjem interdisciplinarnog pristupa u kreiranju programa.

Baština i umetnost, kao neiscrpna izvorišta znanja i polja za istraživanja, izvanredan su resurs u procesima učenja. Najsvrhsishodnije se mogu upotrebiti pažljivim izborom i obradom tema povezanih sa školskim gradivom, kao i sa ciljevima obrazovanja i ishodom učenja. U tom smislu izuzetno je važno da saradnja resora obrazovanja i kulture bude dvosmerna i sistemski rešena. Ustanove kulture i organizacije u kulturi imaju potencijal da postanu 'proširene učionice', ali nikako ne samo to, jer su muzeji, galerije, pozorišta, koncertne dvorane i drugi prostori kulturne namene mesta neformalnog učenja, inspiracije za istraživanja, drugačije forme saznavanja i neophodno je da zadrže svoje identitete i specifičnosti.

Reference

- Latinčić, D. (2015). Pilot-projekat Školski sajam kulture „Tržnica ideja”. U: Đilas, M. (ur.) *Partnerstvo – VII skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem*. Hrvatsko muzejsko društvo (str. 184–191).
- Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije. (2017). *Nacrt strategije razvoja kulture u Srbiji 2017–2027*. Vlada Republike Srbije. <http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-/-nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-.pdf> [pristupljeno 05. februara 2019]
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. (2012). *Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine*. *Službeni glasnik RS*, br. 107/2012. Vlada Republike Srbije. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/STRATEGIJA-OBRAZOVANJA.pdf> [pristupljeno 21. juna 2019]

„ZAŠTO SU REPOVI VAŽNI” – POZORIŠTE U OBRAZOVANJU ZA RAZVOJ SOCIOEMOCIONALNIH KOMPETENCIJA DECE KOJA POLAZE U ŠKOLU

Nataša Milojević

specijalista dramske pedagogije

natasa.bazaart@gmail.com

Dr Sunčica Milosavljević

pozorišna rediteljka i dramska pedagoškinja
BAZAART, Beograd

suncica.bazaart@gmail.com

Participativna predstava za predškolce „Zašto su repovi važni” nastala je s ciljem da se pruži podrška razvoju socioemocionalnih kompetencija dece predškolskog uzrasta u kontekstu njihove uspešne pripreme za polazak u školu. Rezultat je složenog dramskopedagoškog istraživačkog i stvaralačkog procesa koji su vodile dramske pedagoškinje BAZAART-a i može se posmatrati kao jedan mogući model saradnje pozorišta i škole/vrtića u podršci celovitom razvoju deteta.¹

RAZLOZI

Socioemocionalne kompetencije² dece predškolskog uzrasta (CASEL, 2013) izdvojile su se kao problemska tema iz razgovora vođenih sa učiteljicama u više beogradskih škola, koje su zapazile da sve veći broj prvaka ne raspolaže adekvatno razvijenom emocionalnom i socijalnom zrelošću za uključivanje u školski način rada. Stoga je predstava zamišljena kao

¹ Predstava je razvijena u proleće 2018. godine kao deo završnog rada Nataše Milojević na Specijalističkim studijama Dramske pedagogije Učiteljskog fakulteta Univerziteta u Zagrebu, a proizvedena je u produkciji udruženja BAZAART iz Beograda, posvećenog razvoju istraživanja i edukacije u kulturi.

² Asocijacija za akademsko, socijalno i emocionalno učenje (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning – CASEL) iz Čikaga definisala je pet osnovnih socioemocionalnih kompetencija (SEK): Razumevanje sopstvenih emocija (SEK 1), kontrola emocija (SEK 2), socijalna svesnost (SEK 3), saradničke sposobnosti (SEK 4) i odgovorno donošenje odluka (SEK 5).

vid podrške koju pozorište može da pruži vrtićima u vaspitavanju i pripremi dece za polazak u školu.

Kada je reč o potrebi za projektom u širem kontekstu sistema prosvete i kulture, uočena je nedovoljna povezanost predškolskog i školskog programa, što prouzrokuje probleme deci prilikom prelaska iz predškolskog programa u školu, kao i nedovoljno jaka i funkcionalna saradnja pozorišta i škole, na šta upućuju mnogi pokazatelji, kao što su na primer činjenice da se repertoar i predstave za dečju publiku najčešće kreiraju iz vizure pozorišnih umetnika, a ne dece, te da pedagozi i psiholozi najčešće nisu konsultovani u procesu razvoja predstave, čime se znatno umanjuje razvojni efekat pozorišnog doživljaja.

NAČELA

S obzirom na specifičnu, dramskopedagošku svrhu predstave, rad na njenom razvoju oslanjao se na nekoliko postulata.

Najpre, sve faze ovog programa razvijane su kroz **interdisciplinarni pristup**, uključivanjem i povezivanjem pozorišnih umetnika, vaspitača, učitelja, pedagoga i dece. Pozorišni umetnici (glumci i dramska pedagoškinja) skupa s vaspitačima angažovali su se kao istraživači s decom u vrtiću, a vaspitači i učitelji su u svojstvu konsultanata pratili pozorišne probe i izvođenja u vrtićima. Oslonac na perspektivu dece i komparativni stručni uvidi pedagoškog i umetničkog tima omogućili su da proces dosledno teče ka postavljenim ciljevima, kao i da se ravnopravno i ravnomerno ostvaruju pedagoški i estetski rezultati i da sve uključene strane uče jedne od drugih i osnažuju se za krosdisciplinarni rad u budućnosti.

U svim fazama razvoja projekta – od izbora teme do razvoja predstave – korišćen je **participativni pristup**, što je proces rada kvalifikovalo kao akciono istraživanje. Jedan od neprocenljivih kvaliteta participativnog tj. akcionog pristupa je taj što simultano donosi više rezultata, npr. kreativna participacija dece predškolskog uzrasta u pripremnim radionicama je za njih i vaspitače bila pedagoški proces *per se*, omogućavajući istovremeno istraživačima da ispitaju problem, a pozorišnim stvaraocima da sakupe inicijalni materijali za predstavu. Procesni karakter akcionog istraživanja (svaka naredna faza razvija se na osnovu rezultata iz prethodne faze) obezbedio je da svi materijali – istraživački, pedagoški i naročito poetski

– tokom celog procesa ostanu duboko prožeti problemskim značenjem, što se kao kvalitet i potvrdilo u pozorišnom rezultatu namenjenom uzrastu ispitanika.

Najzad, kako bi se postigli željeni vaspitni efekti, predstava je koncipirana na načelima **pozorišta u obrazovanju**, interaktivne pozorišne forme koja objedinjuje umetnički i edukativni pristup. Pozorište u obrazovanju odabrano je zbog svojih potencijala da stvaranjem emotivnog doživljaja podstiče razmišljanje i kritičko promišljanje dečje publike (Goleman, 1995, 2005; Elkind, 2008; Mirrione, 1993). Važno je naglasiti da mlada publika stiče emotivni doživljaj ne pukim posmatranjem igre glumaca, već kreativnim učešćem (participacijom) u pozorišnom događaju, kroz pažljivu facilitaciju od strane glumaca.

PROCES RADA

Proces u celini trajao je skoro godinu dana, a otpočeo je formiranjem tima koji su sačinjavali stručnjaci u oblasti obrazovanja i vaspitanja dece (pedagozi, vaspitači i učitelji) i dramski umetnici (dramaturškinja, rediteljka, dramski pedagozi i glumci).

Istraživanje:

Prvi korak bilo je anketiranje vaspitača i učitelja o socioemocionalnoj spremnosti dece za polazak u školu. Anketa je sprovedena sa 5 vaspitača i 5 učitelja iz različitih vaspitno-obrazovnih ustanova na teritoriji Beograda, metodom nestrukturisanog intervjua. Rezultati su odmah ukazali na vrlo različite stavove: vaspitači su smatrali da deca tokom perioda pripremanja za polazak u školu stiču sve potrebne kompetencije za odgovorno ponašanje i praćenje školskih obaveza; učitelji su naprotiv imali stav da je jako mali broj dece adekvatno pripremljen za polazak u školu.

Usledilo je opsežnije istraživanje putem upitnika, na koje je odgovorilo 15 učitelja prvih razreda i 10 vaspitača koji rade s predškolicima. Rezultati su, u najkraćem, potvrdili da deca doživljavaju neku vrstu konfuzije prilikom promene sredine iz vrtičke u školsku, jer vrtić doživljavaju kao prijateljsku i sebi primerenu sredinu u osetno većoj meri nego školu, što se kod prvaka manifestuje u manjku samopouzdanja, sputanosti u iskazivanju ličnog mišljenja, ali i netolerantnosti prema mišljenju drugih, te uznemirenosti pred greškama.

Sledeći istraživački korak bilo je neposredno upoznavanje sa socioemocionalnim kompetencijama dece predškolskog uzrasta, realizovano kao akciono istraživanje u jednom vrtiću, kroz ciklus od devet radionica. Radionice su vodili glumci i dramski pedagozi, uz podršku i učešće vaspitača. Program radionica razvijen je s osloncem na kompetencije koje propisuje Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije, te CASEL klasifikaciju 5 osnovih socioemocionalnih kompetencija, a realizovan je upotrebom osnovnih dramskopedagoških tehnika (Milosavljević, et al. 2012; Spolin, 1963).

Nalazi su potvrdili pretpostavku da je stepen razvijenosti socioemocionalnih kompetencija kod dece nizak. Po ovom istraživanju, deca nemaju dovoljno razvijenu svest o sebi i svojim vrednostima, što rezultira manjkom njihovog samopouzdanja (SEK 1). U odnosima s drugima nemaju strpljenja za slušanje i gledanje drugoga, te potcenjuju osobe koje ih okružuju i očekuju da se njima posveti sva pažnja (SEK 2). Nesposobnost prepoznavanja tuđih emocija (SEK 3) primećena je i među decom i, prema odgovorima dece, u odnosu roditelja prema njima; deca se žale da ih roditelji ne posmatraju kao ravnopravne i ne pitaju za njihove želje i potrebe. Slaba grupna empatija uzrok je loših saradničkih sposobnosti (SEK 4), zbog čega su deca sklona individualizmu u grupi i manipulisanju drugima kako bi nametnuli svoje interese. Sve pomenuto rezultira smanjenom sposobnošću odgovornog donošenja odluka (SEK 5), zbog čega se oslanjaju na tuđa mišljenja i očekuju da drugi organizuju njihovo vreme i ponašanje.

Razvoj teksta:

Sumiranje nalaza dopustilo je da se utvrde pedagoški ciljevi čijem ostvarivanju je trebalo da doprinese buduća predstava. Sa tim saznanjem, projektni tim pristupio je razvoju dramskog teksta.

Kao okosnica za razvijanje teksta korišćen je obrađeni kreativni materijal koji su kreirala deca tokom radionica u vrtiću. Kao i u prethodnim koracima, tekst je nastajao saradnički, kroz blisku, kreativnu saradnju užeg umetničkog tima koji su činile dramaturškinja, rediteljka i dramska pedagoškinja, uz konsultacije s pedagogom. Proces se oslanjao na model divajzinga³, jer su tokom njega traženi odgovori iz dečje vizure, na pitanja koja su se javila tokom istraživanja.

³ Divajzing je stvaralački metod u kom se sadržaji kreiraju kroz stvaralačku participaciju celokupnog tima. Proces se ne vodi direktivno, već se facilitira uvođenjem podsticaja i postavljanjem pitanja na koje učesnici daju kreativne odgovore.

Rad na razvoju teksta nije bio jednostavan, jer je on morao da zadovolji i pedagoška i dramaturška očekivanja: da tretira svih pet osnovnih socioemocionalnih kompetencija u onim dimenzijama koje su kod dece manje razvijene, da otvori prostor za interakciju koja omogućava njihov razvoj, a sve to u okviru priče koja će dečjoj publici biti važna i bliska. Pred ovim zahtevima, dramska priča je gotovo odmah poprimila strukturu basne, i to iz nekoliko razloga: tokom radionica pokazalo se dečje ushićenje životinjama; životinjama mogu da se pripisuju socioemocionalno nezrele osobine i oblici ponašanja koji se javljaju kod dece i da se na taj način održi distanca koja daje prostor za ukazivanje na greške koje bi deca trebalo da nauče da sama primećuju i koriguju; svet životinja pruža mogućnost da se istakne metafora prirode, koja je od velike važnosti za čitav rad, kroz pitanje – kako ovladati svojom prirodom.

Kada su postavljene smernice, dramski je tekst nastajao brzo. Komponovan je tako da kroz radnju postupno uvodi socioemocionalne kompetencije koje glavni lik – devojčica predškolskog uzrasta Maca stiče na svom razvojnom putu. Fabula prati Macina iskustva: ona dolazi iz grada da sa ocem šumarem provede leto pred polazak u školu u njegovoj kolibi na rubu šume, ali se u novom okruženju oseća usamljeno i nesigurno. Susreće se s različitim životinjama (miš, zec, paun, lisica, lav) i upada u neobične situacije kroz koje bolje upoznaje svet, druge osobe i samu sebe. Suočena s posledicama svojih odluka i dela, Maca stiče saznanja i veštine koje su joj neophodne kako bi se uspešno uklopila u školsku sredinu.

Poetska neobičnost, neophodna u priči za dečju publiku, pronađena je kroz pitanja koja su umetnice postavljale tokom razrade problemskog nivoa teksta: Šta je to što je čoveka tako odvojilo od prirode da je neprekidno uništava, ne uočavajući da pritom uništava svoj dom i preti i samom sebi? Šta čoveku nedostaje što bi mu omogućilo da bolje razume prirodu? Odgovor je pronađen u činjenici da sve životinje imaju rep, a čovek ne. Tako je nastala poetska hipoteza teksta: rep služi da bi se razumela priroda. Repovi su postali čvorište zapleta i kriterijum za karakterizaciju likova životinja (na osnovu oblika i veličine repa kojim komuniciraju s prirodom), a tekst i predstava nazvani su „Zašto su repovi važni”.

Razvoj predstave:

Kao što je već rečeno, odluka autorskog tima bila je da postavi participativnu predstavu po modelu pozorišta u obrazovanju. Imajući u vidu da kod nas ovakve predstave još uvek ne postoje, te da se dramski profesionalci ni tokom školovanja ni u praksi ne sreću sa ovom pozorišnom formom koja ima svoje specifične odlike po kojima se razlikuje od klasične pozorišne produkcije, postojala je opasnost da se glumci neće snaći pre svega u vođenju interakcija s publikom, a to čini srž pozorišta u obrazovanju i nezaobilazni su deo predstave. Naime, u predstavi pozorišta u obrazovanju uvek se predviđaju mesta gde se publika poziva da se uključi u dramsku radnju: da promišlja i prosuđuje o etičkim vrednostima o kojima je u priči reč, savetuje i usmerava likove, pa čak i da odlučuje o toku događaja. Upravo participacija deteta u dramskoj priči obezbeđuje ostvarivanje edukativne funkcije predstave, kao prilika za sticanje neposrednog iskustva učestvovanja u određenoj (zamišljenoj) situaciji, u svojstvu aktera u njoj. Na taj način, dete doživljava dramsku situaciju emotivno, kognitivno i fizički i može da integriše to iskustvo u svoj fond doživljaja i saznavanja u procesu učenja. Glumac pozorišta u obrazovanju mora obezbediti uslove da dete proživi ove procese, a da istovremeno ne zanemari umetnički i profesionalni kvalitet sopstvenog rada i predstave u celini, jer je umetnička vrednost predstave pozorišta u obrazovanju preduslov za njenu edukativnu vrednost (Jackson, 1993; Idogho, 2013).

Svesne ove potencijalne teškoće, dramske pedagoškinje su unapred upoznale glumce s konceptom pozorišta u obrazovanju i očekivanjima koja ono stavlja pred njih, a na probama su posebnu pažnju posvećivale tehnikama i mogućnostima odvijanja interakcija. Za uspešno ispunjavanje glumačkih zadataka najbitnije je ipak bilo to što su glumci od samog starta bili uključeni u istraživački deo projekta i na taj su način doživeli i usvojili pedagošku stranu svog rada.

Uz navedene pripreme, rad na predstavi tekao je nesmetano. U timu je vladao otvoren, kreativan i saradnički duh kojim su se odlučno prevazilazili stereotipi o predstavama za dečju publiku. Duhovita, a istovremeno beskompromisno kritička i na trenutke veoma ozbiljna scenska naracija iznenadila je čak i samu autorku dramskog teksta, što je za ansambl bila dragocena naznaka o tome kakav će prijem predstava imati kod vaspitača. Obogaćena markantnim kostimom i scenografijom, lutkom

i odlično komponovanim songovima, predstava je nakon nepuna dva meseca proba bila spremna za izvođenje.

Izvođenja:

Predstava je dva puta izvedena pretpremijerno, kako bi se proverilo kako komunicira s publikom, te su nakon ovih izvođenja neke scene doručene u skladu sa zapažanjima o reagovanju dečje publike. Predstava je potom izvođena u vrtićima i u pozorištima, za predškolce i za učenike prvog razreda.

Izvođenja su potvrdila pretpostavke autorskog tima da je dete u uzrastu za polazak u školu spremno da prati složenu i etički visoko diferenciranu priču, te da je zainteresovano da se uključi u njen tok i razrešavanje. Olaka očekivanja dece od pozorišta, koja su mogla nastati gledanjem onih produkcija za decu čija je primarna ambicija zabava, nisu omela dečje razumevanje ove predstave niti umanjila njihovu pažnju. Drugi su se faktori pokazali kao ključni za način na koji su deca pratila predstavu.

Osnovni uticaj na dečju pažnju ima stav i pažnja vaspitača i učitelja, te je stoga veoma važno da oni budu pravovremeno upućeni i motivisani da saraduju sa umetnicima u facilitaciji pozorišnog događaja. Takođe je primjećeno da se deca ponašaju različito kada se predstava izvodi u njihovom vrtiću ili školi i kada se izvodi u pozorištu. Deca su opuštenija kada je izvođenje u njihovom prostoru, u odnosu na to kada dolaze u nepoznat ambijent, što se naročito ispoljava u njihovom uključivanju u interaktivnim delovima.

Kako bi se obezbedila saradnja vaspitača i učitelja, a deca pripremila i oslobodila da učestvuju u predstavi, te da bi se upotpunio uticaj predstave na socioemocionalno učenje, posebna pažnja je posvećena radionicama s publikom koje se održavaju pre i nakon predstave.

Radionice:

Pripremna radionica koju dan ili dva pre predstave vodi dramska pedagoškinja u vrtiću ili školi, uvodi decu u tematiku i postepeno ih oslobađa za učešće u interakcijama. Radionica nakon predstave pomaže dečjoj publici da snažnije sumira iskustva stečena kroz pozorišnu participaciju.

Pokazalo se da su radionice umnogome doprinele uspešnosti edukativnog uticaja predstave, ali i da je potrebno obezbediti radne materijale za

vaspitače i učitelje, po kojima bi oni mogli da rade s decom kroz participativne igre i zadatke pre i nakon predstave i na taj način pripreme ili prodube učenje i uvećaju dobrobit koju pruža pozorišno iskustvo. Stoga je u planu nastavak saradnje s vaspitačima i učiteljima na kreiranju scenarija dramskih radionica koje bi oni mogli sami da izvode sa decom u svojim ustanovama.

ZAKLJUČAK

Saradnja pozorišta i škole ili vrtića kroz predstave pozorišta u obrazovanju moćan je i veoma potreban put za pružanje podrške razvoju deteta, posebno u aspektu vaspitanja i razvoja vrednosnih stavova, ali predstavlja i složen i zahtevan zadatak za obe ustanove. Kada se preuzima *ad hoc*, u aktuelnoj situaciji, uočava se nedostatak upućenosti i obučenosti profesionalaca u oba polja za saradničke oblike rada; ipak, pokazalo se da se ove manjkavosti brzo prevazilaze kroz rad na konkretnom projektu.

Kako ova saradnja ne bi ostala na nivou lepih, ali retkih primera u praksi, bilo bi neophodno sistemski rešiti saradnju umetničkih i vaspitno-obrazovnih ustanova. Naime, potpuni efekat pozorišne i dramske participacije dece postigao bi se kada bi se kreirao celogodišnji program pozorišta u obrazovanju, kao podrška Pripremnom predškolskom programu i školskim programima koji već postoje u vrtićima i školama, u čijem kreiranju bi ravnopravno učestvovali i umetnici i pedagozi, pozorišta i škole.

U međuvremenu, nije nemoguće razvijati nove participativne predstave i programe koji se rukovode jasnim razvojnim ciljevima i koji angažuju profesionalce iz više sektora, ali i porodice, donosiocima odluka i celokupno društvo, oko posvećenosti skladnom, celovitom i humanističkom razvoju deteta kao zajedničkom, najvažnijem zadatku.

Reference:

Elkind, D. (2008). The Power of Play: Learning what comes naturally. *American journal of play*, 1(1), 1–6. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1069007.pdf>

Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence* (1st ed.). Bantam Books.

Goleman, D. (2005). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.

Idogho, J. A. (2013). Drama/Theatre in education and theatre as an academic discipline: A question of nomenclature, techniques and effects. *AFRREV IJAH: International journal of arts and humanities Bahir Dar, Ethiopia*, Vol. 2(3), Article. <file:///C:/Users/Danica/Downloads/106480-Article%20Text-289468-1-10-20140814.pdf>

Jackson, T. (Ed.). (1993). *Learning through theatre: New perspectives on theatre in education* (Second edition). Routledge.

Mirrione, J. (1993). Playwriting for TIE. In T. Jackson (Ed.), *Learning through theatre* (pp. 71–91). Routledge.

Milosavljević, S., Joksimović, A., Kovačević, D., Škorc, B., Despotović, I., Subotić, D. i Žagar, D. (2012). *Priručnik za interkulturalno učenje kroz dramu*. Bazaart. http://bazaart.org.rs/wp-content/uploads/2012/04/Prirucnik_za_interkulturalno_ucenje_kroz_dramu.pdf

Spolin, V. (1963). *Improvisation for the Theater: a handbook of teaching and directing techniques*. Northwestern University Press.

Predstava „Zašto su repovi važni“, BAZAART, Beograd, pisac: Snežana Gnjidić, rediteljka: Sunčica Milosavljević, dramska pedagoškinja: Nataša Milojević, izvedena u okviru manifestacije „Pozorište u parku“, BAZAART, Beograd, 2018.

III OKRUGLI STO: DISKUSIJA

Milina Korać, OŠ „Nadežda Petrović”, Novi Beograd: Ja sam učiteljica. Sa kolegicom često vodim decu u muzeje. Poslednji put smo bile u Istorijskom muzeju; posetili smo postavku o Đorđu Stanojeviću i vođu Karađorđu. Ppredstavljena je vrlo lepo, osim što je nedostajao razgovor, prilika da deca pitaju šta ih interesuje o onome što su čuli. Drugo, bile smo na seminaru „Projektna nastava”, gde nas je gospođa koja radi u ministarstvu maltene izgrdila jer smo decu vodile gradskim prevozom. Decu vodimo tako od prvog razreda. Šesnaesticom dođemo do Doma omladine a potom pešice. Tako dolazimo i u Dečji kulturni centar. Mi nemamo velika odeljenja, do devetnaest učenika. Nemamo problem sa vođenjem. U početku, u prvom razredu su nam pripomagali roditelji dok se nismo navikli na takav način vođenja i dok nismo zadobile poverenje.

Milomirka Đorđić, OŠ „Nadežda Petrović”, Novi Beograd: Na skupu direktora smo pohvaljene za sve to što radimo, a na tom seminaru su nas izgrdili što se usuđujemo uopšte da decu vodimo bilo gde gradskim prevozom.

Učesnica: Pa neka vam gospođa nabavi kombi... (*blagi smeh*)

Milina Korać: Lično sam otišla u Dečji kulturni centar, stupila u kontakt sa Vesnom Krnjaić Mitrović i iskreno i otvoreno pitala: „Postoje li radionice gde možemo da dovedemo decu?” Znači, bilo gde da povedemo decu, smatraju da učitelji uzimaju procenat; ako je cena trista dinara, uvereni su da mi uzimamo sto dinara za sebe. Ja garantujem za Osnovnu školu „Nadežda Petrović” da niko nema nikakav dinar od dece. Karta za muzej gde smo bili je sto dinara. U Dečji kulturni centar odlazimo besplatno na radionice i na Muzički tobogan. Imamo divnu saradnju i sa kolegicom Natašom Kitanoskom koja je takođe ovde.

Ne želim da kritikujem druge škole, ali se desilo da smo vodili decu u pozorište pre nekoliko godina. Naša ulaznica je bila trista pedeset, a

koleginice iz drugih škola su deci naplaćivale sedamsto dinara. Pitala se nas: „Zašto se brukate?” Ne bih dalje komentarisala. Ja branim učitelje svugde, ali nama učiteljima nedostaje malo volje i nedostaje nam podrška.

Dragica Atanasijević, OŠ „Josif Kostić”, Leskovac: Ja sam takođe učiteljica. Dolazim iz Leskovca i vidim ovde dve kolegice iz Beograda. Znači, problem je u tome što nas je malo. Ja sam došla na ovaj skup, potvrdila sam sve ono što radim i to mi je drago. Ali, ne znam kako da mi učitelji prenesemo drugima ono što smo čuli i kako veći broj ljudi da uključimo u to što radimo.

Dragana Latinčić, Muzej grada Beograda: Potpuno Vas razumem i verujte da mi nastavnike koji dolaze u muzeje držimo kao malo vode na dlanu. Oni su tako dragoceni ljudi i toliko ih je malo da je to zastrašujuće...

Dragica Atanasijević: Upravo sam i očekivala da ovde pronađem neki mehanizam, kako mi to da raširimo, da to bude malo više zastupljeno i da se više ljudi uključi u to.

Dragana Latinčić: I to je potpuno tačno. Kao što nas muzejske edukatore u našim sredinama gledaju kao da smo animatori, zabavljači dece, a ne znaju koliko je to, zapravo, viši nivo da se deci objasni ono što se teško objasni i odraslom, znam da isto tako one koji decu vode u ustanove kulture posmatraju u školama... Kako ste rekli da su vas pitali: Zašto se brukate?

Dragica Atanasijević: Šta je, dakle, zaključak? Da nastavimo da radimo, pa... kako bude! (*smeh i odobravanje*)

Dragana Latinčić: Apsolutno!

Vladimir Kolarić: Ovim zaključujemo razgovor. Hvala svima koji su učestvovali!

ZAKLJUČAK OKRUGLIH STOLOVA

Branislava Ilić, 1. Okrugli sto:

Ako smo na plenumu definisali probleme, onda smo na ovom Okruglom stolu pronašli načine na koje ti problemi mogu da se prevaziđu. Postoje dobre prakse, čak sistemski postavljeni uslovi kako se ti problemi rešavaju. Mi treba da prepisemo od drugih ono što je dobro. Hvala svima onima koji su nam ova dobra iskustva preneli.

Naravno, inicijativa je uvek na pojedincima, ali je naš Okrugli sto pokazao da je potrebna sistemska saradnja između države, grada, opštine, ljudi u pozorištu i inicijativa ljudi koji to pokreću u školama.

Važno je da shvatimo i razumemo potrebu dece kada je pozorište u pitanju; ne da se bavimo svojim projekcijama pozorišta, nego da probamo da razumemo šta je to što ona od pozorišta očekuju i u tematskom i u estetskom smislu. Mislim da je sve više ljudi koji to razumeju. To prepoznajem kod svojih kolega dramaturga, dramaturškinja, mladih reditelja i rediteljki, glumaca, glumica. To je vidljivo i kod ljudi koji se bave produkcijom, menadžmentom... Svi shvataju do koje mere je to važno. Ako danas razgovarate sa mladim dramaturzima, videćete kako je nepostojanje pozorišta za mlade nešto što gotovo svi evidentiraju. U tom smislu moram da priznam da sam optimista.

U Srbiji nemamo ZKM¹, niti pozorište za mlade nemačkog tipa, nemamo mnogo toga. Ali imamo iskustvo u neposrednom okruženju. Saznanja koja možemo da preuzmemo i saradnja dobar su prvi korak.

Jovanka Ulić, 2. Okrugli sto:

Moram da kažem da sam zaista osećala iskreno zadovoljstvo prisustvujući razgovorima ovde danas.

¹ Zagrebačko kazalište mladih

Za drugim Okruglim stolom imali smo prilike da čujemo četiri izlaganja o vezi pozorište – škola i škola – pozorište, gde su izlagači svojim primerima uspeli da objasne šta i na koji način rade, na koji način funkcionišu, kako povezuju pozorište i školu, odnosno školu i pozorište. Nakon izlaganja, kroz razgovor sa učesnicima i publikom, došli smo do onoga što smo neprestano tvrdili i o čemu smo govorili od samog početka – da entuzijazam pojedinca čini osnovu za sve oblike povezivanja, sada i ubuduće.

I ja sam optimista i iskreno se nadam da će pozorište naći pravi put do škole i mladih, kao i da će se mladi vratiti pozorištu.

Vladimir Kolarić, 3. Okrugli sto:

Kada se govori o interresornoj saradnji, obično se mnogo kuka. Mi nismo kukali, nego smo slušali neke konkretne primere.

Naravno, opet se dolazi do onoga što svi pominju – individualna inicijativa. Ona izuzetno zavisi od prosvetnih radnika. Čuli smo neke prosvetne radnice koje su bile vrlo aktivne i rekle da nemaju dovoljno podrške u svojoj želji da uspostave ovu vrstu saradnje. Prosvetnim radnicima je potrebna sistemska podrška i razumevanje. Potrebno je podstaći njih, oni su u celoj priči najvažniji jer u većoj meri posećuju kulturne događaje nego opšta populacija i, takođe, njihova privatna poseta kulturnim događajima, participacija i učešće u kulturnim događajima mnogo utiču na njihovo posećivanje kulturnih događaja sa učenicima.

Naglasak na prosvetnim radnicima je bio zaključak naše sesije.

Predstava „Crvenkapa i tri praseta“, OŠ „Milan Rakić“, Novi Beograd, izvedena u okviru manifestacije „Pozorište u parku“, BAZAART, Beograd, 2018.

Pozorište i škola

Panel diskusija u okviru Konferencije 2018, BAZAART, održana u Malom pozorištu „Duško Radović“, Beograd

IV DEO: PANEL DISKUSIJE

PANEL 1: KAKO POZORIŠTE VIDI ŠKOLU

Uvodničarka i moderatorka:

Jovana Karaulić

Fakultet dramskih umetnosti
Univerzitet umetnosti u Beogradu

jovanakaraulic@gmail.com

Učesnici:

Igor Bojović, direktor

Pozorište „Boško Buha”, Beograd

Dunja Radovanović, koordinatorka marketinga

Pozorište lutaka „Pinokio”, Novi Beograd

Valentina Pavličić, umetnička direktorka

Dečje pozorište „Čarapa”, Beograd

Jelena Gavrić, producent i pi-ar

Irina Gerginov Potić, koordinatorka marketinga

Malo pozorište „Duško Radović”, Beograd

Sunčica Milosavljević, BAZAART: Pred nama je završni blok aktivnosti Konferencije, koji uključuje tri panel-diskusije koje, u skladu sa temom ovogodišnje konferencije „Pozorište i škola”, treba da nam otkriju kakva su stanovišta i gledišta učesnika u tom odnosu – pozorišta i škole.

Prvi panel posvećen je temi „Kako pozorište vidi školu”, drugi temi „Kako škola vidi pozorište”, a pitanje trećeg je „Kako donosioci odluka vide saradnju pozorišta i škole i šire oblasti kulture i obrazovanja”.

Najlepše se zahvaljujem svima koji su prihvatili poziv da učestvuju u ovim razgovorima, a pre svega moderatorima koji su uložili značajan rad pripremajući se.

Prvi panel će voditi koleginja Jovana Karaulić sa Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu.

Pozivam vas da saslušate naše sagovornike, a da se potom u delu panela gde je predviđeno učešće publike aktivno uključite i pitate sve što vas interesuje, jer prilike za ovakve susrete nisu česte.

Jovana Karaulić, moderatorka: Pre svega želim da se zahvalim organizatorima na prilici da razgovaramo o ovim važnim pitanjima, kao i učesnicima panela, čija ćemo razmišljanja danas čuti.

Sa nama su predstavnici pozorišta za decu i mlade: Igor Bojović, direktor pozorišta „Boško Buha” u Beogradu; Dunja Radovanović iz sektora marketinga Pozorišta lutaka „Pinokio” na Novom Beogradu; Valentina Pavličić u ime Dečjeg pozorišta „Čarapa” u Beogradu; Jelena Gavrić, producent i PR Malog pozorišta „Duško Radović” u Beogradu i Irina Gerginov Potić iz sektora marketinga istog pozorišta.

Tokom ove konferencije već je puno puta rečeno u kojoj je meri složen društveni trenutak u kome analiziramo značaj odnosa kulture i obrazovanja, odnosno pozorišta i škole. Takođe su pominjani dokumenti koji pružaju mogućnost sistemskog okvira ove saradnje.

Čuli smo da se pitanje međuresornog delovanja kulture i obrazovanja navodi u nacrtu Strategije razvoja kulture, gde se kaže da njihova povezanost doprinosi razvoju kritičkog mišljenja, celoživotnog učenja, edukativnih funkcija ustanova i organizacija u kulturi, participaciji u kulturi i razvoju publike. Često se spominje i značaj širenja i unapređenja edukacije u kulturi.

Strategija razvoja obrazovanja s druge strane ističe značaj razvoja umetničke i kulturne pismenosti kod učenika, kao i onih kulturnih potreba i navika koje su važne za formiranje vrednosnih stavova neophodnih za život i rad u savremenom društvu, te za privatni i profesionalni život svakog člana zajednice. Međutim, stiže se utisak da aktuelni sistem obrazovanja ne može uvek da doprinese ostvarenju postavljenih ciljeva, te je zamisao ovog razgovora sagledavanje mogućnosti uspostavljanja šire saradnje kroz zajedničko delovanje u oblasti pozorišne prakse i obrazovanja.

Pokušaćemo da mapiramo dileme koje se javljaju kada razmišljamo u pravcu zajedničkog cilja razvoja zajednice u ovom krosdisciplinarnom polju. Usvajajući teorijska stanovišta iz ove oblasti, ali i različita međunarodna iskustva koja smo čuli tokom ove konferencije, stvara se pretpostavka

da su mogućnosti za sadejstvo brojne: od razvijanja tematskih repertoarskih politika povezanih sa potrebama škole, preko razvoja edukativnih pristupa poput radionica pre i nakon pozorišnog doživljaja, pa sve do obuke nastavnika na temu dramskog rada sa decom i mladima.

Međutim, javlja se dilema u kojoj meri predstavnici ovih polja – i obrazovnog i pozorišnog – vide sebe kao deo jednog tako zamišljenog partnerstva, te koliko su spremni za inovaciju i odstupanje od uobičajene prakse prema kojoj je dovoljno da učenici gledaju predstave na redovnom repertoaru u pozorištu, kako je navedeno u istraživanju Pedagoškog društva Srbije (Đorđević, 2014, str. 33, 37), predstavljenom na jednoj od prethodnih konferencija. Takvim pristupom škola prepušta pozorištu da ono samo ponudi detetu umetnički oblikovanu zamisao o svetu i ljudskim odnosima, modele ponašanja i vrednosti i tako postane i ostane jedini činilac u formiranju emocionalnih i vrednosnih opredeljenja deteta u ovom procesu.

Dobra strana ovakvog odnosa, ako je uopšte ima, ogleda se u mogućnosti pozorišta da kreira sopstvenu platformu za ozbiljna promišljanja i redefinisane uloge pozorišta za decu i mladu publiku u kontekstu potreba zajednice. Ipak, postavlja se pitanje kako će pozorište načiniti takav jedan ozbiljan programski zahvat, da li ga je moguće postići samo repertoarskim politikama, a posebno bez dublje saradnje sa obrazovnim ustanovama i njihovim predstavnicima.

Pa možda baš ovde treba da započnemo razgovor jednim jednostavnim, ali možda određujuće važnim pitanjem za razumevanje konteksta, a to je: Kako Vaša institucija ostvaruje saradnju sa školama?

Igor Bojović, Pozorište „Boško Buha”: Pozorište „Boško Buha” ima izuzetno dobru saradnju sa školama, pa i predškolskim ustanovama u Beogradu i šire. Mi u poslednje vreme dosta gostujemo u gradovima širom Srbije. Mene jako raduje što su ovde prisutni ljudi iz cele Srbije i što se konačno ovom problemu daje ozbiljniji značaj. Mi smo i ranije više puta ukazivali na probleme koje imamo; ne mislim samo kao predstavnik pozorišta „Boško Buha” – ja sam 18 godina bio direktor Pozorišta lutaka „Pinokio”, bio sam direktor Crnogorskog narodnog pozorišta, dugogodišnji sam predsednik srpskog ogranka UNIMA, najznačajnije svetske lutkarske organizacije.

Reći ću nešto što smatram veoma bitnim: institucionalna pozorišta za decu ne školuju samo publiku za pozorište za odrasle, već školuju buduće građane ove zemlje. Sve što svi mi sada radimo i način na koji radimo je nešto što vučemo iz detinjstva i što nam detinjstvo zapravo daje. Toga moramo biti svesni i mi koji pravimo predstave, i škole koje organizuju posete predstavama, ili kod kojih predstave dolaze, npr. Pozorište lutaka „Pinokio”, koje odlazi u vrtiće i škole i tamo igra predstave.

Kod nas postoji jedan ozbiljan problem na koji bih ukazao: brojne grupe glumaca, a u poslednje vreme i poznatih glumaca, rade predstave koje nisu značajnog kvaliteta i koje nemaju umetničke domete kakvi su neophodni kako bismo ostvarili ovaj prvi uslov o kom sam govorio – da na pravi način utiču na razvoj dece. To se često zanemaruje, a drugi razlozi odlučuju o tome da te predstave budu izbor škole. Svojevremeno sam pri UNIMA centru imao jednu ideju koju sam pokušao da sprovedem i preputim Asitežu. Hteli smo da osnujemo komisiju koja će valorizovati rad tih grupa. Ne možemo zabraniti nikome da pravi predstave i da ih igra po školama, ali Asitež i UNIMA kao esnafske organizacije koje se bave pre svega kvalitetom pozorišnog rada mogu da daju određene sertifikate grupama koje to zaslužuju kvalitetom svojih predstava. Trebalo bi da te grupe imaju prednost u odnosu na ostale kada prodaju predstave školama. To nisam ja izmislio, već sam video u zemljama Skandinavije da to sprovode već dugi niz godina i to odlično funkcionise. U tom bi smislu bilo dobro da se obaveste i škole i pozorišta i da se odabere relevantna komisija koja bi ocenjivala predstave. One grupe koje to žele, mogu da se prijave i dobiju sertifikat da to što rade zadovoljava određene kvalitete u smislu teme kojom se bave, scenografije, kostima, itd. Kao svaki početak, i taj bi put bio težak, ali bi vremenom sve više grupa želelo da dobije taj sertifikat jer bi on značio određenu prednost u odnosu na ostale koji ga nemaju. Mi smo tada obrazovali komisiju i u nju su ušli pozorišni ljudi s jedne strane, a želeli smo da s druge strane budu predstavnici škola, oni koji te predstave kupuju. Želeli smo da i predstavnici škola pogledaju šta je u ponudi i da iz te ponude odaberu ono što je za decu najbolje – primereno školskom programu, uzrastu i onome čime se škole bave. Ali je cela stvar stala kod Ministarstva prosvete.

Mislim da bi osnivanje takve komisije bio dobar put da se uvede red u stanje koje je prilično haotično u društvu i na tržištu pozorišnih predstava za decu. To je moj predlog za dalje.

Dunja Radovanović, Pozorište lutaka „Pinokio”: Kao predstavnica Pozorišta lutaka „Pinokio”, mogu da kažem da mi imamo oko 30 predstava koje se aktivno izvode na repertoaru tokom cele pozorišne sezone. Uzrast dece koja posećuju naše pozorište je od 3 do 6 godina. Ipak, to nije jedina ciljna grupa koju mi želimo da vidimo u publici. Svakog avgusta ili početkom septembra dostavljamo ponude državnim vrtićima i školama sa opisima predstava i cenama. Cene obuhvataju cenu ulaznice i organizovani prevoz u dva pravca. Tokom septembra, škole razmatraju ponude i krajem meseca dobijamo rezultate tog poziva i u skladu s tim organizujemo svoje aktivnosti. Privatni vrtići nisu obuhvaćeni pozivom, njima posebno šaljeemo ponude mejlom, ili čak i sami zovu.

Ključno je pogoditi odgovarajuću predstavu za dati uzrast publike. Ako iz najbolje namere pomislimo da će određena predstava odgovarati određenom uzrastu dece i njihovim interesovanjima, a desi se da deca ne reaguju kako ste zamišljali, ona verovatno više neće doći u pozorište, što nam nije cilj. To je ono ključno što organizator u saradnji sa upravnikom određuje.

Takođe, gospodin Bojović je već pomenuo da smo mi jedino pozorište u Beogradu koje izvodi predstave na terenu, tj. u predškolskim i školskim ustanovama i samim tim obraća pažnju na tehničku stranu izvođenja tih predstava.

S vrtićima imamo dobru saradnju, ali sa školama nemamo direktnu saradnju, već decu dovodimo u pozorište preko posrednika tj. agencija. Mi plaćamo te agencije da dovode decu i one nam pune salu, ali mislim da treba naći način kako da sami uđemo u taj sistem i ostvarimo bolju saradnju sa školama. Pokušavamo to da promenimo.

Valentina Pavličić, Dečje pozorište „Čarapa”: Ja sam glumica po profesiji, ali i direktorka Dečjeg pozorišta „Čarapa”, koje je ove godine proslavilo 22. rođendan. Mi smo s ‘one druge strane’ – vaninstitucionalno pozorište, produkcijski i finansijski nezavisno. „Čarapa” je jedan od osnivača Saveza nezavisnih profesionalnih pozorišta za decu Srbije, koji postoji već četiri godine i u čijem sastavu se trenutno nalazi deset nezavisnih profesionalnih pozorišta za decu.

„Čarapa” već deset godina realizuje jedan specifičan projekat koji se zove „Limenkica – ulaznica”, koji je

proglašen za najbolju neprofitnu kampanju u Srbiji za 2014. godinu. U pitanju je edukacija dece i mladih o zaštiti životne sredine i o reciklaži, kroz pozorišnu umetnost. Osnovna ideja ovog projekta je da deca kroz prikupljanje reciklažnog materijala budu edukovana na temu kulture življenja i zaštite životne sredine, pa tako, donoseći po 5 praznih i iskorišćenih limenki, deca i njihovi roditelji dobijaju ulaznicu za pozorišnu predstavu. Taj naš projekat već 5 godina ima matičnu scenu u Dečjem kulturnom centru Beograd, koju smo nazvali „Pozorište koje reciklira”. Izveli smo preko 160 programa na teritoriji čitave Srbije i uključili škole i predškolske ustanove. To je naš osnovni način saradnje sa školskim i predškolskim ustanovama. Kroz tu neprofitnu kampanju uspostavili smo jedan sistem saradnje gde lokalna zajednica ili samouprava učestvuje u finansiranju programa u okviru kog deca gledaju predstavu, prikupljaju reciklažni materijal i uče kroz poseban edukativni program koji se sprovodi pre i posle predstave. Na taj način nam je saradnja sa školama olakšana u organizacionom smislu.

Ali to nije jedini način na koji već godinama pokušavamo da uspostavimo ozbiljnu saradnju sa školama. Ta saradnja neprestano nailazi na razne prepreke, na koje, pretpostavljam, nailaze i institucije i sva manja profesionalna pozorišta. Inače nam je saradnja sa predškolskim ustanovama mnogo olakšana jer postoji određeni sistem prilikom odabira pozorišnih predstava i pozorišta koja mogu da uđu u predškolske ustanove i izvedu predstavu na terenu. Dečje pozorište „Čarapa” ima 17 predstava koje izvođi kako u predškolskim i školskim ustanovama, tako i na matičnoj sceni „Pozorište koje reciklira”.

Savez nezavisnih profesionalnih pozorišta Srbije takođe ima za cilj da se uvede licenciranje pozorišnih predstava, poput onoga što je gospodin Bojović govorio, da se uspostavi trajna i temeljna saradnja sa svim institucijama, pre svega sa Ministarstvom prosvete, Gradskim sekretarijatom za prosvetu i Zavodom za unapređenje obrazovanja i vaspitanja. Bez takve mreže saradnje neće doći do uređenja ove oblasti za koju smatramo da je veoma neuređena. „Čarapa” se u jednom trenutku povukla iz saradnje sa školama jer nikako ne možemo da uhvatimo jedan određen sistem po kome se predstava može ugovoriti direktno sa školom, bez prisustva posrednika o kojima je koleginica Dunja govorila, a koji unose dodatni nered u čitavu stvar. Mislim da će škole odgovoriti, prihvatiti i učestvovati u jednom takvom sistemu tek kada takav predlog dobiju napismeno od institucija kojima one odgovaraju i shvatiti kao obavezu da stvari moraju

biti uređene: od principa šta, kako, kada i gde će se gledati, šta je sadržaj koji će učitelj ili sama škola, deca ili roditeljski savet da odaberu, do toga na koji će način to biti finansijski čisto isplaćeno, a ne da to bude siva zona u kojoj vladaju mahinacije i manipulacije novcem. „Čarapa” se iz toga povukla jer kada dođe do isplate novca za izvođenje predstave u školi, pozorištu pripadne najmanji deo kolača u odnosu na nekog posrednika ili školu.

U Savezu nezavisnih pozorišta osećamo veliki problem upravo zbog toga što, kako kolega kaže, na tržištu postoji jako veliki broj grupa, registrovanih i neregistrovanih, sakupljenih pomoću štapa i kanapa od dvoje-troje glumaca. Ne želim da govorim išta protiv svoje profesije, nekako svi pokušavaju da dođu do svog hleba i da nahrane svoje porodice; ali u tome mora da postoji ozbiljan kriterijum i ozbiljno uređen sistem.

Jelena Gavrić, Malo pozorište „Duško Radović”: Stvari o kojima govorimo su po meni veoma važne. S jedne strane imamo školu kao instituciju koja je u osnovi obrazovna i predstavlja nešto što je dominantno u životu deteta od prvog do osmog razreda školovanja. Škola nije samo mesto gde se deca edukuju, već razvijaju i socijalne veštine, jer ona nije samo obrazovna nego je i vaspitna ustanova. S druge strane imamo pozorišne institucije – konkretno, naše pozorište je gradsko institucionalno pozorište za decu i mlade – koje predstavljaju samo jednu od vannastavnih aktivnosti u životu deteta. Mi se trudimo da budemo nešto što će nadopuniti školski nastavni program, ali i mesto gde učenici mogu da prate i tekstove koji nisu u nastavnom programu, gde treba da se postavljaju pitanja i da se širi kritičko mišljenje. Trudimo se da napravimo jedan kontrapunkt kako bismo školskoj deci stvorili dobro okruženje u kom oni mogu da se razvijaju kao bića na najbolji mogući način, svako ponaosob.

Pošto se obraćamo svojoj deci, mi ne radimo sa grupom od petnaestoro ili dvadesetoro dece, već nam dolaze čitava odeljenja. Pozorište ima i društvenu odgovornost koja se sastoji u odluci kome i kada dati besplatne ulaznice. To je pozitivna diskriminacija koja je, po meni, dužnost svakog dotiranog pozorišta – kako bi došlo celo odeljenje, a ne samo oni đaci koji mogu da plate ulaznicu.

Takođe vodimo računa o uzrastu i interesovanjima dece, o datom trenutku koji ih okružuje, u želji da pratimo njihova interesovanja ne samo u umetničkom nego i sociološkom smislu.

Pozorište ne može da bude samo nekakav produžetak škole; mi smo mnogo više od toga. Konkretni primer je program „Šekspir za veliku decu”, koji ćemo uskoro imati. Postoji neko istraživanje da deci treba predstaviti Šekspira mnogo ranije nego što se obrađuje u školi, ali škole daju argument da nemaju prostor u svom nastavnom planu za to. Eto prilike da se deci od 5 do 7 godina Šekspir predstavi u pozorištu. To je način da škola i pozorište saraduju i u sadržinskom smislu.

Mislim da postoji dosta prostora da se ta saradnja umnogome proširi u interesu dece i mnogo mi je drago što je ova tema pokrenuta. Dramski stvaraoci i umetnici iz raznih oblasti i te kako mogu da doprinesu sadržaju za decu i mislim da škola ne treba da pravi nekakvu cenzuru u tom smislu. Imali smo priliku da slušamo koleginicu iz Slovenije koja je pričala o tome da se nekada dešava da učitelji i roditelji kažu da određeni sadržaj nije za decu školskog uzrasta, a deca dođu da pogledaju taj sadržaj i potom kažu da im se dopao i da je odgovarao njihovom uzrastu. Mi ponekad sami cenzurišemo decu i to je pogrešno. U tome je pozorište ponekad možda progresivnije u odnosu na školu. Ja bih volela da se izgradi međusobno poverenje: da škola veruje umetnicima i da dopusti taj mali prodor nekakvog alternativnijeg izraza i možda nekih tema koje su pod znakom pitanja da li ih treba plasirati deci ili ne. S druge strane, mi smo dužni da održavamo konstantnu komunikaciju s ljudima koji rade sa decom i koji imaju bliži doživljaj toga šta su dečji problemi, jer su s decom svakodnevno. Ta komunikacija je mnogo važna. Takođe mislim da bi trebalo napraviti neke formalne prilike da se susretnu pozorište i škola, možda da imamo s vremena na vreme ili jednom godišnje ovakve konferencije na kojima ćemo razmatrati šta je to što nedostaje, koji pristupi su najbolji itd.

Volela bih da dramska umetnost mnogo dublje i suštinskije proдре u školu zato što ima veoma veliki potencijal. Videli smo jutros radionicu koja se održava u školama. Dramska umetnost ima potencijal da omogući deci da se razvijaju, da vole i vrednuju sebe, da imaju dobar odnos sa svojim vršnjacima i sa okolinom, da prepoznaju svoje emocije i ovladaju njima... Često dramski studiji koji se vode u školama ostaju na površinskom nivou – da roditelji budu zadovoljni i da tapšu svojoj deci; a ne dopiru onako duboko kako može takva vrsta rada. Mislim da bi pozorište moglo da bude infrastruktura i baza za pomoć da se te stvari prodube. Mi imamo veliki broj profesionalaca, ljudi koji bi to vrlo rado radili i umeli da rade, samo treba videti na koji način. Takođe, raspoloženi smo da ulazimo u različite

projekte i saradnje. Ponekad se dešava da škola ima nekakav brzopotezni zahtev da se nešto na tome uradi, pa mi ne budemo u mogućnosti da se odazovemo. Potrebno je da se projekti promišljaju mnogo duže i da se ne rade akcije *ad hoc*, već da unapred planiramo i zajednički osmislimo kako bismo realizovali određenu ideju.

Sada prepuštam reč Irini, koja je koordinator organizacije školskih poseta, osoba koja svakodnevno ima komunikaciju sa školama i može nešto konkretnije da vam kaže. Ona razgovara sa svim učiteljima, ali i sa decom koju dočekuje i ispraća i objašnjava im o čemu se u predstavi radi.

Irina Gerginov Potić, Malo pozorište „Duško Radović”: Slažem se sa Igorom da je potrebno da predstave koje se nude na tržištu prođu izvesnu selekciju i da naša deca gledaju kvalitetne stvari. Mi u „Radoviću” nemamo posrednike i grčevito se borimo da do toga ne dođe. Posrednik samo može da poveća cenu karte i time udalji pozorište od dece i škole. Agencije su pronašle mehanizme da se ugrađuju u finansijske transakcije kakve mi kao državne ili gradske institucije ne možemo da radimo. To i jeste razlog zbog kog škole idu u pozorište preko agencija: bez njih, teško da bi mogle te transakcije da izvedu kako one to zamišljaju.

Igor Bojović, Pozorište „Boško Buha”: U takvoj situaciji, pitanje koliko institucionalna pozorišta daju prave sadržaje za decu određenog uzrasta nije tema. Ako želite Šekspira u osnovnim školama, dajte veći procenat agentu i imaćete ga. Agentima je potpuno svejedno da li će dovesti prvi ili peti razred na tu predstavu, ili će ih dovesti zajedno. Njima je važno da napune salu i uzmu svoj procenat. Nažalost, sve je više nastavnika, pa i direktora škola koji to prihvataju. Kao direktor „Pinokija” sam jednom prilikom, kada nam je prodaja lošije krenula, obišao nekoliko školskih ustanova i sa direktorima razgovarao o tome zašto te škole više ne posećuju naše pozorište, već prihvataju neke grupe koje ne zadovoljavaju osnovne kvalitete koje bi predstava morala da ima – i pritom ne mislim na visoke kriterijume. Sigurno da jedno pozorište kao što je pozorište „Čarapa”, koje je opstalo dugi niz godina, ne treba da se povuče sa projektima koji imaju značajan nivo i edukativni smisao. Šiler kaže da pozorište ne treba da ima samo zabavljačku nego i edukativnu ulogu. Kada kaže ‘edukativnu ulogu’, on ne misli na neku vrstu naravoučenija na kraju predstave, već da se kroz igru i samu radnju deca uče životu. Pozorište nas uči kako da prevaziđemo sve prepreke koje se pred nas postavljaju.

Pozorište „Boško Buha” je takođe odavno ukinulo rad sa agentima. Sami se snalazimo, dovijamo i prodajemo svoje predstave. Moram da kažem da su predstave uglavnom pune. Nemamo problema sa prodajom, ali pozorišta za decu je malo u odnosu na to koliko je škola i kolika je potreba za teatrokom za decu ne samo u Beogradu već i u mestima oko Beograda, a da ne govorim o mestima u unutrašnjosti Srbije. Jako retko se desi da neki agent posreduje u pozorištu „Boško Buha”, osim kada je reč o ekskurzijama koje dolaze u Beograd pa bi želele da posete i pozorište, ili kada gostujemo u drugim gradovima gde je operativnije organizovati posetu preko agenta nego razgovarati neposredno sa direktorima ustanova gde ćemo igrati predstavu. Uglavnom ta saradnja ide tako što se direktori između sebe dogovaraju zajedno sa marketinškim timom pozorišta „Boško Buha”.

To, nažalost, nije slučaj sa svim pozorištima. Mislim da je dosta toga i do škola. Direktori su mi rekli da znaju za taj problem, ali da ga istovremeno i tolerišu. Rekli su mi da odlazak od škole do pozorišta smatraju dodatnom aktivnošću nastavnika, pa ih nagrađuju dnevnicom. Daju im i mogućnost da se ugrade u cenu ulaznice. Oni zapravo na taj način kupuju socijalni mir. Mi živimo u vremenu kada se teško dolazi do zarade i tu praktično ne možemo da učinimo ništa. Oni će to raditi i dalje, šta god mi pokušali, ali zato možemo sa svoje strane da odredimo šta je kvalitet koji škole treba da favorizuju. To je naš posao i naša obaveza. Škole će vremenom doći do toga da mogu da se pohvale da su kod njih bile grupe koje imaju sertifikat Asiteža i UNIME ili takve stručne komisije.

Važno je prepoznati koja predstava odgovara kom dečjem uzrastu. Kod nas se dešavalo da na predstavu koja je rađena za večernju scenu, a sticajem okolnosti je deo lektire, kao što je „Gospođa ministarka”, dolaze deca iz trećeg ili četvrtog razreda osnovne škole, zato što ih je neki odrasli doveo. Ta deca prave buku u sali, ne prate predstavu, ometaju one koji bi pažljivo gledali itd. To ne čini dobro ni školama ni pozorištu. Moramo naći neku srednju varijantu koja je dobra i za škole, da dobiju to što traže, a da s druge strane mi sačuvamo kvalitet svog rada i postojanja. Moram da podsetim da sva institucionalna pozorišta koja su opstala dugi niz godina ulažu određena sredstva u rad na predstavama. Ta sredstva često nisu mala, ona idu iz poreza koji se naplaćuju građanima i mislim da građani imaju sva prava da njihova deca gledaju dobre i kvalitetne programe koji će ih kasnije usmeravati u životu.

Ispričaću vam anegdotu kada je moj sin došao s jedne predstave i rekao mi: „Bio je veoma poznati glumac (namerno neću da kažem njegovo ime), pozdravio te i govorio sve najbolje...”; ja sam ga pitao kakvu je predstavu gledao, a on kaže da je gledao neke balončice. I ništa više nije znao da kaže o toj predstavi.

Jovana Karaulić, moderatorka: Nadovezala bih se na vašu razmišljanja. Kada je u pitanju repertoarska politika kao rezultat ozbiljnog i temeljnog promišljanja pozorišnih funkcija, između ostalog i edukativne, da li ona može biti jedan od prvih koraka u uspostavljanju saradnje između škola i samih pozorišta? U kojoj meri je ta saradnja moguća? Ne pričamo samo o procesu dolaska dece u pozorišta, nego o periodu pre toga. Koliko ta potencijalna saradnja može da zavisi od samog pozorišta?

Pokušaću da sublimiram i drugi deo pitanja. Tokom konferencije smo nekoliko puta čuli da je potrebno usvojiti i perspektivu prilagođavanja pozorišnih programa interesovanjima publike, što se posebno tiče kategorije mladih. Kakvo je vaše mišljenje u tom pogledu? Jedan od predloga koji smo čuli u toku jučerašnjeg dana jeste mogućnost da predstavnici dece ili mladih participiraju u kreiranju repertoarskih sadržaja.

Jelena Gavrić, Malo pozorište „Duško Radović”: I umetnici su socijalna bića, imaju svoja iskustva, svoju decu itd. Ne mislim da su umetnici potpuno neinformisani i da ne znaju šta se dešava u određenom uzrastu. I nastavnici, kada o tome govore, zapravo iznose svoje mišljenje. Mislim da je nekako najbitnije šta mi radimo za tu decu. Jako je bitno da imamo neku vrstu fidbeka, povratne informacije koje nam mogu ukazati na problem – koje gradivo deca teško savlađuju, koje teme ili probleme treba dramski obraditi. A problemi se mogu razlikovati od odeljenja do odeljenja; neki problemi su specifični, neki postoje na nivou škole ili opštine. I sama sredina može da diktira temu: da li je škola u centru grada ili ne, koji deo stanovništva se sa čime suočava. Tako da ne mislim da je jedna predstava rešenje za sve škole u jednom gradu.

U mojoj viziji, idealna saradnja bi bila da imamo povratnu informaciju od ljudi koji rade u školama – o situaciji, postojećim problemima, za kojim sadržajima se javlja potreba i sl. Određenoj problematici ili vizuri se može prići i kroz neki dramski tekst koji već postoji, može se adaptacijom i drammatizacijom dramskog klasika odgovoriti na određeni trenutak u nečijem

odrastanju. Evo primera: Ana Tomović, rediteljka, kada je trebalo da radi ovde, inspiraciju za odabir teksta dobila je od nastavnice srpskog iz OŠ „Drinka Pavlović”. Saradnički odnosi su često neformalni, a umetnik je socijalno biće i naravno da razgovara o tome sa svojom okolinom.

Jovana Karaulić, moderatorka: U današnjem vremenu, u načinima upravljanja pozorištem postoje najrazličitiji obrasci, npr. postoje modeli Saveta mladih ili dece na nivou pozorišta. Ali hajde da sada izuzmemo taj deo učešća mladih; da li bi kreiranje repertoarske politike zajedno sa školama bilo opcija za potencijalnu saradnju?

Jelena Gavrić, Malo pozorište „Duško Radović”: Postoji čitav niz saradnji koje su neformalne i zbog toga je teško svaki primer identifikovati. Svakako ima prostora da se ti odnosi učine formalnijim, pa bi bili daleko produktivniji.

Jovana Karaulić, moderatorka: Kako to izgleda kada je u pitanju repertoar pozorišta „Boško Buha”?

Igor Bojović, Pozorište „Boško Buha”: Kada se pravi repertoar, redak je slučaj da se konsultuju škole. Mi pre svega procenjujemo šta je to što bi škole prihvatile i što bi deca rado gledala, pa onda tako razmišljamo. Ja govorim o nečemu što je sistem, šta bi trebalo da uradimo da se u sistemu poprave stvari, odnosno da mi uvedemo svoj sistem koji je očigledno neophodan kako bi se uveo red.

Dugi niz godina se zna šta publika može da očekuje da vidi u Pozorištu lutaka „Pinokio”, šta u Malom pozorištu „Duško Radović”, a šta u pozorištu „Boško Buha”. Mi se nismo mešali jedni drugima u repertoar. Nikada nismo bili nikakva vrsta konkurencije. Pozorišta za odrasle bi mogla u velikoj meri da nam pozavide zato što se u brojnim pozorištima za odrasle igra isti repertoar.

Budući da Pozorište lutaka „Pinokio” ima puno predstava za malu decu, ja sam često bio u prilici da razgovaram s roditeljima da ne dovode stariju decu na predstave koje nisu za njih. Često se dešavalo da se vrati ulaznica na билетarnici i da se upute na neku drugu predstavu. Na taj način smo zadržavali publiku, jer smo je negovali. Mala deca se pre vezuju za lutku nego za živog čoveka i zato u Pozorište lutaka „Pinokio” idu deca koja tek počinju da odlaze u pozorište, a kasnije će nastaviti da idu u druge teatre.

Mislim da je ideja da mladi učestvuju u kreiranju repertoara veoma dobra. Ideja koju sam izneo na početku mogla bi da se proširi formiranjem foruma mladih koji može učestvovati u formiranju repertoara. A sa druge strane bi škola morala da se uključi više. Kada sam ranije rekao da je stvar sa komisijom stala kod Ministarstva prosvete, to se desilo jer nisu odredili predstavnike škola koji bi mogli da učestvuju u radu te komisije. Jednostavno nisu odgovorili. Mi smo pre nekoliko godina bili kod ministra prosvete, tadašnjeg, i razgovarali o ovome s njim, ali njemu ništa nije bilo jasno. Pa nas je na kraju pitao: „Koliko vama para treba?” Mi smo mu rekli da nismo uopšte došli da tražimo pare, nego da razgovaramo i založimo se za to da repertoar koji radimo bude dostupan školama, da u tome nastupimo zajedno. On se i dalje držao istog: „Koliko vama para treba?” Rekao je da napišemo svi po neki projekat i oni će nam dati pare. I na tome se završila cela priča. Mi sami moramo da utičemo na ljude koji odlučuju o tome koja će se sredstva dodeljivati pozorištima za rad, Asitežu, UNIMI itd. Moramo im na neki način približiti to što radimo. Ukoliko se formira jedno ovakvo telo, ono će vremenom postati nešto što je bitno i relevantno i za Ministarstvo. Tako da će morati da računaju na nas.

Hoću da kažem da se to što se nekada znalo koje predstave se mogu videti u Pozorištu lutaka „Pinokio”, „Dušku Radoviću”, u „Buhi” malo poremetilo upravo zahvaljujući tome što su se brojni agenti umešali u naš posao, a njima je bitno da napune salu decom i ne razmišljaju o tome koje sadržaje deci nudimo.

Dugi niz godina sam mogao da vidim, pošto mi je kancelarija tako stajala u staroj zgradi „Pinokija”, kako nastavnici, kada dovedu decu na predstavu, izvlače šibicu ko će od njih ući unutra da umiruje decu i sve što su radili bilo je da broje novac između sebe, koliko će predati na kasu, a koliko će zadržati. Naravno da to nije slučaj sa svim školama, ali dobrim delom jeste i na takve škole treba uticati. Kada sam razgovarao sa direktorima škola, oni su svi znali za taj problem. Svi ti direktori su prihvatili da deca treba da gledaju predstave kakve mi radimo, ali na kraju, kada sam im postavio pitanje da li je bolje da ubuduće idemo preko agenata ili da se direktno dogovaramo, oni su uglavnom birali da idemo preko agenata, zato što su oni svi uključeni u to.

Dunja Radovanović, Pozorište lutaka „Pinokio”: Sa pozicije nekoga ko je konstantno u sali, ali i osobe

koja je iz dela uprave, mogu da kažem da se, kada nam dolaze vrtići i škole, dešava da niko od pedagoga nije sa decom tokom trajanja predstave. I to nam pravi problem jer se deca tokom predstave ponašaju tako da ometaju izvođenje, što utiče i na koncentraciju glumaca.

Jelena Gavrić, Malo pozorište „Duško Radović“: U vezi sa dečjim reakcijama moram da podsetim da pozorišta postoje zbog dece, a ne deca zbog pozorišta. Mi smo tu za njih, a ne obrnuto – oni tu zbog nas. Ja volim reakcije dece. Ne naravno kada to prelazi neku granicu, ali u pozorištu za decu je mnogo drugačija atmosfera nego u pozorištu za odrasle. Od dece se ne očekuje da sede mirno; ona se smeju, vrlo iskreno dobacuju i komuniciraju sa likovima, za njih je to stvarnost u tom trenutku.

Jovana Karaulić, moderatorka: Pored velikog napora koji svako od ovih pozorišta ulaže u kvalitet i sadržaj programa i predstava, čini se da u njima postoji potreba za specijalizovanim odeljenjima, formalnim i neformalnim, koja bi radila s mladom publikom i nastavnicima koji prisustvuju sadržajima. To je onaj proces pripreme o kom pričamo, i onaj drugi, koji se tiče evaluacije i fidbeka o tome šta su deca dobila u odnosu na edukativnu funkciju pozorišta.

Valentina Pavličić, Dečje pozorište „Čarapa“: Htela bih da kao primer navedem šta je praksa Dečjeg pozorišta „Čarapa“. U poslednje tri godine, pred početak predstave u Dečjem kulturnom centru, nedeljom u 12 časova, emitujemo „Minut za pozorišni bonton“. Prateći reakcije publike, od kojih je jedno 20%–30% stalne publike, shvatamo da najčešće ni roditelji ni nastavnici ne govore i ne objašnjavaju deci šta je to pozorišna predstava, kako se u pozorištu ponaša, na koji način se predstava prati, kada se reaguje, kada mora da se čuti, kada se aplaudira. Takođe se pokazalo da je taj jedan minut sasvim dovoljan. To je, mislim, jedan primer pozitivne prakse koju ćemo nastaviti.

S druge strane, izvodeći predstave u predškolskim ustanovama, dešavalo nam se da se suočimo s tim da vaspitači nemaju ideju o tome da se za vreme pozorišne predstave ne razgovara. Glumci su dobili dozvolu da predstavu zaustave i zamole decu da sačekaju dok se vaspitači ispričaju, pa da onda predstavu nastave.

Dešavalo se da igramo predstavu koja je veoma interaktivna, gde se očekuje reakcija dece, te sam ja morala svaki put pred predstavu da upo-

znam decu s tim kakva je razlika i kako se takva predstava prati, da sada mogu da navijaju za nekog junaka koji im se posebno dopadne, ali da to nije sportski događaj, već pozorišna predstava, da uz Novaka Đokovića možemo da navijamo koliko god hoćemo dugo i glasno, a da na predstavi možemo samo da navijucnemo za onog lika koji nam se dopada i da onda čutimo da bi glumci mogli dalje da igraju predstavu. Sa decom treba raditi, isto tako i sa nastavnicima treba saradivati i podstaći ih da i oni uče decu o pozorišnom činu.

Jovana Karaulić, moderatorka: To je jedna perspektiva. Dodala bih da se moje pitanje više odnosilo na sam sadržaj predstave, na pripremu za predstavu, na ono što će deca dobiti kao poruku od same predstave i kasnije to sa svojim nastavnicima evaluirati. Možda Irina može da nam kaže da li bi takvo specijalizovano odeljenje u pozorištu moglo da doprinese rešenju jednog dela tog problema, te da se na taj način obezbedi povratna informacija koja je potrebna da bi se zaokružio proces evaluacije.

Irina Gerginov Potić, Malo pozorište „Duško Radović“: U pojedinim školama deca imaju pripremu pred dolazak u pozorište, nastavnici upućuju decu u temu. Konkretno, kada je Šekspir bio u pitanju, gde se radi o kompleksnom delu, deca su bila pripremljena za predstavu. Međutim, imamo primer da, iako su bila pripremljena za taj sadržaj, nisu baš najbolje odreagovala na predstavu; možda nisu najbolje razumela. Zato je jako bitno da mi koji radimo u marketingu pozorišta na pravi način prenesemo sadržaj predstave, ili da pozovemo nastavnike i vaspitače da dođu da pogledaju predstavu pre nego što dovedu decu, kako bi mogli na najbolji način da sagledaju i odluče da li je ta predstava zaista za grupu dece koju hoće da dovedu i da onda izvrše pripremu sa decom.

Mi imamo baš malu decu u publici, dolaze deca od 1,5 do 2 godine, uglavnom iz privatnih vrtića. Divno je videti ta mala bića koja od tako ranog uzrasta dolaze u pozorište, gledamo ih kako rastu zajedno sa nama. To su deca koja se od malih nogu uče ponašanju u pozorištu. S druge strane, imali smo slučaj da je na predstave za srednjoškolce na večernjoj sceni dolazila publika koja nikada pre nije ni kročila u pozorište i to se odražavalo na njihovo ponašanje. Dešavalo se da ta deca budu toliko zabezegnuta kada su ulazila u pozorište, kao da ulaze u neki hram, s poštovanjem i čuđenjem. Prosto neverovatno. To nisu bila deca iz ruralnih sredina, nego iz beogradskih prigradskih opština.

U svakom slučaju je jako bitno da nastavnik koji dovodi decu bude upoznat sa sadržajem, da mi kao neko ko je spona između pozorišta i škole ili predškolske ustanove na pravi način prenesemo svoju ideju i ukažemo na sve moguće reakcije do kojih bi neka predstava mogla da dovede; da li je u pitanju neka specifična predstava, interaktivna itd.; da nastavnici i vaspitači budu pripremljeni, a ne da dođu i budu zatečeni ili da izađu sa predstave, da ih ne zanima šta gledaju.

U tom smislu hoćemo od septembra da uvedemo evaluaciju predstave. Da sva deca koja budu dolazila na naše predstave i koja znaju da pišu dobiju upitnike koje treba da popune u toku nastave, na razrednom času ili kako se već dogovorimo, a da mala deca razgovaraju sa svojim vaspitačima o predstavi i da vaspitači popune upitnik. I da mi na osnovu toga dobijemo povratnu informaciju kako se deci dopala predstava i da nam možda sugerišu u kom pravcu da kreiramo repertoarsku politiku.

Jovana Karaulić, moderatorka: Juče smo imali mogućnost da sagledamo primer iz Teatra „Šekspir“ iz Gdanjska, gde specijalizovano odeljenje za edukaciju radi s jedne strane sa decom – te su dali primer „Bure“, kada se s decom razgovara o pojmu drugosti, a opet i nastavnici su u prilici da prolaze kroz radioničarski rad kako bi pripremali decu za takav jedan postupak. Kada su u pitanju naša pozorišta, njihove sistematizacije i mogućnosti, postavlja se pitanje u kojoj meri je moguće uspostavljanje takvog funkcionalnog, specijalizovanog odeljenja. Zanima me šta vi mislite o tome.

Jelena Gavrić, Malo pozorište „Duško Radović“: Mi nemamo kadrovskih kapaciteta za tu vrstu pozorišne pedagogije. Mislim da bi bilo idealno napraviti neku vrstu pilot-projekta gde bi se uveli i edukovali neki pedagozi koji bi na primeru jedne ili nekoliko škola mogli da naprave tu vrstu radioničarskog rada i pripreme. Mislim da i školi u ovom trenutku nedostaju kapaciteti da izvrši ovaj posao na nekom dobrom nivou. Neophodna je spona u vidu nekakvog pozorišnog pedagoga koji bi mogao štošta da radi, da pojača kvalitet i obrazovanja i pozorišta. To bi morali da budu ljudi koji bi se tome posvetili, kontinuirano i sistemski radili. Ali nailazimo na problem da deca i nastavnici nemaju vremena, nakon pogledane predstave moraju da žure nazad u školu. Kada bismo organizovali neke radionice, učenici ne bi imali vremena da ostanu na njima. Dete koje ide u osnovnu školu ima niz obaveza, trči sa obavezama na obavezu. Tako da treba stvoriti vreme za tu vrstu rada.

Igor Bojović, Pozorište „Boško Buha“: Kada sam rekao da sam gledao nastavnike koji dovedu decu u pozorište kako izvlače šibice da bi odredili ko će s njima ući u salu, rekao sam to iz sledećeg razloga: pitao sam se da li oni posle predstave, na časovima, razgovaraju sa decom o tome što su gledala, i kako razgovaraju, ako nisu uopšte gledali predstavu.

Takođe, deca različito reaguju. Često im nastavnici nepotrebno sputavaju određene reakcije, a ne bi trebalo. Deca drugačije gledaju predstavu kada dođu sa školom, a drugačije kada dođu sa roditeljima. Mislim da nastavnici imaju glavnu ulogu u pripremi dece šta će gledati. Ovo se naravno ne odnosi na nastavnike koji su sada prisutni ovde, obično na ovim forumima prisustvuju nastavnici koji ne rade tako kako sam pomenuo. Nemamo puno savesnih nastavnika koji se trude da deci prenesu sadržaje kako bi trebalo. Mislim da je jedna vrsta edukacije nastavnika o tome kako se vode deca u pozorište neophodna. Mi smo svojevremeno započeli jedan takav projekat, sa Šveđanima. Mislim da se Ljubica Beljanski toga seća. U tom projektu smo napravili seminar sa nastavnicima, imali smo punu malu salu Sava centra nastavnika iz cele Srbije koji su došli da aktivno učestvuju i razgovaraju o tome. Žao mi je što su takve akcije uvek *ad hoc* i dese se jednom i nikad više. Na tome treba raditi stalno, konstantno, pa ćemo onda imati neki pravi rezultat. Mislim da je tema edukacije nastavnika veoma bitna i da joj se treba posvetiti na jedan ozbiljniji način.

Mi ćemo sigurno, kao pozorište, dati sve od sebe da ti programi budu adekvatni i nastavnim programima i potrebama publike, potrebama mladih. Možda uopšte nije loše da imamo i glas mladih i dece i da oni ubuduće odlučuju o našem repertoaru.

Mislim da se treba fokusirati na to kako se problem može rešavati korak po korak.

Jovana Karaulić, moderatorka: U kojoj meri je moguće da sagledamo rezultate uticaja edukativne funkcije pozorišta za decu i mlade i u čijem domenu odgovornosti bi to trebalo da bude? Irina je spomenula da Malo pozorište „Duško Radović“ priprema evaluacione formulare i druge aktivnosti koje bi mogle da doprinesu tome. Da li bi oblast evaluacije nakon predstave trebalo da bude odgovornost pozorišta, ili samih nastavnika?

Valentina Pavličić, Dečje pozorište „Čarapa“: Način na koji mi primamo povratne reakcije publike jeste pre svega od roditelja. Odgovoriću na prethodno pitanje o tome kako se odlučujemo koju predstavu da stavimo na repertoar. Pošto funkcionišemo po ekonomskom principu, živimo od toga koliko ulaznica prodamo i toliko ulažemo u produkcije narednih predstava, trudimo se da pokrijemo širok raspon uzrasta dece, od onih najmlađih koji prvi put ulaze u pozorište, do dece od 12–13 godina. Trudimo se da jedan dvogodišnjak može prvi put da dođe u pozorište, da se ničega ne uplaši i da ode s nekim pozitivnim osećanjem u svom malom srcu. Takođe se trudimo da roditelji budu zadovoljni i da budu zadovoljni vaspitači i nastavnici. Gde god da se nalazimo beležimo neke posebne vrednosti. Na primer, predstava „Devojčica sa šibicama“ je namenjena deci u inkluziji, mogu da je prate gluva i nagluva deca zajedno sa svojim vršnjacima koji čuju.

Jovana Karaulić, moderatorka: Svi ovi aspekti su za nas pozorišne teoretičare, istraživače i praktičare veoma važni. Sada bi bilo značajno da čujemo i pitanja i razmišljanja publike.

Tadija Pungercar, BOBRI, Ljubljana: Slušala sam sve što radite. Mogu da se identifikujem kao neko ko takođe radi takve stvari. Mogla bih puno stvari reći, ali izdvojila bih dve. Pitali ste čija je odgovornost za fideb i razgovor sa decom posle predstave. Predstava koju smo danas pogledali je otvorila ovo pitanje. Ja mislim da je odgovornost i na strani pozorišta i na strani pedagoga. I jedni i drugi bi trebalo da razgovaraju s decom. Pozorište ima odgovornost da nađe vreme za to, da nađe nekoga ko bi išao u škole. Drugi problem o kom ste pričali, a isto je problem i u Sloveniji, jeste da nemamo pedagoških radnika koji bi mogli da pomognu nastavniku u pripremi učenika za dolazak u pozorište. U Sloveniji se sada realizuje puno projekata o tome kako da pokažemo pedagozima šta je pozorište, kako se gleda predstava, kako se sedi u pozorištu, šta je dozvoljeno ponašanje, koja reakcija je u redu a koja ne. Mi smo našli neke evropske fondove od kojih smo dobili novac da se takvi projekti sada realizuju u školama. Najpre je trebalo da dobijemo pedagoge iz domena umetnosti da oni idu u škole i obrazuju pedagoge u školama. Projekat je prošao vrlo uspešno. Sada nastavnici sami žele da uče jer vide kolika je razlika učinjena u gledanju predstava i u fidebekovima. Uspostavio se dobar sistem. Važno je da svi tako razmišljamo, da razgovaramo nakon predstava i filmova.

Katarina Stevanović, učiteljica, OŠ „Veljko Dugošević“: Imam predlog za predstavnike pozorišta: da jednom mesečno organizujete predstave na koje će dolaziti isključivo nastavnici, to jest učitelji, da uvrstite to u repertoar i da to bude lepo reklamirano. Od tih ljudi će se sigurno izdvojiti oni koji će da naprave pripremu i urade evaluaciju. Ubeđena sam da u svakoj školi ima bar po jedan čovek koji će biti spreman da se time bavi i na volonterskom nivou. Još nešto, nedavno je formirano udruženje roditelja i nastavnika. Da li postoji neko udruženje nastavnika i pozorišnih umetnika? Možda na tom nivou treba razmišljati. Pomenuta institucija radi, živi i otvorena je za mnogo toga, možete da se najavite, dođete na tribine i razgovarate sa ljudima koji su odgovorni, pa da se spojimo kako ne bismo svake godine ponavljali iste govornice i kako bismo izašli iz začaranog kruga. Daću vam kontakt.

Sunčica Milosavljević, BAZAART: Dozvolite da napomenem, s obzirom da to nije široko poznata činjenica: sada izlazi prva generacija specijalizanata sa programa Dramske pedagogije na Univerzitetu u Zagrebu. Koleginica Nataša Milojević tamo završava specijalističke studije; nema drugih kolega iz Beograda, ali te studije sada konačno postoje u regionu. Dramska pedagogija se izučava i na master programu Primenjenog pozorišta u Novom Sadu. Pored toga, kao član statusne komisije Udruženja dramskih umetnika Srbije, imala sam priliku da vidim na prijavama i u biografijama jednog broja mladih kolega da u Berlinu studiraju ili završavaju studije Dramske pedagogije. Napokon, i sama sam doktorirala iz te oblasti.

Mi sada već imamo stručnjake s akademskim zvanjima, kao i praktičare sa iskustvom, neke mlađe i neke starije kolege, koji suvereno vladaju veštinama dramske pedagogije. Ta ekspertiza u našoj sredini postoji. I žarko želim da pozorišta posegnu za njom, jer smatram da je ta vrsta medijacije, koja je pre svega umetnička, a potom i pedagoška, nešto što će biti sve više potrebno u različitim dimenzijama razvoja institucionalnih pozorišta, kao i onih drugih kojima i sama pripadam.

Dušan Blagojević, nastavnik, Gimnazija u Lebanu: Ključni problem je sistemski; sistem ne prepoznaje obaveznu posetu pozorištu. Mislim da je u Sloveniji obavezno da deca jednom godišnje posete pozorište. Iz svega što ste izlagali, čujemo da škola dolazi pozorištu. Imam utisak da bi, kako bi došlo do promene perspektive, trebalo da pozorište dolazi školi – ali ne

da u školama igra predstave, već da pozorište ponudi radionice i obuke iz umetničkog spektra koje će se izvesti u školi, gde će pozorište pokazati inicijativu da na taj način približi pozorište i učenicima i nastavnicima, te pripremi i nastavnike i učenike za ono što oni rade.

Tadija Pungercar, BOBRI Ljubljana: Imam dve ideje koje bih htela da vam dam. Pozorišni institut iz Ljubljane je napravio projekat „Pozorište pod mikroskopom“, gde dramski pedagozi idu u škole i uče nastavnike kako da pripremaju decu. Drugo, u Sloveniji je sada obavezno da svaka škola odabere jednog kulturnog koordinatora koji je deo sistema. On prima imejllove i sve edukacijske mogućnosti i onda programe preporučuje školi.

Jovana Karaulić, moderatorka: Zahvaljujem se svim sagovornicima na inspirativnim i dragocenim odgovorima. Hvala i organizatorima i publici.

Reference:

Đorđević, Ž. (2014). *Drama u obrazovanju – Potrebe nastavnika za obrazovanjem i osnaživanjem za primenu drame u obrazovno-vaspitnom radu u našim školama*. BAZAART i Pedagoško društvo Srbije. <http://bazaart.org.rs/wp-content/uploads/2014/12/Izvestaj-DRAMA-U-OBRAZOVANJU-PDS-2014-nov14-za-sajt-1.pdf>

Panel diskusija „Kako pozorište vidi školu“, moderatorka: Jovana Karaulić, održana u prostoru Malog pozorišta „Duško Radović“, Beograd, u okviru Konferencije 2018.

Panel diskusija „Kako škola vidi pozorište“, moderatorka: Živkica Đorđević, održana u prostoru Malog pozorišta „Duško Radović“, Beograd, u okviru Konferencije 2018.

PANEL 2: KAKO ŠKOLA VIDI POZORIŠTE

Uvodničar i moderator:

Živkica Đorđević

Pedagoško društvo Srbije

zizpo77@gmail.com

Učesnici:

Verica Badrić, vaspitačica

PU Vračar, Beograd

Vesna Andrijević, učiteljica

OŠ „Vlada Obradović Kameni“, Novi Beograd

Kristina Rajić, profesor srpskog jezika i književnosti

Deseta beogradska gimnazija

Nataša Kitanoska, bibliotekar

OŠ „Vlada Obradović Kameni“, Novi Beograd

Saša Radošević Domazetović, nastavnik srpskog jezika i

književnosti

OŠ „Servo Mihalj“, Zrenjanin

Dafina Žagar, profesor srpskog jezika i književnosti

Građevinska škola Beograd i Elektrotehnička škola „Stari grad“

Dušan Blagojević, profesor srpskog jezika i književnosti

Gimnazija u Lebanu

Suzana Spasić, profesor filozofije

Četvrta beogradska gimnazija

Sunčica Milosavljević, BAZAART: Sa zadovoljstvom predstavljam Živkicu Đorđević, specijalistu školske pedagogije zaposlenu u Gimnaziji u Požarevcu, aktivnu članicu Pedagoškog društva Srbije i našu dragu saradnicu, koja će moderirati ovaj panel.

Živkica Đorđević, moderatorka: Dobar dan, svima. Posebnu dobrodošlicu želim učesnicima panela koji će dati doprinos temi „Kako škola vidi pozorište“. A još više zahvaljujem prethodnim panelistima, čiji smo razgovor pažljivo slušali i koji su nama koji dolazimo iz škola na određeni način podigli temperaturu. Nadam se da će diskusija biti lepa i produktivna.

Veliko je zadovoljstvo što za ovim stolom imam vaspitača iz predškolske ustanove, zatim učitelja ili nastavnika razredne nastave, pa nastavnike srpskog jezika, od kojih se u osnovnim i srednjim školama očekuje da budu nosioci pozorišta i kulture, kao i profesora filozofije, koji će možda na neki drugi način sagledati ovu problematiku. Zastupljeni su, dakle, predstavnici skoro svih nivoa obrazovno-vaspitanog sistema.

Obrazovno-vaspitni sistem obuhvata decu od predškolskog uzrasta, preko osnovnoškolskog i srednjoškolskog perioda, do odraslih osoba koje su svojevremeno iskočile iz sistema i koje se ponovo u taj sistem vraćaju. Uticaj sistema obrazovanja obuhvata značajan deo života pojedinca – čitav formativni period, zapravo – i ima za cilj izgradnju ličnosti – kako u obrazovnom i (delom) vaspitnom smislu, tako i u smislu formiranja kulturnih navika pojedinaca i očuvanja njihovog mentalnog zdravlja.

Ono što je za obrazovni sistem karakteristično, a to se zapažanje moglo čuti i u prethodnim diskusijama, jeste da je on vrlo formalizovan; s obzirom na to da je velik, čak glomazan, i da obuhvata širok raspon populacije, on ima jaku strukturu i organizaciju. Način na koji se naše društvo razvijalo nije nam omogućio da doživimo iskustva razuđenog sistema, već i dan-danas postoje očekivanja da sve bude predvidivo, uklopljeno, kontrolisano.

U prethodnom panelu su se nekoliko puta pominjali termini 'formalno' i 'neformalno'. Obrazovni sistem zahteva da se poštuje ono što je formalno, i to, nažalost, formalno u svemu: od zakonskih propisa, koji su vrlo tvrdi, do propisa koji se odnose na „programe nastave i učenja” (nova terminologija), koji su možda malo mekši, ali i dalje obavezuju nastavnika da za svaki čas ima utvrđeno šta će raditi. Uopšte uzev, od svih pravilnika koji prate proces, nastavnik zapravo nema slobodu niti mogućnost da kreira šta će raditi na svom času.

Pozorište se prepoznaje u polju neformalnog obrazovanja, a za neformalno obrazovanje u školi nema puno prostora. Obavezani programom i gradivom, samo pojedini izuzetno kreativni, hrabri i slobodoljubivi nastavnici uspevaju da u sistem ubace ponešto što se smatra neformalnim. Učeniku je, s druge strane, najvažnija ocena koju će imati na kraju jer se s tom ocenom upisuje na dalje školovanje. Sreća bi bila kada bi ono što nudi neformalno obrazovanje – pozorište i druge društvene institucije – moglo da se uključi u program i u proces ocenjivanja učenika. Kako do toga doći, o tome možemo da razgovaramo i razmišljamo.

Dodatno postoji informalno obrazovanje, ono što deca stižu kroz susrete sa sociokulturnim okruženjem, a time i pozorištem ili bilo kojom institucijom koja je izvan redovnog obrazovnog sistema. I opet sistem nema mogućnosti da takva iskustva uključi u sebe.

Ono što je dobro u našem sadašnjem sistemu jeste to što se kroz principe koji su dati u zakonskoj regulativi i kroz ciljeve obrazovanja ipak ostavlja jedno vrlo široko polje gde se može delovati. Načela od kojih se u ovim oblastima polazi: dobrobit dece, bezbedno okruženje, podsticanje razvoja, formiranje kulturnih navika, pružaju prostor za zajedničko delovanje pozorišta i škole.

U modernom obrazovanju koncept i ciljevi obrazovanja zasnovani su na izgradnji učeničkih kompetencija. Kompetencije podrazumevaju da učenik ima znanje, određene veštine, stavove i ponašanje. Na primer, malopre ste govorili da deca nemaju veštine za adekvatno ponašanje u pozorištu i nemaju stavove koji će im omogućiti da razumeju pozorište. Predstavu će otpratiti sadržinski, ako se predstava tiče lektire, ali je pitanje kako će doživeti druge aspekte koji čine umetnički doživljaj.

Jedna od ključnih kompetencija u obrazovanju (ima ih osam) direktno se odnosi na kontakt s pozorištem, a to je razvoj određenih kulturnih obrazaca u ponašanju. Upravo se od pozorišta i umetnosti najviše očekuje da doprinesu razvoju učeničke kulture.

Vrlo zanimljivo pitanje koje je ovde otvoreno jeste ko nama iz pozorišta obrazuje decu. Osnovni problem, za mene, tiče se populizma: različite neformalne grupe doći će i zadovoljiti potrebu za sadržajem, ali neće pružiti umetnički doživljaj, bez čega pozorište nije pozorište. Kako se boriti protiv tog populizma i kako nama koji smo u školama na neki način pomoći da pravimo prave izbore?

Još jedna važna stvar je spomenuta, a to je komercijalna strana pozorišne posete i kako se ona naplaćuje. Koliko god nam ružno zvučala i bila teška, ona je stvarnost. S obzirom na to da nastavno osoblje naginje siromaštvu zbog niskih plata, verujem da se zbog toga ljudi i spuštaju na taj nivo da se ugrađuju u cenu ulaznice za predstavu ili roditeljima naplaćuju dnevnicu za vođenje dece u pozorište – ne zbog pohlepe, nego zbog nužde. Kako to pitanje rešiti? Može li se ono što je društvo proklamovalo, a to je besplatno obrazovanje, ostvariti i kada je u pitanju pozorište za decu? Kako omogućiti deci da vide i dožive određeni broj predstava, a da s druge strane i pozorište bude nagrađeno i valorizovano za svoj rad, trud i ulaganja?

Videla sam u biografijama sagovornika da uz formalno obrazovanje koje ih je uvelo u školski sistem, imaju i izuzetno iskustvo i neformalno obrazovanje koje ih povezuje sa pozorištem, zbog čega su verovatno i prihvatili da učestvuju u ovom panelu.

Prvo pitanje koje bih postavila jeste: Koja je svrha pozorišta za ljude koji rade u obrazovanju? Kako vi vidite smisao pozorišta, koju mu svrhu dajete od svih ovih slojeva?

Možda je najbolje da započnemo od vaspitača, pošto rade s malom decom, postavljaju im prve temelje i formiraju osnovne strukture ličnosti.

Verica Badrić, vaspitačica, PU Vračar, Beograd: Krilatica kojom se mi vaspitači vodimo u svom radu je da dete uči, ono je živo. Detetu je neophodno iskustvo da bi nešto moglo da shvati i kasnije da primeni. Tako, pozorište za decu nije samo u kulturološkom smislu važno – da dete načini osnovne korake u kulturi, već da stekne naviku da se kasnije i samo posvećuje kulturi. Pozorište je detetu kulturna podrška.

Posećujući pozorište i pozorišne predstave, dete stiče osnovni bonton. Ono što mi deci pričamo u vrtićima – o kontroli emocija, kada treba da aplaudiraju itd. jeste jedna dimenzija, a sasvim druga je kada dete prilikom gledanja pozorišne predstave samo doživi tu emociju i usvoji način na koji tu emociju pokazuje.

Posećujući pozorišta, deca stižu saznanja o tome da pozorište nije samo priča koja se odigrava na pozornici već su tu i svi elementi koji čine pozorište – scenografija, kostimi itd.

Vesna Andrijević, učiteljica, OŠ „Vlada Obradović Kameni”, Beograd: Vi znate da sada prvi i peti razred rade po novom planu i programu, gde je sve usredsređeno na informatičku pismenost. Na to se jako obraća pažnja, a ostaje nam velika rupa u samim temeljima daljeg razvoja deteta. Pozorište razvija dušu detetu i svima nama. Mislim da smo na gubitku s tom reformom plana i programa za prvi i peti razred; trebalo je da mi nastavnici budemo malo agresivniji u odbrani drugih vrednosti.

Kristina Rajić, profesor srpskog jezika i književnosti, X beogradska gimnazija: Već tri godine vrlo uspešno vodim dramsku sekciju. Ove

godine smo osvojili prvo mesto na takmičenju Prijatelja dece Beograda. U našoj školi je običaj da nastavnica muzičkog Milka Pajović, koja inače vodi hor beogradskih prosvetara, na svojim časovima organizuje školu glume tako što sa đacima dramatiše određene opere ili dramska dela koja su slušali i oni su za to ocenjivani. Ja organizujem dva do tri puta godišnje sa učenicima književno-muzički matine; tu učimo kako da se ponašamo u pozorištu, učenici naprave scenografiju i lepu atmosferu u učionici i pokazuju koliko su izuzetni.

Članovi dramske sekcije su deca koja su veoma talentovana. Imam dobru saradnju sa Akademijom lepih umetnosti na Obilicjevom vencu; proteklih godina su nas domaćinski dočekivali, organizovali nam predavanja – pre dve godine o radio-drami (to je za mene bilo vrlo lepo iskustvo, tada sam saznala koliko je brojna publika radio-drame u Srbiji), potom smo imali školu glume. Mislim da je izuzetno značajno da pozorišta i akademije umetnosti saraduju sa školama jer su deca vrlo zainteresovana za takav rad, ona uživaju u takvim situacijama.

Kada sam počela da radim u školi kao profesor srpskog jezika, imala sam čast da vodim čak u jedno pozorište prilagođeno za decu školskog uzrasta – pozorište Tike Arsića u skloništu škole „Drinka Pavlović”. Moje je iskustvo kada je reč o tim posetama izuzetno lepo jer su deca gledala jednočasovne predstave prilagođene školskom programu istorije i književnosti. Posle predstave bi deca ostajala da se druže.

Meni je kao profesoru koji je vrlo angažovan oko sekcija i takmičenja, a učenici sami to traže, opterećujuće kada treba još da organizujem posete pozorištima i da obezbedim karte, tako da to vrlo retko radim. Ponekad povedem učenike u muzej. Profesorka muzičkog ih vodi da posete koncerte i susretnu se s muzičkim oblicima koje su obrađivali i učili. Ali mislim da bi bilo dobro da pozorišta ili njihovi menadžeri dolaze kod nas u školu da nam ponude programe. Mislim da bi to bilo jednostavnije.

Nataša Kitanoska, bibliotekar, OŠ „Vlada Obradović Kameni”, Novi Beograd: Ja sam profesorka srpskog jezika i književnosti, ali radim kao školska bibliotekarka. Već godinama u biblioteci vodim dramsku sekciju. Kada sam ranije, kao nastavnica srpskog, vodila decu u pozorište, to je za mene imalo jedno značenje, a sada, otkad vodim dramsku sekciju i to

tako što decu uključujem u kreativni dramski proces, pa sami smišljamo predstave, sami biramo teme koje ćemo da obrađujemo, gde ćemo da izvodimo predstavu – pozorište predstavlja jedan sasvim novi svet, svet u kome deca upoznaju estetske i etičke vrednosti, uče kako da se ponašaju – u pozorištu i u formalnim okolnostima.

Za mene je najvažnije da pozorište ima vaspitnu ulogu. Svaka pozorišna predstava mora imati vaspitni cilj. Mi imamo talentovanu decu, ali imamo i decu koja ne ispoljavaju toliko talenat koliko su aktivna i žele da učestvuju u dramskoj sekciji. Ne gledam decu po talentu, nego po želji da budu tu i da svojom kreativnošću doprinesu predstavi.

Ono što je najvažnije jeste izbor teme pozorišne predstave. Učestvovala sam sa svojom dramskom grupom u novembru prošle godine na festivalu *Mater terra*, u organizaciji CEDEUM-a i želim da ovom prilikom pohvalim ovaj festival koji se već četiri godine održava, gde nije reč o takmičenju dramskih grupa, već o mogućnosti da deca prikažu šta su iznedrila kroz kreativni dramski proces, birajući predstave u kojima likove zastupaju, a ne glume. Festival *Mater terra* imao je jednu bitnu temu – nasilje na internetu. Ta je tema dobro poznata svoj deci iz raznih ličnih iskustava. Deca su je obrađivala i mi smo napravili pozorišnu predstavu koju su ona izvela na festivalu. Cilj tog festivala, kako sam ga ja doživela, bio je da vidimo jedni druge i razmenimo šta ko misli na tu temu – kako je promišljaju učenici osnovne, a kako učenici srednje škole. Što je najvažnije, posle odigranih predstava organizovan je razgovor na kojem su učenici mogli da kažu svoje mišljenje, takođe i da dobiju inspiraciju za neku novu predstavu. Posle tog razgovora sama deca su mi predložila šta bismo sledeće mogli da radimo. Nismo imali onu presiju da idemo na takmičenje i koje ćemo mesto osvojiti, nego smo došli da nastupimo i da vidimo jedni druge; to je jedan potpuno novi prostor. Tako da, po meni, pozorište treba najviše da ima vaspitnu ulogu.

Saša Radošević Domazetović, nastavnik srpskog jezika i književnosti, OŠ „Servo Mihalj”, Zrenjanin: Ja mogu govoriti o saradnji škole sa pozorištem u manjoj sredini. Ovu saradnju često moramo posmatrati iz dva ugla: škola u svom godišnjem planu i programu ima obavezne posete pozorištu, ali to može da ostane samo slovo na papiru ako se sâm nastavnik ne pokrene i ne inicira saradnju.

Šta pozorište znači meni kao nastavniku? Prvo, profesor sam srpskog jezika i to mi je sastavni deo života, i moji su koreni iz profesorske porodice. Ako sam od malena odlazila u pozorište, znači da ću tu ljubav prema pozorištu preneti i na svoju decu. Uvek potenciram individualni pristup: ako mislim da je nešto bitno da pogledaju, učenici to prepoznaju i slede me kao svog vođu. Meni, kao nastavniku, pozorište otvara mogućnosti koje nisam dobila svojim formalnim obrazovanjem. Imam šesnaest godina radnog staža, znači nisam na početku, 2042. godine treba da idem u penziju. Sve je izračunato. Gurnuta sam kao nastavnik srpskog jezika da vodim dramsku sekciju i spremam sve programe koje škola zahteva, a na fakultetu takvo znanje nisam dobila. Svi znamo i složićemo se da znanje nije konačno, to uvek potenciram; ono što nismo dobili formalnim obrazovanjem, treba da nadomestimo neformalnim. Rad kroz različite radionice i odlazak u pozorište meni su kao nastavniku podrška – tako znam šta treba dalje da radim. Kao učenica i studentkinja išla sam u pozorište na sasvim opušten način, a sada kao nastavnik gledam na pozorište iz sasvim druge perspektive: kako bih neko od pozorišnih rešenja mogla da prenesem u svoju učionicu; da li su mi sva deca za vreme gledanja predstave mirna itd. S jedne strane idem u pozorište više opterećena, a s druge strane mi je to hrana.

Kada govorimo o pozorištu kao instituciji – mi u Zrenjaninu imamo samo jedno pozorište. Opterećenje nam predstavlja ukoliko treba da idemo za Novi Sad ili Beograd, jer to našim roditeljima predstavlja dodatne troškove; mi smo prigradska škola, roditelji razmišljaju pre svega o tome da treba nahraniti stomake, a bez pozorišta će se preživeti.

U našem pokušaju da aktiviramo decu pomažu nam i omladinska pozorišta, pojedine grupe od kojih sam mnogo naučila i videla njihova rešenja. Ja ne mogu da pretpostavim šta dete dobija odlazeći na pozorišnu predstavu, dok mi ono samo ne kaže; ja ga povedem da dobije jedno, a ono tamo dobije svašta. Između svega ostalog, kao što znamo kao prosvetni radnici, pozorište oslobađa dete kao gledaoca. Radim sa decom uzrasta od petog do osmog razreda, to je pubertetsko-tinejdžersko doba kada im raznorazne bubice prolaze kroz glavu. Zaborave na to da su, kada su bili u vrtiću i kod učiteljice, bili opušteni i razigrani na sceni; u petom razredu desi se neki rez, i oni se stegnu. Možda predmetna nastava to učini, kada svaki nastavnik proziva dete, pa se time pojačava njegova trema. Onda dete već i kao posmatrač u pozorištu dobije novu ulogu. Ono ovako razmišlja: „Aha,

ja sad tu sedim i mogu da procenim kako je neko nešto uradio, mogu da kažem zašto mi se nešto dopalo ili ne, da obrazložim.” I tako formiram kritičkog mislioca. Pogotovo je važna moja uloga kada se vratimo u učionicu i razgovaramo o viđenom (što je obavezno – neka vrsta evaluacije koja služi da ispraznimo emociju koju smo podelili, kao što je obavezna i priprema pred odlazak na pozorišnu predstavu). Eto, to je samo jedan mali segment koji nam govori o tome kako nismo ni mi, a ni deca, svesni koliko decu oslobađa odlazak u pozorište za taj njihov svojevrsan scenski nastup u koji ih guramo svakodnevno, a oni se sve više zatvaraju i plaše.

Dafina Žagar Markov, profesor srpskog jezika i književnosti, Građevinska škola i Elektrotehnička škola „Stari grad”: Ja radim u srednjim stručnim školama, gde je slika daleko gora od onoga što smo malopre čuli od kolegice Saše. Prethodni panel se odnosio više na predškolski i osnovnoškolski uzrast, a slabije je dotaknut odnos pozorišta i srednjih škola. Ako gledamo odnos srednje stručne škole prema pozorištu kao instituciji, njega gotovo da uopšte i nema. To se objašnjava vrlo konkretnim razlozima. U školama u kakvim ja radim 90% dece nikada nije ušlo u pozorište. Većina dece nije iz Beograda, došli su iz unutrašnjosti, najčešće iz ruralnih sredina ili manjih gradova u kojima nema pozorišta. Gotovo da ne znaju kako pozorište izgleda. Kada radimo odlomke iz dramskih dela, pa im pričam kako se ona izvode u pozorištu, vidi se da oni prvi put slušaju o pozorištu.

Nadovezaću se na poslednji panel i na pitanje koje bi predstave trebalo ponuditi mojim đacima. Ako oni nemaju elementarno pozorišno vaspitanje, ne možete ih, na primer, odvesti na predstavu u sklopu lektire koja je propisana planom i programom, jer to apsolutno ne bi mogli da isprate. S druge strane, ne možete ih voditi ni na dečje predstave jer ni to nema mnogo smisla. Tako da se tu postavlja veliki problem – kakav bi izbor predstave za njih bio moguć.

Što se tiče finansijskog aspekta, oni, koliko znam, u đačkim domovima u kojima žive dobijaju besplatne ulaznice za predstave raznih pozorišta, ali niko od dece s kojom ja razgovaram ne koristi te mogućnosti.

Dušan Blagojević, profesor srpskog jezika, Gimnazija u Lebanu: Radim u sredini koja nema pozorište. Najbliže mesto u kojem pozorište postoji jeste Leskovac, dvadesetak kilometara udaljen. I tamo ono postoji u fizičkom smislu, a suštinski ne, iz mnogih razloga.

Ono što praktikujem u svakodnevnom radu sa učenicima je da moramo da odgovorimo na neka apstraktna pitanja. Ne sme da bude nikakvih nejasnoća zašto nešto radimo. Meni je to veoma važno. Ako radimo neko književno delo ili nešto iz gramatike, moji učenici moraju da znaju zašto smo to radili. Prepričaću vam situaciju sa časa koja ilustruje kako ja pristupam pitanju pozorišta i umetnosti. Kada pitam učenike čemu služe pozorište i umetnost, pa im navedem primer neke tamo njive koja je neorana i pitam ih da li znaju koja je to zemlja o kojoj pričam. Oni kažu da znaju. Pitam ih zatim čemu služe kultivatori, drljače itd. Oni odgovaraju da te mašine služe da se ta zemlja kultiviše i sredi. Ja ih potom pitam zašto bi ta zemlja trebalo da se sredi. Oni odgovaraju: da bolje rodi. Onda objašnjavam da bi tome trebalo da služi i umetnost – ako hoćete da budete blagorodni, ako hoćete sutradan da budete kvalitetniji ljudi i stručnjaci u svojim oblastima, tome treba da služi umetnost; zamislite da je to vaš kultivator, da vas kultiviše i pripremi vaš duh da budete blagorodni.

Juče sam dotakao pitanje toga kako bi škola mnogo toga mogla da nauči od dramskih sekcija i od pozorišta. Većina kolega koje vode dramske sekcije znaju da u dramskim sekcijama nema vršnjačkog nasilja, koje je jedno od ključnih problema u školi, nema izostajanja, koje je takođe jedno od ključnih problema, nema bežanja, jer mladi tu dobrovoljno dolaze i ostaju, roditelji participiraju u izradi predstava... Dakle sve ono što školi nedostaje, sekcija ima.

Ono što je propuštena prilika u reformisanim planovima i programima za gimnazije je da postoji fakultativni predmet koji se zove Scenska umetnost. Postoji mogućnost da škola napiše zahtev Ministarstvu da joj se odobri taj fakultativni predmet. Ne znam da li je to jedan procenat škola iskoristio. Mi smo pisali, ali taj zahtev već tri godine stoji u Ministarstvu u fioci i nismo dobili odgovor. To je mogao da bude deo redovnih predmeta koji se sada uvode. Čuli smo da će predmet Umetnost i dizajn pružiti mogućnost gimnazijalcima da u okviru njega realizuju i scensku umetnost.

Važim za prilično isključivog i strogog nastavnika kada je reč o umetnosti i o stavovima i izboru učenika. Ne mogu oni uvek da biraju. Kada se organizuje odlazak u pozorište, tu ne postavljamo pitanje učenicima, već o tome odlučuje Nastavničko veće. Da bismo otišli, moramo svi iz Veća da se izjasnimo da ta predstava ispunjava sve kvalitete. Onda saopštimo deci da

idu u pozorište, svi učenici, bez izuzetka. Ako neko kaže da nema para za ulaznicu, izvadim novac i kažem mu da će morati bar jednom u toku svog gimnazijskog obrazovanja da uđe u zgradu pozorišta.

Takođe smo isključili mogućnost – uprkos svim direktivama koje dolaze u vezi s ponudama neformalnih ili formalnih pozorišta – da može direktor da naredi, preporučiti ili ponudi ulaznice da učenici gledaju nešto što je u žargonu 'tezga'. Svi znamo šta sve prolazi kao pozorišna predstava. Prvo, nikada ne uzimam procenat od prodatih ulaznica. Drugo, učenicima nikad neću da preporučim takve predstave. To niko ne može da mi naredi, makar došlo od strane direktora i Ministarstva, a dolazile su i takve ponude.

Suzana Spasić, profesor filozofije, IV beogradska gimnazija: Vaše je pitanje dosta opšte, a mi smo ušli u svoja lična viđenja i lična iskustva. Ja ću o svojim govoriti ukratko.

Ja već 26 godina potpuno volonterski komuniciram sa pozorištima i nabavljam karte za predstave u svojoj školi, Četvrtoj gimnaziji. Počela sam kao odeljenjski starešina. Moje odeljenje je htelo da me vodi na „Indeksovo radio-pozorište“ u Domu sindikata. Bila sam zgrožena – šta ću na tako nečemu; kažem da ću posle ja njih zauzvrat voditi na neku predstavu po mom izboru – tada je Jugoslovensko dramsko pozorište imalo odličan repertoar. I zaista, uradimo kako smo se dogovorili: odemo prvo na „Indeksovo radio-pozorište“ (moram da priznam da sam imala predrasude, ali sam se slatko nasmejala), a potom u Jugoslovensko dramsko pozorište na predstavu po mom izboru. Tada sam videla da kolege ne vode učenike u pozorište, eventualno poneko odvede samo svoj razred. Pošto ulazim u devet odeljenja da predajem, bude mi žao dece jer ne postoji kod nastavnika navika, potreba niti viđenje, a postoji pritisak zakonski propisan. Onda sam počela da donosim sve više i više karata za pozorišne predstave u školu i danas preko mene ide sva komunikacija sa pozorištima na nivou čitave škole.

Inače dobijamo odlične uslove što se tiče cene, naročito kada su u pitanju Atelje 212, Jugoslovensko dramsko pozorište (obebeđuju nam jako dobra mesta po ceni od 300–350 din), Beogradsko dramsko pozorište, Boško Buha; jedino nam više nisu dostupna iole pristojna mesta na velikoj sceni Narodnog pozorišta. Pokušavamo da uđemo malo i u alternativnu scenu, te bih istakla saradnju sa Bitef teatrom.

U prethodnom se panelu govorilo o pozorištu koje se samo izdržava u odnosu na repertoarsko pozorište, koje je bar delom finansirano iz budžeta. Mislim da dotirana pozorišta imaju određenu obavezu i da ne smeju da se rukovode komercijalnim kriterijumom.

Za odlazak u pozorište kod dece postoji dosta veliko interesovanje, ali ne kod svih: kada je pozorište u pitanju, kao da ste laserski preseklili školu. Ja, za razliku od kolege Dušana koji kaže da ako idemo, idemo svi, nikome ne namećem. Slažem se da deca treba da se zainteresuju na neki način. Ali odvesti u pozorište nekoga ko ne oseća baš ni najmanju potrebu, nekoga kome je to prisila, po meni nije rešenje. Mislim da on može da proizvodi i problem ostalim učenicima, izaziva 'čoporativno ponašanje' kakvo inače nije svojstveno deci koja su zainteresovana, bilo da su platila kartu ili su je dobila gratis. Moje iskustvo je takvo.

Kod nas ne mora niko od nastavnika da vodi decu jer naši đaci sami sebe vode. Naše je da im nabavimo karte, preporučimo predstavu i, naravno, od njih tražimo fidbek – to je jako važno. Da ne bi bilo kao kad se mi u nečemu edukujemo kao nastavnici, kad odemo na neki seminar, a posle niko ne proverava šta mi to radimo, šta smo stvarno dobili i primenili.

Nastavljamo i saradnju sa svojim učenicima koji su se odlučili da krenu putem pozorišne karijere – oni daju podršku našoj deci koja su u amaterskim grupama.

To je konkretna situacija u našoj gimnaziji, a sigurno je da stoji i ono što su drugi rekli – velika je razlika unutar učeničke populacije, a mi smo ipak škola gde su deca štošta donela i iz kuće. Ali globalno gledano, sve se odvija krajnje nesistematično.

A što se tiče Vašeg pitanja – šta bi školi bilo potrebno od pozorišta, odgovor je da joj treba ono što se topi i gubi kao glečeri – više kvalitetnog repertoara i više programa koji komuniciraju s mladim ljudima. Predstave koje su aktuelne vrlo često to postižu na jedan banalan i komercijalan način. Npr. kad god se davala predstava „Čelava pevačica“, ja sam je promovisala i vodila decu da gledamo. Međutim, nakon što smo gledali skorašnju produkciju u Ateljeu 212, ja sam izašla postidjena jer je komad pretvoren u pornografiju. Bilo je eksplicitnih scena, potpuno bezvezno, ničim opravdano. To nema veze sa Joneskom niti sa čim drugim. Posle sam otišla do билетara da se požalim.

Pozorište treba da ima adekvatniji marketing, da sa sajta pozorišta možemo da pročitamo i dobro razumemo opis predstava. Ne bi bilo loše da bude istaknut uzrast kojem je predstava namenjena, koji može da podnese rečnik koji se koristi. Ili, jednostavno, napišite da nije za školu.

To stvara problem izbora predstave. Ako niste sami otišli da pogledate predstavu, niste više sigurni na šta ste uputili decu. Kao nastavnik ne mogu da uputim decu na nešto što je 'mačka u džaku'. Mi nastavnici moramo da imamo tu vrstu odaha, a ne da razmišljamo kako će se deca ponašati i kako će reagovati na rečnik ulice u tom nekom kvazirealizmu, gde je dovoljno kopirati stravu i nasilje koje imamo napolju pa to isto preneti na scenu, i onda se to zove pozorišna predstava. Ide se na prvu loptu.

Jako je malo kvalitetnog repertoara koji komunicira sa savremenom decom, s modernom generacijom koja stalno gleda u telefon. Možda se sećate knjige „Jednodimenzionalni um“? Danas imamo dvodimenzionalni um – samo širenje u dužinu i plošnost. Pozorište tu ima veliku šansu zato što ovo jesu vizuelne generacije, generacije koje su naučene da im se nešto preradi i prikaže. Mnogo manje se čita, gotovo da se i ne čita. Ne razvija se unutrašnji svet, mašta, ideje, povezivanje. Pozorište koje je umetnost sinteze, odnosno sklop mnogih umetnosti, ima veliku šansu. Mislim da bi trebalo da se svako pozorište vrati na početak promišljanja svoje svrhe i razmisli o tome da ima obrazovnu funkciju i to u smislu koji se ne svodi na distribuciju.

Kristina Rajić, profesor srpskog jezika i književnosti, X beogradska gimnazija: Hoću da se nadovežem na ovo prethodno. I ja sam radila u srednjoj stručnoj školi gde đaci imaju obavezu posetu fabrikama ili sajmu određene oblasti koju proučavaju. Smatram da gimnazijalci imaju obavezu, kao što je kolega rekao, da makar jednom u toku školovanja uđu u pozorište i vide tu instituciju. Mislim da to treba sistemski da bude uređeno. Kao što nastavnici stručnih predmeta posebno imaju časove blok-nastave, tako u gimnazijama profesori srpskog jezika ili ma ko od kolega ko se bavi kulturom može da vodi đake u pozorište u okviru blok-nastave. Ja nekada držim pozorišne probe i uveče, od osam do deset, da bih mogla da okupim sve svoje učesnike. Kada bih pored toga išla i u pozorište da kupujem karte, osim što vodim učenike u pozorište, to bi zaista za mene bila prevelika obaveza, s obzirom na to da imam i svoju porodicu.

Istina je da je ponekad problem odabrati predstavu na koju ćemo povesti učenike. Pozorišta bi mogla nama profesorima da ponude da odemo besplatno da pogledamo predstavu da bismo odlučili da li je pogodna za decu.

Vesna Andrijević, učiteljica, OŠ „Vlada Obradović Kameni“, Beograd: Moje pitanje, ako ne smatrate da je drsko, jeste: koliko vas je ovde prisutnih koji baš radite u pozorištu?

U vreme mog studiranja, pre 35 godina, čitavih sam sedam godina radila u Zemunskom pozorištu, gde su dolazila sva beogradska pozorišta i pozorišta iz tadašnje Jugoslavije i izvodila fantastične predstave. Prvo sam radila na garderobi, pa sam ušla u salu, pa iz sale prešla u foaje. Na kraju sam radila i posao propagandiste. Celu ovu priču sam započela zato što su tada propagandisti pozorišta svakog meseca u jednom kratkom dopisu upućivali ljudima iz škole repertoar i obaveštenja o svemu što je novo. U to vreme smo tako održavali komunikaciju.

Bilo je i negativnih razmena, gde nastavnici dovedu učenike na baletsku ili opersku predstavu, a mi sklanjamo oči i mislimo kako li će deca izdržati tri i po ili četiri sata bez pauze, jer nisu to u stanju. U to vreme sam sebi rekla: Vesna, u životu nećeš decu ovako odvesti na predstavu koja će im biti dosadna.

Kada odlazimo u pozorište dva do tri puta godišnje, biramo predstavu prikladnu uzrastu. Na odeljenjskim se zajednicama pripremamo za odlazak na predstavu, pričamo o temi predstave, o onome na šta oni treba da obrate pažnju i onome osnovnom – o kulturi ponašanja u pozorištu. I to uvek urodi plodom. Govorim o malima, deci od prvog do četvrtog razreda, ali i o deci od petog do osmog jer se učitelji vežu za svoje učenike pa ih vuku do osmog razreda.

Velika stvar za nas bila bi kada bi se pozorište malo više otvorilo. Platiti kartu i otići na predstavu, to je u redu. Ali su deca jako radoznala da čeprkaju šta stoji iza i to im mnogo znači. Imala sam priliku da ih odvedem u pozorište da vide kako se šiju kostimi, kako se prave baletske patike, pa da vide miks-pult...

Ako bi u toku jedne godine bilo mogućnosti za manju grupu dece da dođe i vidi ponešto, to bi se prilično brzo proširilo i dalo bi mogućnost da ljudi iz pozorišta dođu u školu. Za sada škola dolazi pozorištu, a pozorište stoji na mestu. Kada bi se pozorište pokrenulo u pravcu škole, onda bi to stvorilo mnogo veću mogućnost za daleko širu saradnju škole i pozorišta.

Dušan Blagojević, profesor srpskog jezika, Gimnazija u Lebanu:

Ja sam baš to maločas sugerisao, a čuli smo juče i divno predavanje koleginice iz Poljske, o Šekspiru teatru, o tome kako su oni, zapravo, napravili pozorište koje je otvoreno. Učenici tamo odlaze da slušaju o Šekspirovoj drami, uče kako se prave maske i kostimi, imaju različite radionice. Tu je čitav tim ljudi koji radi sa decom. Rekli su da su sa svim aktivnostima krenuli maltene volonterski, pa su vremenom uveli neke niže članarine, da se škole pretplate na te programe itd. Sad je došlo do toga da ih posećuje do 150 posetilaca dnevno i oni zaista sjajno funkcionišu. Pozorište je puno zato što školarci upoznaju razne aspekte pozorišta: kako se pravi veštačka krv, kako se šije kostim, kako glumci pripremaju tekstove, kako razgovaraju sa rediteljem, kako se upravlja rasvetom itd. To je ono što je zaista neophodno, da pozorište u tom smislu krene ka školi.

Suzana Spasić, profesor filozofije, IV beogradska gimnazija: Ja uopšte ne krivim glumce za ovoliku komercijalizaciju, tezge i slično; ljudi moraju od nečega da žive. Ali je stvar kulturne politike što je to toliko nabujalo. Ali imamo i primere kao što su „Noć muzeja” ili „Noć knjige”, gde su ljudi iz oblasti koje su, nažalost, u vaspitanju i obrazovanju zapuštene, pronašli način da ih približe publici. Te su manifestacije dobile neko ime i nekako se institucionalizovale, pa se ljudi i ustanove pripreme za susret. Shvatam da pozorište ne može da primi tako masovnu posetu; ali bi možda moglo, ako već upućujemo neki apel, da ima neki dan u mesecu kada otvara vrata, da deca mogu da dođu da vide neku fazu pripreme aktuelne predstave, da mogu da popričaju s nekim akterima – glumcima, rediteljem, dramaturgom i da im postavljaju pitanja u pozorišnom ambijentu.

Vesna Andrijević, učiteljica, OŠ „Vlada Obradović Kameni”, Novi Beograd: U izmenjenom programu prvog razreda osnovne je sada, između ostalog, uvedena projektna nastava. Projektnu nastavu nastavnici moraju da organizuju u toku godine u trajanju od 36 časova. To nam otvara prostor, jer se učitelji koji su sada prošli edukaciju od strane Ministarstva hvataju za glavu. Učitelji nemaju mnogo ideja, pomalo su uskogrudni, ne

znaju kuda bi krenuli. Projektna nastava je sažimanje više predmeta i slobodnih aktivnosti gde deca mogu da unesu svoja interesovanja i afinitete i emocionalno se povežu. To još uvek poprilično lebdi u vazduhu i nastavnici i učitelji ne znaju kako da je sprovedu. Ovo je savršen prostor za pozorište i dramu, samo treba da se nađe neko da napravi neki mali letak, da se pusti mali dopis i stvar bi išla dalje.

Dušan Blagojević, profesor srpskog jezika, Gimnazija u Lebanu:

To isto važi i za gimnazije. Za sve izborne predmete od prvog razreda insistira se da učenici sa nastavnikom napišu i urade projekat. I za razvoj međupredmetnih kompetencija pozorište je kao sinkretična umetnost najzahvalnije. U međupredmetnim kompetencijama insistira se na povezivanju nastavnih sadržaja, ali ne samo u okviru pojedinačnih predmeta koji se uvode nego i u okviru svakog predmeta.

Kristina Rajić, profesor srpskog jezika i književnosti, Deseta beogradska gimnazija:

Ja sam u projektnoj nastavi sa trećacima radila radio-dramu po tekstu Rastka Petrovića „Ljudi govore”, kao oblik nastave primenjene u avangardnoj umetnosti i u novinarskom stilu. Tu se zaista postignu izuzetni rezultati. Učenici budu jako kreativni i uspešni u tome, sami budu scenaristi, naprave sami pozorišnu predstavu, radio-dramu od petnaestak minuta.

Saša Radošević Domazetović, nastavnik srpskog jezika i književnosti, OŠ „Servo Mihalj”, Zrenjanin:

Da bi nam deca kasnije bila tako uspešna, od najranijih perioda im moramo ponuditi prilike i taj kontinuitet držati. Slušajući prethodni panel, videli smo da su vrtiči i učenici od prvog do četvrtog razreda najaktivniji i da učitelji imaju najviše šta da ponude pozorištu i obratno, pozorište učiteljima. Srednjoškolci mogu ići u profesionalna pozorišta jer će razumeti repertoar. Mi od petog do osmog niti smo mali, niti smo veliki, ne možemo ići u malo pozorište jer smo to prerasli, niti možemo ići u 'ozbiljno' jer ne razumemo predstave koje se tamo igraju. Uхватili smo se za Miroslava Antića jer je za nas pisao „Plavi čuperak”. Niko se posle njega još nije setio da nam nešto nameni.

Čini mi se iz ovog sadašnjeg razgovora, a i iz prethodnog, kada su predstavnici pozorišta govorili – da mi vapimo jedni za drugima, ali smo se negde u toj silnoj želji izgubili. Ja posmatram školu i pozorište kao članove neke veće porodice gde mi živimo kao brat i sestra, imamo svaki svoj život

i svoj put, ali imamo i zajednički zadatak gde se prožimamo, kao kada brat i sestra dođu kući na večeru i razgovaraju šta su radili. E, tako moraju da rade i škola i pozorište. Pozorište treba da pozove školu, a ne da uvek nastavnik zove pozorište. Nikada mi se nije dogodilo da mene neki predstavnik pozorišta pozove na neku predstavu, već uvek ja pozivam pozorište i često budem odbijena. Imala sam i jako finih iskustava, ali i loših.

Mora pozorište malo da se pokrene. Ako iz pozorišta zovete školu i ne znate s kojim nastavnikom da pričate, pozovite direktora i on će vas uputiti na nastavnika srpskog (mada ne mislim da su samo nastavnici srpskog rezervisani za pozorište niti za bilo kakvu vrstu umetnosti, jer to može inicirati i uraditi bilo koji predmetni nastavnik koji je sam tako vaspitan da shvata da je umetnost važna u životu). Ako direktor trenutno ima previše posla, reći će kada da ponovo pozovete, ali vas neće odbiti.

Slažem se sa svime što ste rekli, da su deca radoznala i da vole da vide kako pozorište funkcioniše da bi potom mogla sama svoj život da kreiraju. Ali vi iz pozorišta morate nam to ponuditi. Znam da samo jedno pozorište koje imamo u Zrenjaninu ne može da zadovolji sve škole i građanstvo. U zrenjaninskom pozorištu na repertoaru nema trenutno predstave koju bih ponudila deci. Ali mogu doći pozorišta sa strane; možda neće moći u mojoj školi da održe predstavu jer nemamo prostor za to, ali to ne sme da nam bude prepreka, naći ćemo prostor; imamo Kulturni centar, imamo zgradu pozorišta, može se ugovoriti takva vrsta saradnje.

Želim i da spomenem jako lep projekat „Otvorena vrata pozorišta”, koji opet nije inicirala niti škola niti pozorište, već organizacija Centar za kreativno odrastanje mladih CEKOM. To je bila divna saradnja gde je, nažalost, jako mali broj dece, i opet samo srednjoškolaca, mogao da vidi kako pozorište funkcioniše.

Nataša Kitanoska, bibliotekar, OŠ „Vlada Obradović Kameni”, Novi Beograd:

Nadovezaću se na koleginicu da mora da se uvede neko sistemsko rešenje za prevazilaženje otuđenja između škola i pozorišta. Definitivno školi treba pozorište i pozorištu treba škola. Daću vam fantastičan primer kako smo to otuđenje prevazišli sa muzejom putem muzejskih radionica. Koleginica Dragana Latinčić, koja je koordinatorka muzejskih radionica, već nekoliko godina šalje pozive sa svim informacijama koordinatorkama za kulturne aktivnosti u školi. U našoj školi imamo tim za

kulturne aktivnosti i ja sam trenutno koordinatorka tog tima. Moj je zadatak da sve pristigle informacije prosledim i da motivišem nastavnike ne bi li oni opet motivisali đake da idemo na razne muzejske radionice. Tako nešto možemo sprovesti i sa pozorišnim radionicama.

Čini mi se da nije dobro da se u školama sve svodi na dobru volju pojedinih nastavnika. Sama škola bi mogla da uvrsti u svoj budžet da jednom ili dva puta godišnje obezbedi đacima karte koje su opet vrlo povoljne u odnosu na cenu karata na redovnom pozorišnom repertoaru. Ako škola makar jednom plati deci ulaznice, na taj će način dati deci do znanja da je odlazak u pozorište važan, a ne da se to svodi na dobru volju pojedinih nastavnika.

Takođe i pozorišta treba da postanu osetljivija za potrebe škole i dece. Izbor tema predstava za decu treba da bude takav da se deca u njima pronalaze, da gledanjem predstave mogu da uspostave bezbednu distancu u odnosu na sadržaj, za koji znaju da se i njima dešava, ali ga ovoga puta posmatraju na pozorišnim daskama. I tako polako, u skladu s doživljenom predstavom, deca menjaju neke svoje stavove, uviđaju greške u sopstvenom ponašanju ili ponašanju društva.

Potrebno je senzibilisanje i pozorišta i škole za saradnju.

Živkica Đorđević, moderatorka: Rekla bih da smo videli da imamo nastavnike koji visoko vrednuju pozorišnu umetnost i u okviru svojih institucija pronalaze načine kako da pozorište približe svojim đacima. Mnogi ih smatraju 'nastavnicima utopistima' za ovo današnje vreme, jer više daju od sebe nego što je u prosvetnim strukturama uobičajeno.

Takođe su naši panelisti kroz sve ove diskusije pokazali koliko je obrazovni sistem složen i koliko je sve povezano – od nastave, preko vannastavnog rada, do komercijale i drugih fenomena koji prate pedagošku aktivnost, a otkrivali smo i teškoće i prakse koje imamo.

Pozivam publiku da se uključi s pitanjima i komentarima.

Igor Bojović, direktor Pozorišta „Boško Buha”: Ovde smo da se pomognemo međusobno i da vidimo šta možemo najbolje zajedno da uradimo. Neko od vas je spomenuo reč sistem; dakle, da bismo sve ove pojedinačne probleme rešavali, potrebno je rešavati ih sistemski.

Mene zanima da li je lektira neformalni oblik obrazovanja ili nije? Formalni je, zar ne? Zašto o pozorištu govorimo stalno kao o neformalnom obliku obrazovanja? Tako je, sistem bi trebalo da otvori tu mogućnost. Kao što je lektira formalni deo obrazovanja, i pozorište, koje je skup svih umetnosti (ne samo glume, ne samo dramskog teksta) takođe treba da bude deo formalnog obrazovanja. Treba da se približimo međusobno i da uradimo nešto što bi u sistemu porušilo predrasudu prema pozorištu.

Treba da gledamo kako da to uvedemo na velika vrata u sistem, u sve škole, bilo da su ovde u prestonici ili u unutrašnjosti. Škole iz unutrašnjosti imaju više problema da vode decu u pozorište nego one iz Beograda, ali bi zato morale da organizuju dramske sekcije i razne druge oblike kojima će se potreba za pozorištem zadovoljavati. Da nije bilo dramske sekcije u Nikšiću, u kojem sam ja rođen, verovatno se nikada ne bih bavio ovim poslom. Ne moraju sva deca koja pohađaju tu sekciju da se kasnije bave pozorišnim radom, ali to mnogima postaje poziv.

Ja sam veliki pristalica toga što se radi u Švedskoj. Pošto sam tamo proveo dosta vremena raznim povodima, imao sam priliku da vidim kako se posle predstave otvaraju vrata deci da vide kako su urađene lutke i kompletna predstava. Ja sam to pokušao dva-tri puta da uradim ovde, jednom u pozorištu Pinokio, jednom u Bošku Buhi, nedavno na predstavi „Pitam,

se pitam, zašto sam bitan”. Naši glumci nisu shvatili svrhu, oni su to uradili kao klasičnu animaciju za decu ili kao neku vrstu igraonice. To nije to; deci treba da se pokaže proces rada na predstavi.

Što se tiče veće pristupačnosti pozorišta, pozivam sve vas koji ste nastavnici da se javite pozorištu „Boško Buha” i imaćete besplatne ulaznice za predstave koje budete hteli da gledate, bez ikakve obaveze da kasnije dovedite decu ili da mi idemo kod vas. To je jedan gest kojim možemo da se približimo jedni drugima; ako više kontaktiramo imaćemo više prilike da rešavamo ove probleme. Svi ste dobrodošli. Zajedno možemo da uradimo više.

Sunčica Milosavljević, BAZAART: Raduje me što su oba panela potvrdila da postoji saglasnost i nastavnika i umetnika oko toga da je neophodno uspostaviti sistemske uslove kako bi se obostrana potreba razvila i ojačala – i pozorišta prema saradnji sa školom, i škole za jačom saradnjom sa pozorištem.

Pozivamo vas da nakon desetominutne pauze ostanete na trećem panelu, koji je posvećen upravo tom pitanju – kako donosioci odluka vide saradnju između kulture i obrazovanja.

PANEL 3: KAKO DONOSIOCI ODLUKA VIDE SARADNJU KULTURE I OBRAZOVANJA

Uvodničar i moderator:

Doc. dr Goran Tomka

Fakultet za sport i turizam, Univerzitet u Novom Sadu

UNESCO katedra za kulturne politike i menadžment u kulturi pri Univerzitetu umetnosti u Beogradu

gotomka@gmail.com

Učesnici:

Milena Burić, viši savetnik i načelnica Odeljenja za savremeno stvaralaštvo

Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije

Vuk Vukićević, direktor

Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd

Dejan Raketić, viši savetnik sektora za podršku planiranju,

koordinaciju i praćenje sprovođenja javnih politika

Republički sekretarijat za javne politike, Beograd

Jasna Radojičić, savetnik

Odeljenje za oblasti predškolskog i osnovnog obrazovanja i vaspitanja, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Dragana Latinčić, kustos za rad sa publikom i za edukaciju Muzej grada Beograda

Aleksandar Markov, predsednik

Forum beogradskih gimnazija

Sunčica Milosavljević, BAZAART: Dobro došli svi koji su se sada uključili u rad ove konferencije. Ovaj, treći panel je završna aktivnost u četvrtoj nacionalnoj konferenciji „Pozorište i škola”, koju organizuje BAZAART sa partnerima ASITEŽ Srbija, Centar za dramu u edukaciji i umetnosti CEDEUM, Udruženje dramskih umetnika Srbije UDUS i Malo pozorište „Duško Radović”, koje je i domaćin današnjih aktivnosti. Pred nama je tema „Kako donosioci odluka vide saradnju kulture i obrazovanja”.

Nećete mi zameriti što ću kazati da sam lično izuzetno uzbuđena što sam u prilici da ovaj panel najavim. BAZAART i partneri koji su u konzorcijumu koji organizuje ovu konferenciju, od 2011. godine vrlo se fokusirano bave oblašću drame i pozorišta u kontekstu obrazovanja i vaspitanja, a mnogi od nas su i još od kraja 90-ih godina, u okviru CEDEUM-a, intenzivno sticali znanja o ovoj veoma važnoj međuresornoj oblasti i činili

Panel diskusija „Kako škola vidi pozorište”, moderatorka: Živkica Đorđević, održana u prostoru Malog pozorišta „Duško Radović”, Beograd, u okviru Konferencije 2018.

da ona zaživi u praksi. Za sve to vreme ovo je prvi put da smo u prilici da za jednim stolom pozdravimo učesnike koji predstavljaju resor kulture i resor obrazovanja sa sva tri njihova nivoa: strategije, zakona i prakse.

Sagovornike će predstaviti doc. dr Goran Tomka, koji nam dolazi sa Univerziteta u Novom Sadu i koji predaje i na UNESCO katedri za kulturne politike i menadžment u kulturi pri Univerzitetu umetnosti u Beogradu.

Dopustite da se u ime organizatora najlepše zahvalim i moderatoru i panelistima što su se odazvali ovom pozivu; verujem da je to izraz činjenice da se vremena menjaju i nadam se da je ova konferencija pravovremeno organizovana kao nekakva mala platforma koja će pomoći da se te promene odvijaju u pozitivnom smeru. Izvolite.

Goran Tomka, moderator: Ja bih se pridružio pozdravu kako našim učesnicima u panelu, tako i publici, ali i jednoj vrsti ushićenosti i osećaja da zaista imamo za stolom vrlo kompetentne ljude iz stručnih institucija, koji mogu da ponude i viziju i smernice i pravce i da preuzmu odgovornost za sprovođenje tih smernica i pravaca razvoja kada je u pitanju sistemska saradnja u školama i ustanovama kulture generalno.

Ta saradnja je opravdano velika i važna tema u našoj zemlji. U svim zemljama, kada god se priča o razvoju publike, uvek se govori o saradnji ovih institucija. U prethodnim panelima čuli smo obilje različitih iskustava. Ipak se stiže utisak da saradnju ove dve institucije svodimo na to da deca idu u pozorište da gledaju pozorišne predstave. Postoje mnogi drugi oblici saradnje. Nadamo se da ovi razgovori i različite ideje mogu da otvore nova poglavlja u uspostavljanju saradnje, a sve u cilju bolje, uspešnije i češće kulturne emancipacije dece u kulturnom, a samim tim i u javnom životu.

Naša zemlja trenutno, koliko pratim istraživanja, ne zaostaje mnogo za nekim zapadnim zemljama na koje se ugledamo kada je u pitanju generalno kulturna emancipacija građana i građanki. Veći je problem što nazadujemo u odnosu na neke pokazatelje od pre nekih 20, 30, 40 godina. Za ovih par decenija, mi smo napravili par koraka unazad, a drugi par koraka unapred. Pitanje je kako da krenemo da pravimo korake unapred, odnosno kako da ih pravimo još brže.

Na ovom panelu ćemo pokušati da damo odgovor na pitanje kako sistemski uspostaviti ovu saradnju; kako izaći iz priče o fantastičnim pojedincima i pojedinkama koji žrtvuju svoje slobodno vreme, svoju ljubav i svoj trud, svoje materijalne resurse, da ostvare tu saradnju, i kako da uspostavimo sistem da saradnja funkcioniše na nekom višem nivou.

Izuzetno mi je zadovoljstvo da predstavim šest sagovornica i sagovornika u ovom panelu. Ideja je da svako u kratkim izlaganjima, a ja ću biti dovoljno drzak da se postaram da ona zaista budu kratka, iznese neke ključne uvide za to u kom pravcu ova saradnja može da ide. Onda se nadamo da ćemo kroz diskusiju – međusobno i sa vama – doći do nekog destilata šta su to ključna pitanja o kojima treba da pričamo narednih godina.

Sa nama su predstavnici velikog broja ključnih institucija: Milena Burić, viši savetnik i načelnica odeljenja za savremeno stvaralaštvo u Ministarstvu kulture i informisanja; Jasna Radojičić, savetnik za predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje i vaspitanje u Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Vuk Vukićević, direktor Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka, koji ima izuzetno važnu ulogu u pružanju krucijalne osnove i ekspertskih znanja i saveta o tome kako se formiraju i sprovode kulturna politika i praksa, ali i osoba koja ima najistaknutiju ulogu u izradi Strategije kulturnog razvoja naše zemlje i u tom smislu će biti zanimljivo da čujemo šta se u tom domenu dešava; Dragana Latinčić, kustos za rad sa publikom i za edukaciju u Muzeju grada Beograda, takođe aktivna u Sekciji muzejskih pedagoga Srbije, zahvaljujući čemu ima širi uvid o saradnji; Aleksandar Markov, predsednik Foruma beogradskih gimnazija, koji ima puno iskustava u tome kako gimnazije uspevaju da približe decu kulturnom životu; i Dejan Rakić, viši savetnik sektora za podršku planiranju, koordinaciji i praćenju sprovođenja javnih politika u Republičkom sekretarijatu za javne politike. Moram da priznam da sa radom ove institucije nisam upoznat, ali mislim da je fantastično da mi u zemlji imamo tako nešto; biće izuzetno zanimljivo da čujemo šta takva ustanova radi i sa kakvim se izazovima sreće i kakve uspehe ostvaruje.

Ako se slažete sa mnom, mislim da je možda najbolje da čujemo najpre dve predstavnice ministarstava, potom da vidimo šta je strategija razvoja kulture na tom planu uradila i da onda nastavimo dalje.

Pozvao bih gospođu Burić da u kratkom izlaganju, u ime Ministarstva kulture, koje je zaista posvećeno tome da se unapredi saradnja, predstavi šta je to što vidi kao pravce i smernice u daljem radu.

Milena Burić, Ministarstvo kulture i informisanja: Biću vrlo praktična u izlaganju i uglavnom ću se vezati za praksu sa kojom se mi susrećemo u samom Ministarstvu kulture. Ono što je evidentno je da naša saradnja sa Ministarstvom prosvete nije dovoljno intenzivna, ali to nije ni saradnja sa Ministarstvom omladine i sporta, koje takođe ima zanimljivu ulogu.

Sigurno je da nam je jedan od najvažnijih prioriteta da obrazovanje bude dostupno što većem broju dece i mladih ljudi. Samim tim što je obrazovanje vezano za kulturu i umetnost, kao važan segment opšteg obrazovanja, dostupno većem broju, iz njega možemo da vučemo neku buduću publiku, buduće mlade talente, profesionalne umetnike itd.

Ono sa čime se mi susrećemo u svom radu vezano je za umetničko obrazovanje. Imamo dosta snažan pritisak mladih ljudi koji bi želeli da odu na neko takmičenje ili neku specijalizaciju i o to se nikada nismo oglašili. Svesni smo toga koliko je složen proces umetničkog obrazovanja i kakvi su uslovi rada u ustanovama u kojima se budući umetnici školuju. Putem konkursa koji se raspisuje svake godine, mi izlazimo u susret pogotovo visokoškolskim ustanovama u domenu umetničkog obrazovanja. Na taj način pokušavamo da pomognemo, tim pre što neki programi tih profesionalnih ustanova u oblasti obrazovanja zaista imaju kvalitetne programe koji su apsolutno deo našeg kulturnog života. Saradujemo sa svim umetničkim fakultetima, ne samo sa onima pri Univerzitetu umetnosti, već i sa umetničkim fakultetima u Nišu, Kragujevcu i drugim gradovima. U novije vreme saradujemo i sa Filološkim fakultetom i Filozofskim fakultetom. Pokušavamo na svaki način da proširimo tu bazu i pomognemo taj segment. Zanimljivo je da mi pomažemo i održavamo neke aktivnosti i jednog broja ustanova koje se bave umetničkim obrazovanjem mlađe dece, konkretno muzičke škole koje su u određenim delovima Srbije glavni nosioci kulturnog života.

Do pre par godina imali smo problem deficita umetničkih kadrova u nekim umetničkim oblastima, uglavnom zbog nedostatka određenog nivoa umetničkog obrazovanja. Naime, pri Ministarstvu omladine i sporta postoji fond za mlade talente, gde su studenti završnih godina diplomskih studija,

mastera i doktorata imali mogućnost da dobiju stipendiju za studentsku razmenu na nekom fakultetu sa čuvene Šangajske liste, ali tom mogućnošću nisu bili obuhvaćeni studenti umetničkih fakulteta. Onda je Ministarstvo u dogovoru sa Rektoratom Univerziteta umetnosti preduzelo mere i dalo referentnu listu ustanova visokog obrazovanja u domenu umetnosti, tako da sada ima već 4–5 godina da su studenti dobili takvu mogućnost. To možda nisu krupne stvari, ali jesu prisutne u našem svakodnevnom radu.

Republika je osnivač jednog broja ustanova kulture i kao osnivač se brine o programima i finansiranju tih ustanova. Na taj način pokušavamo da stimulišemo sektor za savremeno stvaralaštvo. Neke od ustanova za koje smo nadležni su Beogradska filharmonija, Narodno pozorište, Ansambel nacionalnih igara i pesama „Kolo” itd. Pokušavamo da povećamo broj programa za decu, naročito zbog toga što već duže vreme nema matinee-predstava u Nacionalnom teatru. Programi u Beogradskoj filharmoniji su malo intenzivniji i učestaliji.

Goran Tomka, moderator: Da li postoje neke mere kojima sprovedite evaluaciju rada?

Milena Burić, Ministarstvo kulture i informisanja: Jedan od bitnih elemenata našeg rada je rad sa decom i mladima, tj. formiranje buduće publike. To postižemo uglavnom finansijskim merama i kroz razgovore. Mi, nažalost, nemamo mehanizme kojima utičemo na programe u ustanovama kulture. Ne u smislu nekog cenzurisanja, nego da utičemo da oni reaguju kada je evidentno da fale neki određeni segmenti programa. Narodno pozorište jeste otvorilo vrata i postalo na neki način pristupačnije nego do sada, ali je to po meni nedovoljno.

Goran Tomka, moderator: Šta je to što vidite da bi Ministarstvo moglo da uradi više kako bi došlo do saradnje ustanova kulture i škola, pre svega neumetničkih? Šta je to što imate u planu ili vidite kao neka moguća rešenja sa vaše strane?

Milena Burić, Ministarstvo kulture i informisanja: Gospodin Vukićević će kasnije izneti plan akcije koji je veoma precizno predviđen. Neophodno je jačanje međuresorne saradnje koja je u ovom trenutku više fragmentarna nego sistemska.

Goran Tomka, moderator: Hteo bih da u diskusiju uključimo jedan primer iz norveške kulture, koji može voditi ka transformaciji sistema o kojoj danas još nije bilo reči, a to je da škole mogu biti ne samo mesto odakle dobijamo publiku već mogu biti mesta umetničkog stvaralaštva, i to ne samo dečjeg. Škole mogu biti prostori u kojima umetnici stvaraju zajedno sa đacima, profesorima itd. Mislim da su takvi poduhvati poput umetničkih rezidencija, što i jeste domen savremenog stvaralaštva, nešto što bi Ministarstvo moglo da podrži. Eto, prosto kao ideja za dalji rad. Hvala.

Gospođo Radojičić, na koji način Vi sa svoje strane vidite ovu saradnju i moguće korake?

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: Gospodin Tomka nam je u uvodu naglasio da se pozabavimo preprekama, a ja bih, kao učitelj sa 20 godina prakse u školi, krenula sa nečim što Ministarstvo prosvete već ima uključeno u svoje strateške dokumente. Kada kažemo 'zakon', mi iz prakse pomislimo na neku suvoparnu materiju, ali lično mislim da je on dobar oslonac daljem razvoju saradnje u interesornim segmentima. Sada ću samo kratko da prođem – naravno da neću iščitavati delove zakona, samo ću reći na šta se trenutno osvrćemo: pod jedan – to je Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine, zatim – to je Zakon o osnovnom sistemu obrazovanja, te Zakon o osnovnom obrazovanju i, trenutno najaktuelnijim, Plan nastave i učenja za prvi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i Program u nastavi i učenju za prvi razred osnovnog obrazovanja, gde se nedvosmisleno ukazuje upravo na tu interesornu saradnju, i to ne kao preporuku, nego nešto što Ministarstvo nalaže.

Gde mi vidimo ovde izvor saradnje? Ono što ja iz iskustva znam jeste da nastavnici u svojim praksama vrlo lepo sprovode određene deonice koje se tiču razvijanja kulture, kulturnih navika i kulturnih potreba. Ono gde im zakon dopušta, nešto što je jasno vidljivo u tom zakonu je realizacija i ostvarivanje vannastavnih aktivnosti. To se onda sve svodi na autonomiju škole i to može da bude problem – da škola nema mogućnosti i određenih sredstava da u nekoj većoj meri deci pruži ove kulturne sadržaje. Ali postoji nešto što je Ministarstvo prosvete naložilo kao obavezni metod, da se u okviru vannastavne aktivnosti sprovedu kulturne aktivnosti dece u odnosu na ono čime ta škola raspolaze i kakvi su joj resursi potrebni. Ono što bih ja navela, a imala sam prilike baš sad u nekom poslednjem periodu da budem svedok, to je da su se upravo završila neka takmi-

čenja ili smotre u kojima je svaka škola imala prilike da učestvuje i da se priključi. Ministarstvo prosvete objavljuje na godišnjem nivou školski kalendar takmičenja i smotri i s obzirom na to da se vrlo lepo pokazao kao nešto što je i primenljivo i čega se krajnji produkt da videti, to je Smotra scenskog stvaralaštva učiteljskog društva Leskovac, Festival lutkarstva Udruženja učitelja Vojvodine i Smotra scenskog stvaralaštva učitelja iz Republike Srbije.

Takođe, Ministarstvo prosvete je pružilo podršku Zavodu za proučavanje kulturnog razvitka, o tome će više pričati gospodin Vukičević, vezano za projekat povećanja broja posetilaca dece školskog uzrasta lokacijama kulturnog nasleđa i kulturnim sadržajima.

Ono gde mi još vidimo saradnju, to su ti neposredni kontakti sa pozorištima i sa svim drugim umetničkim organizacijama. Otvoreni smo za saradnju. Ministarstvo prosvete uopšte nema dilemu da li treba da sarađujemo ili ne. Naravno da treba. I mi smo to nekako zakonski zaokružili.

Goran Tomka, moderator: Hvala vam. Definitivno je to otvorilo jedno novo poglavlje različitih mogućnosti. Šta je to što vidite iz vaše prakse, iz neke analize, kako i koje škole biraju takve programe za vannastavne aktivnosti, a koje ne? Ko odlučuje, da li je to do samih nastavnika ili uprave? Šta je to što nam kao delatnicima može služiti kao neko znanje ili iskustvo? Šta može biti neki podsticajni ambijent za školu da se opredeli za ono što ste vi ponudili kao mogućnosti? To su još uvek mogućnosti, a nedostaje nam motivacija. Šta je to što iz vašeg iskustva predstavlja dovoljnu motivaciju u školi?

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: Ja bih preporučila kao neku buduću saradnju ova dva ministarstva i pozorišta da pružite određene sadržaje koji će potpomoci usvajanju nastavnih sadržaja i ishoda. To onda pruža jednu široku lepezu svih naših mogućnosti. To je nešto što će da bude podržano i od nastavnika, a naravno i od roditelja. Mislim da bi to zadovoljilo sve interesne strane. Napraviti neku radnu grupu i pregledati nastavne planove, programe i ciljeve, ulogu ministarstva, koje bi bile zajedničke uporišne tačke, kako bi sve to moglo da se razvije, koja je to forma pozorišne predstave, na koji način možemo decu da uključimo. To je nešto što može, sigurna sam, da zaživi u školi.

Goran Tomka, moderator: Žao mi je što predstavnica Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja nije sa nama. Zanimljiv instrument i mehanizam koji bi nastavnici iz raznih predmeta mogli da primenjuju za učenje je pozorišni metod ili muzejski metod. Imam potrebu da ovaj Zavod za profesionalno usavršavanje nastavnika spomenem različitim delatnicima kulturnih institucija i različitim organizacija, jer bi oni tu vrstu znanja mogli da ponude nastavnicima. Hvala Vam. Pretpostavljam da će Dragana kasnije pomenuti nešto što muzeji rade u domenu usklađivanja njihovog delovanja sa nastavnim programom.

Već više puta smo najavili gospodina Vukičevića. Dakle, šta je to što Strategija predviđa, kakvi su izgledi i kako ide sprovođenje?

Vuk Vukičević, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka: Strategija razvoja kulture Republike Srbije je u poslednjih godinu dana definisana u saradnji sa svim resornim ministarstvima. Sva ministarstva u Vladi Republike Srbije dala su svoju saglasnost na predlog Strategije razvoja kulture, uključujući i Ministarstvo prosvete sa kojim smo ostvarili veoma dobru saradnju u tom poslu. Dugoročni cilj u narednom periodu koji je definisan u Strategiji razvoja kulture, a koji se tiče kulture i obrazovanja, jeste razvoj kulture u obrazovanju i obrazovanja u kulturi kroz strateško povezivanje kulture i obrazovanja i njihovo umrežavanje. To je decidirano navedeno u tekstu strategije.

Međuresorna saradnja u ovom polju važna je zbog razvoja kreativnosti i kritičkog mišljenja, boljeg upoznavanja sa sopstvenom kulturnom tradicijom, interkulturnog dijaloga i poštovanja različitih kultura i identiteta kako zajednice, tako i pojedinaca. Pretpostavljam da je u toku prethodnog panela više puta izražen značaj međuresorne saradnje, pre svega za decu, ali i za društvo u celini. Opšte je poznato da ona društva u kojima se neguju kulturne navike imaju mnogo bolje rezultate u različitim oblastima, u ekonomiji, ali i u mnogim drugim oblastima života. Jedan primer je da je pokazano da deca koja čitaju od malih nogu, mnogo više čitaju i postižu daleko veći uspeh u obrazovanju od one dece koja ne čitaju. Sama ta činjenica da u kući imate kućnu biblioteku pokazuje da ćete najverovarnije imati daleko veći uspeh u karijeri. Izvinjavam se zbog ovog, ali imam potrebu da izrazim smisao ovih mera i uzrok zbog čega se sve one nalaze u svim ovim strateškim dokumentima.

Strategija razvoja kulture predviđa meru koja se zove „razvoj saradnje vaspitno-obrazovnih ustanova i ustanova kulture“. Mislim da je veoma važno da shvatimo da ono što merimo, to je ono što dobijamo. Ako bismo odlučili da merimo procenat škola koji deo nastave realizuju u ustanovama kulture, onda ćemo verovatno posle nekoliko godina imati više škola koje to rade. U tom smislu, indikatori koji su definisani u okviru akcionog plana razvoja kulture Republike Srbije su, pored onoga koje sam naveo, i: procenat ustanova kulture u kojima se planski realizuje deo nastave; broj projekata i aktivnosti prema jedinicama lokalne samouprave i regionima, koji se realizuju u partnerskoj saradnji škola i organizacija u kulturi, posebno u ruralnim područjima; broj organizovanih poseta učenika osnovnih i srednjih škola ustanovama zaštite; broj obilazaka nepokretnih kulturnih dobara sa stručnom interpretacijom. Mislimo da je veoma važno da kada deca odu u neku ustanovu kulture da to bude osmišljeno i da postoje osobe u ustanovama kulture koje će moći da učine taj dečji doživljaj takvim da deca zažele da ponovo odu i da se to ne svede samo na jedan obilazak ustanove kulture; zato se ovde insistira na stručnoj interpretaciji. Otud među indikatore spada i „broj obuka stručnjaka za interpretaciju kulturnog nasleđa dece i mladih“. To je jedan segment Strategije kulturnog razvoja koji govori o ovoj našoj temi.

Drugi segment je vezan za razvoj kulturnih potreba dece i mladih. U okviru ovog segmenta se predviđaju tri mere koje će se sprovoditi u narednom periodu. Pored „sistemskog povezivanja ustanova kulture i obrazovanja na nivou jedinica lokalne samouprave“ predviđena je i mera „razvoj svesti o značaju kulturnog nasleđa kod dece i mladih“, kao i „afirmisanje filmske i audio-vizuelne umetnosti kod dece i mladih“. To su sve mere koje, kao i ova prethodna, imaju vrlo konkretne indikatore i vrlo realističan plan ostvarivanja, da tako kažem. Mislim da o toj realističnosti najbolje svedoče aktivnosti koje smo mi uspeli da sprovedemo ove godine.

Sada ću da pomenem još i to da je poslednje dve godine Ministarstvo kulture i informisanja definisalo određene prioritete koji su sastavni deo akcionog plana Vlade. U pitanju su otvaranje Muzeja savremene umetnosti, otvaranje Narodnog muzeja, završetak Strategije razvoja kulture, a četvrta oblast je direktno vezana za povećanje broja posetilaca školskog uzrasta ustanovama kulture, što je koleginica iz Ministarstva prosvete malopre i pomenula. Kada pogledamo ostvarivanje te četiri mere, da ih tako

uslovno nazovemo, možemo reći da su prve tri ostvarene: otvaranje Muzeja savremene umetnosti je bilo pre nekih 6 meseci, otvaranje Narodnog muzeja će biti u četvrtak, Strategija je, što se tiče Ministarstva kulture, završena i predata Vladi, sada je formalno pitanje kada će stići na dnevni red. A kada je u pitanju ova četvrta oblast koja nas najviše zanima, a vezana je za povećanje broja posetilaca školskog uzrasta ustanovama kulture, od početka ove godine smo u 20 ustanova kulture počeli da merimo broj posetilaca. To je prvi put da se tako nešto meri. U pitanju je 15 muzeja u kojima posebno merimo broj posetilaca školskog uzrasta. Uspostavljen je jedan sistem pomoću kojeg svakog meseca dobijamo podatke. Uspeli smo da ostvarimo vrlo dobru saradnju sa Ministarstvom prosvete. Ministarstvo prosvete je poslalo pismo svim školama i postoji čitav niz aktivnosti koje se planiraju do kraja godine. Od škola se očekuje da od jeseni u svoje školske i godišnje planove unesu sve one aktivnosti koje su vezane za odlazak u ustanove kulture, a isto tako i za realizaciju programa kulturne i umetničke prirode u samim školama. Slično pismo će vrlo uskoro biti poslato i iz Ministarstva kulture ustanovama kulture, a onda nam ostaje da od septembra pratimo kako se te preporuke koje su ministarstva dala, poštuju na terenu.

Goran Tomka, moderator: Ove mere su zaista sjajne i pretpostavka je da će se njihovo izvršenje pratiti indikatorima i da će se znati u kom se pravcu krećemo. Ali da li imate neku ideju šta bi mogle da budu posledice za neku školu ili kulturnu ustanovu koja dođe do tog broja, ili ne dođe, ili ga prebaci? Šta je to što bi bile posledice za direktora, upravu, upravni odbor itd.? Šta je to što bi njih moglo da podstakne, osim što će možda biti na nekoj listi, pa će hteti da postignu još više?

Vuk Vukićević, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka: Jedna od aktivnosti koja je predviđena jeste formiranje međuresornog tima koji treba da čine predstavnici Ministarstva prosvete i Ministarstva kulture. Taj tim treba da doprinese što boljoj realizaciji planiranih aktivnosti. Da vidimo šta svi zajedno možemo da uradimo poštujući zakone koji su na snazi, da li je možda potrebno izmeniti određene propise ili ne. Mi ćemo sa svoje strane svakako raditi na svemu što možemo kako bi planirane aktivnosti bile realizovane.

Goran Tomka, moderator: Ovo Vas pitam jer sam bio u timu koji je radio novosadsku strategiju i uvek je bilo pitanje: Dobro, imamo

indikatore, imamo mere, i nekakav pravac smo dali, pretpostavljamo da svi žele da idu u tom pravcu, ali šta ako neko ne želi? Pitanje je da li je to motivacija koju gospođa Radojičić pominje, da li ustanove žele to da rade. Ali šta ako ne žele? Da li imamo neke mere, osim moralnih instrumenata, koji su važni bez daljnog, kojima bismo dodatno podstakli ustanove i u jednom i u drugom sektoru?

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: U pitanju je uspostavljanje spoljašnjeg sistema vrednovanja rada škole u svim segmentima, pa samim tim i vrednovanja realizacije školskog programa. A sastavni deo školskog programa je i ovo. Time se škola motiviše da u narednom periodu pojača takav oblik rada sa decom.

Goran Tomka, moderator: Hvala najlepše. Predlažem da čujemo gospodina Raketića. Šta je to iz Vašeg iskustva – koje potiče iz bavljenja oblašću mnogo širom nego što su ova dva resora – što vidite kao dobre predloge kako da tu međuresornu saradnju, o kojoj toliko svi jako dugo pričamo, brže podstaknemo?

Dejan Raketić, Republički sekretarijat za javne politike: Rekao bih kratko nešto u vezi s našim radom, pošto verujem da većina vas nije čula za postojanje Republičkog sekretarijata za javne politike i nije upućena u to čime se bavimo. Javne politike možete razumeti kao strategije, to je praktično jedno te isto. U engleskom postoji izraz *Policy* koji se razlikuje od izraza *Politics*. I jedno i drugo se na srpski prevodi kao politika. Kod nas je politika samo veština osvajanja i zadržavanja na vlasti, a u engleskom znači rešavanje praktičnih problema od značaja za društvo. Mi nemamo reč kojom se to izražava. Uglavnom, mi se bavimo javnim politikama, njihovim planiranjem i koordinacijom i to tako što uspostavljamo okvir u kome postupa cela ova javna uprava. Taj okvir je normativni i metodološki. Normativni smo upravo uspostavili time što je pre dva meseca usvojen Zakon o planskom sistemu, koji propisuje kako se planiraju, kako se sprovode i kako se međusobno koordiniraju javne politike, njihovu formu, njihovu hijerarhiju i sve ostale stvari koje su od značaja za jedan određeni planski sistem. Zato mislim da će sprovođenje tog zakona, ako do njega dođe, napraviti jedan značajan korak u ovoj oblasti. Pritom ne govorim samo o resorima prosvete i kulture; govorim o državnoj upravi ukupno gledano. Međutim sve što važi za državnu upravu, važi, manje-više, i za ova dva resora.

Kada pričamo o koordinaciji, ona postoji i uvek je postojala. Doduše, u Srbiji je uvek bolje funkcionisala subordinacija. Državni organi su poslušni; kada im se nešto naloži, oni to urade. Koordinacija, međutim, koja je saradnja između jednakih, uvek je teže funkcionisala. To je verovatno posledica organizacione kulture i sistema vrednosti koji vlada generalno u državnim organima; ljudi su navikli da tako funkcionišu.

Drugo, nivo koordinacije zavisi od političkog konteksta. Kod koalicionih vlada u kojima su strane u manje-više u hladnim odnosima, koordinacija je slabija. Trenutno je Vlada Srbije homogena i koordinacija u njoj funkcioniše mnogo bolje nego pre desetak godina. Tako da je klima u ovom trenutku povoljna. Postoji čak i jedna skala stepena koordinacije u državnim organima koju je jedan profesor napravio. Ima devet stepeni. Prvi stepen je – radi svako šta hoće, a deveti stepen – rade svi kao jedan, kao Severna Koreja. Nije ideal biti na što višem stepenu koordinacije, nego onom koji je primeren i državnom uređenju i načinu njegovog funkcionisanja. Mi trenutno osciliramo između trećeg i četvrtog stepena koordinacije. Mada uz neke promene koje bi mogle da se dese, možemo da stignemo i do osmog stepena. Osmi stepen koordinacije bio bi da postoje jasno određeni prioriteti na nivou Vlade i svi državni organi sprovedu te prioritete, što nije loše.

Oduvek je postojala obaveza državnih organa da međusobno saraduju i da razmenjuju informacije; sa Zakonom o planskom sistemu ta je obaveza razrađena i precizirana. Pritom, kad kažem 'obaveza', moram da naglasim da u Zakonu nema kaznenih odredbi; niko neće biti kažnjen ako ne sprovede to što je rečeno. To je ujedno i odgovor na Vaše pitanje – šta će se desiti ukoliko neko ne sprovede strategiju. Pa, ne baš mnogo toga. Međutim, moraće da polaže račune o tome, zato što je uveden sistem praćenja i vrednovanja sprovođenja dokumenata, tako da će svi organi koji su nadležni za neki strateški dokument dostavljati redovno izveštaje Vladi, preko nas; ne samo izveštaje šta su sproveli – faktografske izveštaje, nego i analitičke izveštaje sa obrazloženjima zašto jesu sproveli, zašto nisu, šta su korisno naučili iz toga itd. Pritom, sve izveštavanje koje nije u cilju unapređivanja je maltretiranje. Nije nam cilj da maltretiramo bilo koga, već da donosioci odluka na osnovu tog izveštavanja dobiju potreban materijal da neke stvari isprave u hodu. Tako da, ako ne budu ispunjavali ono što je akcionim planovima predviđeno, izveštavaće Vladu o tome i objašnjavaće zašto nisu. Šta će

se dalje dešavati s tim ako ne sprovede? Ovde cilj nije sankcionisanje, cilj je unapređivanje. Što znači da je možda i loše planirano, možda te zamišljene aktivnosti uopšte ne mogu da se sprovedu, a to nije moglo unapred da se vidi. Možda treba menjati sam dokument.

Ako govorimo o sistemskim uslovima, oni su u normativnom smislu, na nivou propisa, uspostavljeni. Uz ovaj zakon će biti usvojene i neke metodologije koje su potpuno kao kuvar: tačno propisuju sve korake i postupke kako treba raditi.

Koordinacija je obavezna u celom procesu, i u planiranju i u sprovođenju javnih politika. Ona se odnosi i na obavezu uključivanja svih zainteresovanih strana.

Nekada je bilo moguće da vi sednete u kabinet sa par svojih saradnika i napišete dokument ne pitajući nikoga ništa. Jedino je morao da prođe postupak saglasnosti pre usvajanja, ali to je manje-više birokratska procedura. Sada to više nije moguće. Vi morate da uključite sve zainteresovane strane, a druga nadležna ministarstva su bez ikakve dileme zainteresovana. To znači razgovor, sedenje zajedno i razmatranje i rešavanje problema. Ranije je važila ona izreka: „Ako hoćete da se nešto ne reši – oformite radnu grupu”. To i te kako ima osnova, u mnogim slučajevima je baš to u pitanju. Međutim, ne mora uopšte da bude tako, uz dva preduslova. Prvi je da postoje jasni zadaci, a drugi da postoji jasno vođstvo. Ako se ispune ova dva preduslova, onda je upravo radna grupa ili projektna grupa daleko najbolji instrument za koordinaciju. To znači grupa od desetak stručnih i zainteresovanih ljudi koji sednu i razmotre problem iz svih uglova i onda donesu neku zajedničku odluku koja je sprovodljiva. Ta sprovodljivost je i najvažnija u ovoj oblasti, jer je većina naših strateških dokumenata, posebno onih starijih, puna lepih želja. Maltene smo radili tako da napišemo pismo Deda Mrazu i nadamo se najboljem. Međutim, to više nije slučaj. Svi smo gledali seriju *Povratak otpisanih*, skoro se ponovo reprizirala, u kojoj drug Mrki kaže: „Ovo nije više '41. Nema više improvizacija, danas se matematički proračunava svaka akcija.” E, pa i dalje nije '41, uveli smo mnogo oštrije i naučno zasnovane metode u planiranju koje će tek da ostvare efekat. Zakon počinje s primenom u novembru ove godine. Očekujemo dosta od njega. Neće biti čarobni štapić, ali će se stvari promeniti i vi ćete verovatno osetiti promene.

Goran Tomka, moderator: Ja bih voleo da Vas pitam, kao stručnjaka za međuresornu saradnju, šta mislite kakve su šanse da recimo za tri godine Ministarstvo kulture i Ministarstvo obrazovanja značajno unaprede svoju saradnju? Kakvi su izgledi da se to desi?

Dejan Raketić, Republički sekretarijat za javne politike: Za početak hvala na ovom preveličanom navodu na početku Vašeg pitanja, nisam stručnjak za međuresornu saradnju. Kakve su šanse da se to desi? Šanse su velike zato što mi očekujemo tu promenu organizacione kulture u sledeće 2–3 godine. Nisam rekao da ta saradnja trenutno ne postoji; ona postoji i funkcionise sasvim dobro, ali ima prostora za unapređenje i u ovoj oblasti i u bilo kojoj drugoj – saradnji policije i pravosuđa na primer; izaberite bilo koje dve. Mislim da će se dotad razviti taj malo drugačiji pogled, da će državni službenici ispoljiti tu sposobnost da malo izađu iz okvira svoje nadležnosti. Ali ne u protivzakonitom smislu, nego da mogu više da osete šta je svrha svega onoga što rade. Da ne davim sada sa teorijskim konceptima, ali imate sistem državne uprave Maksu Vebera, koji je strogo formalan, profesionalan i objektivn, koji postoji kod nas. A postoji i javno upravljanje (*Public Management*), koje se mnogo više fokusira na učenje, na svrhu onoga što radite, a ne na sam proces. Onog trenutka kada vrednosno usvojimo koncepciju javnog upravljanja i počnemo da vodimo računa o tome kakve efekte na društvo stvara naše delovanje, onda će i saradnja mnogo napredovati.

Goran Tomka, moderator: Vrlo kratko: iz onoga što posmatrate, da li znate i da li možete s nama da podelite primer nekakvog zanimljivog modela ili pristupa saradnji koji se desio, nešto na šta bismo mogli da se ugledamo?

Dejan Raketić, Republički sekretarijat za javne politike: Nažalost, takav model koji bi vas zadivio ne mogu da navedem, jer je saradnja još uvek u povoju, a saradnja koja se dešava često je inspirisana spolja. Neko dâ ideju – često to bude Svetska banka koja ima ogroman projekat koji se bavi samo razvijanjem praćenja i koordinacije u javnim politikama. A, recimo, kada se sledeći put budemo videli, ako ovo postane nekakva tradicionalna manifestacija, onda ću moći da vam navedem.

Goran Tomka, moderator: Moje je da pitam, a Vaše je da kažete ili ne kažete.

Sada predlažem da Dragana Latinčić iznese neke detalje iz sopstvene prakse, ali i onog što je predmet njenog istraživanja i praćenja u dužem periodu sa jedne nešto drugačije pozicije. Ona ne dolazi iz ministarstva nego iz muzeja. Kakvo je stanje, šta je potrebno i šta su sledeći koraci?

Dragana Latinčić, Muzej grada Beograda: Meni se čini da se nalazim sa potpuno pogrešne strane, da je trebalo da sedim u publici, a ne ovde. Imam hiljadu i jedno pitanje za ljude koji su ovde i koji su donosioci odluka. Ali evo, pokušaću ukratko da kažem šta je tema kojom mi pokušavamo u muzejima da se bavimo. Mi smo osnovali Sekciju muzejskih pedagoga 2015. godine. Muzejski pedagozi ili edukatori su oni ljudi koji se bave radom sa publikom i kreiranjem programa za decu različitih uzrasta u muzejima. Prvo smo, tamo negde 2015–16, pokušali da prebrojimo koliko nas ima, zbog toga što ne postoji formalno obrazovanje za zanimanje koje se zove muzejski pedagog ili kustos-pedagog ili kustos-edukator. Tako da nas ima najrazličitijih zanimanja u muzejima i otprilike to postajemo tako što želimo, što prepoznamo da možemo time da se bavimo i onda krećemo od početka i pored svojih osnovnih struka savladavamo sva znanja koja su potrebna da bismo se bavili radom sa decom.

U kontekstu strategije i ovih stručnih vođenja za učenike, predlažem da Ministarstvo ili Zavod naprave jedno istraživanje o tome koliko ima ljudi koji žele time da se bave.

Jedna od problematičnih stvari je ta što se ljudi koji se bave radom sa publikom posmatraju kao niža bića; kao što se pozorišta za decu smatraju drugorazrednim u odnosu na pozorišta za odrasle. To je jedan od problema unutar samih institucija.

Veliki je problem kako zamišljate da se jedno tako stručno vođenje prilagođeno deci dogodi kad imate slučajeve da ljudi koji prave izložbe uopšte nemaju u vidu da ih prave za publiku; prave je i prema njoj se ponašaju tako što žele da svoju stručnost istaknu u prvi plan. To što će nju da razume petoro ljudi koji su stručniji od onog koji pravi izložbu, njega uopšte ne interesuje.

Vuk Vukićević, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka: Svesni smo ovog problema. Jedan od indikatora je i broj obuka stručnjaka za interpretaciju kulturnog nasleđa dece i mladih. Planirano je svakako da

se radi na tome da ljudi koji rade u muzejima dobiju neku vrstu posebne obuke koja bi im omogućila bolju komunikaciju sa decom i mladima. Prepoznali smo ovaj problem i predviđeno je da se on rešava putem sprovođenja obuka.

Dragana Latinčić, Muzej grada Beograda: Što se tiče gospođe koja je predstavica Ministarstva prosvete, ono što mi je posebno zaparalo uši jeste tema koja se zove resursi škole. Da li to znači da ako jedna škola nema resurse, ako ne može deci da obezbedi prevoz ili ne može da im plati ulaznice ili šta god to značilo, da ona neće dobiti nikakav kulturni sadržaj?

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: U tom slučaju sigurno postoji školski prostor gde pozorište može da dođe i da im pruži tu vrstu uživanja, ukoliko je reč o pozorištu. Sad opet možemo da dovedemo u pitanje zašto bi u tom slučaju pozorište potraživalo određeni novac, ako smo svi sa ove iste strane a to je da obezbedimo deci taj kulturni razvitak. Treba svi da sagledamo problem sa svih strana. (*smeh iz publike*)

Učesnici iz publike: Izvinite, molim Vas, kako to mislite? Da će to pozorišta volonterski raditi, ili šta?

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: Svakako, kažem, u tom slučaju... Ako postoje takve sredine i takve škole, zar ne mislimo svi najbolje? Dajte da priuštimo deci taj neki oblik... (*burna reagovanja iz publike*) Naravno da niko od nas ne radi volonterski...

Učesnici iz publike: Mi vrlo često radimo volonterski.

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: Postoji sigurno neka deonica gde... (*reagovanja iz publike*)

Učesnici iz publike: Nismo Vas razumeli. Niste se precizno izrazili. Šta ste pod tim podrazumevali?

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: Da možda pokušamo da pronađemo način kako ćemo decu koja su u nekim manjim sredinama u kojima nemaju resursa, u ovom trenutku se misli na nekakve materijalne mogućnosti, da dečicu odvedu u pozori-

šte. Sigurna sam da lokalna zajednica o tome misli. (*Smeh i reagovanja iz publike*.) Možemo da budemo ironični i da ne verujemo. Mislim da treba da počnemo da verujemo i da podstičemo jedni druge.

Učesnica iz publike: Sredstava ne može da nema cele godine.

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: U nekom trenutku će se pojaviti. Sigurno postoji način da barem jednom tokom školske godine deca imaju prilike da pogledaju jednu pozorišnu predstavu.

Goran Tomka, moderator: Pričamo o nečemu što je zaista strukturni nedostatak, nije pitanje nekog hira. Sva moguća istraživanja pokazuju da u ruralnim sredinama ima mnogo manje kulturne participacije. Istraživanja koja za predmet imaju saradnju škola i kulturnih institucija pokazuju da škole ne samo iz ruralnih sredina nego i manjih gradova koji nemaju pozorište u svom gradu, teško da će organizovati odlazak u pozorište. Verovatno jeste na plećima donosioca odluka da se tom kulturnom nejednakošću pozabave. Mislim da je to bilo pitanje. Da se osmisli instrument koji će podstaći tu vrstu aktivnosti, da unapredimo položaj onih koji su najmanje privilegovani. Pretpostavljam da ste Vi hteli da kažete da trenutno nemamo takve instrumente, ali probaćemo da ih smislimo.

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: Naravno, kako da se pronađe način da se smisli rešenje za sve interesne grupe, ne da neko bude oštećen.

Dragana Latinčić, Muzej grada Beograda: Meni uopšte nije bilo jasno šta znači resurs škole da decu vodi u pozorište.

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: U ovom slučaju kada se pomenu resursi, misli se na te lokalitete u okolini, šta sve to škola može da priušti svojim učenicima ostanjajući se na svoju okolinu. Na taj način se biraju određeni sadržaji. Ukoliko se ukaže prilika za odlazak u neki drugi grad, sve zavisi od finansijskih mogućnosti škole, da li ona može to sebi da priušti.

Goran Tomka, moderator: To znači da u našim politikama nemamo ono što je bilo pre, a to su

kulturni autobusi, umetnički karavani. Možemo da primetimo da to trenutno ne postoji kao plan, nešto što je igralo vrlo važnu ulogu u politikama pre. Čitava priča o decentralizaciji i o domovima kulture itd....

Dragana Latinčić, Muzej grada Beograda: U mom desetogodišnjem radu i kontaktima sa različitim nastavnicima iz različitih sredina pokušali smo da razumemo šta su to problemi škole i zašto ta saradnja nije bolja. Prilično davno smo shvatili da je neophodno da ona bude direktna; nema podrške druge vrste, nadam se da će u budućnosti biti. Radili smo razne ankete i pokušali da dođemo do tih odgovora. Jedan od najčešćih je da je nastavnicima problem prevoz da bi došli sa decom u muzeje. Neki od češćih odgovora su: da su programi institucija kulture neadekvatni – to je tema za Ministarstvo kulture i Zavod za proučavanje kulturnog razvitka; da je mala ponuda programa institucija kulture – što ima veze sa brojem ljudi koji se time bavi i sa kvalitetom programa koji se proizvode; da je veća ponuda komercijalnih programa u odnosu na programe institucija kulture. I sa najvećim brojem – ubedljivo je loša medijska vidljivost ustanova kulture. Neobaveštenost škola ili vrtića o programima institucija kulture je takođe teza sa velikim brojem odgovora. Navode se i nemotivisanost nastavnika, nezainteresovanost dece za programe ustanova kulture, plaćanje sadržaja institucijama kulture. Institucije kulture imaju jedan drugi problem: s jedne strane postoji preporuka ustanovama kulture da povećaju sopstvene prihode, a s druge da programi za decu budu besplatni. Sa treće strane, obično se misli da ono što ne košta ništa, ništa i ne vredi. A zapravo ne postoji jasna preporuka iz vašeg resornog ministarstva ustanovama kulture kako se treba postaviti, da li ti programi treba nešto da koštaju ili ne.

Što se tiče muzeja u kome ja radim, mi smo došli na neku idealnu poziciju; mi radionice ne naplaćujemo, deca plaćaju ulaz u muzej 100 dinara, što nije nešto što ne može da se priušti; s tim da ako se bilo ko javi sa bilo kakvim problemom da traži da to bude besplatno, to je, naravno, uvek moguće.

Takođe, dobili smo i neke odgovore kojih se mi nismo ni setili, poput toga da je potrebno doneti sistemski rešenja u vezi sa organizacijom posebnosti ustanovama kulture, da nastavnici nemaju vremena da vode decu na vanškolske aktivnosti, da je nedovoljno vanškolskih aktivnosti predviđeno unutar samog obrazovnog sistema, da nastavnici imaju krute poglede na

odsustvovanje sa nastave. Poseban problem kada su muzeji u pitanju je što se radionice i edukativni programi koncipiraju za manje grupe dece – maksimalno 20, a da su odeljenja uglavnom od po 30 učenika i onda je problem kako podeliti odeljenje, da li jedne povesti a druge ne ili doći dvaput itd.

Ono što ja smatram posebnim problemom je da su strategije neusklađene, pre svega vremenski, jer jedna važi za jedan period a druga za drugi period. Nadam se da će Ministarstvo prosvete početi da radi novu strategiju razvoja obrazovanja, pošto prethodna obuhvata period 2012–20.

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: Prvo treba da se uradi snimak stanja dokle se stiglo, a potom se kreiraju naredni akcioni planovi i koraci.

Goran Tomka, moderator: Imaćemo i tačke za diskusiju.

Gospodine Markov, Vi dolazite takođe iz prakse, ali iz škole. U svim ovim istraživanjima vrlo je evidentno da jedni prebacuju loptu na jednu stranu, a drugi na drugu stranu, svi su zagledani samo u svoje interese. Treba da probamo da iskoračimo iz te vrste međusobnih optužbi. Zanimljivo je da ste imali različite uspehe u približavanju dece kulturnom životu. Šta su to ključni razlozi za te uspehe i šta je to što bi kao sistemski mera pomoglo Vama u Vašem radu?

Aleksandar Markov, Forum beogradskih gimnazija: Najpre želim da vam se zahvalim što ste me pozvali da govorim na ovom panelu. Mislim da nije dovoljno jednom godišnje održavati ovakve skupove, nego je potrebno jednom mesečno. Ja bih započeo svoje izlaganje direktno o saradnji. Ako mene pitate kao profesora – ja sam profesor istorije u VIII beogradskoj gimnaziji i predsednik jedne manje sindikalne organizacije Forum beogradskih gimnazija – saradnja je gotovo nikakva sa Ministarstvom prosvete i Ministarstvom kulture. Kada treba nešto u praksi da se sprovede u školi, mi dobijemo papir iz Ministarstva s navođenjem šta da uradimo.

Kada govorimo o strategijama, na jednom okruglom stolu koji je nedavno održan, Forum je istakao kao ozbiljan problem da Strategija obrazovanja ističe 2020. godine, a da još uvek nije počela izrada nove strategije. Evo sada smo u drugoj polovini 2018. godine. Očigledno da će se nova raditi u

poslednjem trenutku. Ministar je u jednom intervjuu rekao da ne dozvoljava da mu se sindikati mešaju. Mi se ne mešamo, prepustićemo, pa ćemo videti šta će ispasti od svega toga. Ali plašim se da se sve te strategije pišu da bi na kraju često ostale mrtvo slovo na papiru. Recimo, tom strategijom obrazovanja koja ističe 2020. godine predviđeno je da se obuhvat gimnazijskih učenika poveća na nekih 40%. Kako se to postiže? Postiže se tako što se uvode razna IT odeljenja u gimnazijama. Vi, u stvari, gimnaziju svodite na srednju stručnu školu. Kada vam pokažu program za IT odeljenja, vidite da tu imate istoriju samo u 1. i 2. razredu, a srpski jezik i književnost u 4. razredu samo dva puta nedeljno. Akcenat se stavlja na elektrotehničke ili programerske predmete, nisam stručnjak da bih vam sad rekao razlike između njih. To kažem samo u prilog tezi da se strategije koje se pišu često i ne ispune. Čuli smo da postoji način da se proverí ostvarenost strateških ciljeva, ali se to završi tako što se na papiru ona napiše, pokrije se papiruloški, što bismo mi prosvetni radnici rekli, i na tome se završi.

Moje mišljenje je da saradnja nije dovoljno dobra. Kada smo držali okrugli sto na temu „Reforme gimnazije“, pokušali smo da uključimo i predstavnik Ministarstva prosvete, ali smo uvek nailazili na neki gard. Drago mi je da ovde sedi jedna predstavnik Ministarstva prosvete. Do sada nisu hteli da sede sa nama za istim stolom, uvek je postojao taj neki gard da mi želimo da sprečimo reformu, a zapravo mi samo želimo da učestvujemo, da vidimo šta ona sadrži, pa, na kraju, zašto i da ne kritikujemo ako smatramo da je nešto loše. Ono što predviđa reforma gimnazije takođe jeste i ta ideja o umetnosti u školama – pričali smo o tome kada smo dogovarali ovaj panel – bilo bi pametno da se uključi i pozorište u čitavu priču, odnosno postojao bi neki izborni paket koji bi podrazumevao i pozorište u školi. Umesto pozorišta u školi dobili smo umetnost i dizajn. Možda postoji mogućnost, pošto je to paket koji će se 4 godine učiti, da se u nekom trenutku uključim i samo pozorište. Iz samog naziva predmeta ne mogu da zaključim čime će se konkretno baviti. Do sada nismo dobili program da bismo mogli da pretpostavimo kako će izgledati taj paket. Ključno je kako će nastavnici sprovesti taj paket. Nismo još prošli ni obuke. One se očekuju. Osnovne škole prolaze prilično uspešno. Mislim da obuke za gimnazijske nastavnice tek sada počinju za ove opšteobrazovne (stare) predmete, a za ove pakete, koliko sam informisan, biće u avgustu. Da li je moguće pozorište u školi? I te kako. Ja sam profesor istorije, ali sam veliki ljubitelj pozorišne umetnosti. Radio sam više predstava u svojoj školi zajedno sa kolegama. Konkretno, na slajdovima idu fotografije iz predstave „Parti“, radili smo

Molijera sa učenicima 3. razreda; koleginica, takođe istoričarka, bavila se Kolubarskom bitkom, radili smo u sklopu obeležavanja 1700 godina Milanskog edikta, baveći se Konsantinom Velikim i pravili predstavu na tu temu. Ali ono što je najbitnije je što se sve to svodi na lični entuzijazam, ukoliko u školi imate nekoga koga zanima pozorište, on se bavi time, ukoliko neko voli i posećuje redovno muzeje, on će se baviti time. Ali nemamo nešto da nam pomogne da sistemski to rešimo. U ovim paketima imamo utisak, ali samo imamo utisak, jer ne znamo kako će izgledati njihov program, imamo utisak da će se to prevazići, da je načinjen pokušaj da se malo izađe tome u susret, odnosno da se sistemski reši. Ali ako zaista želite pozorište u školi, pa hajde kada pričamo ovako sistemski, rešiti sistemski. Onako abolirali smo sebe, mi nismo sistem, neko drugi je sistem i to će neko drugi rešiti; ili svi smo mi sistem; pa koji je put ka rešenju? Prvi korak ka sreći je da se povežemo, drugi da uspostavimo saradnju i treći korak je da, ako hoćemo pozorište u školi, hajdemo onda kod ministra da mu tražimo, da pokrenemo tu priču sa mrtve tačke. Kada bismo tako razmišljali u svim segmentima, mislim da bismo bili daleko uspešniji. U tom smislu bi i trebalo da delujemo. Ovo što vi radite je odlično, ali nije dovoljno samo jednom godišnje organizovati ovakvu konferenciju i očekivati da će se stvari pomeriti sa mrtve tačke. Verovatno neće.

Ja sam zaista imao kratko vreme da se spremim jer sam u petak obavešten kada smo pričali da se likovna umetnost više favorizuje. Jedan od ozbiljnih problema je taj što deca već treba da upišu 1. razred i roditelji će ih upisivati tako što neće znati do kraja šta će se učiti. Da ne govorim o 2, 3. i 4. razredu. Sad se opet vraćam na početak, saradnja mora da bude mnogo bolja i ministarstva pristupačnija da bismo dobili ono što želimo, a to je da deca budu više okrenuta umetnosti i kulturi. Plašim se da ćemo inače više imati neke Zadruge ili nekog rijalitija nego pozorišne glumce. Iznenadili biste se kada bih vam rekao za koje sve glumci učenici nisu čuli.

Goran Tomka, moderator: Hvala. Čini mi se da ono što provejava kroz sve ove razgovore jeste kako privoleti nekoga ko već nije ljubitelj umetnosti i kulturnih ustanova i njihovih sadržaja i edukacije na kraju krajeva. Pomalo se stalno vrtimo u krugu; deca koja su odrasla u porodici koja prati kulturne sadržaje, koja poseduje biblioteke, koja je visoko obrazovana kasnije će biti nastavnici koji već vole pozorište i umetnost. Oni učenike vode u kulturne ustanove. Pitanje je kako izaci iz tih krugova. Čini

mi se da smo sugerisali dva moguća pravca: jedan je taj nekakav moralni instrument gde ćemo prosto svima sugerisati da je to dobro i važno i da će biti pohvaljeni i nagrađeni u nekom simboličkom smislu ako to urade, a drugi je ono što uvodi nekakve mere i sankcije, finansijski instrumenti, gde vidim da smo malo tanji. Verovatno je važno oba ta aspekta i tipa instrumenta podržavati. Bez daljnjeg zakon koji ne prati neka moralna osnova biće nešto što će ljudi izbegavati, ali sa druge strane, ne možemo se sigurno samo zadovoljiti time da se pouzdamo u nečiju dobru nameru i volju.

Aleksandar Markov, Forum beogradskih gimnazija: Ja zaista ne mislim da je sankcija pravo rešenje. Ko koga sankcioniše? Smenićemo direktora, doći će drugi direktor, ako govorimo o školi. Ili jednog nastavnika ćemo otpustiti ili odbiti mu od plate, pa će se drugi pobuniti ili se neće pobuniti, doći će drugi, treći nastavnik. Upravo ono prvo što ste rekli, podsticati motivisanost i drugo, edukacija svih koji su uključeni u vaspitno-obrazovni rad. A sankcije, plašim se, mogu samo kontraefekte da postignu.

Goran Tomka, moderator: Nisam mislio samo na sankcije, mislio sam i na sankcije i na nagrade. Dolazim iz Novog Sada. U Novom Sadu postoji nešto što se zove Fondacija 20–21 Evropska prestonica kulture. Organizujemo razne tribine, pišemo, pojavljujemo se u medijima, sugerišemo da je važno raditi sa ljudima itd. i to ima nekog efekta. Ali kada je, nemojte me držati za reč, 10 000 000 dinara, ako ne i više, opredeljeno za projekte koji direktno fokusiraju razvoj publike, odjednom je bilo mnogo više zainteresovanih. Jedno je nekakav sistem vrednosti i kako se utiče na njega, a drugo su konkretne mere. Mislim da je važno i jedno i drugo. Imate ono što zovu u britanskoj školi „tvrdu politiku“ (*hard policy*) ili javnu politiku ili javne mere kao *hard* i *soft*, stvarno nam je jako važno i jedno i drugo.

Ja verujem da puno ljudi u publici jako želi da se priključi ovim razgovorima i mislim da bi bilo jako dobro da to i omogućimo. Imamo još nekih dvadesetak minuta. Molim vas.

Jovana Karaulić, Fakultet dramskih umetnosti: Čini mi se da se na sva tri panela bavimo prisustvom publike, ali ne i pitanjem njenog učešća. Čini mi se da edukativno svojstvo pozorišta mnogo više stavlja fokus na pitanje učešća, odnosno participacije koja je nezaobilazna, pa i u strategijama koje smo ovde spominjali. Nisam sigurna da kroz mere možemo da razumemo i ono što nije samo brojka, odnosno broj poseta jednoj instituciji, nego i ono što je stvarno edukativno dejstvo koje deca i mladi dobijaju. To se odnosi na

dalje usklađivanje kada je novi javni model u pitanju. Da li ta vrsta učinkovitosti može da se meri u polju kulture i u kojoj meri je moguće participaciju evaluirati kroz učinkovitost u brojkama? To je i komentar, ali i pitanje.

Goran Tomka, moderator: Ovo jeste važno, pitanje kvalitativnih i kvantitativnih indikatora; stara borba.

Vuk Vukićević, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka: Mogu da kažem da je pitanje jako dobro i da je zaista u oblasti kulture veoma teško postaviti jasne kvalitativne indikatore. Posebno je teško meriti jer bi to iziskivalo jedan veoma dugotrajan i skup proces koji mislim da u najvećem broju slučajeva, nažalost, mi kao društvo ne možemo sebi da priuštimo. Nažalost, situacija je takva. Zbog toga je u praksi mnogo lakše sprovesti kvantitativne mere i indikatore. Ne znači da je to dovoljno samo po sebi. To je jedna vrlo važna tema i dobro je da je pomenuta. Mislim da je to tema koja obeležava odnos kulture i društva i da od nje nikada ne možemo da pobeđemo jer je vrednost jednog umetničkog dela veoma teško proceniti, a broj publike vrlo lako. Moramo da se potrudimo da uradimo ono što možemo. Zato želim da iskoristim ovu priliku da se zahvalim organizatorima i gospodinu Tomki na ovom skupu. Mislim da je dobro da je održan, bilo bi dobro da je češće, ali mislim da ste ga vrlo dobro organizovali. Stojim na raspolaganju za dalje aktivnosti.

Goran Tomka, moderator: Hteo bih kratko da se pridružim diskusiji. Mislim da je, kao što ste rekli, izuzetno teško i skupo sprovesti kvalitativna merenja na centralnom nivou; definitivno se slažem. Iako bi Zavod za statistiku sa relativno malim promenama mogao da bude od mnogo veće koristi svima nama koji želimo da pratimo takve procese. Svako veće istraživanje koje će uskoro krenuti kod nas ipak mnogo više može da uradi na polju kulture. Mislim da je rešenje koje se najbolje pokazalo neka vrsta diverzifikacije i decentralizacije samog istraživanja i posmatranja kulturne participacije. Dakle, to ne mora biti samo Ministarstvo kulture ili Zavod za statistiku ili ZAPROKUL; to mogu biti i ustanove koje imaju više strpljenja i želje i volje da se bave nekim malim kvalitativnim istraživanjima, da prave neke diskusije sa publikom, fokus grupe itd. i razne druge metode koje su dobre. Mislim da odgovornost ne treba da bude samo na centralnoj stanici vlasti, nego na svima nama da posmatramo publiku i istražujemo, da oslušujemo, objavljujemo, pričamo o tome. Ako čekamo tog jednog, nećemo daleko stići.

Dejan Raketić, Republički sekretarijat za javne politike: Očigledno da ste uboli pitanje, svi imamo dosta da kažemo na tu temu. Postavljanje indikatora definitivno je najdelikatniji deo posla u celom ovom planerskom poslu. Prvo zato što je vrlo teško izabrati jedan parametar – jednu vrednost koja vam pokazuje koliko je dobro ono što ste uradili. Inače, što se tiče indikatora u Strategiji kulture, učestvovao sam u izradi i ja sam taj koji je insistirao da oni budu numerički i jasno merljivi. Kvalitativni indikatori su sjajna stvar, ali je njihovo praćenje zaista teško. Da biste pratili neki kvalitativni indikator, treba vam takođe kvalitativna evaluacija koja će ući u razne detalje vaše kontribucije, atribucije i ostalih elemenata koji treba da se ispune da biste dokazali da ste nešto stvarno uradili. To je suviše komplikovano. Izabrali smo ovaj metod da merimo ono što nam je dostupno od podataka na način na koji možemo da izvedemo. Pritom druga delikatna stvar u vezi sa indikatorima je to što ne postoji način da postavite indikator a da on ne može nekako da se izvrda i da onda, zapravo, samo formalno imate indikator a da niste postigli svrhu onoga što želite da izmerite. Da vam ne pričam sada o detaljima, ali bilo je mukotrpno postavljati ovakve indikatore. Uglavnom smo se trudili da izaberemo indikatore koji najsušinskije mogu da prikažu srce promene koju postižemo, a da su to pritom podaci koje možemo da nađemo i koje možemo da izmerimo.

Goran Tomka, moderator: Ovo je po meni užasno osetljiva tema, ja sam kvalitativac. Mislim da postoje indikatori kao što su ocena Nacionalnog saveta o konkretnim dešavanjima itd. Ali isto tako postoje i neki koji naravno mogu da se izvrđaju, kao i numerički. Verovatno je dobro otvarati prostore i za jedne i za druge.

Jovana Karaulić, Fakultet dramskih umetnosti: Spomenuli smo brojke u smislu broja poseta, gospodin Vukićević je spominjao i rad na pedagoškom unapređenju u polju nasleđa. Dakle, ne postoji takva kategorija u polju pozorišta. To je jedan od potencijalnih indikatora koji će podrazumevati participaciju, a ne puko prisustvo.

Vuk Vukićević, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka: Ne postoji u ovom segmentu koji sam pomenio, ali postoji čitav segment u Strategiji koji se bavi unapređivanjem ljudskih resursa u domenu kulture, koji svakako obuhvata i pozorište.

Jovana Karaulić, Fakultet dramskih umetnosti: Takođe je spomenut segment nasleđa i audio-vizuelnih umetnosti. Da li se tu pojavljuje i polje pozorišta kroz akcione mere?

Vuk Vukićević, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka: Ono je obuhvaćeno Ustavom. Stvar je u tome da u audio-vizuelnoj oblasti ne postoje ustanove koje su deo sistema kulture raspoređene u celoj zemlji. Zbog toga je ona na neki način odvojeno tretirana.

Sunčica Milosavljević, BAZAART: Htela bih da prenesem naša iskustva, gde su 'crne rupe' koje u velikoj meri ometaju, pa i sprečavaju da se oblast međuresorne saradnje, pa i sama saradnja ostvari. Pokušaću da svedem na dve, mislim da smo ih se već doticali. Hajde da krenem sa repa: ukoliko taj paket umetnosti i dizajna za reformisanu gimnaziju obuhvata dramsku umetnost, bićemo u situaciji da tu oblast neće u gimnazijama sa decom raditi dramski umetnici, već nastavnici koji nemaju pun fond časova. To nas vraća na ključno pitanje, a to je inicijalno obrazovanje budućih nastavnika. Oni koji se opredele za učiteljski ili nastavnički poziv, na fakultetima – u zavisnosti od toga na kojoj se visokoškolskoj ustanovi školuju – ili nemaju dramsku umetnost ili je imaju po pristupu iz 19. veka i predaju im profesori koji nisu dramski umetnici. Šta je posledica: vrlo često nizak kvalitet i nivo dramskih aktivnosti u školama, a daleko od toga da one postoje u svakoj školi. Naravno, ne želim da potcenjujem entuzijazam nastavnika koji rade, naprotiv, sve što BAZAART radi usmereno je ka tome da podignemo i podržimo taj entuzijazam i da unapredimo kompetencije za taj rad. To je jedna – 'školska' strana problema.

Druga strana problema je 'pozorišna' i pokazuje je sledeće: Živkica Đorđević je ispred Pedagoškog društva Srbije pre tri-četiri godine na reprezentativnom nacionalnom uzorku nastavnika radila istraživanje o kompetencijama koje su preduslov za dramski rad i o stavu prema dramskom radu na različitim nivoima obrazovanja – od predškolskog do srednjoškolskog. Mi smo, paralelno, pokušali da neformalno sprovedemo barem anketu sa dramskim umetnicima; i moram da vam kažem da su rezultati porazni. Ako su nastavnici nedovoljno edukovani za dramski rad sa decom i mladima, dramski umetnici nisu uopšte edukovani za takvu vrstu rada. Kada bi se, ne daj Bože, dramski umetnici obreli sada na ovom našem panelu, pola od ovoga o čemu pričamo ne bi razumeli.

Jedna od najvažnijih reformskih mera ili koraka jeste to što sektor prosvete ima obavezu stručnog usavršavanja zaposlenih u prosveti; takva mera ne postoji za umetnike. Naši umetnici nemaju ni systemske mere podrške za celoživotno učenje. Nema više para ni za boravak na festivalima gde nešto može da se vidi i nauči – najčešće se dođe, odigra se predstava i odmah se vrati. Nema para za festivale koji se odigravaju kod nas – činjenica je da festivala TIBA više nema; beogradski dramski umetnici koji rade sa decom i mladima i za decu i mlade lišeni su jednog velikog izvora uvida; još je ostalo „Zvezdarište” i još poneka manifestacija, ali to nije systemska briga o tome kako će se ova oblast unapređivati, a ona je definitivno potrebna.

Ali cela stvar počiva, to podvlačim, na fakultetima – i to ne samo za razvoj znanja i veština, već i stavova uopšte u oblasti umetnosti i kulture za decu i mlade, pa time i stavova same dece i mladih; ta odgovornost, kao i ta moć, ona počiva na visokom obrazovanju.

Stanje je, drugim rečima, takvo da nemamo resurse u samim ustanovama kulture, bez obzira što možda mislimo da imamo; nemamo ni u školi – mi dovoljno dugo radimo sa školama da znamo da je to tako. Ako resursi i postoje – nisu aktivirani. To što mi želimo da se desi za tri godine neće se desiti, jer nema obuka, nema kadrova, nema prostornih resursa – a da bismo sve to razvili, nedostaju nam mere.

I samo dozvolite da kažem, da se ovo ne bi shvatilo kao kritika: mi se kao dramski pedagozi trudimo da doprinesemo, ovo je naša oblast i nama su ova pitanja od vitalnog interesa. Sve osnovne tačke problema koje smo mi imali priliku da u poslednjih nekoliko godina mapiramo jesu pitanja na koje se adekvatnim merama može uticati.

Goran Tomka, moderator: Da li imamo ovde ideje koje bi bile konkretne mere?

Kristina Rajić, X beogradska gimnazija: Ja sam učestvovala u pret-hodnoj diskusiji i pomenula sam jedan model s kojim sam se sreća dok sam radila u hemijskoj školi. Njihovi đaci koji se obrazuju za prehrambene tehničare imaju blok-nastavu. Ja sam još tada razmišljala o tome zašto tako nešto ne postoji i u gimnaziji ili u osnovnoj školi kada je reč o opšte-obrazovnim predmetima – da učenici za vreme blok-nastave idu u posetu ustanovama kulture.

Đaci tehničke škole toga dana idu u posetu nekom sajmu ili nekoj fabrici; nastavnici imaju deo svog fonda kao deo blok-nastave, imaju polovično radno vreme i najčešće su oslobođeni nastave. Najčešće to đaci plaćaju, nekada u vidu ekskurzije. Na taj su način nastavnici motivisani jer su uključeni u blok-nastavu.

Malopre sam rekla da vodim dramsku sekciju i da je to velika obaveza za mene, isto tako imam i brojna takmičenja. Mislim da bismo na taj način mogli da rešimo učeničku participaciju u kulturnim programima. A onda Ministarstvo treba da sprovede neki plan po školama šta je to što se od poseta planira za učenike određenog razreda.

Vuk Vukićević, Zavod za proučavanje kulturnog razvitka: Da ne upadnem u zamku da branim Ministarstvo prosvete, ali mislim da je ovim paketima i zamišljena takva vrsta rešenja o kojoj je govorio profesor Tošković na našem okruglom stolu. Možemo samo da zamislimo kako će izgledati, to ćemo videti kad bude izašlo. Ja sam nekim nezvaničnim kanalima dobio neke izborne programe.

Učesnica iz publike, nastavnik: Radim u školi 28 godina i osmišljam plan i program saradnje sa ustanovama kulture. Svake godine javlja se isti problem. Ustanove kulture nemaju adekvatan program da nam ponude. Ne mogu da kažem nastavnicima srpskog jezika da li će biti u prilici da posete neki program u muzeju ili pogledaju neku određenu predstavu jer nemam program tih kulturnih ustanova na godišnjem ili višemesečnom nivou. Planovi bi u tom smislu morali da se prave i da se dostavljaju školama.

Učesnica iz publike, nastavnik: Da li mogu da se uključim? Naša škola nije beogradska, ali imamo odličnu saradnju sa muzejom, koju uspostavlja naš pedagog, i mi posećujemo radionice na mesečnom nivou. Kada bih znala šta će biti u ponudi, mogla bih da uskladim planove svoje nastave lektire sa pozorišnim repertoarom. Mogla bih da odložim obradu neke lektire ako će se predstava igrati za tri meseca.

Goran Tomka, moderator: Možemo da preformulišemo pitanje: šta je to što ministarstva svojim podsticajnim merama mogu da urade da do saradnje ustanova kulture sa školama dođe? Na primer, Muzej Vojvodine je uzeo program osnovne škole i za svaku od tema ponudio kako bi ta tema mogla u muzeju da se obradi.

Dragana Latinčić, Muzej grada Beograda: Mi takođe imamo problem s tim. Imam imejl-adrese svih škola u Beogradu pošto sarađuju sa Muzejom Beograda. Mislim da možda 10% do 15% nastavnika ima šanse da to što smo mi poslali iz muzeja na mejl-adresu dođe do njih. Ne znam ko otvara te mejlove i da li ih uopšte otvara. Problem je sa obe strane i uopšte nije mali.

Jasna Radojičić, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja: Kada se jedan zvanični dopis pošalje školama, rukovodioci ustanova su u obavezi da ta dokumenta javno izlože. Zato postoji baza e-kultura da se škole ne bi zatrpavale mejlovima i tamo zaista postoje podaci o svim kulturnim ustanovama, njihovim sadržajima i programima. Hajde da za početak napravimo barem tu neku bazu sa svim raspoloživim podacima, kako bi nastavnici mogli time da se koriste u svojoj praksi.

Sanja Krsmanović Tasić, CEDEUM: Htela sam da navedem jedan primer iz možda 70–80-ih koji je bio vrlo delotvoran i u koji su bile uključene, na neki način, i institucije i ministarstva i škole, a to je, ne znam da li se neko od vas seća, sistem malih kartica Muzičke omladine. Mislim da je to čak bilo i subvencionisano. Tako smo mi deca plaćali nešto vrlo simbolično. Ja sam osoba koja je gledala sve te predstave i išla na sve te koncerte, ali kasnije bila i izvođač Savremenog beogradskog baleta Smiljane Mandukić. Savremena igra bila je na taj način dostupna velikom broju sred-njoškolaca, koji su imali obavezu da pogledaju savremeno stvaralaštvo u oblasti muzike, pozorišta i igre, a onda bi na osnovu toga dobijali bolju ocenu. Dobijali bi pozitivnu ocenu ako su imali sve one, ako se sećate, potrebne pečatiće. To je jedan od načina kako to može da se podrži.

Samo da vam još kažem da sam danas bila jako dirnuta i osvežena velikim entuzijazmom Tadeje Pungerčar iz Ljubljane, koja vodi festival „Bobri” već 10 godina, a koji je veoma podržan od strane Grada Ljubljane. U Ljubljani se dešavaju tako divne stvari, a ovde u Beogradu 19 godina postoji jedna takva platforma i poligon za spajanje pozorišne umetnosti i škola, a to je Bitef Polifonija, koja, nažalost, u ovom našem društvu kreće dva koraka napred, a onda ode tri koraka nazad. Ove godine Bitef Polifonija nije dobi-la ni dinara. Dakle, nije dovoljan naš entuzijazam i velika želja. Evo, tu je Ljubica Beljanski Ristić, autorka koncepta i osoba koja vodi CEDEUM. Mi stalno sa svojim ličnim entuzijazmom pokušavamo da se borimo sa ve-trenjačama, ali to je jako teško zato što u ovom dobu u kojem se nalazimo

više ni prostori nisu besplatni i ništa nije besplatno, a mi želimo da pruži-mo kulturni i edukativni sadržaj deci i mladima koji je besplatan. Mislim da je to užasno važno. A onda se dešava da nemamo sredstava i da ulažemo sopstvena sredstva. Tako smo suočeni s tim da taj naš lični entuzijazam jednostavno nije dovoljan.

Podsećam da je ova konferencija i ovaj ogromni trud da se vi okupite i da se ova dva–tri dana dese jedan izuzetan program urađen bez dinara. Hvala Malom pozorištu „Duško Radović” što je otvorio vrata i hvala još nekim ustanovama, ali je jako teško i mislim da treba svi da budemo svesni toga. Da bi se generisala publika i generisalo novo doba kulturnih građana u našoj zemlji, stvarno mora da se poradi systemski na tome.

Diana Kržanić Tepavac, ASITEŽ Srbija: Podsetiću sve nas da se po-zorišni repertoar uglavnom ne može planirati unapred u julu ili avgustu mesecu, kada se pravi plan i program škole za iduću godinu, zato što i sama pozorišta ne znaju kako će i sa čime repertoarski završiti, odnosno započeti narednu sezonu. To je jedan od razloga zašto je nemoguće popu-niti školski kalendar u septembru sa onim što će se novo događati ili što se može planirati. Drugo, nakon ove konferencije mi je jasno da pozorišni ljudi moraju još jednom da pogledaju i sagledaju ogroman broj mogućih modela saradnje škole i pozorišta. To nije samo kako prodati pozorišnu predstavu, dovesti predstavu u školu ili dovesti školu u pozorište, već ono što je suština saradnje između pozorišta i škole, koja mora biti mnogo veća i raznovrsnija. Mislim da na tom planu moramo početi vrlo ozbiljno da pričamo. Mislim da je to što ste govorili o radnim grupama – koje će jednog dana stvarno početi da rade ozbiljno svoje poslove – jedan od na-čina. Ja se toplo nadam da će inicijativa i koraci ka tome vrlo ozbiljno i vrlo skoro započeti.

Aleksandar Markov, Forum beogradskih gimnazija: Malopre sam pomenuo predstavu „Parti” – nju su deca imala priliku da igraju u Usta-novi kulture „Vuk Karadžić” u okviru „Zvezdarišta”, a zatim smo dobi-li priliku da je igramo u Domu omladine. Ustupili su nam prostor u okviru programa „Pozorište ponedeljkom”, kada Dom omladine daje prostor školama. Mislim da je to jedan od načina saradnje. Za-mislite priliku za učenike da na sceni Malog pozorišta „Duško Radović” ili na nekoj još malo većoj sceni nekog ekskluzivnog pozorišta dobiju termin. To je svakako

izazov i za njih i za nastavnike koji se time bave. Dakle, postoji neka vrsta saradnje, ali ona mora biti i veća i bolja.

Ljubica Beljanski Ristić, CEDEUM: Ova konferencija mnogo znači, ali nije dobila sredstva na konkursima. Podršku nisu dobili ni BAZAART, ni CEDEUM, ni ASITEŽ. Na osnovu dugogodišnjeg iskustva mogu da kažem da konkursi ne mogu da reše realizaciju projekata svima. Ali sredstva mogu da se raspodele ukoliko se strateški opredele za neke stvari koje se odrede kao prioritete. Mislim da je ova konferencija sigurno pomenula sve ono što je u ovoj oblasti bilo dobro i nije bilo dobro, pa makar samo ono što trenutno može da se uradi. I kao što su se tri organizacije: dva nacionalna centra za dramu i pozorište u obrazovanju, Bazaart i CEDEUM, i jedna za pozorište za decu i mlade – ASITEŽ, udružile, tako će to što se ovde sada desilo, uticati kroz sve one koji su bili prisutni i razgovarali. Ja jako verujem da sve što čujemo otvara mogućnosti za delovanje i zato mislim da je jako važno da kad izađemo iz ovog prostora, makar nešto malo uradimo. Ako svako malo uradi i pokrene se sa svog mesta, onda će se sigurno desiti neki pomak. Jako važni ljudi, sjajni nastavnici, sjajni pozorišni ljudi, svako ima neki svoj sjaj i kad se sve to spoji, onda će biti i velika svetlost.

Goran Tomka, moderator: Hvala Vam na ovoj optimističnoj motivaciji za kraj. Mislim da je nešto što je ključna reč da zaista treba na sistemski način da menjamo organizacione kulture unutar naših ministarstava, unutar institucija kulture, unutar škola, da bar taj entuzijazam na kojem zaista počiva ceo sistem naiđe na otvorena vrata, da bude podržan, da oni koji rade sa decom u ustanovama kulture ne budu drugorazredni stručnjaci i da oni nastavnici koji vode decu u pozorišta i muzeje ne budu neki čudaci i štreberi. Tako da se nadam promeni svega toga i da će to uroditi nekim plodom. Meni ostaje u ime organizatora ove konferencije da se zahvalim publici, organizatorima na velikom trudu i uloženoj energiji u ovo i zaista na spremnosti svih učesnika da dođu, da govorimo zajedno, da razmenimo mišljenja, da se složimo, da se ne složimo itd. Ostaje nam da se nadamo da će nas organizatori okupljati češće.

Sunčica Milosavljević, BAZAART: A i organizatori se nadaju da ćete vi nas okupljati češće, kako bi svi procesi donošenja odluka bili participativniji i 'dijaloškiji' nego do sada. Mislim da smo ovim panelom dali najlepší mogućí zaključak ovoj konferenciji. Ovim putem u ime konzorcijuma i u ime svih učesnika zaključujemo konferenciju i svima najlepše zahvaljujemo.

Panel diskusija „Kako donosioci odluka vide saradnju pozorišta i škole“, moderator: Goran Tomka, održana u prostoru Malog pozorišta „Duško Radović“, Beograd, u okviru Konferencije 2018.

Pozorište i škola

BAZAART, Beograd, predstava „Zašto su repovi važni“, pisac: Snežana Gnjidić, rediteljka: Sunčica Milosavljević, dramska pedagoškinja: Nataša Milojević, izvedena u okviru manifestacije „Pozorište u parku“, BAZAART, Beograd, 2018.

AGENDA

SUBOTA 23.6.2018.	
Trajanje	
18:00	Pozorište lutaka Pinokio Pozorišne predstave: ▪ Udruženje Umetnička Utopija, Hleb teatar, Beograd: Reči od kamena + razgovor Uz songove koji se uživo izvode i koreografije koje pričaju o devojčici Milici i njenom odrastanju, na jedan otvoren, ali takođe šaljiv i maštovit način, progovara se o temi vršnjačkog, a posebno internet nasilja.
20:00	Malo pozorište "Duško Radović" ▪ Teatar "Gimnazijalac", Lebane: Sve je u redu + razgovor Istoimena knjiga Jasminke Petrović inspirisala je mlade ljude da progovore o mladim ljudima i njihovim stradanjima i nadanjima. Na Pozorišnim susretima učenika gimnazija u Kragujevcu, predstava je ponela nagradu za najbolju predstavu u celini i brojne druge nagrade.

NEDELJA 24.6.						
OŠ "Vuk Karadžić", Takovska 41, Beograd (ulaz iz ulice Džordža Vašingtona)						
08.30 Registracija učesnika						
RADIONICE I PRIMERI DOBRE PRAKSE						
	Učionica 1 Drama i pozorište u nastavi	Učionica 2 Drama i pozorište u vaspitanju	Učionica 3 Umetnost i obrazovanje	Učionica 4 Drama za razvoj kompetencija	Sala za pokret Kreativni pokret	Svečana sala Kreativna muzika
9.00-9.45	Uključivanje lutke u nastavu Helena Korošec, Pedagoški fakultet, Ljubljana Učesnici će se iskustveno upoznati s ulogom lutke u komunikaciji između nastavnika i učenika u nastavnom procesu.	Od računara do igračke Marina Kopilović, OŠ "Stevan Sremac", Beograd Preusmeravanje dečjih interesovanja od računara kao "jedinog" sredstva igre i razonode, ka starim dobrim igračkama.	Priče s malog odmora ASITEŽ Srbija Predstavljanje zbirke dramskih tekstova "Prvi dejt" (18') predstava po drami iz zbirke, OŠ "Milan Rakić", Novi Beograd Moderira: Nataša Kitanoska	Dramski podsticaji za preduzmljiv tim Miodrag Savović, Četvrta gimnazija u Beogradu Dramske aktivnosti u cilju izgradnje tima, kao preduslova za izvođenje projektne nastave.	Fokusom do ličnog uspeha kroz maštu i uobrazilju Marina Bukvički, Fakultet savremenih umetnosti, Beograd Biomehanika – od telesne samosvesti do emocionalne samospoznaje preko razvoja i primene fokusa.	
10.00-10.45		Ljutim se da ne bih besneo Lidija Bukvić, CEPORA, Beograd Edukativna radionica u cilju osposobljavanja nastavnika za razvijanje veština kontrole ljutnje kod učenika.	Mali pozorišni eksperti "Tri groša", Beograd Razvoj kritičke svesti dečje pozorišne publike prema pozorišnom stvaralaštvu a time i podstrek promišljanju društvene stvarnosti i društvenih odnosa.	Nastavi niz Marijana Ajzenkol, OŠ "Majka Jugovića", Beograd Učenje dokazivanja i logičkog toka misli, kroz pokret i sliku (vizualizaciju misli) i zapise.	Obavezno je izuvanje ili obuvanje čistih patika	Časovničar, inkluzivna opera + razgovor Udruženje "Živimo zajedno" Učesnici su osobe sa različitim vrstama invaliditeta, kao i osobe sa smetnjama u razvoju.
11.00-12.30	Tehnika dramatisacije u predškolskoj ustanovi i nižim razredima osnovne škole Milivoje Mladenović, Pedagoški fakultet, Sombor Uočavanje dramskog potencijala u proznim i poetskim tekstovima i savladavanje postupka transformacije u dramski oblik, kroz praktične primere i rad.	Ne dozvoli da ti se desi – radionica procesne drame Mirosljub Mijatović, Bosansko narodno pozorište Zenica Kroz participativni okvir sudskog procesa radionica osnažuje učesnike za aktivno uključivanje u probleme zajednice, formiranje vlastitog mišljenja i odgovornost u donošenju odluka.	Arheološka početnica Aleksandra Gojčić i Slobodan Bogojević, Narodni muzej Čačak Razumevanje vrednosti arheološkog i kulturnog nasleđa kao i važnosti njihovog očuvanja kroz dodir sa arheološkim predmetima.	(Kako) Odoleti pritiscima Ivana Šolar, OŠ "Ivo Lola Ribar", Novi Sad Prepoznavanje oblika pritiska, načina na koji se vrše i sopstvenih osećanja/ponašanja; razvijanje socijalnih veština kroz kreativne i dramske tehnike.	Obavezno je izuvanje ili obuvanje čistih patika	Nota za notom Aleksandra Pavičević, OŠ "Đorđe Krstić", Beograd Radionica za ranu muzičku stimulaciju kroz aktivan stvaralački i istraživački metod.

13.00-13.40	MP "Duško Radović"	Pozorišna predstava: ▪ Pozorište mladih, Novi Sad: Kako je otkriveno letenje + razgovor Predstava ima za cilj da pokrene dečju maštu i usmeri je u pravcu istraživačkog duha, ali i da prepoznatljivo školsko gradivo učini pristupačnim i zanimljivijim. U predstavi su zastupljeni i delovi gradiva iz geometrije koji se obrađuju u prvim razredima osnovne škole, začinjani sa malo fizike.
Atelje 212		
PLENUM		
14.15-14.30	Scena "Mira Trailović"	SVEČANO OTVARANJE
14.30-14.40		UVODNA REČ: Diana Kržanić Tepavac, predsednica UO ASSITEJ Srbija (10')
14.40-16.00		IZLAGANJA: 1. Tema 1. POZORIŠTE I ŠKOLA KAO MEBUSOBNA INSPIRACIJA Uvodničar i moderator: Branislava Ilić , dramaturg 1.1. mr Ksenija Marković Božović, Institut za pozorište, film, radio i televiziju, FDU, Beograd: <i>Edukativne funkcije pozorišta</i> 1.2. Ivana M. Stamenković, VŠSSV, Kruševac: <i>Značaj pozorišnih aktivnosti za učenike i školu</i> 2. Tema 2. POZORIŠTE I ŠKOLA KAO RESURSI ZA UČENJE Uvodničar i moderator: prof. dr Milivoje Mladenović , Pedagoški fakultet u Somboru 2.1. doc. dr Dušica Dragin, Univerzitet u Novom Sadu: <i>Obrazovni odnosi pozorišta s mladom publikom</i> 2.2. Marco Aude-Wittenbreder, Tobias Varrrenes, Schultheater-Studio, Frankfurt: <i>„Školski pozorišni studio“, Frankfurt, kao primer razvoja saradničkih struktura između pozorišnih/dramskih pedagoga i obrazovnih ustanova u Nemačkoj</i> 3. Tema 3. ŠKOLA I USTANOVA KULTURE KAO PARTNERI U OBRAZOVANJU I SOCIOKULTURNOM RAZVOJU DECE I MLADIH Uvodničar i moderator: dr Vladimir Kolarić , stručni saradnik, ZAPROKUL 3.1. Iva Kljakić, MODS i Agriinvest fondacija Srbija: <i>Dobrobiti i izazovi međuresorne saradnje: Umrežavanje prema modelu usmerenom ka detetu</i> 3.2. Dragana Latinčić, Muzej grada Beograda: <i>Problemi i prepreke u dosadašnjoj saradnji škola i muzeja u Republici Srbiji</i>
16.00-16.30		PAUZA
16.30-18.00	Scena "Mira Trailović" Gornji hol Donji hol	OKRUGLI STOLOVI: 1. Tema 1. INSPIRACIJA: Škola u pozorištu, pozorište u školi Moderator: Branislava Ilić , dramaturg 1.1. Marta Nowicka, Gdanski Shakespeare Theatre: <i>Kako Obrazovno odeljenje Šekspir teatra u Gdanjsku radi sa školama</i> 1.2. Milena Depolo, ASITEŽ Srbija: <i>Preokupacije mladih kao pozorišna tema: "Priče sa malog odmora"</i> 1.3. Tadeja Pungercar, Ljubljanski festival kulturno-umetničkog odgoja BOBRI: <i>Kulturni programi kao podrška učenju i vaspitanju</i> 1.4. Vjera Vidov, Kazalište lutaka Zadar: <i>Projekat COOLturizacija: Uključivanje mladih Zadarske županije u kulturne i umjetničke aktivnosti</i> 1.5. Dušan Blagojević, Gimnazija u Lebanu: <i>Šta za školu znači školsko pozorište</i> 2. Tema 2. PODSTICAJ: Škola pozorištu, pozorište školi Moderator: prof. dr Milivoje Mladenović , Pedagoški fakultet u Somboru 2.1. Ivan Jevtović, Pozorište Lektira, Beograd: <i>Pozorište kao put ka razumevanju lektire</i> 2.2. Đorđe Grgur i Petar Lukić, Hop.La!: <i>Epske igrice</i> 2.3. Vesela Kondakova, ASSITEJ Bugarske: <i>sa sedištem u Dramatischen teater Trgoviste: Projekat "Književnost i pozorište"</i> 2.4. Cica Perić, Pozorište Voždovčić: <i>Vaspitači kao pozorišni stvaraoci za decu</i> 3. Tema 3. TIM: Škola sa pozorištem na istom zadatku Moderator: dr Vladimir Kolarić , stručni saradnik / organizator istraživanja, ZAPROKUL 3.1. Ana Pejović i Jasminka Petrović, <i>Krokodokodil</i> (saradnja udruženja Krokodil i Obrazovanje i kultura): <i>Putovanje u središte knjige – nastava književnosti kroz pozorište</i> 3.2. Ljiljana Marinković, "Kreativni centar", članica Saveta <i>Pozorište Zvezdarište: Međuresorna saradnja na manifestacijama za decu i mlade</i> 3.3. Marija Milenković, Institut za savremeno obrazovanje: <i>Interesorni pristup u borbi protiv vršnjačkog nasilja</i> 3.4. Dragana Latinčić, Muzej grada Beograda: <i>Školski sajam kulture: Tržnica ideja</i>
18.00-18.15		PAUZA
18.15-18.45	"Mira Trailović"	PLENUM: Izlaganja radnih grupa i zaključak moderatora

Malo pozorište „Duško Radović“		
19.00	MP Duško Radović	Pozorišne predstave: Pozorište Lektira: Jazavac pred sudom + razgovor Delo je dramatičnije u saradnji sa profesorima srpskog jezika i književnosti, pa je predstava usklađena sa obradom lektire po planu i programu. Nakon predstave učenici diskutuju sa glumcima, iznoseći svoja razmišljanja o književnom delu i onome što su videli na sceni, a mogu i da odaberu određene scene koje žele da gledaju ponovo ili da ih izmene, u cilju adekvatnog razumevanja i analize književnog dela.
PONEDELJAK 25.6. Malo pozorište „Duško Radović“		
09.30-10.45	PREZENTACIJE programa zasnovanih na međuresornoj saradnji: 1. Marco Aude-Wittenbreder i Tobias Varrenes, Schultheater-Studio, Frankfurt: <i>Prevenција nasilja – 20 uspešnih godina radioničke prakse sa „Moćnim pozorištem“ („GEWALTiges THEATER“)</i>	
11.00-12.15	2. Tadeja Pungerčar: Ljubljanski festival kulturno-umetničkog odgoja BOBRI, Ljubljana	
12.30	Velika scena	Pozorišna predstava: Dramski studio BNP, Zenica: Kamenje + razgovor Dramatizacija istinite priče o dvojici dječaka koji su, bacajući kamenje s mosta na autoput, usmrtili vozača automobila. Cilj predstave je da stvori prostor za dijalog među pedagoškim i prosvjetnim radnicima, učenicima i vaspitno-obrazovnim institucijama o nasilnom ponašanju mladih i pokrene sve odgovorne subjekte na veću pažnju i razumevanje za probleme mladih.
13.30-14.00	PAUZA	
PANELI		
14.00-15.15	Hol	1. KAKO POZORIŠTE VIDI ŠKOLU, okuplja predstavnike pozorišta za decu i mlade i pruža uvid u repertoarske politike pozorišta, te ispituje stavove i kapacitete pozorišta za međuresornu saradnju Uvodničar i voditelj: Jovana Karaulić, FDU, Beograd
15.30-16.45		2. KAKO ŠKOLA VIDI POZORIŠTE, okuplja predstavnike obrazovno-vaspitnih ustanova i ispituje upućenost, potrebe i volju škole za međuresornom saradnjom Uvodničar i voditelj: Živkica Đorđević, Pedagoško društvo Srbije
17.00-18.15		3. KAKO DONOSIOCI ODLUKA VIDE SARADNJU KULTURE I OBRAZOVANJA, okuplja donosiocice odluka i prepoznaje pravce razvoja međuresorne oblasti obrazovanja i kulture Uvodničar i voditelj: doc. dr Goran Tomka, UNESCO katedra za kulturne politike i menadžment u kulturi pri Univerzitetu umetnosti u Beogradu.
18.15-18.30	PAUZA	
18.30-18.40	Velika scena	Zaključak konferencije
19.00-20.30	Velika scena	Pozorišna predstava: CEKOM, Zrenjanin: Legenda o čoveku-krompiru + razgovor Inspiracija za rad na predstavi bio je roman "Mi" ruskog pisca Jevgenija Zamjatina, distopična projekcija sveta koja je motivisala mlade autore da urade projekciju budućnosti i postave sebi velika pitanja. Nastala primenom kreativnog dramskog procesa, predstava označava stav i promišljanja grupe mladih ljudi o budućnosti sopstve necivilizacije, s porukom da je vreme za promenu baš sada i baš ovde.

IMPRESUM

Izdavač

BAZAART
 Krunska 33, Beograd
www.bazaart.org.rs

Dizajner

Igor Sandić
igor.sandic@issstudiodesign.com

Tehnička obrada

Luka Veselinović
 ISS Studio Design, Beograd

Biblioteka

Dramagogija, knjiga 13

Za izdavača

Darinka Kovačević

ISBN-978-86-89125-16-0

Urednica

Sunčica Milosavljević

Beograd, 2022.

Lektorke

Danica Vulićević
 Saša Radošević

Prevodilac sa engleskog

Anđelija Jočić

Saradnice

Olivera Milojević
 Jelena Stojanović

VIŠE INFORMACIJA NA
www.BAZAART.ORG.RS

Održavanje Konferencije
podržalo je Ministarstvo
kulture i informisanja
Republike Srbije